

**MUKAYESELİ
DİNLER TARİHİ**
(İnsanın yaratılışındaki İlahi Felsefe)

Ahmet KAHRAMAN
M.Ü. İlahiyat Fakültesi Sekreteri

Genişletilmiş Altıncı Baskı

MARİFET YAYINLARI

Yerebatan Cad. Çatalçeşme Sk. Defne Han No: 27 Kat: 4
Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: 526 22 70 - 513 92 25
Fax: 513 92 25

Marifet Yayınları: 85
İslami Araştırmalar Dizisi: 35

ISBN- 975- 359 - 026- 1

Dizgi : Ajans Ümit
Kapak : Ömer Onay
Baskı : Kuşak

1993/ İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
BİRİNCİ KİTAP	
GAYRİ SEMAVİ DİNLER	
Birinci Kısım	
GİRİŞ	
I. Bölüm	
İNSAN VE DİN	17
II. Bölüm	
DİNLER TARİHİNİN KURULUŞ VE GELİŞMESİ	22
III. Bölüm	
DİN VE TARİH KELİMELERİNİN İNCELENMESİ	28
IV. DİNLER TARİHİNİN TARİFİ, KONUSU, GAYESİ VE METODLARI	33
İkinci Kısım	
İLKEL DİNLER	
(İlkel Toplum Dinleri)	
I. DİNİN KAYNAĞI VE İLK DİN HAKKINDAKİ İLMİ GÖRÜŞLER	37
A. Din Duygusunun ve Dinin Kaynağı	37
Tenkidi	39
B. İLK DİN	40
1. Animizm (Ruhçuluk)	40
Tenkidi	42
2. Naturizm (Tabiatçılık)	42
Tenkidi	44
3. Totemizm	45
Tenkidi	47
4. Monoteizm (Tek Tanrıçılık)	48
II. DİNİN KAYNAĞI VE İLK DİN HAKKINDAKİ DİNİ GÖRÜŞ	49
A. Din duygusunun ve Dinin kaynağı	49
B. İlk Din	52
C. İnsanların İlk Mürşidi (Peygamberleri)	53
D. Batıl din ve İnanışların doğuşu	53
E. Sâbilik ve Sâbit fırkaları	55
F. Sâbilîliğin Özellikleri	58
Üçüncü Kısım	
MİLLİ DİNLER	
I. Bölüm	
ÇİN DİNLERİ	61
I. SİNİZM	61
II. KONFÜÇYANİZM	64
III. TAOİZM	65
II. Bölüm	
ESKİ TÜRKLERİN DİNİ	

I. ŞAMANAZİM	67
II. YARATILIŞ MASALI VE YÜCE TANRI	67
III. ESKİ TÜRKLERDE TÖREN VE İBADETLER	69
IV. TÜRKLERİN İSLAM DİNİNE GİRİŞLERİ	71
V. TÜRKLERDE AHLAK	73
III. Bölüm	75
JAPON DİNLERİ	75
I. ŞİNTÖİZM	78
II. JAPON KONFÜÇYANİZMİ	79
III. JAPON BUDİZMİ	
IV. Bölüm	80
ESKİ AMERİKA DİNLERİ	80
I. AZTEKLERİN DİNİ	82
II. İNKALARIN DİNİ	82
III. MAYALARIN DİNİ	
V. Bölüm	83
ESKİ MISIRLILARIN DİNİ	83
I. KUTSAL KİTAPLAR	84
II. İLAHLAR	86
III. AHİRET İNANCI	
VI. Bölüm	88
ÖNASYA DİNLERİ	88
I. MEZOPOTAMYA DİNLERİ	91
II. ANADOLU KAVİMLERİNİN DİNLERİ	91
A. Hititler	
(Din ve Hukuk)	93
B. Frikyalıların Dini	93
C. Harri, Mitanni ve Urartı Dinleri	
VII. Bölüm	95
ESKİ İRAN DİNLERİ	95
I. MECUSİLİK (Ateşperestlik)	97
II. ZERDÜŞT DİNİ (ZOROASTRİZM)	99
III. PARSİLİK	100
IV. MİTRAİZM	101
V. MANİHAİZM	102
VI. MAZDEİZM	
VIII. Bölüm	103
HİNT DİNLERİ	103
I. VEDİZM	105
II. HİNDUİZM	110
III. JAİNİZM	111
IV. BUDİZM	116
V. SIKH DİNİ	
IX. Bölüm	103
ESKİ YUNANİSTANDA DİN	118
(Tanrılar ve Felsefi görüşler)	
X. Bölüm	122
ESKİ ROMA DİNİ	125
XI. KUZEY AVRUPA DİNLERİ	125
I. KELTLERİN DİNİ	126
II. TÖTÖNLERİN DİNİ	126
III. SLAVLARIN DİNİ	127

İKİNCİ KİTAP	
Birinci Kısım	
SEMAVİ DİNİN EVRENSEL ÖZELLİKLERİ	131
İkinci Kısım	
YAHUDİLİK - MUSEVİLİK	
I. Bölüm	
YAHUDİ TARİHİ	137
II. Bölüm	
HZ. MUSA VE ESERİ	142
III. Bölüm	
YAHUDİ DİNİNİN MUKADDES KİTABI	146
I. TEVRAT (TORA)	147
II. KÜTÜBİM	
(Tarih ve Hikmet Kitapları)	150
III. NEBİİM (Peygamberi Eserleri)	152
IV. BÖLÜM	
TEVRAT TEFSİRLERİ	154
(Talmud ve Kabal)	
V. Bölüm	
YAHUDİ DİNİNDE İNAN ESASLARI	157
VII. Bölüm	
YAHUDİ DİNİNDE İBADET	
(Günlük, Haftalık ve Yıllık İbadetler)	162
VIII. Bölüm	
YAHUDİLİKTE BÜYÜK MEZHEPLER	167
Üçüncü Kısım	
YAHUDİLİK - MUSEVİLİK	
(Kur'ana Göre)	
I. Bölüm	
BENİ İSRAİL (İSRAİLOĞULLARI)	172
II. Bölüm	
HZ. MUSA VE ESERİ	178
III. Bölüm	
KUR'ANDA TEVRAT	185
I. TEVRATIN MANASI	
VE ÖZELLİKLERİ	185
II. TEVRATIN TAHRİFİ	187
III. ESKİ AHİD'İN SON PEYGAMBERE DAİR BEYANI	191
IV. YAHUDİ MİLLETİNİN RÜYASI	195
Dördüncü Kısım	
HİRİSTİYANLIK	
(Kitab-ı Mukaddese Göre)	
I. Bölüm	
İSANIN ŞAHSİYETİ	206
HİRİSTİYANLIĞIN KURULUŞU VE PAVLOS	208
III. Bölüm	
YENİ AHİD- İNCİL	
I. TARİHİ İNCİLLER	213
II. TİLİMİ İNCİLLER	215

IV. Bölüm	
HIRİSTİYANLIKTA İMAN ESASLARI	
I. TESLİS (Ekânîm-i Selase)	219
(Baba, Oğul ve Ruhü'l-Kudüs)	
II. İSANIN ÇARMIHA GERİLMESİ	223
III. İSANIN İNSANLARI MUHAKEMESİ	224
IV. DİĞER ESASLAR	226
V. Bölüm	
KİLİSE VE HİRİSTİYAN İBADETİ	
I. KİLİSE VE GÖREVLERİ	228
II. HİRİSTİYAN İBADETİ	
(SACREMENT)	231
VI. Bölüm	
HIRİSTİYANLIKTA BÜYÜK MEZHEPLER	
I. KATOLİK MEZHEBİ	235
II. ORTODOKS MEZHEBİ	236
III. PROTESTANLIK	237
IV. SÜRYANİLİK	237
V. DİĞER MEZHEPLER	239
VII. Bölüm	
REFORM HAREKETLERİ VE REFORMCULAR	
I. REFORM VE SEBEPLERİ	241
II. REFORMCULAR	243
III. REFORMUN SONUÇLARI	243

Beşinci Kısım

HIRİSTİYANLIK

(Kur'an'a Göre)

I. Bölüm

HZ. İSA (a.s)246

II. Bölüm

KUR'ANDA İNCİL

A. İNCİLİN DİLİ

B. İNCİLİN TAHRİFİ

III. Bölüm

MÜSLÜMANLARA GÖRE DİĞER ÖZELLİKLER

IV. Bölüm

HIRİSTİYANLIKTA MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

I. TARİHÇESİ

II. MİSYONERLERİN YETİŞTİRİLMESİ

III. MİSYONERLERİN ÇALIŞMA METODLARI 266

IV. MİSYONERLERİN TÜRKİYEDEKİ FAALİYET

SAHALARI

V. YEHOVA ŞAHİTLERİ

VI. MİSYONER FAALİYETLERİNE KARŞI

ALINACAK TEDBİRLER 277

VII. BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE MÜSLÜMAN

EHL-i KİTAP DİYALAGU

280

Altıncı Kısım

HZ. MUHAMMED (S.AV) VE İSLAM DİNİ

I. Bölüm

HZ. MUHAMMED (A.S)	305
II. Bölüm	
İSLAM DİNİ	310
I. İslamda İtikad (İman Esasları)	315
II. İslamda İbadet (Ameli Esaslar)	321
III. İslam Ahlakı	325
Yedinci Kısım	
SEMAVİ DİNLER ARASINDA	
BAZI MUKAYESELER	
I. Bölüm	
YAHUDİLİK	332
II. Bölüm	
HIRİSTİYANLIK	334
III. Bölüm	
İSLAM DİNİ	336
BİBLİYOGRAFYA	340

ÖNSÖZ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ
وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

İnsanın bulunduğu her yerde mutlaka din de vardır. Çünkü din insanın ikizidir, onunla birlikte doğmuştur. Bu nedendir ki, insanoğlu, tarihi boyunca her zaman ve her yerde yaratanını aramış ve onun huzurunda kulluk duyguları içinde saygıyla eğilmesini bilmiştir. Bununla birlikte insanların, yaratılışlarına ters düşen bir takım çarpık ve asılsız (batıl) inanışlar üzerinde bulduklarını da biliyoruz ve görüyoruz. İnsanoğlunun doğruyanlış, üzerinde bulunduğu inanışları (dinleri) ile ilgili çeşitli araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmaların başında Dinler Tarihi gelir.

Dinler Tarihi sahasında ilk ciddi araştırmalar İslam dünyasında başlamış, daha sonraki devirlerde bu çalışmalar batıya kaymıştır. Son yıllarda İslam ülkelerinde ve Türkiyede bu sahada yapılan çalışmalar, sayı bakımından batı seviyesinde olmasa da, bir hayli gelişme göstermiştir. Batı dünyasında yapılan din tarihi araştırmalarının boyut değiştirdiğini görüyoruz. Günümüzde artık batılı yazarlar, dinlerin kendileri ile değil, onların çevresinde oluşan ve çağımız insanın ilgisini çeken sivilizasyonlarla ilgilenmektedirler. Bu da, dinler ve dindarlar arasında bir takım mesafeler koymakta ve çatışmaya varan huzursuzluklara sebep olmaktadır. Bu tür çalışmanın, dinler tarihi araştırmalarının ötesinde, bir misyoner metodu olduğunu söylersek

mübalâğa etmiş olmayız. Bu itibarla çağımız da dinler tarihi son derece önem kazanmış bulunmaktadır. Çağımız insanı, kit- le iletişim araçlarını en son teknolojilerle kullanarak, artık komşu olmuştur. Bundan yararlanan ülkeler kendi din ve kül- türlerini başka ülke insanlarına çeşitli yollarla, hatta zor kulla- narak kabul ettirme gayreti içindedirler.

Kendi insanımıza ve aklı başında herkese gerçek hedefi, in- sanın yaratılışındaki ilahi felsefeyi göstermek gayesiyle yazılan Dinler Tarihi, iki ayrı kitaptan meydana gelmiştir.

Birinci kitap üç kısımdır. Birinci kısım giriştir. Giriş kıs- munda Dinler Tarihi ile ilgili lüzumlu bilgiler verilmiştir. İkin- ci kısımda ilk din hakkındaki ilmi ve dini tezlerden bahsedil- miş, üçüncü kısım yeryüzündeki milli dinlerin incelenmesine ayrılmıştır. Bu kısımda ayrıca, adı geçen mevcut inanışların ötesinde, ulaşılmak istenen esas gaye gösterilmiştir.

İkinci kitap Semavi Dinleri içine almaktadır. Bu bölümde Semavi Dinlerden sayılan muharref Yahudilik ve Hıristiyanlık, Kitab-ı Mukaddese, Yahudi ve Hıristiyan geleneklerine göre, kendi özellikleri içinde incelenmiş; Kur'ana ve İslam zihniyeti- ne göre de gerçek vasıfları belirtilmek suretiyle garazsız kri- tikleri yapılmıştır.

Son kısım İslam Dinine ayrılmıştır. Bu kısımda insanlığın hayran kaldığı yüce Peygamberimizin örnek hayatı kısaca in- celendikten sonra İslamın, (İman-İbadet-ahlak) gibi üç ana te- meli, ilahi kanuna uymayan bütün sistemlere karşı bir cevap olmak üzere, özet olarak verilmiştir.

Bu baskıda ciddi tashihler yapılmış, yerine ve lüzumuna göre çok önemli notlar konmuş ve açıklamalara yer verilmiştir.

Ayrıca Hıristiyanlıkta misyonerlik faaliyetleri kısmının so- nuna başlangıcından günümüze "Müslüman-ehl-i kitap Diyalö- ğü" başlıklı uzunca ve önemine inanılan başka bir bahis ilave edilmiştir.

Kitabın ebadı küçültülmüş ve okuyucunun zevkle okuyabi- leceği bir baskı ve düzenleme yapılmıştır.

Dinler Tarihi kitabı, basıldığı gündenberi, İmam-Hatip Li- selerinde yardımcı ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu okulla- rın yanısıra, yüksek islam Enstitüleri ile ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrenciler için de bir başvuru kitabı olmuştur.

Öte yandan, bu konuda öğrenme merakında olanlara ışık tutmuş ve Hakkı batıldan ayırmak hususunda kendilerine yar- dımcı olmuştur. Çağımızdaki dini akımları öğrenmek ve bu akımların propaganda metodlarını iyi bilmek için sağlam bir bilgiye, meşru temellere dayalı ve seviyeli bir hoşgörü zihniye- tine sahip olmak lazımdır. Bunun için de bu ilimle, dinler taihi ile meşgul olmak herkes için bir görevdir.

İlmin sonu yoktur, her şeyi hakkıyla bilen de yalnız Al- lahtır.

Ahmet Kahraman
Ağustos-1993
Erenköy/İSTANBUL

BİRİNCİ KİTAP
GAYRİ SEMAVİ DİNLER

- **GİRİŞ**
- **İNSAN VE DİN**
- **İLKEL DİNLER**
- **MİLLİ DİNLER**

Birinci Kısım GİRİŞ

1. Bölüm İNSAN VE DİN

İnsan dindar doğan ilahi bir varlıktır. Bu itibarla din duygusundan uzak yaşamasına imkan yoktur. Zira onun beden ve ruh gibi çift yönlü bir yapıya sahip olarak yaratılışı, dindar olmasını zaruri kılmıştır. İnsanın maddi varlığını, içinde yaşadığı çevrenin dış etkilerinden koruyabilmesi için nasıl bir sığınağa ihtiyacı varsa, ruhunu da bir takım arzu ve temayüllerin etkilerine karşı koruyacak ve onların mahkumiyetinden kurtaracak manevi bir desteğe, emin bir sığınağa ihtiyacı vardır. Çevresinde, insan için böyle bir destek olmadığı gibi, insanın akli ve aklının ortaya koyduğu felsefesi de bu manevi ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Ruhun bütün ihtiyaçlarını karşılayacak ve çeşitli etkilerin esiri olmaktan onu kurtaracak yeane manevi destek ve emin sığınak dindir.

Din, bazı kimselerin ileri sürdükleri gibi çeşitli dış etkilerle insana sonradan aşılınmış bir fikir değildir. O, insanla ikiz doğan yüce bir duygunun eseridir.

Nitekim gerek kutsal kitaplar, gerek arkeolojik tetkikler, gerekse insanlık tarihi, yeryüzünde varolduğundan buyana hiçbir ferden, hiçbir kavmin ve milletin dinsiz yaşadığını haber vermemişler; bilakis insanoğlunun din duygusu ile ikiz doğduğunu ve her zaman ve mekanda din müessesesine bağlı kaldığını açık ve kesin bir şekilde bildirmişlerdir. İlahi kitapların sonuncusu olan Kur'an-ı Kerim'in beyanına göre Hz. Adem, ilk insan ve aynı zamanda ilk peygamberdir. Bundan sonra da Allah devamlı olarak, insanları doğru yola sevkeden peygamberler göndermiştir.

Bununla beraber, tarihte dinden nasibi olmayan talihsizler de görülmüştür. Bu gibi kimseler manevi hayatları yıkık, kuru ve duygusuz insanlardır. Çünkü onlar, vicdanları körelmiş, hayatını maddi ve manevi sıkıntılarına karşı dayanacakları ve sığınacakları manevi desteği kaybetmişlerdir.

Bu duruma düşenler suç işlemeye de meyillidirler. Çünkü ceza kanunlarının dışında manevi bir mesuliyete ve her zaman kendilerini kontrol eden dini bir zabıtaya inanmazlar. bunun için de cazai müeyyideleri çeşitli yollarla ortadan kaldırdıkları zaman suç işlerler.

Halbuki dindar insan yalnız ceza kanunlarından korkmaz. O, manevi mesuliyeti de gözönünde bulundudur.

İngiltere'de yapılan bir istatistiğe göre dinsizler, dindarlardan daha çok suç işlemişlerdir.

Görülüyor ki, insanı normal hayata sevk eden ve dolayısıyla cemiyetin dengesini sağlayan dindir. Fertlerin ahlak ve faziletleri dindarlıklarına bağlı bulunduğundan, dinden mahrum fertlerden meydana gelecek cemiyetlerin uzun süre ayakta durmasına imkan yoktur.

Fert ve cemiyetlerin tarih boyunca dinsiz yaşamadıklarına dair Batılı ilim adamlarının ve Din Tarihi araştırmacılarının çok güzel fikirleri vardır.

Alman filozofu ve din tarihi araştırmacısı *Max Müller* (1823 - 1900) der ki:

"Tapınma ihtiyacı insanla kardeştir. Vahşi ve medeni kavimlerde, hatta mağaralarda hayvani bir hayat yaşayan insanlarda bile bu ihtiyaç vardır. Geriye doğru ne kadar gidersek gidelim dinsiz bir milletin yaşadığını görmüyoruz. Gezdiğimiz yerlerde bir mabede veya bir mabed kalıntısına rastlanılmasına imkan yoktur..."

Eski Yunan ahlakçılarından tarihçi *Plutarque* da: "Dünyayı

dolaşınız; duvarsız, edebiyatsız, kanunsuz ve servetsiz şehirler bulacaksınız. Fakat mabedsiz ve mabudsuz bir şehir bulamayacaksınız" demiştir.

Din tarihi araştırmacılarından Bünyamin Kostand ise bu konuda şöyle söylüyor: "Din duygusu insan tabiatına öyle yerleştirilmiştir ki, insan deyince akla bir de din gelmemesine imkan yoktur. Bu fikrin çeşitli şekillerde tezahürü, farklı dinlerin doğmasına sebep olmuştur."

Tarihi devirlerde olduğu gibi tarihten önceki devirlerde de dinsiz insanın yaşamadığını, bıraktıkları eserler isbat etmektedir. Demek oluyor ki, insanoğlu en karanlık devirlerinde bile din müessesesinden uzakta yaşamamıştır.

Hayatında karşılaştığı elemli olaylar karşısında şüphe içinde bazan inkar alameleri gösteren, bazan da isyan ederek Allah'ın karşısına dikilmiş olan insan; her elemnin altında görünmeyen ilahi bir felsefenin bulunduğunu sezerek, büyük yaratıcının önünde dizçökmesini bilmiştir. Yani hiç bir asinin isyanı ve hiç bir münkirin inkarı devamlı olmamıştır.

19. Asırda ilmin ilerlemesiyle insanların maddi ve manevi bütün ihtiyaçlarının karşılanacağını zan ve iddia eden maddeci filozofların gayretleri bu konuda neticeyi değiştirmemiştir.. ilim ve teknolojinin yeni boyutları da insanoğlunun dinden uzak kalmasına engel teşkil etmemiş, bilakis dine dönüşü süratlendirmiştir. Zira ilim ancak sahasına sokabileceği hadiseleri çözebilir. Hatta bunlardan bazılarını da metafizik (felsefi) mesele olarak kabule mecbur kalır. Bu duruma göre ilmin, dinin yerine geçmesine hiç bir şekilde imkan yoktur.

Bundan dinin ilme karşı olduğu fikri çıkmaz. Çünkü ilahi din ilme karşı değildir. O, akla dayanır, akıl ve ilim vasıtası ile hakikati isbat imkanını bulur. Ayrıca ilmi teşvik eder.

İngiliz filozofu *H. Spencer* (1820-1903) ilmin ilerlemesiyle din ihtiyacının daha iyi anlaşılacağını söyleyerek şöyle diyor:

"İlmin ilrelemesi açık olarak gösteriyor ki, hakikatını açıklayamadığımız ve anlayamadığımız mutlak bir kudret vardır. Bu kudret her yerde tecelli ediyor."

Dhaksley'e göre: "Dinle fen öyle ikiz kardeşirler ki, birinin yok olması, diğerinin de ölümü demektir. Çünkü fen dindar olduğu vakit yükselir. Din de temelinin fennen derin olması nisbetinde büyür. Filozofların büyük eserleri zekalarının değil, çok dindar fikir ve ruhlarının mahsulüdür. Buna göre Materyalizm bugün kuru bir iddiadan ibarettir."

Dekart der ki: "İlmin kendine mahsus malikhanesi vardır. Onun konusu laboratuara girebilen olaylardır. Dinin konusu ise insandır, her ikisi de kendi sahalalarında söz sahibidirler. Birbirlerine asla müdahale etmezler."

Amerikalı pragmatist filozof *William James* de bu hususta: "... İlim ile din kainatın hazinelerini açmak için kullandığımız hakiki iki anahtardır." demiştir.

Dinin geçmişi ve geleceği hakkında en güzel söz Frs. asıllı İng. filozofu *Auguste Spatier*'ye aittir. O şöyle der: "Ben niçin dindarım? sorusuna hemen kendi kendime şu cevabı verdim: "Çünkü dindar olmamaya muktedir değilim." Evet benim için dindar olmak kaçınılmaz manevi bir ihtiyaçtır. Bana: "bu, verasetin (kalıtım) veya mizacın tesirlerinden ileri geliyor" diyorlar. Bu gibi görüşler meseleyi biraz geriletiyorsa da halledemiyor. Zira kendimde gördüğüm din ihtiyacını, cemiyette daha kuvvetli bir şekilde müşahade etmekteyim.

Din gayet kuvvetli bir ağaç gibi insanlığın geçirdiği bütün inkılaplarda hayatını korumuştur ve koruyacaktır. Bu ağacın meydana gelen dalları binlerce defa kesilmiş, fakat asıl gövde yeni dal yetiştirmekten geri kalmamıştır. O halde din ebedidir; yok olmasına imkan yoktur. İlmin ve felsefenin ilerlemesiyle bu yüksek varlığın kaynağı daha da derinleşmektedir. Din düşmanları sevinmesinler, dindarlar da üzülmesinler. Eğer onun

esasını incelemiş olsalardı, dış kısmı ne kadar tazyik edilirse iç kısmının o kadar geliştiğini görürlerdi. İnsanlığın hayatı dinle başlamış, dinle kuvvet bulacak ve dinle sona erecektir."

İslam, ilmi dinin esasları arasında saymıştır. Kuran-ı Kerim'in ilk emri ilimle ilgilidir. İlim akla dayanır. İslam da akla dayanır. Böyle olunca da ilimle din çatışması diye bir şeyden söz edilemez. İlim ne kadar ilerlese ilerlesin din ihtiyacı ortadan kalkmaz.

İnsanlar için vazgeçilmez bir ihtiyaç olan din üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır; bunlar sırasıyla şöyledir:

1 - Din fenomenolojisi: Tarihi durumunu dikkate almadan, dini hadiselerin mahiyetlerini inceler ve her dindeki Tanrı mefhumunu araştırır.

2 - Din sosyolojisi : Dinin aile ve millete karşı aldığı tavrı, din sahasında meydana gelen sosyolojik olayları, değişik dini cemaatlerin cemiyetle olan ilgisini araştırır.

3 - Din psikolojisi : Dini subjektif (iç tecrübe) yönünden inceler. Dinin başlangıç ve gelişmesini ruh bakımından izaha çalışır.

4 - Din felsefesi : Dinin mahiyeti ile meşgul olur. İman kökleri üzerinde durur ve aralarındaki münasebetleri inceler.

5 - Tarih ve Medeniyet Tarihi: Tarihte yaşamış milletlerin dini hayatlarından, kültür ve medeniyetlerinden bahseder; böylece Dinler Tarihine ışık tutar.

II. Bölüm DİNLER TARİHİNİN KURULUŞU VE GELİŞMESİ

Eskiden din bir ilim konusu olarak ayrıca incelenmezdi. Bütün ilimler gibi o da felsefenin içinde bir bölüm kabul edilirdi. Dinin bir ilim konusu olarak incelenmesi, diğer ilimlerin felsefeden yarılımlarıyla ortaya çıkmıştır.

Dinin subjektif ve objektif olmak üzere iki cephesi (yönü) vardır. dinin subjektif cephesine önem veren psikologlar, O'nun psikoloji ilminin içinde incelenmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. dini objektif cephesi yönünden ele alan sosyologlar ise Onun sosyoloji ilminin içinde incelenmesinin doğru olacağını söylemişlerdir.

Fakat tarih ilminin gelişmesiyle dinin felsefeden ayrı olarak incelenmesi gerekli görüldü. Zira bugün tarih, eskiden olduğu gibi yalnız hükümetlerin siyasi değişikliklerinden bahsetmiyor. Siyasi tarihin yanında bir de "Medeniyet Tarihi" var ki, millet ve cemiyetlerin teşkilatlarından, maddi ve manevi ilerlemelerinden, san'at ve teknikteki maharetlerinden bahsederek inanış ve dinlerindeki değişiklikler hakkında geniş bilgi veriyor. İşte bu sayededir ki, din bir ilim konusu olarak kabul edilmiştir. [Bu hususta Voltaire ve Herder gibi ilim adamları tarafından kitaplar yazılmış olmasına rağmen dinin bir müessese olarak incelenmesi, daha sonra ancak Bückl'ün gayretiyle ve eseriyle mümkün olmuştur.]

Dinlerin mahiyetlerinden, gelişmeleri ve dış görünüşlerinden bahseden din ilmi iki bölümü içine alır:

A - Din Felsefesi:

Din felsefesi dinlerin iman kökleri üzerinde durur ve aralarındaki münasebetleri inceler.

Garpta Hıristiyan kilisesinin ilk idarecileri, dinin felsefi bir

gözle tetkikinden büyük endişe duyduklarından buna izin vermemişler ve bu zihniyet ortaçağ boyunca devam etmiştir. Daha sonraları, Eski ve Yeni Ahid'in metnlerinin imkan verdiği nisbette buna razı olmuşlarsa da bu, bir din felsefesi sayılmaz. Batıda din felsefesi Endülüs'ten taşan İslam'ın irfan ışıkları sayesinde başlamış ve reformu hazırlamıştır.

Son zamanlarda Alman filozoflarından Kant (1724 - 1804) ve Schleiermacher (*Şılayırmaher*, 1768-1834) sistemlerini din felsefesi üzerine kurdukları halde buna gereken değeri vermemişlerdir. Garpta din felsefesine layık olduğu yeri *Hegel* kazandırmıştır.

Halbuki İslam aleminde din felsefesi çok erken başlamıştır. Hicri I. asrın ikinci yarısında Basra'da kurulan "*Kelam mektebi*" ile temeli atılmış, Mutezile başlarının gayretleri İslam'ın en mühim iman meseleleri tartışma konusu edilmiştir. Böylece hızlanan kelim ve felsefe faaliyeti, bu konularda İslam aleminde büyük otoritelerin yetişmesini sağlamıştır.

B- Dinler Tarihi:

Din ilminin önemli ikinci bölümü Dinler Tarihidir. Din ilminin özel bir ilim olarak kabul edilmesinden sonra ilmi ilerlemeler ve bazı keşifler Dinler Tarihinin kurulmasını sağlamıştır.

İlmi araştırmalar tarih ilminin gelişmesine ve karanlık kalan devirlerin aydınlanmasına yarayan vesikaları ortaya koymuş, bu vesikalar da Dinler Tarihi için çok önemli olmuştur.

Filoloji, Etnografya, mitoloji, Folklor ve Arkeoloji sahalarında yapılan yeni keşifler sayesinde o ana kadar bilinmeyen fakat yaşamış olan kavim ve milletlerin bıraktıkları anıt, kitabe ve kitaplar okunmuş; yaşayış, anane ve inanışları tesbit edilerek tercüme edilmiştir. Böylece, tarihte yaşamış fakat kaybolmuş milletlerin dini yaşayışları bilinince, Dinler tarihinin

II. Bölüm DİNLER TARİHİNİN KURULUŞU VE GELİŞMESİ

Eskiden din bir ilim konusu olarak ayrıca incelenmezdi. Bütün ilimler gibi o da felsefenin içinde bir bölüm kabul edilirdi. Dinin bir ilim konusu olarak incelenmesi, diğer ilimlerin felsefeden yarılımlarıyla ortaya çıkmıştır.

Dinin subjektif ve objektif olmak üzere iki cephesi (yönü) vardır. dinin subjektif cephesine önem veren psikologlar, O'nun psikoloji ilminin içinde incelenmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. dini objektif cephesi yönünden ele alan sosyologlar ise Onun sosyoloji ilminin içinde incelenmesinin doğru olacağını söylemişlerdir.

Fakat tarih ilminin gelişmesiyle dinin felsefeden ayrı olarak incelenmesi gerekli görüldü. Zira bugün tarih, eskiden olduğu gibi yalnız hükümetlerin siyasi değişikliklerinden bahsetmiyor. Siyasi tarihin yanında bir de "Medeniyet Tarihi" var ki, millet ve cemiyetlerin teşkilatlarından, maddi ve manevi ilerlemelerinden, sanat ve teknikteki maharetlerinden bahsederek inanış ve dinlerindeki değişiklikler hakkında geniş bilgi veriyor. İşte bu sayededir ki, din bir ilim konusu olarak kabul edilmiştir. [Bu hususta Voltaire ve Herder gibi ilim adamları tarafından kitaplar yazılmış olmasına rağmen dinin bir müessesese olarak incelenmesi, daha sonra ancak Bückl'ün gayretiyle ve eseriyle mümkün olmuştur.]

Dinlerin mahiyetlerinden, gelişmeleri ve dış görünüşlerinden bahseden din ilmi iki bölümü içine alır:

A - Din Felsefesi:

Din felsefesi dinlerin iman kökleri üzerinde durur ve aralarındaki münasebetleri inceler.

Garpta Hıristiyan kilisesinin ilk idarecileri, dinin felsefi bir

gözle tetkikinden büyük endişe duyduklarından buna izin vermemişler ve bu zihniyet ortaçağ boyunca devam etmiştir. Daha sonraları, Eski ve Yeni Ahid'in metinlerinin imkan verdiği nisbette buna razı olmuşlarsa da bu, bir din felsefesi sayılmaz. Batıda din felsefesi Endülüs'ten taşan İslam'ın irfan ışıkları sayesinde başlamış ve reformu hazırlamıştır.

Son zamanlarda Alman filozoflarından Kant (1724 - 1804) ve Schleiermacher (*Şılayırmaher*, 1768-1834) sistemlerini din felsefesi üzerine kurdukları halde buna gereken değeri vermemişlerdir. Garpta din felsefesine layık olduğu yeri Hegel kazandırmıştır.

Halbuki İslam aleminde din felsefesi çok erken başlamıştır. Hicri I. asrın ikinci yarısında Basra'da kurulan "Kelam mektebi" ile temeli atılmış, Mutezile başlarının gayretleri İslam'ın en mühim iman meseleleri tartışma konusu edilmiştir. Böylece hızlanan kelam ve felsefe faaliyeti, bu konularda İslam aleminde büyük otoritelerin yetişmesini sağlamıştır.

B- Dinler Tarihi:

Din ilminin önemli ikinci bölümü Dinler Tarihidir. Din ilminin özel bir ilim olarak kabul edilmesinden sonra ilmi ilerlemeler ve bazı keşifler Dinler Tarihinin kurulmasını sağlamıştır.

İlmi araştırmalar tarih ilminin gelişmesine ve karanlık kalkan devirlerin aydınlanmasına yarayan vesikaları ortaya koymuş, bu vesikalar da Dinler Tarihi için çok önemli olmuştur.

Filoloji, Etnografya, mitoloji, Folklor ve Arkeoloji sahalarında yapılan yeni keşifler sayesinde o ana kadar bilinmeyen fakat yaşamış olan kavim ve milletlerin bıraktıkları anıt, kitabe ve kitaplar okunmuş; yaşayış, anane ve inanışları tesbit edilerek tercüme edilmiştir. Böylece, tarihte yaşamış fakat kaybolmuş milletlerin dini yaşayışları bilinince, Dinler tarihinin

sahası son derece genişlemiş ve bu suretle kurulan Dinler Tarihi Batıda ve İslam aleminde gelişmiştir.

1. Batıda Dinler Tarihi:

Avrupada Dinler Tarihine ait ilk mühim eseri Max Müller yazmıştır. M. Müller "Dinler Tarihine Giriş" adlı kitabı ile Dinler Tarihi alanında takib edilen yolu çizmiş, geniş bilgisi sayesinde müsteşriklere (şark ilimleri ile uğraşan ilim adamlarına) rehberlik etmiş ve bu sayede şarkın mukaddes kitaplarının batı dillerine tercüme edilmesi mümkün olmuştur.

Max Müller'in açtığı çığır diğer milletlerde genişlemiş ve Hollanda'da "Tiele" (Tiyel) "Dinler Tarihi" adlı eserini yazmıştır. Bundan sonra Hollanda, İngiltere, Fransa ve İtalya Üniversitelerinde Dinler Tarihine geniş yer verilmiş ve özel kürsüler kurulmuştur. Fransa'da Dinler Tarihine en çok Ernest Renan (1823-1892) meşgul olmuş, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık hakkındaki çeşitli eserlerine "Dinler Tarihi İncelemeleri" adlı yeni kitabını da ilave etmiştir. Aynı konuyla "Bünyamin Konstand" ve "Clavel" ilgilenmiştir. (1822) yılında Paris'te kurulan Asya cemiyetinin çıkardığı "Asya Gazetesi" ve "Dinler mecmuası"nda meşhur ilim adamları Dinler Tarihi hakkındaki görüşlerini kaleme almışlardır. Bu özel incelemeler ve tarihi vesikaların neşri, her memlekette Dinler Tarihine ait kıymetli eserlerin yazılmasını temin etmiştir. Nitekim Fransa'da 1909 da Salomon Reinach (1859-1932) "Dinlerin Umumi Tarihi" adlı mühim eserini yazmıştır.

İngilterede kurulan, Hollanda ve Fransa'da gelişen Dinler Tarihi ancak Alman ilim adamlarının çalışmaları sayesinde son şeklini alabilmiştir.

"Chantepie de la Saussaye" tarafından kaleme alınan "Dinler tarihi" aynı konuda yazılan diğer eserlere üstünlüğü sebebiyle bütün dillere terceme edilmiştir.

- 1917) söyleyebiliriz. Durkheim, dini tamamen sosyal yönden incelemiş, dolayısıyla Dinler Tarihinin önemi büsbütün artmış, "Din hayatının iptidai şekilleri" adlı eserinde bu husustaki görüşlerini açıklamıştır. Son zamanlarda daha birçok eser yazılmış ve Dinler Tarihinin sahası gereken aydınlığa kavuşmuştur. Batı dünyasında yazılan eserleri saymak mümkün değildir. Ancak, bu eserlerin çoğunda dinler yerine günümüz insanının ilgisini çeken yani oluşum ve sivriliklere yer verildiği görülmektedir. Bu sebeple tartışılması gereken hususlar ihmal edilmektedir.

2. İslam Aleminde Dinler Tarihi:

İslam aleminde din ilmine ve din felsefesine verilen önemin yanı başında Dinler Tarihi de ihmal edilmemiş, aynı ilgiyi görmüştür.

Dinler Tarihi ile ilgili çalışmalar Abbasiler devrinde "İbni-Mukaffa" ile başlamış, eski İran dini ve mitolojisi ile Hint ve Keldani (Mezopotamya) mitolojilerine dair eserler Arapçaya terceme edilmiştir. Talmud da terceme edilen eserler arasındadır. Daha sonraları Hıristiyanlık, Sâbiîlik, Çin, Hint ve eski Mısır dinleri incelenmiştir. Dinler tarihine ait ilk eser olarak "el Bağdadi" nin (öl 429) "el-Fark Beyne'l - Fırak" adlı kitabı ile "el Makdisi"nin "Kitabü'l-Bed' Ve't-Tarih"ini görüyoruz. Eserde Çin, Hint, Tibet, Türk ve İran dinleri ile Yahudilik, Hıristiyanlık ve Sabiilik hakkında önemli bilgiler verilmektedir. Aynı zamanda "El-İsferaini" ile "El-Bakillani", milal ve Nihal'e ait birer eser yazmışlardır. (1)

Kurtubalı "İbni Hazm" ın (384 - 546) "El - Fasl Fi'l - Milal Ve'l-ehvai ve'n-Nihal" adlı eseri mühimdir. İbn-i Hazm, adı geçen kitabında felsefi bahisleri, Hıristiyanlığı, İncilleri, Müseviliği ve Tevratla İncillerin muharref olduklarını ve nihayet kelimelerini incelemiştir.

(1) İslam bilginleri Hak din ve mezheplere "milal" Batıl din ve mezheplere de "Nihal" adını vermişlerdir.

Dinler tarihi'ne ait en mühim kaynak Şehristani'nin "*El-milal ve'n nihâl*" adlı kitabıdır. Aynı zamanda din felsefesiyle de meşgul olan Şehristani eserini daha güzel ve metodlu tertip etmiştir. Eserde İslam fırkalarından başka Hıristiyanlık, Yahudilik, Sabiilik ve Mecûsiliğe ait çok kıymetli bilgiler verilmiştir. Bu eser İngilizce, Fransızca ve Almancaya çevrilmiştir. Hintli *Muhsin Keşmiri*'nin "*Debistan-ı Mezahib*" adlı eseri de mühimdir. Keşmiri eserinde İran ve Hindistandaki mezheplerden, Batınilerle mutasavvıflardan ve Yahudilikle Hıristiyanlıktan bahsetmiştir. Keşmiri'den sonra iki büyük otoriteyi, *İbni Teymiyye* ile *İbni Kayyim el-Cevzi*'yi zikredebiliriz. Nihayet İslam bilginleri arasında en güzel incelemeyi Hintli *Rahmetullah* (1306) yapmıştır. Güzel bir reddiye olarak yazılan "*İzharu'l-hak*" adlı eser iki cild halinde Türkçeye terceme edilmiştir.

Müslüman müelliflerin bu incelemeleri daha çok İslam alemi ile irtibatı olan ülke ve milletlere münhasırdır. İlkel kavimlerin dinleriyle, İslam aleminin temas edemediği milletlerin dini yaşayışlarından bahis yoktur ki, bu da normal bir durumdur. Bu eserlerde bugünkü ilmi metodu aramak doğru olmaz. Fakat kaynak olarak değerleri asla inkar edilemez.

Bir taraftan Afrika, Avustralya ve Amerikada vahşi kavimler arasında incelemeler yapılırken, diğer taraftan arkeolojik kazılar, Etnolojik ve filolojik araştırmalar sayesinde bugün Dinler Tarihi modern bir zihniyetle ele alınmış, Batıda ve Doğuda layık olduğu yeri almıştır.

İslam dünyasında son zamanlarda da Dinler Tarihi sahasında ciddi eserler kaleme almıştır.

Prof. Dr. *Ahmet Şelebi*'nin "*Mukaremet'ül-Edyan*, Serisi (4 cilt), *Muhammed Abdüh'ün "el-İslam ve'n-Nesraniyye"* adlı kitabı, *Muhammed Ebû Zehra*'nın "*Muhadarat fi'n-Nesraniyye*" adlı eseri, *Muhammed Enverşah el-Keşmiri el-Hindi*'nin "*Et-Tasrih bima tevatere fi Nüzûli'l-Mesih*" adlı Hadis ağırlıklı çalışması zikre değer değerli eserlerdir.

Türkiye'de Dinler Tarihi ile ilgili çalışmalar çok gerilere gitmemektedir.

Bu ilim dalının ilk defa Daru'l-Fünun Edebiyat fakültesinde Programa alındığını görüyoruz. Halen İmam-Hatip Liselerinde ve ilahiyat fakültelerinde Dinler Tarihi ders olarak okutulmakta, İlahiyat fakültelerinde ise Anabilim Dalı haline gelmiş bulunmaktadır.

Türkçe yayınlardan, *Ahmet Mithat Efendinin* ve *Şemsettin Günaltayın "Tarih-i Edyan"* adlı eserlerini, *Ö. Rıza Doğrul'un "Yeryüzündeki Dinler Tarihi"* adlı kitabını, Prof. Dr. A. *Schimmel'in "Dinler Tarihine Giriş"* adlı eserini, Prof. Dr. *Hikmet Tanyu'nun "Dinler Tarihi Araştırmaları"* ile "*Türklerin Dini Tarihçesi ve İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*" adlı değerli incelemelerini zikredebiliriz.

Bu eserler gibi son yıllarda Türkiyede Dinler tarihi ile ilgili daha bir çok değerli çalışma yapılmış ve bu çalışmalar neşredilmiştir.

Konu ile ilgili olarak yapılan Akademik çalışmalar ise memnuniyet verici düzeydedir.

III. Bölüm

DİN VE TARİH KELİMELERİNİN İNCELENMESİ

Dinler Tarihinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu terkihi meydana getiren Din ve Tarih kelimelerinin mahiyetleri hakkında kısa bilgi vermek, yani bunların tariflerini yapmak icabedior.

A. DİNİN TARİFLERİ:

Dinin tarifinde ilmi ve dini olmak üzere iki görüş mevcuttur. İلمي tarifler Din Tarihi araştışıcıları, sosyologlar ve filozoflar tarafından yapılmıştır. Dini görüşten maksat İslamın görüşüdür.

Dini hangi görüşe göre tarif edersek edelim. İki manası vardır: Biri lügat manası, diğeri ıstılah (terim) manası.

Bu duruma göre dinin lügat manasının her iki görüşe göre; ıstılah manasının ise ayrı ayrı görüşlerin ışığı altında kısaca izahını yapmak mümkündür.

Lügat bakımından din: Adet, yol, itaat, inkıyad, alamet ve ceza manalarına gelir. Rağıp Isfahani'ye göre dinin "şeriat" manasında kullanılması, lügat itibariyle gene "itaat ve ceza" manalarına gelir.

Batı dillerinde Din karşılığı "*La Religion*" kelimesi kullanılmıştır. Bu keime Latince "Religio" kökünden gelmektedir. Bunun da gene Latince "bağlanmak" manasına gelen "releger" veya "religare" asıllarından geldiğı söyleniyor. O zaman Religio, ibadetlere sınımsıkı bağlanmak manasını ifade eder ki, "itaat ve inkıyad" manalarına uygundur.

Eski Türkler de din karşılığı "Nom" kelimesini kullanılmışlardır. Kanun, nizam ve düzen demektir.

1 - Dinin ilmi tarifleri :

Din Tarihi araştışıcılarının ekserisi dinin ilmi tarifinin yapılmayacağını ileri sürmüşlerdir. Bütün dillerde bu kelime ile umumi ve hususi olmak üzere bir takım manalar kastedilmiştir. Umumi manada din kelimesi ne kadar inanış varsa hepsini içine alır. hususi manada ise bu kelime ile yalnız semavi dinler ifade edilmek istenir.

Dinin ilmi bir tarifini yapmak güçtür. Bununla beraber Batı'da din tarihi ile uğraşan ilim adamları, dinin kendilerine göre bir takım tariflerini yapmışlardır. Bir misal olmak üzere bunların önemli olanlarından bazılarını buraya alıyoruz.

Dinler Tarihinin kurucularından olan Max Müller'e göre din: "Ruhun öyle bir kuvvetidir ki, aklın ve duyu organlarının ötesinde insana muhtelif isim ve sembollerle, namütenahiye (sonsuzu) kavrama imkanını verir"

Animizm'in kurucusu olan Taylor'a göre din: "Ruhani varlıklara inanmaktan ibarettir."

Meşhur Fransız sosyoloğu Ernest Renan dini: "İnsan tabiatının en yüksek, en çekici tezahürlerinden ibarettir" şeklinde tarif etmiştir.

Schleiermacher'e göre: "Din sonsuzluğun duyulması, insanın tabiat karşısında duyduğu acz ve hayranlıktır."

Alman akılcı filozofu Kant dini, felsefi sistemine uygun bir şekilde tarif etmiştir, Ona göre din: "İnsanın bütün vazifelerinde ilahi emrin bilinmesi ve tanınmasıdır."

Son zamanlarda Din Tarihi İncelemeleriyle şöhret yapmış olan Reinach ,dini: "Beşeri kuvvetlerin serbestçe kullanılmasını önleyen kuruntu ve özel kayıtların toplamıdır" diye tarif ediyor.

İngiliz animist filozofu Spencer'e göre din: "Tabiatüstü ve esrarlı kuvvetlerin varlığına inanmaktır."

Fransız sosyoloğu ve Din Tarihçi araştırmacısı Durkheim dinin tamamen sosyolojik bir tarifini yapmıştır. Onun tarifi şöyledir: "Bir cemaat haline gelmiş olan fertlerin meydana getirdikleri sosyal kurumdur." Durkheim ayrıca dini: mecburi inanışlardır" şeklinde tarif etmiştir.

2 -Dinin İslam'a göre tarifi:

Kur'an-ı Kerimde din ; Al-i İmran suresinde hususi (özel), Kafirûn suresinde umumi (genel), manada kullanılmıştır. Bu bölümde dinden maksadın hususi mana olacağı aşikardır. Buna göre dinin tarifi şöyledir: "Din, akıllı insanları kendi istekleriyle doğru yola (hayra) götüren (ve peygamberlerin vahiy ve ilhamına dayanan) ilahi bir kanundur". İslam bilgilerince umumiyetle kabul edilen tarif budur. Bu tarife giren temel ve değişmez fikirler şunlardır.

a. Dinin ilahi kanun olması: Din Allaha dayanır. Onu Allah koymuştur. Onda beşerin tebliğ (Peygamberlik) vazifesinden başka hiç bir rolü yoktur.

b. Ebedi saadeti temin etmesi: Din, insanları doğru yola, mutlak hayra sevkeder. Mutlak hayır halde ve istikbalde (dünya ve ahirette) kurtuluş demektir ki, ebedi saadet olarak izah edilmiştir. Böylece dinin gayesi de belirtilmiş oluyor.

c. Dinin vahye dayanması: Dini insanlara yüksek sıfatlarla muttasıf, vahiy ve ilhama mazhar olmuş peygamber adı verilen kişiler bildirmiştir. İnsanla Allah arasında irtibat ancak bu sayede mümkün olmuş, Allah ilahi kanununu böylece kullarına göndermiştir. İlahi dinlerde peygamber zarurettir. Çünkü dinin mevcudiyeti, dolayısıyla insanların kulluğu ve kurtuluşu ona bağlıdır.

d. Akla hitap etmesi: Dinin hitabı aklı başında olan insanlardır. İslam akla dayanır. Zira islama göre dinin kaynağı insandaki akl-ı selimdir.

e. İnsanlara din hürriyeti tanıması: Kur'an-ı Kerim Dinde zorlamayı men etmiştir. Buna göre herkes dinini seçmekte hürdür. Kendi cüzi iradesini kullanarak dilediği yola gider.

Bu özelliklerden ilk üçü (Allah, Peygamber ve Ahiret) bütün dinlerde müşterektir. Bunları bulmak da Dinler Tarihinin görevidir.

Bu tariflerin değeri

Yapılan ilmi tariflere birçok itirazlar yapılmış ve bunların, dinin tarifi olamayacakları ileri sürülmüştür. Mesela: Max Müllerin "Namütenahi" görüşü içine maddeyi de alıyor. Taylor'un ruhu görüşü her dinde görülüyor. E. Renan'ın "En çekici tezahürler" görüşüne ticari tezahürler de girebiliyor. Kant'ın tarifi sadece ilahi emri telkin ediyor. Salomon Reinach, tarifinde tabu'dan ileri geçemiyor. Spencer'in tarifinde yer alan "tabiatüstü ve esrarlı oluş fikri" her dinde görülüyor. Durkheim dini tamamen cemiyete dayadığından kutsallık mefhumunu belirtmekten uzak kalıyor.. gibi fikirlerle bunların her biri ayrı ayrı reddedilmiştir.

İslamın görüşüne gelince: Allah, Peygamber ve Ahiret gibi fikirleri tesbit ve telkin ettiğinden , insan fitratına en uygun tarif olarak kabul edilmiştir. Zira en mükemmel ve en ideal dinin bu üç esası içine alması şarttır.

B. TARİH, TARİFİ ve METODLARI:

İlimlerin sınıflandırılmasında insanın iç dünyası ile ilgili olaylardan bahsedene manevi ilimler adı verilmiştir. Tarih de manevi ilimlerden sayılmıştır. Tarih , milletlerin maddi ve manevi bütün zenginliklerinin saklı bulunduğu büyük bir hazinedir.

Bu ilmin Dinler Tarihi ile her bakımdan sıkı münasebeti vardır. Bunun için tarih ilmini ve çalışma metodlarını iyice bilmemiz icab ediyor. Manevi bir ilim olan tarihin tarifi ve metodları şöyledir:

"Tarih, geçmişteki insan toplumlarının yaşayışlarını, kültür ve uygarlıklarını, yer ve zaman göstererek ve doğru olarak inceleyip bize aktaran bir ilimdir."

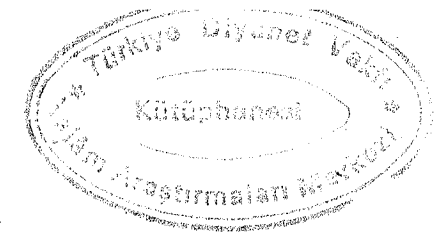
Tarih, geçmişteki toplumların haberlerini doğru olarak bize aktarabilmesi için iki türlü metod kullanmıştır:

Tahlil ve Terkip (Analiz ve Sentez) metodu.

Tarihi olayları yazılı ve yazısız kaynaklarından alıp bir araya toplar ve onları esaslı bir tenkide tabi tutar. Yani olayları aklın süzgecinden geçirir. Böylece işine yarayanlarla yaramayanları birbirinden ayırır.

Analiz yoluyla ayırdığı tarihi olaylardan işine yarayanları, sebep ve neticeleriyle birbirine bağladıktan sonra yer ve zaman göstererek insanların istifadesine sunar.

Din ve tarih kelimeleri hakkında bilgi edindikten sonra, bu iki kelimedenden meydana gelen "Dinler Tarihi" terkihi üzerindeki incelemeye geçebiliriz.

IV. Bölüm

DİNLER TARİHİNİN TARİFİ, KONUSU, GAYESİ VE METODLARI

A. DİNLER TARİHİNİN TARİFİ:

Dinler Tarihi ya tarihçi zihniyetle veya mukayese gayesiyle tetkik edilir. Tarih zihniyetiyle yapılan tetkikte mukayese yoktur. Dinler ayrı ayrı ele alınır ve takip ettiği seyir görülür. Mukayeseli tetkikte dinler arasında bazı karşılaştırmalar yaparak müşterek olan ve olmayan taraflar tesbit edilir. Dinler Tarihini tarif ederken bu iki inceleme esasını göz önünde tutmak en sağlam ve en doğru yoldur.

1- *Tarihçi tetkike göre Dinler Tarihi:* " İlk dinden son dine kadar bütün dinleri kendi sınırları içinde ayrı ayrı inceleyerek, nasıl medana geldiklerini, ne gibi değişiklikler (tekamül) geçirdiklerini ve halen ne durumda bulduklarını gösteren bir ilimdir."

2. *Mukayeseli tetkike göre Dinler Tarihi:* "Bir dinin diğer dinlerle olan münasebet ve iştirak derecesini, belirli mefhumların dinler arasındaki kavranış tarzlarını gösteren bir ilimdir."

B. DİNLER TARİHİNİN KONUSU :

"Hiç bir ayrı yapmadan yeryüzünde yaşamış bütün dinlerdir." Yani Dinler Tarihi, incelediği dinin "Hak" veya "Batıl", mahalli veya umumi olmasına bakmaz. Din adı verilen her sistemi inceleme sahasına alır.

C. DİNLER TARİHİNİN GAYESİ :

Dinleri tetkikten gaye, konusu olan dinlerin kuru bir izahını yapmak değildir ve olmamalıdır. Ondan esas gaye, bütün dinlerdeki cevheri bulmaktır. Bu ilahi cevher, harici görüntüler bir tarafa bırakıldığı zaman, her dinin derinliklerinde saklıdır. Di-

ğer taraftan Dinler Tarihi bu ilahi temele bağlı tezahürlerin inkişafını görme imkanını da verir. Buna göre Dinler tarihinin gayeleri:

1 - İlkel dinlerden son mütekamil dine kadar her dinde, şekilden ziyade ruh ve mana üzerinde düşünerek, Tevhid akidesini tesbit etmek ve fitri din duygusunu görmek.

2 - Cemiyetlerin medeni seviyeleri ile değişen dinin dış kısmını (şekiller ve teferruat) bütün dinlerde mukayeseli bir şekilde inceleyerek, İslamın son din vasfıyla ulaştığı tekamül zirvesini göstermek.

3 - Allah kanunu, ilmi bir zihniyetle ve bir metoda göre, yazılı olarak bütün insanlara tebliğ etmek.

Yeryüzündeki bütün dinler ilahi fitratın tezahürüdür. Bu ulvi yaratılış, duruluğu bozulmadıkça insana mutlak varlığı bulduracak güce sahiptir. böyle bir yaratılışla doğan insan, peygamber dediğimiz din müşhidlerinin rehberliği ile Tevhid akidesi üzere mesud devirler geçirmiştir. Buna tarih ve ilahi kitaplar şahidlik etmektedir.

Tevhid esasına dayanan bütün dinler sabit bir hakikatın ifadesi olduklarından bazı temel fikirlerde müşterektirler. Bütün din müşhidleri gönderildikleri millet ve cemaatlara bunları bildirmişlerdir. Bunlar, zaman ve mekan tesirlerinin dışında kalan Allah, peygamber ve Ahiret fikirleridir. Bu esaslarda tekamül olmaz. Tekamül dinlerin dış kısımları için söz konusudur. Dinlerin bu farklı tarafları zamana, mekana ve insanların zihni inkişaflarına göre değişir. zamanla insanların ihtiyaçlarının değişeceği ve zihinlerinin gelişeceği tabiidir. Binaenaleyh sonra gelen kanunun evvelkilerden daha olgun olması lazım gelir. İşte İslam, insanlığın rüşdü devrinde geldiği için bu olgunluğu göstermiş ve tekamülün zirvesine ulaşmıştır. Onun koyduğu hükümler, insanoğlunun kıyamete kadar bütün ihtiyaçlarını karşılayacak mükemmelliktedir.

D. DİNLER TARİHİNİN METODLARI:

Her ilmin bir çalışma metodu vardır. zamanımızda son derece gelişmiş olan Dinler Tarihinin de kendisine mahsus bir çalışma metodu olması lazımdır. Dinler Tarihi, yakınlığı bulunan Din sosyolojisi ve Din Psikolojisinin çalışma usullerinden faydalanmakla beraber, Tarih ilminin çalışma usulünü benimsemiş ve bugün artık, Tarihin kullandığı metodlar, bu ilim dalının da metodları olmuştur.

Bilindiği gibi, Dinler Tarihinin gayesi ilkel dinlerden başlayarak bütün dinlerde ilahi dindeki asıl cevheri bulmak - ki bu Tevhiddir - ve son kanundaki tkamülü görmek ve bunu tebliğ etmektir. Bu gayye ulaşmak için iki türlü metod kullanır:

Tahlil ve Terkip (Analiz ve Sentez) metodu:

İlkel olduğu ileri sürülen ve görünüşte sosyal karakter taşıyan dinleri, birer birer tahlil ederek asli unsurlarına ayırmak.

Tahlil yolu ile elde edilen asli unsurları bir araya toplayarak, bunlardan birinin diğerlerine menşe' (kaynak) olup olmadığını araştırarak, bir neticeye varmaktır.

Böylece ilkel kavimlerin dinlerinden başlayarak, yukarıya doğru yürümek ve nihayet Semavi Dinlere varmak, Dinler tarihi için en güzel usuldür. Bu tarz inceleme, insan muhayyilesinin icad edebildiği dini hayat ile Semavi Dinlerin, bu hayatın ötesinden keşfettiği ilahi alemi ayırmak bakımından en faydalı yoldur.

İkinci Kısım
İLKEİ DİNLER
(İlkel Toplum Dinleri)

İnsanların üzerinde buldukları ilk dini tahlile geçmeden evvel, dinlere esas olan fikirler hakkında bilgi vermek icab ediyor. Bu, şimdiye kadar gördüğümüz konuların formüle edilmesi bakımından da önemlidir.

1 - Din, insanlık kadar eskidir

2 - İlk zamanlardanberi bütün dinler müşterek esaslar ve inanışlarla birbirine bağlıdır.

Daha önceki bahislerde de izah edildiği gibi, dinin insanla doğduğu anlaşıldıktan sonra ortaya başka bir mesele çıkıyor: İnsanlık kadar eski olan dinin menşei nedir?.. İnsana bu inanç nereden ve nasıl gelmiştir?.. Helal ve Haram, Hayır ve Şer, Fazilet ve Rezilet fikirleri nereden doğmuştur? Burada bu soruların cevabı olabilecek iki ayrı görüş vardır: Bu görüşlerden biri ilme, diğeri dine aittir.

*1. DİNİN KAYNAĞI VE İLK DİN HAKKINDAKİ
İLMİ GÖRÜŞLER*

A. Din duygusunun ve Dinin Kaynağı:

Başta psikoanaliz alimlerinden Freud, Lükres ve asrımızın fizik bilginlerinden Albert Einstein olmak üzere bazı ilim adamlarının görüşüne göre insandaki din duygusunun temeli "korku ve ümidir". Bu görüşü benimseyen bilginler, din duygusunun kaynağını geriye doğru araştırarak tesbit yolunu tutmuşlardır (1). Bu usule başvuranlara göre din duygusu, insanda

(1) Bu metoda Ric'i tebbu (geriye doğru araştırma) adı verilir. Bir şeyi şimdiki ve en ileri şeklinden ilk haline götürmektir. Atom denizaltılarını, insanın suda ellerini kullanarak yüzmesine kadar geriye götürmek gibi...

doğuştan yoktur. İnsan bunu daha sonra çeşitli tesirler sebebiyle elde etmiş ve dindar olmuştur.

İnsanda korku ve ümit gibi iki ayrı duygu vardır. Kudreti dışında kalan olayların bazısı insanlara korku, bir kısmı da ümit verir. Nitekim kainatı temaşa eden ilkel insan, gerçek sebeplerini çözemediği tabiat olayları karşısında dehşete kapılmış, ürpermiş ve son derece korkmuştur. Bazı tabiat olayları da hoşuna gitmiş, kendisine bir ümit, bir sevinç ve huzur kaynağı olmuştur.

Mesela: Biraz evvel kendisi ile beraber olan yakınının bir anda cansız hale gelmesi, göklerin gürlemesi, şimşeklerin çakması, yıldızların kayması, yıldırımların düştüğü yerleri kül etmesi, kasırgaların ortalığın altını üstüne getirmesi, üzerinde yaşadığı ve sabit sandığı yerin beşik gibi sallanması, dağların yerinden oynaması, gecelerin karanlıkları, kışın soğukları ve yazın sıcakları... gibi kendince mahiyetleri bilinmeyen sonsuz tabiat olayları, insanda korkunun meydana gelmesine sebep olmuştur.

Diğer taraftan bu korkunç hadiselerin yanında kalbine ışık saçanlar da olmuştur. Sessiz bir gecede yıldızların gökyüzünü süslemeleri, karanlık gecelerde ayın aydınlığı, hele aydınlık ve ısıyla her şeye hayat veren güneşin doğması, bütün varlıkların hayatını koruyan billûr gibi yağmurların inmesi.. insana bir ümit kaynağı olmuştur.

Böylece birbirine zıd iki hadise karşısında tam bir acz içinde kalan insan, korktuklarının kötülüklerinden emin olmak, ümit kanağı olanların da sevgisini kazanmak için alçalıyor, yerlere kapanıyor, dua ediyor ve yalvarıyor. Bu alçalış ve bağılılığını izhar için de, belirli hareketlere devam ediyor. Hediyeler, kurbanlar takdim ediyor. İşte buradan din fikri gelişerek bugünkü halini almış oluyor.

18. asırda Jan Jak Rousseau, Voltaire gibi bazı garplı düşünürlere göre de, din insanla beraber doğmamıştır. Kaynağı ya-

lancılıktır, din adamları tarafından kurulmuş bir düzendir.

T e n k i d i

Dinin kaynağının korku ve ümit olduğu iddiasına karşı birçok ilmi ve akl-ı selime uygun tenkidler ileri sürülmüştür. Bunlardan bazılarını burada göreceğiz.

1- Bu tezi belgelemek mümkün değildir. Çünkü Etnoloji, Filoloji ve Arkeoloji gibi ilimler, insanların başlangıç devirlerinde vahşet içinde değil, ileri ve olgun bir seviyede yaşadıklarını göstermektedir. Vahşet devri olarak gösterilen insan hayatı bir tavahhuştur. Yani bu durum, ileri ve olgun bir seviyeden uzaklaşmak suretiyle ortaya çıkan bir ilkellikten ibarettir.

2- Ümüdi ve korku dinin menşei (kaynağı) değil, aslında var olan din duygusunun gelişme sebebidir. Din duygusu olmasaydı, insan ibadet etme yollarını aramaz ve bir takım dini faaliyetlere girişmezdi.

3- Bu yola sapmakla mukaddes fikirlere hürmet ortadan kalkıyor. Halbuki cemiyeti ayakta tutan ve medeniyeti kuran dindir.

4- Şayet dinin menşei (kaynağı) tabiat olayları karşısında duyulan korku olsa idi, insan zihninin ilerlemesiyle tabiat olaylarının mahiyetleri anlaşıldıktan sonra onları inceleyen ve emrine alan insanın dinsiz kalması icabederdi. Halbuki tabiat hadiseleri ile meşgul olan bilginlerin daha dindar olduklarını görüyoruz.

Son asır bilginlerinin fikirlerine gelince: Dini, din adamlarının icadı kabul etmekle asırlardır insanların işgal edildiğine inanmak akla uygun olmayan bir görüştür. Aynı zamanda insanları gafletle, din adamlarını yalancılıkla ithamdır.

Dinin kaynağını tabiat kuvvetleri karşısında duyulan "korku ve ümide" bağlayanlar, kainattaki her şeyde bir ruh kabul ederek bir takım merasimler icad etmişlerdir. Böylece Ani-

mizmle başlayan din, Fetişizm (eşyaya tapma), Totemizm, Paganizm (müşriklik), Polietizm, Dualizm ve Monoteizm şeklinde gelişerek ilahi vahye kadar ulaşmıştır.

Bu görüş spritualist (Ruhçu) filozoflar tarafından reddedilerek vahiy müdafaa edilmiştir.

B. İlk Din:

İlk din hakkında bu bölümde çeşitli tezler mevcuttur. H. *Spencer* ve *Taylor*'a göre Animizm ilk dindir. *Max Müller*, Naturalizmin ilk din olduğunu ileri sürmüştür. Sosyolog *E. Durkheim*'in , Klan'ın ilkel cemiyet, Klan dini olan totemciliğin de ilk din olduğu iddiasına, *P. W. Schmidt* itiraz etmiş ve پیغمelerin ilkel cemiyet, Dinleri olan "monoteizm'in" de ilk din olduğunu isbat etmiştir. Şimdi bu görüşleri sıra ile inceleyelim.

1- Animizm (Ruhçuluk):

Animizm, Latince "Anima" sözüden gelmektedir. Anima veya Yunanca Animos sözlerinin manaları "rüzgar" ve "hava" demektir. Dinler Tarihinde ise Animizm: "bütün eşyada bir ruh olduğunu kabul eden dini görüşün adıdır" *Taylor*'a göre ilkel kavimlerin en eski inancıdır ki, ilk insanın hayatına hakim olmuştur.

Bazı Avusturalya klanlarına göre ruh: Nefes, hava, rüzgar ve hayaletle mukayese edilebilen, çok ince bir maddedir. Klanların ruhu, nefes, hava ve rüzgar gibi kabul etmeleri, her dilde ruha verilen isimlerin aslında rüzgar ve hava manasını ifade eden lafızlardan alındığını gösterir. Fransızcadaki "esprit" (Ruh) kelimesi Latince "spritüs" = "teneffüs etmek" lafzından alınmadır. Sanskrit dilinde "Atman" (Ruh) aynı zamanda rüzgar ve hava demektir. Arapçada ruhun "Riyh" veya "rayiha"dan geldiği bilinmektedir.

Animizm dinine Borneo'da, Malaka yarımadası hakkında,

Güney Amerika'nın Amazonlarında rastlanır.

Animizm ilk insanda ölüm ile rüyadan doğmuştur. *Spencer* ve *Taylor* ruhçuluğun açıklamasına rüya vehmiyle başladılar. Onlara göre ilkel insan, rüyayı hakikatle karıştırmıştır. Rüyasında bir yere gittiğini gören bu insan gerçekten oraya gittiğine inanırdı. Ona göre, kendinde iki varlık vardı: Biri kendi esas varlığı; diğeri rüyada dolaşan, vücudunun çifti ve aynı olan eş varlığı. İlkel insan rüyasında bir tanıdığını görürse onun da kendisi ile görüştüğünü kabul ederdi. Buna göre bizde vücudumuzdan ayrılıp uzaklaşan bir biz yaşıyor. Bu ikinci varlık eşyadan daha narin olan ruhtur. Fakat bu ruhun tapınma konusu olablimesi için kutsallaşması lazımdır. Ruhların kutsallık kazanabilmeleri ise ölüme bağlıdır. Ölümle kati bir şekilde vücudundan ayrılan ruhlar boşlukta dolaşmaya başlarlar. Başboş dolaşan bu ruhlar, "temiz ruhlar" , "habis ve şerir ruhlar" diye ikiye ayrılmışlardır. Kendilerini muhterem tanıdıkları baba ve analarının yani ecdadın ruhlarını temiz ruhlardan saymışlar ve onlara gerektiğinde iyilik ve yardım edeceklerine inanarak ibadete kadar varmışlardır. Gerçek sebepleri meçhul kalan sar'a ve cinnet gibi asabi hastalıkları kötü (habis) ruhlara atfederek onlardan da korunma ihtiyacını duymuşlardır. Böylece ilk ibadetler ruhlara karşı yapıldığından tabii olarak ilk "Ma'bud" ruhlar, ilk dini görüş ruhlara tapma, ilk ayinler cenaze ayinleri, ilk mabetler ise ecdadın kabirleri olmuş oluyor.

Animizm, yalnız ecdad ibadeti değildir. O aynı zamanda tabiata tapma dinidir.

İlkel insanlar çocuk gibi düşündüklerinden ruh fikrini umumileştirerek, herşeyin canlı olduğunu kabul etmişlerdir. Böylece Animizm iki devir geçirmiştir.

a. Ecdada tapmak.

b. Tabiat kuvvetlerine tapmak.*H. Spencer*, ruhçulukta tabiat fikrine itiraz etmiştir. Ona göre tabiatçılık, tabiat kuvvetle-

rini kendilerine isim veren ecdadın gerçek kabul edilmiş olmasından veya ecdad kabirleri etrafında dolaşan hayvanların, ataların ruhlarını taşıdıkları zannedilmesinden meydana gelmiştir ki, bu esasında gene ecdada tapmaktır. Bu açıklama ilmi bulunmamıştır.

T e n k i d i :

1- Ölüm insanı nasıl kutsal varlıklar arasına sokabilir? Vücudun çifti olan ruh dış kutsal (Profone) bir şeydir. Ölüm onu değiştirip kutsal varlıklar arasına sokacak karaktere sahip değildir.

2- Ecdad ibadeti ancak Çin, Mısır, Yunan ve Roma siteleri gibi ilerlemiş cemiyetlerde görülüyor. En eski olarak tanıdığımız Avusturalya cemiyetlerinde ruhçuluğun izine rastlanmıyor.

3- Hukuk, ahlak ve diğer musbet fikirler dinden doğmadır. Bu fikirler, uzun zaman dinde hakim birer unsur olarak kalmışlardır. Bir takım vehimler, insanı nasıl böyle uzun zaman meşgul edebilir? Demek oluyor ki, Animizm, kuru bir zandan ibarettir.

4- İnsan rüyada gördüğü dostuna sorduğu zaman onun rüyasında başka şey gördüğünü söylemesi üzerine acaba rüyasını yanlış tefsir ettiğini anlayamaz mı? ... Aslında rüya hayatımızda çok az yer tutar ve çabuk silinen tasavvurlar bırakır. Bu geçici ve belirsiz tasavvurlarla, ilkel insanın, hayatı boyunca süren inançlarının temelini kurduğunu sanmak güçtür.

2. Naturizm (Tabiatçılık):

Fransız dilinde "La Nature" genel olarak kainat manasını ifade eder. Türkçeye "tabiat" şeklinde geçmiştir.

Asya, Avrupa eski medeniyetlerini inceleyen ve Din tarihi sahasında isim yapmış olan *Max Müller*'e göre tabiatçılık ilkel dindir. *Max Müller* bu fikre sevk eden sebep, M. Ö. 1500 - 1000 yılları arasında, Hindistanda neşredilen Vedas'ların 10.

asırda keşfedilmesidir. Sankirit (Eski Hint) alfabesini 1856 da çözen *Müller*, Bu dini vesikalarda görülen ilah isimlerinin, bir takım tabiat kuvvetlerinin sembollerinden ibaret olduğunu görmüş ve buradan ilkel insanların tabiat kuvvetlerine taptıkları fikrine varmıştır. Fakat acaba tapınma konusu olan tabiat kuvvetleri hangisidir? Zira tabiattaki bütün varlıklar üç kısma ayrılmıştır:

a. Dokunulabilen varlıklar. (Ağaçlar, topraklar, hayvanlar...) Din burada doğmamıştır.

b. Yarı dokunulabilen varlıklar. (Dağlar, nehirler, denizler...) Din burada da tam olarak başlamaz.

c. Dokunulamayan varlıklar. (Ay, güneş, yıldızlar...) İşte din burada başlıyor.

Tapınılan bu tabiat kuvveleri Vedas'larda sembollerle gösterilmiştir. Yıldırım düşünce toprağı kazan veya yangın yapan, rüzgar inleyen, ıslık çalan, güneş altın oklarını boşluğa bırakan, nehir koşan bir şeydir.

Max Müller, naturizmin ilkel din olduğu hakkında, bu tarihi delilden başka bir de akli iddia ileri sürmüştür. Ona göre, insanların dünyada en çok dikkatini çeken şey tabiat olmuştur. İnsanlar tabiatta devamlı bir mucize ve harikaya şahit olmuşlardır. Bu ise hayret ve korku duygusuna açılan bir penceredir. Bu harika ve mucize dini düşünceye ilk hareket noktası olmuş ve böylece tabiat olayları karşısında insanın duyduğu hayret ve korku ilk dini doğurmuştur.

İşte sebeplerini izah edemeyen ilkel insan, tabiat olayları karşısında duyduğu acz ve hayranlığın sevkiyle çevresinde gördüğü bütün tabiat kuvvetlerine veya onların sembollerine tapınmağa başlamıştır.

Tapınılan tabiat olayları karşısında yağmur gibi bereket getiren ve ümid kaynağı olanlar da vardır. İlkel insan, korktukla-

rından korunmak ve sevdiklerinden yararlanmak için ibadet ihtiyacını duymuş ve onlara kurbanlar takdim etmiştir.

Naturizmde büyük tanrı, yüceliğinden dolayı semadaki varlıkların sembolleri ile ifade edilmiştir. Gene otoritesi sebebiyle aile reisi olan baba bu yüce varlıkla insanlar arasında bir vasıta kabul edilmiştir.

Bu dinde önceleri bir mabed ve rahip görülmemiştir. Fakat aynı zamanda bir ecdad ibadeti olan Naturizmde, sonraları mezarlar üzerine mabetlerin yapıldığı bilinmektedir.

Tenkidi:

Max Müller'in Naturizm'in ilkel din olduğu hakkındaki fikrini *Durkheim* şu şekilde tenkid etmiştir.

1 - Tabiat hadiseleri, hayatı yeknesaklığa (Monotonluğa) kadar götüren tam bir intizam içinde cereyan eder. Her sabah güneş ufukta yükselir, her akşam aynı yerde batar. Her ay içinde ay, aynı devrini tamamlar. Nehir kendi yatağı içinde her zaman kesilmeden ve durmadan akar. Bu intizam karşısında ilkel insanın tabiat olaylarından korku duyduğu kabul edilemez. bilakis bu müthiş intizam onda alışkanlık doğurur. İlkel insanı tabiat hadiselerinin oluşunu beklemeye sevkeder. Hayret ve korku esasına dayanan tabiatçılık ilkel din olamaz. Dinin kaynağını başka yerde aramak icabeder.

2 - Eğer insan acz duyduğu tabiat kuvvetlerine tapmış olsaydı, bu iddia doğru olabilirdi. Halbuki ilkel insan kendinden daha aciz varlıklara, mesela; tavşana, kuşa, kaplumbağaya... tapmıştır. Bunlar dinin kaynağı olamayacakları gibi, insana tapınma telkin edecek kudrete de sahip değillerdir.

3 - Dinin kaynağının korku ve ümide dayandığını ileri sürülenlere karşı yapılan şu tenkid aynen naturizm için de yapılmıştır:

Şayet dinin kaynağı tabiat olayları karşısında dayanan kor-

ku olsa idi, insan zihninin ilerlemesiyle tabiat olaylarının mahiyetleri anlaşıldıktan sonra, ilerleyen ve onları emrine alan insanların dinsiz olmaları gekirdi. Halbuki tabiat olayları ile meşgul olan bilginlerin daha dindar olduklarını görüyoruz.

3. Totemizm:

Totemcilik klan dinidir. Bu kelime Amerika'nın "Endeken" boyunun dilinden alınmıştır: "Oturulan yer" demektir. Totemciliğe, Avustralya ile Amerika gibi iki ayrı uzak bölgede rastlanıyor. 19. asrın sonu ve 20. asrın başında *Spencer* ve *Gelen (Cilin)* adlı iki İngiliz bilgini ile *Strehlow (Şitrelov)* adlı Alman misyoneri, Avustralya'da uzun müddet kalarak, orada ilkel bir hayat tarzı süren kabilelerin dini hayatlarını incelediler. *Durkheim*, totemciliği yaşatan klanların ilkel cemiyet totemcilik dininin ise ilkel din olduğunu ileri sürmüştür. Zira klan fertleri arasındaki aile bağı kana dayanmıyor; Aynı adı taşıdıkları için bir aile sayılıyorlar. Diğer taraftan, taşıdıkları müşterek ad, kendileriyle özel münasebette buldukları muayyen maddi varlıklar cinsinin adıdır. *Durkheim*'i totemciliğin ilkel din oluşu kanaatine bu iki karakter sevk etmiştir.

Tetemizm'de üç temel fikir vardır:

a. *Totem*: Bütün klan fertlerinin kutsal saydıkları hayvan ve bitki gibi varlıklar veya eşyadır. Bunlar çoğu zaman, (Kanguru, Manda, Kartal, Şahin, Papağan, Tırtıl, Tavşan, Kurt) gibi hayvanlar; bazan (çay fidanı) gibi bitkiler, seyrek olarak da (Yağmur, deniz ve yıldızlar) gibi şeylerdir.

İlkel insan kendisinin, çevresindeki bu canlı veya cansız varlıklardan birinden olduğuna inanır.

Buna göre totem, hayvan cinsi ile bir zümre insan arasında cevher aynılığıdır. totem, klan fertlerini birleştiren müşterek ceddin. Genel olarak her fert doğar doğmaz totemin adını taşımağa başlar. bununla beraber totem edinmekte şu üç usule rastlanılır:

Ananın totemi, Babanın totemi veya Efsanevi atanının totemi.

Klan fertlerinin biri ferdi, diğeri umumi olmak üzere iki totemi bulunur. Klana ait totem klan fertlerinin müşterek totemi dir.

Klanda kutsal varlıklar üçe ayrılır:

Totemin resmi ve şekli en yüksek derecede kutsallığa sahiptir. Bu resimler dini ayinlerde kullanılan ve "*Churinga*" adı verilen kutsal aletler üzerine çizilir.

Şuringalar yaralı ve hastaları iyileştirdikleri gibi, insana da kuvvet, cesaret ve gayret verirler. Düşmanları kovar ve zayıflatırlar. Klanın mukadderatı bunlara bağlıdır. Bunların kaybedilmeleri veya yabancılara rehin bırakılmaları umumi bir felaket kabul edilir.

İkinci derecede kutsallık taşıyan totemin kendisidir. Onlara dokunulmaz ve yemek yasaktır. Başkalarının totemi olan hayvanı avlamak için izin almak şarttır.

Üçüncü derecede kutsal olanlar - Kadınlar ve çocukların dışında - klanın erkekleridir. Bu insan kutsallığının sebebi, insanın kendini hem insan, hem de totem olan hayvan veya bitki sayması ve totemin varlığına gerçekten iştirak ettiğine inanmasıdır. İlkel insana göre yanı adı taşıyan varlıklar, adını taşıdığı şeyin aynıdır. Zira bir şeyin adı o şeyin bir parçasıdır. O halde insanın çift varlığı vardır. Biri insan olan varlığı, öbürü de hayvan veya bitkinin aynı olan ve totem olan varlığı. İnsanın totemi ile ailelik bağı vardır. İnsan, toteminin neslidir.

b. Mana : Bir Malenczya terimidir. Kuvvet ve kudret demektir." Din duygusunu doğuran ve bazan da totemin resim ve şekilleri altında gözükten bu kuvvet, gayri şahsi ve ortaklaşa (Anonim) bir kuvvettir. totem ancak bu maddesi olmayan cevherin maddi şeklidir.

Dini ibadetin asıl konusu olan bu enerji, bu kuvvet kainatın her tarafına dağılmış, bütün varlıklara sinmiştir. İlkel insan yaşadığı her yerde bu esaslı kuvvetin varlığını hisseder. O, her yerde, kayalarda, akarsularda, bitki ve ağaçlarda, hayvanlarda ve insanda, rüzgarda, ve fırtınada, bulutlarda ve gök gürültüsünde, kısaca her yerde bulunur. İşte bu kuvvetin adına "Mana" denilir. İyiliği de fenalığı da yaratan bu kuvvettir. Tabiatın akışı ve insanların hareketleriyle, akıbetleri bu kuvvetin arzusuna bağlıdır. Amerika kıızılderililerinden Siyular manaya (Vakan) adını verirler.

c. Tabu: Malenczya dilinden alınmıştır. Aslı (Taboo) olup lügat manası "işaretlenmiş, alametlenmiş" demektir. Bazı şeylerin ve bazı fiillerin yasaklanmış olduğunu gösterir. Tabu sayılan şeyler, yasaklık ifade ettiklerinden onlara dokunulamaz. bizim "tekin değil" dediğimiz şeydir. Tabunun başlıca gayesi kutsal olanı kutsal olmayandan ayırmaktır. Prensip olarak Totemik hayvanı öldürüp, totemik bitkiyi koparıp yemek yasaktır.

Kökünü dinden alan bazı yasaklar da ahlaki ve sosyal hayata hakim bulunmaktadır. Aynı klanın bir üyesini öldürmek yasaktır. Aynı klandan bir kadınla evlenmek yasaktır. Zira klanda Exogamie (Dışardan evlenme) vardır. Bu yasaklara uymamak sosyal boykotu gerektirir. Suç işleyen fertle toplumun alakası kesilir.

Totemizmde yasaklara saygı gösterme veya adap ve erkana uyma şeklinde iki çeşit ayin şekli vardır.

İntişuyuma adlı büyük şenlik, taklide dayanan mimitik ayinler ve elemli olaylar karşısında yapılan dualar önemli ibadet şekilleri olarak görülmektedir.

T e n k i d i :

P. W. Schimidt (Şimit) Durkheim'in, klanın ilkel cemiyet, klan dini totemciliğin de ilk din olduğu hakkındaki görüşüne itiraz etti.

Ona göre klan, bir müddet ilerledikten sonra gerilemiş (Déjénéré) bir cemiyettir. Klanda görülen karmaşık sosyal yaşayış, en ince noktalarına kadar önceden tayin edilmiş olduğundan ilkel bir cemiyetin yaşayışı sayılamaz. *Şimit'e* göre, Afrika'nın tropik bölgelerinde yaşayan pigmeler asıl manada ilkel insan ve yaşadıkları hayat da ilkel insanın hayatıdır. Bunlar orta boylu, tıknaz, seyrek sakallı, güler yüzlü insanlardır.

Fakat gerçekten ilkel insanlar olduklarını gösteren bu basitlik, onlarda ruhi hayatın yüceliğine ve ahlaki yaşayışın varlığına engel olamamıştır. zira tam manasiyle basit cemiyet sayılabilen pigmelerin aileleri, derin bir musikileri, yüksek ahlaki yaşayışları ve en önemlisi tek Allah fikrine (Tevhid inancına) dayanan dinleri bulunuyor.

Asrımızın alman misyoneri olan *şimit'e* göre ilkel din, Allaha iman esasına dayanmaktadır. Çünkü sosyolojide ilkel cemiyet ölçüsüne en uygun pigmelerin dinleri Allah inancına dayanmaktadır.

4. Monoteizm (Tek Tanrıçılık)

İlkel cemiyet olan pigmelerin dini, Allah tealaya iman esasına dayanır. Bu yüce varlık ruh değildir. Canlıdır ve şahsi kudrete sahiptir. O her şeyin, bilhassa insanın sahibi ve halikidir. İyidir ve iyiliği sever. Bir takım örflerin ve ahlak kanunlarının koyucusu ve koruyucusudur.

Bu kurallara uymayanları hem bu dünyada, hem öbür dünyada cezalandırır. Burada kapalı olmakla beraber bir Ahiret fikrinin varlığını görüyoruz. Görülüyor ki Pigme dininde esas inanış, aleme hakim olan bir ahlaki şahsiyetin varlığına inanmaktır. Safcasına insan şeklinde tasarlanan bu şahsiyet Allah tealadır. Allah birdir ve hakim-i mutlaktır.

Bu ulvi varlığa verilen isimler arasında baba ismi de vardır. Fakat bu, tabiatla nesil üretici, kadın ve çocuklar sahibi olan baba değildir. Bu ancak, kendisine karşı duyulan sevgi ve saygının ifadesidir.

Pigme dininde ibadetin sihir ve içtimai teşkilatla alakası yoktur. Kurban, dua ve bayram ayinleri başlıca ibadét şekilleridir.

Pigme dininde ayinler tamamen ferdidir. Kadın, erkek erginlik çağına gelmiş olan herkes, çok basit olan bu ibadetleri kendi kendine yapabilir. Görülüyor ki, ilmin tanıttığı en eski din, ne kaynağında, ne de ifadesinde içtimai olmayıp ferdidir.

Pigme dininde zekaya ve duyguya bağlı fikirler birbiriyle karışmış bulunmaktadır. Dünyanın başlangıcı ve Allah hakkındaki tasavvurlar onun zekaya bağlı tarafıdır. Duygu (His) cephesi araştırılınca onda korkunun esas olmadığı görülüyor. Allaha karşı duyulan aşk ve şükran, duyguların esasını teşkil etmektedir. Korku yalnız ölüme karşı duyulmaktadır. Allahın üstün vasıfları; O'nun ahlaki şahıs oluşu, hakim-i mutlak oluşu, her şeye kadir oluşu ve her şeyi bilişidir.

İlk din olduğu kabul edilen bu inançlara Filipin adalarında, Güneydoğu Avustralya'da, ilkel eskimolarda, Malakada ve Japonyada çok küçük gruplarda rastlanmaktadır.

II. DİNİN KAYNAĞI VE İLK DİN HAKKINDAKİ DİNİ GÖRÜŞ:

Dini görüşten maksat, malum olduğu üzere İslam'ın görüşüdür. Allah katında yegane Hak dinini "İSLÂM" olduğu ulu kitabımız Kur'an-ı Kerim'de beyan buyurulmuştur. İslam, İlahi dinler serisinin en sonuncusu ve en mükemmeldir. O, kendinden evvelki bütün dinleri hülasa ederek, zaman ve mekana bağlı hükümlerini "nesh" etmiş, kaldırmıştır. Bu itibarla Hak dinin tesbitinde en muteber ve güvenilir kaynak odur.

A. Din duygusunun ve Dinin kaynağı:

İslam inancına göre din, insanların sonradan icad ettikleri bir şey değildir. Din, insan fıtratına yerleştirilmiş yüce bir duygunun eseridir. Bu duygu (His), insanda doğuştan var olan

"Din duygusu" dur.

Din duygusunun kaynağı da, insanın fitratı, insanda doğuştan bulunan akl-ı selimdir. Allah Teala bu akl-ı selimin dışında ayrıca kainatta kendi varlığına şahitlik eden bir çok deliller de yaratmıştır.

Ehl-i Sünnet inanışına göre (Matüridiyye) insan, aklını kullanarak ve bu delilleri inceleyerek yaratana bulmakla mükelleftir.

Bu görüşe temel teşkil eden Kur'an-ı Kerim'in şu beyanına göre insanoğlunun bir geçmişi var. C. Hak "Hani!" diyerek insanları bu devre şahid tutuyor:

"Hani Rabbin Adem oğullarından, onların sırtlarından zürriyetlerini çıkarıp kendilerini kendilerine şahid tutmuş" Ben sizin Rabbiniz değil miyim (demişti). Onlar da: "Evet (Rabbimizsin), şahid olduk" (demişlerdi). İşte bu şahidlendirme kıyamet günü "bizim bundan haberimiz yoktu" dememeniz içindi.

Yahut Daha evvel ancak atalarımız (Allaha) şirk koşmuştu. Biz de onların ardından (gelen) bir nesiliz. Şimdi o batılı kuranların işlediği (günahlar) yüzünden bizi helak, eder misin" dememeniz içindi" (2).

Âyet-i kerime, Allah Tealanın bütün insanlardan, daha dünyaya gelmeden önce bir taahhüd aldığını, varlığını ve birliğini kendilerine itiraf ettirdiğini bildiriyor. Şu halde Allahı kabul etmeyenler ilahi ahdi bozmuşlar ve verdikleri sözden dönmüşlerdir.

Müfessirlerin ekserisine göre C. Hak burada bir belagat sanatı icra etmiştir. Buna göre ayet şöylece temsili bir mana taşımaktadır.

İnsanları, Allahı bilmeye sevk eden birçok delillerin bulunması ve doğuştan varolan akl-ı selim sayesinde, bu delillerle

(2) Araf: 172- 173.

insanların Allahı bilmeye muktedir olmaları; Allahın insanları emir ve hitabı ile kendi varlığını itirafa sevk etmesi ve onların da hemen bunu kabul etmelerine benzetilerek anlatılmıştır. Buna istiare-i temsiliye denir (3). Yani Allah insanı, kudretine ve varlığına şahidlik eden sonsuz delillere bakarak, kendisini tanıyabilecek yaratılıştaki ve akl-ı selimde yaratmıştır.

Şu ayet-i kerime de, dinin insanda fitraten mevcut olduğunu gösteriyor: "O halde (Habibim) sen yüzünü bir muvahhid olarak dine, Allahın o fitratına çevir ki O, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allahın yaratışına hiç (bir şey) bedel olamaz. Bu, doğru olan dindir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler" (4). "

Görülüyor ki, Allahı bilmek fitratta mevcuttur. Onu inkar çeşitli dış tesirlerle fitrata tebelleş olan bir hastalıktır. İnsan şahsi gayreti ile fitratını geliştirdiği gibi, kötü çevrelerin ve yanlış telkinlerin tesiri ile körleştirebilirdi. Bunun tipik örneğini Frs. filozofu August Compt vermiştir. Ona göre insanlar tarih içinde üç devir geçirmiştir. Teoloji (din) devri, metafizik (felsefe) devri ve pozitif devir. Bu son devir ilim devridir. Bundan sonra dine inanmak bir vehimdir. Bu inkarda bile insanın dindar doğduğunun itirafı vardır. Batıda zaman zaman Athéist ataklar olmuş, ancak Théistler gereken cevabı vermişlerdir. Yani her Allahsız çıkış Allaha inananlarca her zaman anında mahkum edilmiştir. (5)

Din duygusunun insanda fitratan mevcut olduğunu Jul simon, Prof. Dr. Jung, Prof. Henri Frederic Amyel, Moris Zastrof ve Bünyamin Konstand kabul ediyorlar.

- (3) İstiare: Teşbih yapılırken müşebbeh (Benzeyen)in kaldırılması ve yalnız müşebbehün bih (benzetilen) in anlatılmasıdır.
Temsil : Benzeyen ile benzetilenin tek olmayıp bir hey'eti mecmua olmasıdır. Ayette insandaki akl-ı selim ve kainattaki ilahî deliller zikredilmeden, Allah'ın, insan zürriyetini toplayıp onlardan söz almasına benzetilerek temsil edilmiştir.
- (4) Rum: 30.
- (5) Athéism Allahı inkar eden, Théism ise Allahın varlığına inanan ve bunu savunan görüşün adıdır. Athéist Allahı inkar eden (kafir) théist Allaha inan (mümin) demektir.

Mağarada yaşayan vahşiden en medeni insana kadar her fert kendine göre yüce bir varlığa inanmıştır.

Bu, her insanda ulûhiyet fikrinin doğuştan varlığını, dolayısıyla aynı kaynağa dayandıklarını gösterir.

Ancak, insanın Allah hakkındaki bilgisi açık değil gizlidir ve bu bir uyarıcıya muhtaçtır. Bu uyarıcı ise peygamberdir. Yani insanda doğuştan var olan din duygusunun gelişmesi peygamberlerin vahyi ile mümkündür. Nübüvetsiz dini hayat düşünülemez.

Bu açıklamalardan sonra netice olarak diyoruz ki, din duygusunun kaynağı insan fitratı, yaratılıştan var olan Akl-ı Selimdir. Dinin kaynağı ise vahiy ve mübuvettir.

B. İlk Din :

Allah, dünyaya hakim olmak ve bütün tabiat kuvvetlerini emrine vermek üzere yarattığı insanı, öyle kuvvet ve kabiliyetlerle donatmıştır ki, insan onunla her şeyin aslını, her hadisenin sebebini anlamak ister. Gördüğü her şeyin mahiyeti hakkında bilgi edinmek için düşünür ve aklını yorar. Dikkatini çeken şeylerin mutlak yaratıcısını araştırır. Bu yaratıcıyı bulmadıkça huzura kavuşamaz ve içi rahat etmez. Bunun içindir ki, aklı başında her insanın aklını kullanarak, hiç bir yerden yardım görmese bile etrafını temaşa (seyr) etmek suretiyle yaratıcısını bulması ve yalnız O'na kul olması ilk ve en mühim vazife sidir. zira insanın yaratılıştaki gaye ve felsefe, Allahı tanıyıp O'na kulluk etmesi ve başkasına boyun eğmemesidir.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de : "Ben cinleri de, insanları da (başka bir hikmetle değil) ancak bana kulluk etsinler, (beni bil-sinler) diye yarattım" (6) buyurulmuştur. Böyle, Allaha karşı kulluk etmekle mükellef olarak doğan insan, bütün vazifelerini yerine getirecek, yaratılıştaki üstünlüğünü isbat etmelidir. Bu da, yaratıcıyı tanımak ve kendi kulluğunu bilmekle olur.

(6) Zariyat: 56

İslam inancına göre ilk insanlar da bu suretle Allaha kulluk etmişlerdir. Binaenaleyh insanların ilk dini "Tevhid" dinidir. Son ilmi araştırmalar ve arkeolojik belgeler İslam'ın bu görüşünü tasdik etmiştir.

İlk dinin Tevhid dini olduğu böylece anlaşılınca acaba insanları bu Tevhid inancına sevk eden ilk müşid kimdir? Şimdi bunu araştıralım:

C. İnsanların İlk Müşidi (Peygamberi) :

İslamın görüşüne göre insanların ilk müşidi; vahiy ve ilham ile yükseltilmiş bir insandır. Ve bu insan da ilk peygamber Hz. Adem'dir. Adem (a.s.) zürriyetini irşat etmiş; Onlar da en doğru ve en sağlam inanış üzerinde bulunmuşlardır. Fakat zamanla insanlar çoğalmış, şahsi arzular ve ihtiraslar kabarmış ve ilk saflıkları bozulmuş; böylece hakiki yaratan unutulmuş ve birçok sapıklıklar meydana gelmiştir. Çeşitli menfi tesirler sebebiyle medeni milletlerin vahşi hayat sürdükleri bilinmektedir. Tevhid akidesi dışında bazı ilahlara itikad, aşırı telkinler neticesinde meydana gelmiş marazi bir durumdur. spritualist (Ruhcu) filozoflara göre eski milletlerin dinlerinde Tevhid inancının ana hatlarının mevcut oluşu, insanların ilk dininin "Tevhid" esasına dayandığının en büyük delilidir. Bu duruma göre batıl din ve inanışlar sonradan meydana gelmişlerdir.

D. Batıl Din ve İnanışların Doğuşu:

Din tarihi ile uğraşan bilginler, dinleri bir tasnife tabi tutmak lüzumunu hissetmişler ve bir takım bölümlere ayırmışlardır. Bazı bilginler dinleri esas özelliklerine göre, bir kısmı da dış şekillerine (Eşkali) veya konuşulan dillere göre (Ensabi) kısımlara ayırmışlardır. Daha birçok taksim yapılmış, fakat dinlerin manevi değerleri hiç hesap edilmemiştir. İslam bilginleri dinleri manevi değerlerine göre :

1- Hak dinler,

2- Batıl dinler diye iki ana bölüme ayırmışlardır. Tevhid

esasına dayanan dinlere Hak dinler; Tevhid esasına dayanmayan dinlere de Batıl dinler adı verilmiştir. İslam aleminde en makbul ve en meşhur taksim budur. Hak dinleri, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi muharref, İslam gibi gayri muharref diye iki bölüme ayırmak yapılan taksimler arasındadır.

İnsanların ilk dininin Hak din olduğunu ve Batıl dinlerin sonradan meydana geldiğini söylemiştik.

Kur'an'ın haber verdiği göre batıl zihniyetin doğuşu Hz. Nuh'tan evveldir.

"Bunlar da büyük hileler (Dolaplar- Melanetler) yaptılar." (Halk tabakasına) "Sakin taptıklarınızı bırakmayın. Hele "Ved"den "Suva"dan, "Yeğus"tan, "Yeuk"tan ve "Nesr"den zinhar vazgeçmeyin" dediler. Hakikaten onlar birçoklarını baştan çıkardılar. Sen (ey Rabbim) o zalimlerin şaşkınlığından başkasını artırma" (7). "Ved", "Suva", "Yeğus", "Yeuk", "Nesr" doğru yoldan sapanların taptıkları putların adıdır. Batıl dinlerin meydana gelmesine insanların, peygamberlerin sesine kulak vermeden Allah'ın zatı ve sıfatları hakkında kendi akıllarıyla hüküm vermeleri sebep olmuştur. Bu, denize kavuşmak isteyen bir nehrin yatağını değiştirip kumlar arasında kaybolmasına veya bataklıkta kokmasına benzer.

Batıl dinlerin çıkış sebeplerini şöylece sıralamak mümkündür.

a. Ebu Ma'şer el- Behli'ye göre batıl dinler, Allah'ın cisim olduğu ve bir yerde eğleştiği inancından doğmuştur. Bu inançta olanlara göre Allah gökte bulunan en büyük nur, etrafındakiler ise küçük nurlardır. Bu inancın neticesi olarak insanlar onların heykellerini yapmışlar ve onlara tapmaya başlamışlardır.

b. Yıldızlara tapmak. Bu zümrenin inancına göre Allah insanların idaresini yıldızlara devretmiştir. Öyleyse ibadete layık olanlar yıldızlardır.

(7) Nuh : 22- 24

c. Astronomi bilgisi. Yıldızlarla uğraşan astronomlar, zamanla onların tesiri altında kalarak tapmağa başlamışlardır.

d. İyi tanınan ve sevilen insanlarla büyük hükümdar ve kumandanlar öldükleri zaman tazim için heykelleri yapılmış ve zamanla bunlara tapmışlardır.

e. Allah'ın cisim olarak başka varlıklara hulûl ettiği inancı neticesinde Allah'ın, bedenine girdiği kabul edilen varlığa tapılmıştır.

f. Spritüalist filozofların görüşüne göre insanlar ilk önce en halis Tevhid üzere bulunuyorlar ve bir Allah'a kulluk ediyorlardı. Başka şeylere tapınma sonradan meydana gelmiştir. Çünkü insanda mahiyetini anılamadığı şeylere şekli verme gibi tabii bir meyil vardır. İşte bunun içindir ki, kalbi ile duyduğu, zihni ile düşündüğü fakat gözleri ile göremediği ilahi kudreti hayalinde tasvir etmiş ve Ona hariçte bir şekil vermek istemiş ve böylece putperestlik doğmuştur.

Buraya kadar yapılan izahtan çıkan netice: Tevhid inancının ve Allah'a ibadet fikrinin eksikliği, diğer mabutların sonradan çıktığıdır. Bunun sebebi de Allah bilgisinin zayıflaması ve peygamberlerin talimlerinin unutulmasıdır.

g. Son görüşe göre batıl itikadların çıkışına sebep ruhçuluk taassubudur. İnsan, Allah'la kendisi arasında nurani vasıtaların aracılık ettiğine inanmış, fakat bu inanış daha sonra putperestlikte karar kılmıştır. Bu ruhçuluğa "Sabiilik" denir. Görünmeyen ruhlara, meleklerle, yıldızlara, aya, güneşe ve nihayet bunlar namına yapılan şekillere tapanlara da Sabii denir. Bu daha sonra putperestliğe varmıştır. Sabiilik, bütün batıl din ve mezheplerin temelini teşkil eder. İlk olduğu iddia edilen Animizm, Naturizm ve Totemizm buna bağlı görüşlerdir. Bunların hiç birisi ilk değildir.

E. Sabiilik ve Sabii Fırkaları:

Sabiiliği devirlerine göre şöylece sıralamak mümkündür:

Birinci devir: Bu devirde insanlar baş yaratıcı olan Allahla, bunlara aracılık eden ruhlara tapmışlardır. Bunlar, gökteki güneşi, Ay'ı ve yıldızları bu aracı ruhların beden ve şekilleri, gökyüzünü de Allah'ın eğleştiği yer kabul etmişlerdir. İbadet yalnız ruhlara yapıldığından animizm'in bu devirle ilgisi vardır. Bu devirde yaşayan Sabii fırkasına, yalnız ruhlara taptıkları için "Eshab-ı Ruhaniyet" adı verilmiştir.

İkinci devir: Bu devir ruhların terk edilmesiyle doğrudan doğruya yıldızlara, aya ve güneşe tapma devridir. Bu devirde yaşayanlarca ay, güneş ve yıldızlar ruhların cesetleri, bedenleridir. Allahla insanlar arasındaki aracı bu gök cisimlerinin kendileridir. Onlar görünmeyen ruhları temsil ettiklerinden tapınmaya layık tanrılardır. Yıldızlara tapanlara "Eshab-ı Heyakil" denilmektedir. Tarihçi Mes'udi'nin görüşü de budur.

Fakat büyük tanrı ile insanlar arasında vasıta, dolayısıyla tanrı olan bu gök cisimleri, her zaman gökyüzünde görülmediklerinden, daima göz önünde bulundurulmaları için, yeryüzünde onların heykelleri yapılmış ve bunlardan sonra artık heykeler tapınma konusu olmuştur.

Bu yolda yürüyenele de "Eshab-ı Eşhas" denilmiştir. Ayrıca bu tabiat cisimlerinin yeryüzünde sembolleri de vardır. İbni Kayyım'a göre, bütün bu sapıklıklar ecdad ruhlarına gösterilen aşırı saygıdan doğmuştur.

Üçüncü devir: Bu devir Sabiiliğin ilmi yapıldığı ve kitaba geçtiği devirdir. Din üzerinde ilk felsefi araştırma da bu devirde yapılmıştır. Gene bu devir, Hz. İbrahim'in peygamberliği zamanına rastlar. Bunu Kur'an-ı Kerim'den öğreniyoruz. Zira Hz. İbrahim, fitratının duruluğu sebebiyle yegane Vacibü'l-Vücut olan Allah'ı aramış ve Sabiilerin taptıkları yıldızlar, ay ve güneşden hiç birinin gerçek mabut olamayacaklarını, Hak mabudun bunları da idare eden Kudret-i Külliye olduğunu isbat etmiş ve etrafındakileri, üzerinde buldukları batıl inançlardan vaz geçmeye davet etmiştir.

Dördüncü devir: Bu devir Sabiilerin Yahya Peygamberle karşılaştıkları devirdir ki, onu en büyük reformcu olarak kabul etmişlerdir. Hz. İsa'dan sonra ortadan kalktıkları söylenirse de daha sonraki devirlerde de bunlara rastlanmıştır. (Bunların, manî mezhebinde olanlar olduğu ileri sürülmektedir.)

Sabiiliğin geçirdiği devirleri böylece görürken Sabii fırkalarına da işaret etmiş olduk. Bunlar dışında bir de "Hulûliye" vardır. Hulûliye'ye göre Allah birdir. Onun sayısı artmaz. Ancak, gökteki yedi yıldızda görünür. Bu yıldızlar, O'nun yedi organıdır. Bizim yedi organımız da onların heykelleridir. Allah bizim dilimizle konuşur, bizim gözümüzle görür. Allah yeryüzündeki faziletli insanlarda da zuhur eder. Bu fırkayı *İbn-i Batuta* "Harraniye" diye adlandırmıştır.

Yalnız burada çok önemli olan bir hususa temas edelim. Batıl inanca sahip olanlardan ruhlara tapanlara göre ruhlar ve onların idare ettikleri kabul edilen ve bedenleri sayılan gök cisimleri hakkında bilgi veren; mahiyetlerini tayin eden ilk muallimler vardır ki, bunlar: "Agazimun ve Hürmüs"dür.

Bu ifadeye göre batıla inananlar önceleri bir muallim (öğretici- Peygamber) kabul ediyorlar ve insanlara her şeyi onun bildirdiğine inanıyorlarken, sonradan onu unutmışlar ve kendi akıllarıyla tevil yolunu tutmuşlar, böylece hakikatı unutup yanlış yollara sapmışlardır. Daha sonra artık insandan bir peygamber olamayacağı kanaatine vararak inkar yolunu tercih etmişlerdir. Şehristani, Sabiilerin muallim olarak tanıdıkları Agazimun'un "Şit", Hürmüs'ün de "İdris" (a.s) olduklarını ileri sürmüştür (8)

İslamın inancına göre Allah her millete her topluma, fitri din duygusunu geliştirecek ve insanlara nasıl kulluk edeceklerini gösterecek bir mürşid bir Peygamber göndermiştir. Kur'an-ı Kerimde bu gerçeği açık bir şekilde görüyoruz. Cenab-ı Hak aynen şöyle buyuruyor:

(8) El-Milcl ve'n-Nihal, c. II, s. 124.

"Andolsun ki biz Allah'a kulluk edip şirkten sakınmaları için her ümmet'e bir peygamber gönderdik.." (9)

Şu ayetler de yukarıdaki ayeti teyid ediyorlar:

"Hiç bir ümmet yoktur ki onlara bir "nezir", bir korkutucu gelmiş olmasın." (10).

"Biz peygamber göndermedikçe azab etmeyiz." (11)

Bütün bunlar gösteriyor ki, dünyanın neresinde bulunursa bulunsun, Allah her millete bir peygamber göndermiştir. En bozuk ve sapık sistemlerin dahi, esasında bir mürşidin telkinatına dayandığı inkarı güç bir hakikattir.

F. Sabiiliğin Özellikleri:

- Tevhid esasına dayanan ilahi dinden çıkmış olmak.
- Ruhlara tapmak
- Yıldızlara tapmak.
- Putlara tapmak

Sabiiliğin münzel (Allah tarafından indirilmiş) olduğu halde zamanla çeşitli tesirlerle değişikliğe maruz kaldığı bilinen bir hakikattir. Görünmeyen ruhlara, gök cisimlerine ve nihayet onlar namına yapılan heykellere tapma inancı olan sabiilik; Mezopotamya'da, Çin'de, Japonya'da ve Mısır'da bazı farklarla yaşamıştır. Bunlar ilk Sabiilerdir.

Ruhlara ve yıldızlara tapmak Sabiiliğin en belirgin vasıflarıdır. Putlara tapmak şekli, bu iki psikolojiden doğmuştur. Ruhculukla başlayan dini sapıklık, Seneviyyeye (Dualizme) ve Teslise kadar varmıştır.

Burada önemli bir konuya işaret etmek istiyorum. Gökyü-

(9) Nahl: 36.

(10) Fâtır: 24,

(11) İsra: 15

zünde hayranlıkla seyrettiğimiz Güneş, ay ve yıldızlar tarih boyunca insanoğlu'nun dikkatini çekmiştir. Yıldızlarla uğraşanlar Astronomi ilmi'ne hizmet etmişler, ancak şahit oldukları ilahi harika karşısında bu gök cisimlerini ilahi kudretin kendisi zannederek onlara kul olmaktan kendilerini kurtaramamışlardır. Bunları tanrı kabul edenler ilme katkıda bulunmuşlar ve ilimler tarihine geçmişler; ilme hizmet için yola çıkanlardan bir kısmı da, yanlış algılama sebebiyle, Dinler Tarihine konu olmuşlardır. Psikolojik yapısı gereği insanoğlu elde ettiği bilgileri her zaman çıkar sağlama yolunda kullanmasını bilmiştir. Bu sebeple yıldız falcılığı gibi bir meslek ortaya çıkmıştır. Modern çağın yeni teknoloji ile ürettiği araç ve gereçler sayesinde, klasik yıldıznameciliğin yerini çağdaş görünümlü yeni falcılar, yani Astrologlar almış bulunmaktadır.

Her türlü iletişim aracını kullanarak insanların inanç problemlerini çözdüklerini ve onlara mutluluk dağıttıklarını ifade eden bu kişilerin inanç ve mutluluk konusunda yapabilecekleri pek bir şey bulunmamaktadır.

Gelecek bilgisi ve mutluluk arayışı insana çekici gelebilir. Bu gibi yöntemler kısa vadede insana geçici bir rahatlama sağlasa da, uzun vadede mevcut problemlerin daha da derinleşmesine sebep olabilir. Doğru olanı ve çağımızın insanına yakışanı evrensel değerlere (dine) dönmek, inanç problemlerini bu doğrular içinde çözmek, mutluluğu da yine bu değerlerde aramaktır.

Bu vasıfları ile mutlak Sabiilik, İran, Mezopotamya, Hint ve Çin dinlerinin esasını teşkil etmiştir. Çok tanrıci olan Yunan ve Roma dinleri de bu görüşün tesiri altında meydana gelmiştir. Sabiilerin, Zebura inanan Ehl-i Kitap olduklarını ileri sürenler de olmuştur.

Üçüncü Kısım MİLLİ DİNLER

I. Bölüm ÇİN DİNLERİ

Asya'nın büyük bir ülkesi olan Çin'in nüfus sayısının yakın gelecekte dünya nüfusunun üçte birini teşkil edeceği ileri sürülmektedir. Milyonları sinesinde barındıran bu ülkenin din hayatı hakkında bilgi edinmek elbet önemlidir (1).

Çin'de yaşayan bu milyarı aşkın insanın bir akidesi, bir inanış tarzı olması ise tabii ve hatta zaruridir. Yalnız, Çin'in din hayatının en eski şeklini gereği gibi tanımak zordur. Fakat göze çarpan özellik, ecdada olan aşırı saygıdır. Birçok ilkel toplum dinlerinde pekçok ve pek kuvvetli bir ecdad ibadeti mevcut ise de her halde Çin dininde kendini gösteren akrabalık ve aileye bağlılık derecesinde olmasa gerektir. "Her şeyin kökü göklerde, insanın ise ecdadındandır." diyen bir hikmet sözü bunun en büyük delilidir. Çinlilere mahsus olan bu ilkel Animizm'e Dinler Tarihinde "Sinizm" adı verilmiştir. Çinde Sinizm'in dışındaki dinler "Konfüçyanizm" ve "Taoizm"dir.

I. SİNİZM:

Çinde en eski dini yaşayış şekli olarak kabul edilen Sinizm hakkındaki bilgimiz, "Kingler" adı verilen beş mukaddes kitaba dayanmaktadır. Bu metinlerin en eski parçalarının, Konfüçyüs'ten önce olduğu yani M.Ö. VI.asırdan kaldığı sanılmaktadır.

Çinlilerin bu ilkel animizmi, insanların yaşayışlarına karışan çok sayıda bir takım ruhların varlığını kabul etmektir. Bu ruhlar ataların ruhlarıdır. Ataların, görünmedikleri halde etrafta dolaştıklarına inanılır. Bu ataların çok defa ana tarafından, daha

(1) Çinin nüfusu bugün artık milyonlarla değil, milyarlar ifade edilmektedir.

sonra da babanın hakimiyet kazanması ile baba tarafından oldukları bilinmektedir. Her evde atalara ayrılan bir köşe vardır. "Ecdad levhaları" adı verilen tabletler bu köşede saklanır. Baba evde en büyük nüfuz sahibidir. Baba ecdada ait levhalar ve hatıralar önünde kurban takdim eder. Ayrıca, çok önemli günlerde ecdada ait elbise büyük evlat tarafından giyilir ve baba sağmış gibi ona saygı gösterilir.

Ailede meydana gelen elemli ve sevinçli hadiselerle ilgili bütün faaliyetler bu levhaların önünde icra edilir.

Bilhassa düğün ve nişan merasimleri burada yapılır. Eski Çinde insanın evlenmeden veya bir çocuk meydana getirmeden ölmesi en büyük günah, aynı zamanda bir ıztıraptır. Ecdad ruhlarına ibadeti devam ettiren bir evlat bulunmazsa bu büyük bir felakettir.

Çok basit olan ecdad köşesi zengilerin evinde küçük bir mabet şeklini alır. Çin İmparatoru yedi büyük köşeye yani mabede sahip idi.

Sinizm toprağın, suların, dağların, ormanların ruhları bulunduğunu da kabul etmektedir. Böylece, Animizmin yanında bir de Naturist inanış kendini göstermektedir. Çin köylüleri, ziraatle uğraştıklarından tabiat kuvvetleri, bu arada toprak büyük saygı görmüştür. Bereket yağdıran toprak- anaya tapınış evlerde olur. Onun için ev, hele evin ocaklığı, kapısı ve eşığı çok kutsal sayılmıştır. Çocuklar büyüdükçe bu çatı altından ayrılırlar. Evde yalnız küçük kardeş kalır.

Diğer taraftan Çinliler yeryüzünde meydana gelen hadiseleri gökteki yıldızlarla alakalı kabul ettiklerinden yıldızlara tapmışlardır. Ayrıca gökte ve yeryüzünde meydana gelen her hadise iki zıd prensibin işbirliğinden ileri gelmiş gibi kabul edilmiştir.

"Yang" ismini taşıyan erkek prensip ile "yin" ismini taşıyan dişi prensip arasındaki karşılıklı etki dünyadaki bütün olayları

doğurur. İlkbahar ve yaz güneşe bağlı olarak "Yang"ın kuvvetini arttırıcıdır. "Yin" ise aya bağlıdır, Sonbahar ve kışın kuvvet alır.

Çin dininde göğün önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Göğe gösterilen saygı yıldızlarla ilgili bir sisteme dayanır. Bu sistem göğün beş parçaya bölünmesinden doğmuştur. Doğu, batı, güney, kuzey ve orta bu sistemin beş esasını gösterir. Bu beş esasa sonradan yerle gök de eklenmiştir.

"Tien" kelimesi göğün kendisi demektir. "Çank-ti" veya "Şang-ti", "Göğün hakimi", "Gök hükümdarı" manalarına gelmektedir. Gök yani bu gök hakimi mutlak iradeye sahip olduğundan, yeryüzündeki felaket ve saadet bu yüce iradeye bağlı kabul edilmiştir.

Nitekim gök tabii ve semavi afetlerde felaket, bereketin ve nizamın devamı halinde ise saadet dilemiştir.

Sonraları bazı ilahiyatçılar Çin İmparatorunu gök hükümdarının oğlu olarak kabul ve ilan etmişlerdir. Böylece "Göğün Oğlu" olan imparator, bu sıfatla milleti idare edip gök gibi tarafsız adaletle tebaasına bakacaktır. Fakat kanun ve nizam veren gene göktür. O, iyi nizamlara uzun ömür ve fazilet bahşeder. Fazilete de mukafat verir. Yalnız bu faziletin mukafata layık olabilmesi için şu dört unsurun bulunması lazımdır:

- 1- İnsan sevgisi,
- 2- Adalet,
- 3- Emredilen merasime riayet,
- 4- Bilgi.

İnsan bu dört esasa uyduğu takdirde bahtiyar olur. Çinlilerin gökle dua ve kurban vasıtasıyla sıkı münasebetleri vardır. Çünkü kurban demek, faziletlerin en önemlisi ve evlat sevgisi demektir.

II. KONFÜÇYANİZM:

Konfüçyanizm geleneksel Çin sinizminin kaide haline gelmiş ve artırılmış şekli ibarettir ki bu, Konfüçyüs'ün felsefesi olmuştur.

Konfüçyüs (Kong-Fu Tseu) M.Ö. VI. yüzyılda (551- 478) Şantung eyaletinde yaşamıştır. Küçük yaşta öksüz kalan Konfüçyüs, sıra ile valilik, mühendislik, bakanlık ve prens "Lu"nun müşavirliğini yapmıştır. Konfüçyüs kendinden evvelki dini kitapları elden geçirmek suretiyle tekrar neşretmiş ve eski ahlaki yaymak amacını güden kitaplar yazmıştır. Ayrıca siyasi bilgileri öğreten bir de okul açmıştır.

17. ve 18. asırlarda Çin kültürü Cizvit misyonerleri tarafından Avrupa'ya ilk defa tanıtıldığı zaman Batının dikkatini çeken din, "Lao Tseu"nun dini değil, Konfüçyüs'ün doktrini olmuştur. Bu doktrin, Avrupa'da akla uygun bir dinin mükemmel bir örneği gibi kabul edilmiştir. Çinde de Onun öğrettikleri milletin milli dini olmuş ve kendisine de devlet ilahına layık bir şekilde tapınılmıştır. 1906 senesinde Çin İmparatoru gök ve yere denk olan ruhani rütbesini Konfüçyüse devretmiştir.

Konfüçyüs'ün sözleri dini talimler değildir. O, her türlü metafiziği reddeder. Onun mantığının temel ilkesi şudur: "İnsanın gerçek bilgisi, bildiğini ve bilmediğini bilmesidir. Buna göre hayat hakkında bilgisi olmayan insan, öbür alem hakkında bilgiye sahip değildir. En iyisi gerçekten hiç bir şey bilmemektir." Bu durum ile Konfüçyanizm bir Pozitivizmdir.

Dini talim niteliğini taşımayan Konfüçyüsün doktrini, ahlaki usul ve kaideleri ihtiva etmektedir. Prensibi: "Doğru yol", yani ahlak prensibi ve hayat felsefesidir. Konfüçyüsün ahlak prensiplerini dört grupta toplamak mümkündür.

1- Ana-baba ile çocuklar arasındaki saygı. Evlatlar anaya babaya gerekli saygıyı göstermelidir. Nankörlük etmemelidir. Onların yoluna canlarını dahi harcamalı ve onlara ilah muame-

lesi yapmalıdır. Aksi takdirde doğru yolu kaybetmiş sayılırlar.

2- Dostlar arasında saygı Dost seçmekte çok dikkat edilmelidir. Dostlarını karşılıklı münasebetleri daha çok eşitlik esasına dayanmalıdır.

3- Büyük - küçük arasında saygı . Amir büyük olarak baba, memur da küçük olarak evlad gibi hareket etmelidir. Her işte itidal yani aşırılıklardan kaçınmak, iyilere karşı iyilik, kötülere karşı adalet göstermek lazımdır.

4- Bütün insanlar arasında saygı . Herkes kendisine yapılmasını istemediği şeyi başkalarına yapmamalıdır. İnsan hemcinslerine karşı her zaman merhamet göstermelidir. Kötülük yapsa bile buna razı olup merhametten vazgeçmemelidir.

Bu, kötülüğe karşı iyilik zihniyeti göstermelik de olsa daha sonra aynen Hıristiyanlığa geçmiştir.

III. TAOİZM:

Taoizm, Sinizm ve onun artırılmış, disipline edilmiş şekli olarak kabul edilen Konfüçyanizmin bir reaksiyonudur. Yani bu iki sisteme karşı doğmuş yeni bir sistemdir.

Rivayete göre Taoizm, M.Ö. VI. yüzyılda yaşamış büyük bir düşünürün "Lao- Tseu"nun felsefesidir. Söylendiğine göre Lao- Tseu, Konfüçyüsün çağdaşıdır ve onunla görüştüğünden sonra Batıya gitmek üzere Çin'den ayrılmıştır. Hayatı hakkında tarihi hiç bir bilgi bulunmayan Lao-Tseu bir arşiv memurudur. Ve "Tao-te- King" adlı bir eser yazmıştır. "Tao ve fazilet" anlamına gelen bu kitap biri Tao, diğeri Te'ye ait olmak üzere iki kısımdır. Beş bin kelimeliktir. Ve içinde 81 bahis vardır.

Tao, "Yang" ile "Yin" arasındaki zıtlığı birleştiren ve alemdeki nizamı kuran prensibin adıdır. Ayrıca Tao: "Takip edilmesi lazım gelen yol ve iz" manalarına da gelmektedir. Fakat gerçek manasıyla Tao, "Mutlak nizam, mutlak kudret" demektir. Mahiyeti anlaşılmas ve kavranılmaz bir özellik taşımaktadır.

Ancak o hissedilir ve tezahürleriyle yani ezeli ve ebedi kudretinin eseri ile tanınabilir. Bu vasıfları ile Tao, Hakim-i mutlak ve nizam-ı alem olan Vacib'ül- Vücut bir Allah'a tamamen benzemektedir.

Taoizmde bu mutlak nizamla birlikte ahlaki bir düstur olarak kabul edilen üç fazilet vardır:

- 1- Tutumlu olmak (Basit bir hayat yaşamak)
- 2- Alçak gönüllü olmak.
- 3- Herkese karşı merhametli olmak.

Bütün bu izahlardan sonra Çin dinleri hakkında bir değer hükmü verecek olursak Sinizmdeki Şang-ti (göğün hakimi) ile Taoizmdeki Tao (mutlak nizam)'ın Çindeki Tevhid esasına dayanan esas dinin birer bakiyesi olduklarını söyleyebiliriz.

II. B ö l ü m

ESKİ TÜRKLERİN DİNİ

I. ŞAMANİZM

Şamanizm, Türklerin İslamdan önceki dinidir. İslamiyetin kabulüne kadar bütün Türk boylarında bu inanış görülmüştür. Bugün hala Ural-Altay dağları arasındaki bölgede yaşayan bir kısım Türklerle, Finler, Macarlar, Moğollarda Şaman dininin izlerine rastlandığı söylenmektedir.

Ancak çok geniş coğrafi bir bölgeye yayılmış bulunan Türk boyları arasında çeşitli dinler göze çarpmaktadır. Uygurlar Mani dinini, Hazar kıyısındaki Hunlar Museviliği benimserken, Bulgarlar Şamanizmden Ortodoksluğa geçmişlerdir. Bilge Kağan'ın akıllı veziri ve değerli devlet adamı Tonyukuk, Türklerin Buda dinine girmelerine karşı çıkmış ve bu dinin, Türk milletinin karakterine uymadığını ileri sürerek Budizmin Türkler arasında yayılmasına engel olmuştur.

Türklerin dini ve mitolojisi ile ilgili bilgiyi, kısa olmakla beraber, Çin, İslam ve Batı kaynaklarından öğreniyoruz. Bu husustaki diğer bilgi kaynaklarımız: Türk milletinin siyasi ve askeri kudretini, kültür ve medeniyetini, örf, adet ve inancını dile getiren ve Türk hakan ve kumandanları tarafından söylenmiş bulunan tarihi anıtlar ve sözlerdir.

II. YARATILIŞ MASALI VE YÜCE TANRI:

Şamanizm inanışını, basit bir tahlille putperest bir görüşe bağlamak mümkündür. Ancak, Bizans tarihçisi Theophylaktos'un da ifade ettiği gibi: "Türkler, yerlerin ve göklerin yaratıcısı olan tek bir tanrıya inanıyor, Ona tapıyor ve Onun için kurban kesiyorlardı. Nitekim Mengü Han, huzurunda çeşitli din-den insanları dinledikten sonra: "Biz tek bir Tanrıya, Onun

emri ile yaşadığımızı ve öldüğümüze inanıyoruz" demekle, Manihaist ve Budist fikirlerin ötesinde mutlak yüceyi (Allah'ı) ifade etmiştir.

Yaratılışla ilgili Türk masah ise şöyledir:

Hiç bir şey yokken Tanrı "Karahana" la uçsuz bucaksız su vardı. Bu uçsuz-bucaksız suyun üzerinde beliren ve "Akana" adı verilen hayalin emri ile ayın, güneşin, yıldızların ve varlıkların başlangıcı, insanların da atası sayılan tanrı Karahan, kendine benzeyen bir insanla birlikte diğer varlıkları ve melekleri yarattı. Fakat bu ilk insan, tanrının sözünü dinlemediği için lanetlendi. Tanrı onu kendi "Işık" aleminden kovarak Erling (şeytan) adı ile yerin karanlıklarına (Cehenneme) sürdü... Tanrı da kendisi için yarattığı göğün onyedinci katındaki nur alemine çekildi...

Bu yüce Tanrının Er-kişiye hitabı şöyledir:

"Herşeyi biz yarattık! Ol!.. dedik, cümlesi birden oldu."

"Bizim kardeşimiz (eşimiz) yoktur. Biz doğmadık ve ölmeyeceğiz de. Neye ol!..dediysek o, oldu.."

"Ölümü tadacaksın! Toprak olacaksın!.."

Yaratılış masalında insanla tanrı arasında irtibat kuran bir de Gök Oğul vardır ki, vasıfları itibarıyla bu, tanrı elçisi olan peygambere benzer. Ayrıca meleklerin başı sayılan "Gün-Aşan" da bu masalda mühim bir yer tutmaktadır.

Şamanizmde Türk tanrısı "Gök- Tanrı"dır. Yalnız başına "Tengri" kelimesi de kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmut lüğatinde Türklerin, Tengri kelimesini gök karşılığı kullanarak, yanlış bir yola saptıklarını yazmaktadır.

Oğuz boyları arasında dolaşan Arap seyyahı "İbni Fadlan" ise Oğuz Türklerinin Tengri kelimesini Allah manasına kullandıklarına şahit olduğunu haber vermiştir. Nitekim, Türkler

müslüman olduktan sonra da Tanrı ve Allah kelimelerini aynı manada kullanmışlardır. Müslüman Türklerde Tanrı kelimesinin putperest inanışlarla ilgisi olmamıştır. İslam imanının kitabı ve edebiyata geçtiği devirlerde bile bu kelimeyi kullanmak bir mahzur teşkil etmemiştir.

Şamanizm'de "yer-su" adı verilen ve tekin olmayan bir takım ruhların varlığına da inanılırdı. Bu ruhlar dağların sarp geçitlerinde ve vadilerin karanlık yerlerinde bulduklarından, buralardan geçerken onlara dua edilirdi.

Şamanist gruplarda Tanrı dinin yanında bazı putperestlik izlerine de rastlanmıştır. Çin kaynaklarının verdiği bilgiye göre Hunların, "idol" adı verilen altın heykel tanrıları vardı. Gök-türkler de keçeden bir takım putlar yapmışlardır. Ayrıca Ural Altaylarda Töz (Tös), Yakutlarda Tangora, Moğollarda Ongon adı verilen putlar da tesbit edilmiştir.

Türklerde bir de Bozkurt sembolü vardır. Dış şekli itibarıyla ve Din Tarihi yönünden Bozkurt'un totemik bir karakteri vardır. Ancak, her milletin mitolojisinde kutlu kabul edilen bir hayvan mevcuttur. Bunun gibi Bozkurt sembolü de eski bir Türk inancına dayanır. Türkler, herşeyi yaratan yüce tanrının, koyun gibi olan düşmanlarını yok etmek için, kendilerini "KURTLAR" olarak yarattığına inanırlardı. Türk milleti karakteri, cengaverliği, iradesi ve çevikliği itibarıyla bu sembolü seçmiştir. Türkler bu inancın sonucu olarak da Onu bayraklaştırmışlardır. Türklerin tarihte Bozkurta taptıkları görülmemiştir. Bu sembol, onların müslüman olmalarına ve müslüman olduktan sonra da dini hayatlarına herhangi menfi bir tesir icra etmemiştir.

III. ESKİ TÜRKLERDE TÖREN VE İBADETLER:

Şamanist kavimlerin törenlerini iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlar, belirli zamanlarda ve bazı önemli olaylar dolayısıyla yapılan törenlerdir.

Belirli zamanlarda yapılan kutlamalar ilkbahar ve sonbahar törenleridir.

Şamanizmde törenleri idare eden, daha doğrusu, tekin olmayan ruhlarla insanlar arasındaki münasebetleri düzenleyen din adanına umumiyetle Şaman, Kam adı verilmiştir.

Kaşgarlı Mahmut Kamı kahin kelimesi ile terceme etmiştir.

Şamanlık sanatı öğrenimle elde edilmez. Bir şamanın neslinden gelmek lazımdır. Şamanların hepsi nöbet geçiren sinirli, hasta adamlardır. Onlar hem iyilik, hem kötülük yapmaya muktedir ruhlara uğramışlardır. Şamanlar bu ruhları kullanarak, insanlara tebelleş olan fena ruhları kovarlar ve onları insanlardan uzaklaştırırlardı.

Şamanizmde muayyen zamanlarda yapılan ayinlerden başka bazı olaylar dolayısıyla yapılan ayinler de vardır ki bunlar : evlenme, doğum ve ölüm törenleridir. Türklerde evlenme umumiyetle kaçırma yolu ile yapılırdı.

Türkler Tanrıdan bilhassa erkek çocuk isterlerdi. Doğum esnasında kadın ızdırap çekerse Albastı yahut Alkarası adı verilen fena ruhun tebelleş olduğuna inanılırdı. Bu ruhu kovmak için de gene bir takım törenler yapılırdı.

Eski Türkler, "Tin" adı verdikleri ruhun (canın) insan bedeninden ayrıldığı zaman ölüm hadisesinin meydana geleceğine inanırlardı.

Türkler ölümlerini büyük bir maresimle toprağa gömerlerdi. Ölünün yanına atı ve kullandığı bütün eşyası da konurdu. Bunlar ölü ile birlikte yakılır, külleri başka bir zamanda toprağa gömülürdü. Göktürk mezarlarından iskeletler çıktığı gibi küller de çıkmıştır. Bu bize, Türklerin ölümlerini iki şekilde gömdüklerini gösteriyor. Üçüncü şekil olarak ölümlerin ağaç dallarına asıldığı da görülmüştür.

Ölünün yanına hayatta iken kullandığı eşyanın konması,

onları başka bir dünyada kullanacağı inancına dayanır. Türklerin Ahirete ait fikirlerinden bir tanesi de Cennet ve Cehennem inancıdır. Ölen bir insanın ruhu ya bir kuş olup sonsuz bir aleme doğru uçar, ya da karanlıklar alemi sayılan yerin katlarına hapsedilir. Bu, dünyadaki yaşayışa yani amellere bağlıdır.

Türkler ölümleri gömdükten sonra büyük bir tören yaparlardı. "Yoğ" (aş) töreni, ölü eşyi diye isimlendirilen bu tören, ölen kimse adına çocukları ve yakınları tarafından verilen büyük bir ziyafettir.

Törenlerde kurban önemli bir yer tutmaktadır. Her törende kanlı veya kansız bir tane kurbanın bulunması icab eder. Kansız kurbanlar: Süt, yağ, darı ve paradır. Kanlı kurbanların başında At gelir. Koyun ve sığırın da kurban edildiği bilinmektedir. Bunların erkekleri daha makbuldür.

IV. TÜRKLERİN İSLAM DİNİNE GİRİŞLERİ

Hıristiyanlık, tutunmaya çalıştığı eski Yunan ve Roma toprakları üzerindeki çok tanrılı politeist inançları tasfiye etmek için uğraşırken; ondan altı asır sonra gelen İslamiyet, bütün batıl inanışları, bu arada Hıristiyanlığı, yerleştiği Orta-Doğudan söküp atmıştır. Zira Hıristiyanlık; Teslis akidesi ile putperestlikten kendini kurtaramamış, hayat ve medeniyeti imha ederek, insanlığın saadeti için zaruri olan madde-ruh dengesini kuramamıştı. Materyalizme karış olan Hıristiyanlık, ilim ve medeniyete karşı da çok sert bir tavır takınmıştır. Halbuki İslam dini, ilim ve akıl yolunu açmış, Kur'an ve sünnet, insanları düşünmeye ve doğru karar vermeye davet etmiştir. Böylece İslam dini, ilim ile din, akıl ile iman, madde ile ruh, hayat ile ölüm (Dünya ile Ahiret) arasında tam bir denge kurmuştur. Kısa zamanda yayılmış bulunan İslam, eski fikri mahsulleri disipline ederek, yeni bir medeniyet kurmuş ve bu vasıfları ile bugünkü Batıya hocalık etmiştir. Hıristiyanlıkta tek ve yanılmaz otorite Papadır. İslam dininde bu otoritenin yerini Kur'an almıştır. İslamı temsil eden herkesin vazifesi bu otoriteyi telkinden ibarettir.

Kur'anın getirdiği yücelikler ve Peygamber efendimizin verdiği müjdelere insanlığı büyülemiş ve onların bu yeni imanı kabulünü kolaylatırmıştır. İslamı büyük bir heyecanla kabul eden milletlerin başında gelenlerden biri de Türklerdir. Türkler, hiç bir zorlama olmadan, kendi arzuları ile ve kitle halinde İslam dinine girmişlerdir. Bu topluca din değiştirmenin bazı sebepleri vardır. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

1- Türklerin İslam'dan önceki dini hayatlarının İslam'a uygunluğu. (Tek tanrı inancı, Ahiret, Cennet, Cehennem fikirleri ile ahlaki yaşayışları... gibi)

2- Arap ordularında askerlik yapan Türklerin, İslam dini ile temasları ve bu dini yakından incelemeleri.

3- Bazı Arap şairlerinin, Türklerin fazilet ve asaletleri ile ilgili eserler yazmaları. (Câhızın, Fazail'ül Etrak= Türklerin faziletleri adlı eseri gibi)

4- İslamı kabul edenlere Kur'anın ve Peygamber efendimizin çok güzel ve çekici vaadlerde bulunmuş olması.

5- Maide suresinin 54. ayetine göre bu, bir mucizenin tezahürüdür. Nitekim Allah Teala şöyle buyuruyor: "Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse Allah- müminlere karşı alçak gönüllü, kafirlere karşı onurlu ve zorlu, kendisinin onları seveceği onların da kendisini seveceği- bir kavim getirir ki, onlar Allah yolunda savaşsınlar ve hiç bir kınayanın kanamasından (dedikodusundan) çekinmezler. Bu Allah'ın lütuf ve inayetidir ki, onu kimse dilerse ona verir. Allah ihsanı bol olan, en çok bilendir."

Müfessirlerin beyanına göre asr-ı saadetten itibaren onbir fırka dinden dönmüş, fakat bir çok kavim ve millet de İslamı kabul etmiştir. Ayetin izahında müfessirler, işaret buyurulan iltifata Türk milletinin mazhar olduğunu beyan etmişlerdir. Zira, İslamı kabul ettikten sonra Türkler fetih orduları halinde tarih sahnesinde görünmüşlerdir. Milli dinleri haline gelen İslamiyet

uğrunda dedelerimiz tam bin yıl kılıç sallamışlar ve seve seve canlarını vermişlerdir. Temiz kanı ile İslam imanını birleştiren Türk milleti, bu yeni sentezin ifadesi olmak üzere, insanlık tarihinde artık Müslüman Türk diye anılmıştır.

6- İslam imanının ve onun getirdiği aksiyonun, Türkün karakterine ve ruh yapısına uygun düşmesi başka bir sebeptir.

Tarihin en büyük hadisesi İslamın doğuşu, en mesut anı da Türklerin bu yeni dini kabul edişleri olmuştur.

V. TÜRKLERDE AHLAK:

Türklerin irki özellikleri, gerçeğe uygun olarak tesbit edilmişlerdir. İklimin, gıda ve havanın irki özelliklere tesirleri göz önünde tutulacak olursa, kuzeydeki Türklerin mavi gözlü ve sarı saçlı, güneydekilerin ise esmer olmaları tabiidir.

Türkler sağlam karakterli, mazlum görünüşlü, dürüst, temiz ve mert insanlardır. Hakka bağlı ve insanlığa hayrandırlar. Düşmanlarına karşı bile merhamet ve adaletten ayrılmazlar. Haksızlığa karşı hemen isyan ederler. Yaratılıştan cengaverdiler. Her genç askerdir. İyi ata biner, iyi silah kullanır ve güzel dövüşürler.

Vatan ve millet sevgisi canlarından önde gelir. Örf ve adetlerine de sıkı sıkıya bağlıdırlar. İffetlerine düşkündürler. Irza tecavüz yoktur ve fuhuş bilinmemektir. Bir kadının namusuna dokunmanın cezası ölümdür. Bir genç kızın iffetine leke sürmenin cezası da şayet nikahlanmazsa, yine ölümdür. Hırsızlık en adi bir işittir. Hırsız, çaldığının on mislini ödemek zorundadır. Ödeyemezse hürriyetini kaybeder, esir sayılır.

İzdivaç, asalet ve servetçe yakın olanlar arasında olur. Soylu kızlar, avamdan biri ile evlenemezler.

Ailede mutlak otorite babadır. Sonra anne gelir. Avurapada kadın, şeytanın aleti olarak tahkir edilirken, Türklerde ileri bir hukuka, sosyal ve siyasi bir mevkiye sahip bulunuyordu. Ba-

banın vekili büyük oğuldur. Kardeşler ayrıldığı zaman evde küçük kardeş kalır.

Dinlerine ve ahlak kaidelerine son derece bağlıdırlar. Başka milletlerin inanışlarına da saygı duyarlar. Rus şarkiyatçısı W. M. Ramsey ile Süryani tarihçisi Mihael'in ifade ettikleri gibi Türkler, kendilerine sığınan başka dinden kimselere ve din adamlarına büyük müsamaha göstermişlerdir.

Türklerde zabita olayı ve cinayet asla olmazdı. Edepli ve nazik insanlardır. İyiliği sever, kin ve garaz beslemezler.

Kumar ve diğer oyunlar yerine harp oyunları ile meşgul olurlar, küçüklerini severler, birbirlerine son derece güvenirlere. Kısaca, henüz müslüman olmadıkları halde İslam ahlakını yaşıyorlardı. (1).

(1) Ekleri:

- a) Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi, Osman Turan, İst. 1969, c. I. s. 26-33, 48-62, 88- 945, 126- 132, 133- 141, 151, 165- 166; c. II.s. 131-133 ve diğer ilgili bölümleri.
- b) Eski Türk Seciye ve Ahlakı, İsmail Hami Danişmend, İst. ilgili konuları.
- c) Türkiye Tarihi, Yılmaz Öztuna, İst. 1963, c.I.s. 161- 165.
- d) Yaratılış ve Türeyiş, M. Necati Sepetçioğlu, Ank. 1965.

III. B ö l ü m

JAPON DİNLERİ

Japonya'da ülkenin ilk sakinleri olan ve bugün kuzeydeki "Yozo" adasına sürülmüş bulunan "Aino"larda bazı totemik izlere rastlanmaktadır. Aino'ların totemi Ayı'dır. Bunlar kendilerini bir ayı ile bir kadının birleşmesinden meydana gelmiş kabul ederler. Başlıca bayramları Ayı kurbanıdır. Küçük bir ayı yavrusu merasimle parçalanıp yenir.

Bazı Japon halk çevrelerinde de "Tilki" ile ilgili tuhaf inançlara rastlanır. Bu inanışa göre tilki kutsal bir hayvandır ve mabetlerde tasviri bulunur. Ayrıca bir nevi akıl hastalığı vardır ki, bu hastalığın sebebi tilkidir. Tilki hastanın göğsünden veya eti ile tırnağı arasından bedenine girmiş, başıboş dolaşmaktadır. Bu totemci inanışların dışında, Japonya'nın asıl yerli dini Şintoizm'dir. Buna sonradan Çin ve Kore yolu ile gelen Konfüçyanizmle Budizm de katılmıştır.

I. ŞİNTÖİZM.

Japonya'da büyük din Şintoizmdir. Şinto "İlahların yolu" demektir.

Japonya'ya yazı çok geç M.S. V. asırda girdiği için dini gelenekleri tespit etmek güç olmuştur. Kutsal kitabın adı Kocikidir. Nihongi adındaki ikinci kitap Çince'dir.

Şintoizm bilhassa Kamilere, ölümlerin ruhlarına tapınıştır.

Şintoizmdeki kamiler ibadeti Çin dinindeki ecdad ibadeti'nin (Sinizm'in) aynıdır. Ölümlerin ruhları tanrılaşarak insanların arasında yaşamağa devam ederler. Mezarlarında, eski evlerde ve çocuklarının meskenlerinde eğleşirler. Çocuklarının sevinç

ve kederlerine ortak olurlar ve onları korurlar. Ölüler tanrı haline geldiklerinden tabiat olaylarını idare ederler. İyilikleri dokunduğu gibi kötülükleri de dokunabilir. Onların hatırasına saygı gösterildiği müddetçe iyilikleri, ihmal edildikleri zaman da kötülükleri dokunur. Ölülerin yaşayanlara ihtiyacı vardır. Onların saadeti kendileri için yapılacak ikramlara, mezarları üzerine konacak yiyecek ve eşyaya bağlıdır. Yaşayanlar da ölümlerin hükmü altında bulduklarından, onların korumasına muhtaçtır. Bundan dolayı mutlu veya mutsuz olabilirler.

Birçok ruh çeşitleri vardır. Ailenin ruhları, köyün ruhları ve imparatorun atalarının ruhları gibi. Bunların dışında tabiat kuvvetlerine can veren başka ruhların da bulunduğu kabul edilmiştir. Şintoizm aynı zamanda çok tanrılı (Polytheist) bir dindir.

İlahlarla ilgili inanışlara göre, birbiriyle kardeş ve karı-koca olan gök-baba tanrı ile yer-ana tanrı bütün Japon adalarını ve diğer tabiat tanrılarını meydana getirmişlerdir. Anne olan yer tanrısı başka ilahlar da doğurmuştur. Nihayet ateş tanrısını doğururken ölmüş ve yeraltı cehennemine girmiştir. Gökte bulunan baba tanrı, ana tanrıyı görmek için yeraltı cehennemine iner. Orada ilahlara verdiği sözü tutmadığı için kovulur ve dönüşte bir nehirde yıkanırken, burnundan akan sudan Okyanuslar üzerinde oturan fırtına tanrısı, sağ gözünden düşen damlalardan Ay tanrısı, sol gözünden dökülen damlalardan da Güneş ilahesi "Amaterasu" doğar. Güneş ilahesi Amaterasu göğe çekilir, fakat yanına çıkan fırtına ilahının sertliği yüzünden karanlık bir mağaraya girer ve dünya karanlıklar içinde kahr.

Bunun üzerine bütün tanrılar faaliyete geçerler ve Güneş tanrısının bulunduğu mağara önüne bir ayna, bir mücevher gerdanlık koyarlar ve ilahi danslar yaparlar. Bundan sonra ilahe çıkar ve dünya tekrar aydınlığa kavuşur.

Bu sırada yeryüzüne inen fırtına ilahı da, tır kızı yemek üzere olan bir ejderi yakalar ve onun vücudunda, herşeyi kahreden büyük kılıcı bulur.

En sonunda Güneş tanrısı Japon adalarının idaresini torunlarından birine varir. Bu, kral Mikado'dur. Kral, iktidarın alameti olan üç ilahi hazineyi de almıştır. Bunlar: Ayna, mücevher, gerdanlık ve kılıçtır.

Rivayete göre Jayonyada sekiz milyon ilah vardır. Dağ, ırmağ, ağaç, gök gürültüsü, rüzgar, ateş ilahları olduğu gibi her çeşit meslek sahibinin de ilahları vardır. Kazan, tava, kalem, hemen her şey bir ilaha bağlıdır.

Güneş tanrıçası Amaterasu çok büyük saygı görür. Doğarken güneşe dualar edilir, selamlar gönderilir.

Japonların, ilahi bir kavim olduklarından, dini kanunlara ve ahlaki emirlere ihtiyaçları olmadığı ileri sürülmüşse de, bir takım ahlaki gelenekleri görmek mümkündür.

İrlanda asıllı büyük Japon yazarı Lefoadio Hearm'e göre, "Aile bir dindir, aile ocağı ise bir tapınaktır". Ölülerin tabutları önünde dua etmek, onlara hediyeler sunmak lazımdır. Gene aynı yazara göre, "Ölümler, geçmişin manevi tecrübesini, yazılı olmayan kanunu temsil ederler. Namusa, şerefe aykırı bir tutumla onları üzme suçtur."

Hirata'ya göre, "Ataların hatırasına bağlılık, bütün faziletlerin kaynağıdır". Ayrıca ölümlere hürmet eden, yaşayanlara karşı da vazifesini yapmış sayılır. Çocuklar ana-babaya, kadınlar erkeklerle hürmet etmelidir. Evlenip çocuk yetiştirerek aileyi devam ettirmek de bir vazifedir. İnsan erkek bir çocuğa sahip olmalı, olmazsa bir erkek çocuk evlet edilmelidir. Çünkü o da atalara saygı göstermeye devam edecektir.

Aile büyüklerine yapılan hürmet, vatanseverlik ve rejime bağlılık şeklinde gelişmiştir.

İmparator Güneş ilahesinin torunudur. Baş rahiptir ve ilahi varlığı kendinde temsil eder. Onun için bir Japon kralın her emrine boyun eğmekle mükelleftir, onun yoluna herşeyini hatta canını vermeye hazırdır.

Şintoizm kalp ve beden temizliğini de emreder. Pis insan, ilahların huzuruna çıkmaya layık değildir.

Bugün Japonya mabetler ve şinto tapınakları ile doludur. Japonyada yüzbinin üstünde tapınağın bulunduğu tahmin ediliyor.

İbadet "Jinja" veya "Miya" adı verilen büyük salonlarda yapılır. Çok eski zamandan kalma duaları, sihri formülleri ezbere okumak ve ilahlara çeşitli hediyeler takdim etmek başlıca ibadet şekilleridir.

İbadet esnasında, güneş ilahesinin kapandığı mağara önündeki dansi sembolize eden danslar da yapılır.

Büyük dini merkez "İse"dir. Amaterasunun en çok ziyaret edilen tapınağı buradadır.

Japon dininin üç mühim özelliği vardır:

1. Milli bir dindir
2. Atalara ve aileye saygı esastır.
3. Tabiata önem verir.
4. Politeist, çok tanrılı bir dindir.

1868 yılında kral Mikado, şintoizmi milli bir din olarak ilan etmişti. Fakat 1889 da din serbestliği tanınmıştır.

Şintoizm aynı zamanda ruhlara ve ruhların bedenleri sayılan gök cisimlerine ibadete dayanan bir dindir ve I. devirle II. devri bir arada yaşatmaktadır. Yani Tevhid akidesinden bir hayli uzaklaşmış bulunmaktadır.

II. JAPON KONFÜÇYANİZMİ:

Konfüçyanizm, Japonyaya Hıristiyanlık çağının başlangıcında girmiş fakat 17. asra kadar nüfuz imkanı bulamamıştır. Bu tarihten itibaren yapılan sürekli çalışmalar sayesinde ancak tu-

tunma imkanı elde edilebilmiştir. Hele "Ana-baba sevgisinin yirmi dört örneği" adlı Konfüçyüs efsaneleri dergisi, Japon ahlakına çok uygun görüldüğünden tesiri büyük olmuştur.

III. JAPON BUDİZMİ:

M.S. VI. asırda Koreliler, Çinden aldıkları Budizmi Japonyaya nakletmişlerdir. Fakat Budizmin Japonyada Şintoizmle uyuşmasına imkan olmadığından büyük tepkilerle karşılanmıştır.

Japonlar birçok tanrılara inandıkları halde Budizmde tanrı fikrinden dahi bahsedilmiyordu. Sonra Japonlar ruhun, hiç değişikliğe uğramadan yaşadığına inanıyorlardı. Halbuki Budizmde Tenasüh (ruhların başka bedenlere girmesi) inancı mühim bir yer tutuyordu.

Bu durum karşısında Japonyadaki Budistler bazı değişiklikler yapmak mecburiyetinde kaldılar. Mesela; Bir insanın ruhunun yüz sene serbest kaldıktan sonra başka bir bedene girebileceğini ileri sürdüler. Böylece Budizm, kendine Japonyada bir muhit bulmuş oldu. Bugün birçok şehirde süslü Budist mabetlerini görmek mümkündür.

Japonyada her insan hem şintocu hem de Budist olabilir. Şintoizm dünyaya bağlı bir dindir. Budizm ise uhrevi bir dindir. Birbirinin tamamlayıcısı olarak bu iki dini birden yaşamakta hiçbir mahzur yoktur.

IV. Bölüm ESKİ AMERİKA DİNLERİ

Amerika yerlilerinin bu kıtaya Bering boğazından Alaskaya geçmek suretiyle geldikleri tahmin edilmektedir. Gene bildirildiğine göre bu göç, asırlarca kuzeyden güneye doğru inen kabilelerin muayyen bölgelerde yerleşmesi ve daha sonra gelenlerin bunları daha güneye itmesi şeklinde cereyan etmiştir. Kızılderililerin ve kuzey Amerika yerlilerinin inancı Totemcilik ile hülasa edilmektedir. Totemizm bahsinde görüldüğü gibi aslında Totem kelimesi, bu yerlilerin dilinden alınmıştır.

Bunların totemden başka, Monito denilen ruhlara inandıkları da ayrıca tesbit edilmiştir.

XVI. yüzyılda bu topraklara gelen İspanyol fatihleri Orta ve Güney Amerika'da ince bir medeniyete sahip bulunan İnka, Aztek ve Mayalarla karşılaşmışlardır. Bunlardan herbirinin kendilerine göre bir takım inançları vardır. Şimdi sıra ile bunları görelim.

I. AZTEKLERİN DİNİ:

Aztekler önce Meksikada hakimiyet kurmuş olan Tolteklerin Ke-çalka-atl adında bir peygamberlerinin bulunduğu ve bir takım ahlaki kanunları onlara bu peygamberin öğrettiği nakledilmektedir.

Adı geçen peygamber Te-Katli-Poka'nın entrikaları ile ortadan koybolmuş ve yıllarca dönüşü beklenmiştir. Söylendiğine göre onun devrinde iyilik, refah ve saadet varmış.

Meksikalı Azteklerin bir de Viçli- Puçli'leri vardır ki bu, harp ilahı olarak kabul edilmiştir. Göç devrinde Aztekleri yerleştiren ve onlara yardım etmiştir. Uluhiyetle birleşmek ve

ona kavuşmak için Viçli Puçli'nin hamurdan bir şekli yapılarak ayine katılanlar tarafından yenirdi.

Hız. İsa da Salb olayından evvelki akşam bir ekmeği kırmış, üzerine şarap dökmüş, bu benim vücudum, bu da kanım diye onlara yedirmişti. Aynı zihniyet Azteklerde de yaşatılmıştır.

Te - Katli- Poka, güneşin hararetini temsil eden çok yüksek ve zalim bir ilahdır. Asıl güneş ilahı kabartınalarda, insan yüreklerini yutmak için açık bir ağızla temsil edilmiştir.

Azteklerde ibadetin büyük bir kısmı zühd, takva ve tahammül edilmez riyazattan ibarettir. Bunlarda daha çok dikkat çeken ibadet, insana dehşet veren insan kurbanıdır.

Bu milletin inandığı yaratılış destanına göre insan sadece insan yürekleri yedirmek suretiyle güneş ilahının kuvvetini tazelemek için yaratılmıştır. Aksi takdirde güneş ilahının kuvveti azalır ve dünyaya bereket vermez. İlahlar için yapılan bayramlarda yüzlerce insan kurban edilirdi. Hele bir harp ilahı olan Viçli-Puçli esirlerden çok hoşlanırdı.

İnsanın Allah için yüreği çarpmalıdır. Fakat bu, bir bıçak darbesiyle dışarı çıkarılan ve titremeğe başlayan maddi yürek değildir. Anlaşıldığına göre Aztekler, mecazen söylenmiş bir sözü hakikat kabul etmişlerdir.

Kristof Kolomb'un Antillerde karşılaştığı kavim Allaha ve Allahla insanlar arasında aracılık eden bir peygambere inanıyordu. Bir pazar günü İspanyolların dini merasim yaptıklarını gören bir ihtiyar yerli Kolomb'a öldükten sonra seyahat edeceğine inandıklarını söylemiştir.

Meksikada daha sonra Nezaka- Alko-Yotl adında bir prens büyük bir islahat hareketine girişmiş, hiçbir şeyle tasvir edilmeyen tanrı için bir mabet yaptırmış ve içine hiçbir put ve şekil koydurmamıştır. Ayrıca insan kurbanlarını da yasak etmiştir.

II. İNKALARIN DİNİ:

Peru'da medeniyet kurmuş olan İnkalar, her yerde bulunan güneş ilahına tapmışlardır.

Onlara medeniyeti öğreten iki zat Manko-Kapak ile Mano-Oello Güneş ilahının çocukları olarak kabul edilmişlerdir.

Bu iki zat, İnka ırkının cedleri sayılmıştır. Bu soydan gelen kimse güneşin oğlu sıfatı ile maddi ve manevi kudreti şahsında temsil ettiği için takdis edilmiştir. Hükümdar sülalesinden olan kızlar güneşin kızları sayılırlar ve Roma Vestalleri gibi ömürlerini güneşe ibadetle bir kalede geçirirlerdi.

XV. asırda Perulu *Tupak-Yupangi* adında bir kişi, güneş hergün aynı yörüngeyi takip ettiği için serbest bulunmadığını, onun üstünde bir ilah mevcut olup güneşi aynı yörüngeyi takip etmeğe mecbur kıldığını ilan etmiştir. Fakat bu inanış mahdut bir zümreye münhasır kalmış, halk kendi hurafeleri içinde yaşamıştır. Mesela, su ve ateşi mabut saymışlardır.

İnkaların ruha inanmış olması da muhtemeldir. Çünkü Mısır'da görüldüğü gibi ölen insanın cesedi mumyalanarak büyük mezarlarda muhafaza edilmiştir.

III. MAYALARIN DİNİ:

Yukatanda oturan Maya milleti, ibadetinde Azteklerinki kadar kan dökmemiştir. Onlar, güneş ilahı yanında başka milletler gibi muhtelif tabiat ilahlarına da tapmışlardır. Halkta, eski dinin zayıf artıkları, resmi Katolisizmin sathı altında hala yaşamağa devam etmektedirler.

Amerika dinlerinde Azteklerde Allah, peygamber ve ahiret fikirleriyle ıslahat teşebbüsleri, İnkalarda güneşin üstünde görülmeyen tanrı görüşü, Ahiret hakkında beslenen inanç, ilahi dinin değişmez vasıfları olarak görünmektedir.

V. Bölüm

ESKİ MISIRLILARIN DİNİ

Eski Mısırlıların dinleri hakkında bilgi edinmek için Yunan ve Latin yazarlarının eserlerine başvurmak icab ediyor. M.Ö. V. asırda Mısırı ziyaret eden meşhur tarihçi *Herodot* 'a göre eski Mısırlılar çok dindar insanlardır. Hemen hemen Mısır resimlerinin ekserisinde Mabudun önünde dua eden insanlar görülmektedir.

Bu hususta diğer belgeler arkeolojik ve epigrafik cinstendir. Yani eski anıtlardan, yazıtlardan, papirüslerden gelmektedir. Eski Mısır metinleri ya hiyeroglifik, ya ruhaniler tarafından kullanılan hiyeratik, ya da halkın kullandığı demotik harflerle yazılmış bulunmaktaydı. Bu metinleri okumak uzun zaman mümkün olamamıştır. Fakat XIX. yüzyılın başında İngiliz *Yung* hiyeroglifler üzerinde bazı keşiflerde bulundu. Daha sonra Fransız *Champollion* bu yazıları çözmeğe muvaffak oldu.

XIX ve XX. asırlarda çeşitli milletlere mensup daha birçok bilgin Mısırda esaslı araştırmalar yapmıştır.

I. KUTSAL KİTAPLAR:

Eski Mısırda metinler umumiyetle dini mahiyettedir. Bunlar, tam manası ile vahyedilmiş kutsal kitap vasfı taşımasalar bile, eski din hakkında esaslı bilgi vermektedirler. Bu metinlerden üç tanesinin kitap halinde derlenmiş şeklini biliyoruz.

A- Ehramlar Kitabı: V. ve VI. hanedan devrinden kalma olan Sakaradaki beş küçük ehramın dehlizleriyle duvarlarına kazılmış metinlerin derlenmiş şeklidir. İçinde dini ayinlerle ilgili metinler ve kralın öbür dünyadaki kaderi hakkında bir takım formüller vardır.

B- Sandukalar Kitabı: Orta İmparatorluk devrinden kalma-

dır. Tahta sandukalar içlerinde, işlek hiyeroglif harfleriyle yazılı metinlerden meydana gelmiştir. Ölüyü öbür dünyada tehdit eden tehlikelerden korumak amacını güden ve ona orada, hoş bir ömür sürmek imkanını veren formüllerle doludur.

C- Ölümler Kitabı: Yeni İmparatorluk devrinden kalmadır. Bunun bölümleri Papirüs tomurklarında toplanmış olup, mumyaların sargıları içine yerleştiriliyordu. Kitapların itina ile yazılmış bazı nüshaları resimlerle süslenmiştir. Bu metinler bilhassa sihir formüllerinden ve ölümlerin kaderleri ile ilgili dualardan meydana gelmiştir.

II. İLAHLAR:

Eski Mısır dininde Çin'den sonra en tipik ecdat ibadetlerine şahit oluyoruz. Fakat bu Anımizin yanında Totemizm de Mısırlıların dini hayatlarında büyük yer tutmuştur. Mesela, Mısırlılarda öküz, atmaca, yengeç, leylek, kedi ve timsah gibi kendi şekilleri altında mabutların tasavvurunu yaşatan hayvanların, sonraları bizzat kendileri de kutsallaştırılmıştır. Mısırlılar bu hayvanları hürmet ve itina ile beslerlerdi. Milattan bir asır önce bir Romalı İskenderiyede bir kedi öldürmüş, halk adamın üzerine hücum ederek onu yakalamış, hükümdar affetmeleri için halka ricalarda bulunduğu halde dinlememişler, kendileri de Romalılardan çok korkmalarına rağmen adamı öldürmüşlerdir.

Her mabedde bir hayvan bulunur ve orada ona tapınılırdı. Mabud hayvanların en mukaddesi "Apis" öküzü idi. Menfis'de bir mabedde yaşar, rahipler tarafından kendisine bakılırdı. Öldükten sonra ölüsü mumyalanır, kökulanır ve mumyası mabedin mahzeninde muhafaza edilirdi.

Mısırlılar mabutlarını bazen insan, çok kere de hayvan şeklinde düşünürlerdi. Oziris öküz; Horüs atmaca şeklinde düşünülürdü. Bunlar ekseriye ya hayvan başlı bir insan veya insan başlı bir hayvan halindeydi. Mabutların dört şekli olabilirdi. Mesela Horüs, insan, atmaca; atmaca başlı insan, insan başlı at-

maca şekillerinde gösterilirdi.

Bu şekillerin altında gözüken tanrıların başında güneş tanrısı gelirdi. Güneş tanrısına Tep şehrinde "Ra" denilirdi. Ra sonraları tanrı "Amon" ile birleştirildi ve "Amon- Ra" adını aldı. Amon- Ra'nın her gün bir kayıkla gökyüzünden geçtiğine inanılırdı. Bu kayığı ölümlerin ruhları uzun küreklerle çeker; mabud, elinde bir okla düşmana vurmağa hazır bir halde kayığın başında dururdu. Güneş ilahının şerefine ilahiler okunur, onun kudreti ve insanlara verdiği nimetleri sayıp dökülürdü.

Sonraları aydın ay tanrısı "Oziris" ön plana geçmiştir. Oziris kıskançlık yüzünden karanlık ay tanrısı olan kardeşi "Set" tarafından öldürülerek on iki parçaya ayrılmıştır. Kızkardeşi ve karısı "İzis" aynı zamanda tanrı olduğundan, onun tekrar bir tanrı olarak hayata kavuşmasını temin etmiş ve bu sayede Oziris ölümler ilahı olarak öbür aleme çekilmiştir. S. Reinach'a göre Oziris tıpkı Hazreti İsa gibi önce acı çeken, sonra da arkasından gözyaşı dökülen kahraman bir ilah olmuştur. İzis'e gelince, oğlu Horüs kucağında anne şefkatini en dokunaklı bir şekilde sembolize etmiş ve bu haliyle Mısırda son derece rağbet görmüştür. Bu daha sonra Akdeniz ülkelerine, oradan da Hıristiyanlığa aynen geçmiştir. Hz. Meryem'in kucağında İsa, bu tablonun tam kendisidir.

Eski Mısırda Kral, Güneşin oğlu veya temsilcisi sayılır ve onun da bir mabud olduğuna inanılırdı. Firavun adı verilen kralların şahsiyet ve otoritesi kutsal karakter taşırdı. Bir kabartma resimde kral II. Ramsesin, mabutların ortasında duran ikini Ramsese ibadet ettiği görülüyor. Yani insan sıfatıyla hükümdar yine kendisinin mabud olan şahsiyetine tapınmaktadır.

Krallar bu ilahi sıfatı koruyabilmek için aynı kanı taşıyan kızkardeşleriyle evlenirlerdi. Şayet kral hariçten olursa (akraba olmazsa) o zaman tanrının yeryüzüne inip kralın annesine kralı doğurduğuna inanılırdı. Bu inancı daha sonra Hıristiyanlıkta görüyoruz. Hıristiyan dininde İsayı Meryeme doğurtan, tanrının

aynı olan ilahi ruhtur. Bu vesile ile İsa tanrının oğlu tanrı olmuştur.

III. AHİRET İNANCI:

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Mısırlılar ölümlerin ruhlarına son derece saygı gösterirlerdi. Ölenler, torunlarını her zaman görebilmeleri için yüzleri meskenlere dönük bir şekilde mezarlara yerleştirilirdi. Krallar meşhur ehmrlara defnedilirlerdi. Sifenks'in bekleyip koruduğu "Cizze" ehmrları IV. sülaladen, "Sakara" ehmrları ise V. ve VI. sülalelerden kalmadır.

Eski Mısırdaki umumiyetle her insanın bir eşi olduğuna ve kendi öldükten sonra eşinin yaşadığına inanırlardı. Eski krallar devrindeki Mısır mezarlarına (eş evi, ebediyet evi) derlerdi. Bu mezarlar tıpkı bir oda gibi düzenlenirdi. Buraya eşin kullanması için masa, sandalye, sandık, çamaşır, elbise, tuvalet takımı, silah, harp takımı... hülasa bir ev eşyası konurdu.

XI. Sülaleden sonra Mısırlılar, ruhun cesetten uçtuğuna ve yerin altında ölüm tanrısı Oziris'i bulduğuna inanmaya başladılar. Onların inancına göre Oziris, orada kırk iki hakimle beraber ruhları muhakeme etmektedir. Ruh yeryüzünde geçen hayatının hesabını vermek için, bunların huzuruna çıkarılır. Dünyada iken yaptıkları, hakikat terazisinde tartılır. Bu esnada kendisinin kalbi şahitliğe çağrılır. O zaman bu ölü kendi kalbine şu sözlerle yalvarırdı: "Ey kalb! bana annemden gelen kalb!. Ey yeryüzünde iken taşıdığım kalbim! beni şahit gibi dinleme! Bana ulu mabudun huzurunda hücum etme!" Burada hesabı görülen fena ruhlar, yüzyıllarca eziyet görürler ve sonunda mahvolurlardı. İyi ruhlar sonsuza doğru yükselir, birçok maceralar geçirdikten sonra mabudlar zümresine karışılırdı.

Ruhlar, seyahatleri esnasında bir bedene girmek isteyebilirlerdi. Bu sebepten cesedi bozmadan muhafaza etmek lazımdı. Mısırlılar cesetlerin içerisine kokular koyarak mumyalarlardı. Mumya tahta veya alçıdan bir tabuta konularak hayatta

lazım olan bütün eşla ile beraber mezara konulurdu. Mumyanın yanına (Ölümler Kitabı) denilen ufak bir kitap da bırakılırdı.

Buraya kadar verilen bilgiden eski Mısırdaki tek tanrıçılık inancının ana çizgilerini tesbit ediyoruz. IV. Amenofis de aynı fikri müdafaa etmiş ve tek tanrı üzerende ısrar etmiştir. Gerek kutsal kitaplar, gerekse ahiret hayatı hakkında beslenen inanış, bütün ilahi sıfatları haiz bir Allahın varlığına iman esasına dayanır.

Nitekim zamanımızda keşfolunan Mısır eserleri bu görüşümüze teyit etmektedir. Kitabelerin birinde: "Göklerin ve yerin rabbi olan Allah alemin yaratıcısıdır, kendisi yaratılmıştır, ne başlangıcı ne de sonu vardır." ibaresi yazılı bulunmaktadır.

Diğer taraftan ilk zamanlardaki ehmrlarda resim ve heykelin bulunmadığı, resim ve heykelin sonraki ehmrlarda yer aldığı sabittir. Bu da ilk zamanlarda Mısırlıların Tevhid akidesine sahipken, sonradan saptıklarını isbat eden bir vesikadır.

VI. Bölüm ÖNASYA DİNLERİ

Önasyada umumiyetle birbirine benzeyen çeşitli dinlerin varlığını bu bölgede yaşayan milletlerin tarihlerinden tesbit ediyoruz. Bunlar M.Ö. III. yüzyılda Aşağı Mezopotamya'da yaşayan Sümerlerle Yukarı Mezopotamya'da Akatların yerinde kurulan Asurluların ve (önce Sumürlerin sonra da Asurluların yerinde kurulan) Babil krallıklarının dinleridir. Bu dinlere kısaca Sami kavimlerinin dinleri diyebiliriz. Çünkü Mezopotamya'da kurulan devletlerin çoğunu doğu Samileri kurmuşlardır.

Batı Samilerinden Süryanilerin, Fenikelilerin ve Kenanlıların dinlerine ise Yahudilik ve Hıristiyanlık dolayısıyla ileride kısaca temas edilecektir. Şimdi Mezopotamya ve Anadolu kavimlerinin dinlerini anahatları ile inceleyelim.

I. MEZOPOTAMYA DİNLERİ:

Sümerlerde kutsal varlık olarak Boğa, Arslan ve Kartal gibi totemik izlerin yanında daha belirgin bir dini yaşayış şekli olan Animizme şahit olmaktayız. Bu Animizmi Güneş, Ay ve İştardan (Zühre yıldızı) meydana gelmiş bir üçlük içinde tanrılaşan ruhlar şeklinde görüyoruz. Hele İştardan, vahanın bütün ruhunu temsil etmektedir. İştardan bir tanrıdır. Mezopotamya'da tanrılar genel olarak dişi kabul edilmişlerdir. Bu, annenin hakimiyetine dayanan bir aile sisteminin tesiridir. Fakat zamanla sosyal nizamın değişiklik göstermesi sebebiyle ilahlar erkek kabul edilmişlerdir.

Tarih, Sümerlilerin Tanrı Dağlarından geldiklerini kaydetmektedir. Bunlar yüksekliklere tapınışı Mezopotamya'ya geldikten sonra da muhafaza etmişlerdir. Bununla ilgili olarak Tanrı Dağı adı verilen yedi katlı ağır ve yüksek kuleleri yaşa-

dıkları bölgelerde inşa etmişlerdir. Bu kulelerin, örnekleri bugün hala Mezopotamya topraklarında görülmektedir. Babil Kulesi bunların en muhteşemidir.

M.Ö. II'inci bin yılın başında Sümerleri mağlup eden Samiler Aşağı Mezopotamya'da Babil krallığını kurdular. Babilliler yerli ilahlar üzerinde pek değişiklik yapmamışlar, yalnız bazı ilavelerde bulunmuşlardır. Başlıca ilahlar: Bel, Şamaş, İştardan, Sin, Ea, Enlil, Marduk ve Anu'dur.

Adı geçen bu ilahlar, ailelerin hakimiyetlerine göre üstünlük kazanmışlardır. Mesela, "Ur" şehrinin tanrısı "Sin"dir. Onun oğlu olan "Şamaş" ise güneş ve adaleti temsil eder.

Babildeki tanrı "Marduk"tur. Marduk Babilde bir tek ilah kabul etme duygusu ve çabasının sembolü olmuştur. Bu birliği bazan Ay tanrısı Sin, Güneş tanrısı Şamaş ve Zühre yıldızı İştardan temsil etmişlerdir.

Bu Teslis içindeki birlik, Tevhidden ziyade üstünlük kazanmak, baş ilah olmak manasına gelmektedir. Fakat mühim olan Babildeki Tevhid temayülüdür.

Yaratılış destanı ve tufan bu baş tanrı Marduka bağlıdır.

Tanrı Marduk Okyanus tanrısı "Taimat"ı yendikten sonra tanrılara tapınan, hizmet eden bir varlık bulunsun diye balçuktan insanı yaratmıştır.

Fakat insanlardan hoşnut kalmayan bazı tanrılar, onları yoketmeyi düşünürler. Tanrılardan "Ea", çok sevdiği bir insan olan "Ut- Napiştım"e Tufanı haber verir ve bir gemi yapmasını söyler. Ut- Napiştım her cinsten bir tane alarak yakınları ile birlikte gemiye yerleşir. Yedi gün sonra Tufan sona erer. Ut- Napiştım bir güvercin salıverir, geri gelir. Bir atmaca bırakır, o da geri gelir. Arkasından bir karga uçurur, karga dönmez. Bunun üzerine suların çekildiğini anlar ve dağın başında bir kurban keserek toprağa ayak basar. Tanrı "Enlil" de "Ut- Napiştım" ile karısına ölmezlik sırrını bağışlar.

Buhtu'n-Nasır'ın, Babilin biricik tanrısı kabul ettiği Mar-duk, Hammurabiye (282).maddelik kanunu dikte ettirmiştir.

Bütün tanrıları şahsında birer sıfat olarak toplamış bulunan Marduk bu işi, adalet tanrısı Şamaş adına yapmıştır.

Din tarihi araştırmacılarından Salomon Reinach bu hususta şöyle diyor: "Güneş tanrısı Şamaş burada kutsal kitapta bahsi geçen Tur-i Sinadaki tanrı rolünü oynamaktadır. Hammurabi kanunları ile Musevi kanunları arasında sırf tesadüfle izah olunmayacak benzerlikler vardır. Oysa, Hammurabi kanunu, Musevi kanunları için ileri sürülmesi gelenek haline gelen tarihten altı asır önce yapılmıştır. Şayet Musevi kanunları Musa-ya Tanrı tarafından telkin edilip yazdırıldıysa Tanrı, Hammurabi'nin eserini çalmış demektir."

Marduk'un yanında en çok sevilen tanrı İştardır. İhtar tanrı Temmuzun anasıdır. Temmuz öldürülür ve karanlıklar içine belki de Cehenneme gönderilir. Anlatıldığına göre tanrı, önce bir dağın eteğinde muhakeme edilir ve suçlu bulunan iki hırsızdan biri şehrin kapısında asılır. Ölen hırsızla tanrı öbür dünyaya sürülürler. Fakat karısı diğer tanrılara yalavararak ölen tanrının dirilmesini ve muzaffer olarak dönmesini temin edir.

Böylece Mezopotamya'da Ahd-i Atik'deki yaratılış destanını, Tûfanı ve Hz.Nuh'u bulduktan sonra, İncilin ana kanununu yani tanrının ölüşünü, dirilişini ve zaferini görüyoruz.

Mezopotamya dininde ayın tanrı İştara bağlıdır. İhtar ilahların anası, cinsiyetin ve hayatın baş prensibi olarak kabul edilmiştir. Bunun için cinsiyeti tahrik eden hareketler en önemli ayın sayılmaktadır. Nitekim, İhtar mabedinin avlusu başkaları ile bir araya gelmek için bekleyen kadınlarla dolu bulunmakta idi. Bu arzuların mabet kahinleri tarafından yerine getirildiği Dinler Tarihi kitaplarında yazılmış bulunmaktadır.

Eski Babilde gökteki yıldızların hareketleri ile yerdeki hayat arasında büyük bir alaka görülmüş ve bu sayede astronomi

sahasında ileri çalışmalar kaydedilmiştir. Hafta yedi güne ayrılmış ve hafta başı olan Sabat-Sabatun, Cumartesi uğursuz sayılmıştır.

Babilde görülen gök ibadeti ve semavi cisimlere gösterilen aşırı hürmet, Mezopotamya'da Tevhid akidesine dayanan bir din hayatının mevcudiyetini isbat etmektedir. Zira tanrı kabul edilen bütün yıldızlar Allahla insanlar arasında birer aracılardır. Aracılık ettikleri tanrı ise Marduk ismi üzerinde dönüp dolaşan Vacibü'l-Vücuttur. Din Tarihi bakımından bu, Sabiliğin II. devridir. Diğer taraftan İbrahim (a.s)'ın, I. Babil krallığı devrinde UR sitesi ahalisine bu gök cisimlerinin Allah olamayacaklarını bildirdiğini ve gerçek Allaha davet ederek onların bu çarpık inançlarını doğrultmaya çalıştığını biliyoruz.

Asurluların Babiliden ayrı olarak değişik inançları vardır. Kralın, Allahın yeryüzündeki temsilcisi kabul edilmesi ve kesilen bir oğlak veya kuzunun insanların bütün günahlarını temizleyeceğine inanılmasıdır.

II. ANADOLU KAVİMLERİNİN DİNLERİ:

Anadoluda devlet kurmuş ve iz bırakmış kavimlerin başında, önem sırasına göre, Hititlerle Frikyalılar gelir. Batı Anadolu İyonlar ve Truvalılar yaşamışlardır. Diğer küçük gruplar Hurriler, Mittaniler ve Urartular.

Şimdi bu kavimlerin inanışlarını ana hatları ile inceleyelim.

A. Hititler:

Hititler, M.Ö. 2000- 800 yılları arasında Anadolu'da devlet kurmuş bir kavimdir. Hitit kelimesinin Tevrat'taki (Hit) oğullarına izafeten verilmiş bir isim olduğu söylenmektedir. Bunların, Hint-Avrupalı bir kavim oldukları ve Kafkaslardan geldikleri ileri sürülmüştür. Kızılırmak kavisinde yerleşen ve Boğaz köyü merkez edinen Hititler, Suriyeye kadar uzanmışlardır. Mem-

leketimizde Hitit kültür ve medeniyetine ait bol eser vardır.

1. Hititlerde Din:

Hitit dini çok tanrılı, Politeist bir dindir. Hititler diğer Önasya milletlerinin dinlerine de tapmışlardır.

Sümerlerdeki Anu, Enlil ve Ea üçlü inancı ile Sami kavimlerin Sin-Şamaş ve İhtar üçlü inancı Hititlerde de görülür. Hititler, daha çok Hurri Kavminin dinlerine karşı ilgi duymuşlardır.

Hitit tanrılarının tasvirlerini, Hattuşaş şehrinin yakınındaki yazılı kaya tapınağında görmek mümkündür. Bu tapınağın iki salonu vardır. Her salonun kayalıkları seksen tane tanrı tasviri ile süslenmiştir. Bu tanrıların isimleri ellerinin üstüne yazılmıştır.

Hititlerin, tanrılarına nasıl tapındıklarına dair kesin bilgi tesbit edilememiştir. Bazı ilkbahar bayramlarından bahsedilir.

Tapınmanın temel şartı temizliktir. Onun için tanrıların evi sayılan tapınak çok temiz tutulurdu.

Öte yandan, Kargamış ve Çağdın'da Hititlerin fırtına ilahına rastlanmışlardır. Bu ilahın oradaki adı ise Tarhund'dur.

Ayrıca Malatya, Maraş ve Kargamışta güneş tanrısı ile ay tanrısının tasvirlerine şahit olunmuştur. Hititlerin, buralarda iken güneş ve ay tanrısına taptıkları anlaşılmaktadır.

Başka bir kaynağa göre Hititlerin esas tanrısı, güneş tanrıçası Arinnadır. Bu tanrıça aynı zamanda ülkenin kraliçesi sayılmıştır.

2. Hititlerde Hukuk:

Hukuk dinle ve dini inanış ve adetlerle yakından ilgilidir.

Diğer Önasya kavimlerinde olduğu gibi, Hititler de Adaleti güneşle temsil etmişlerdir. Bu, tanrı Arinnadır.

Hititlerde mülkiyet ve aile müessesesi de vardır.

Kırala karşı gelmek, hayvanla çiftleşmek ve büyü yapmak ölüm cezası gerektiren suçlardır. Ölüm cezaları, baş kesmek, tekerleğe sarmak veya kazığa oturtmak şeklinde yerine getirilirdi. Kan davası vardı. Hırsızlık ve bulunan bir şeyi gizlemek suçtur. Kıral ile halkın mahkemesi ayrı idi. Bu anlatılanlar aynı zamanda Hititlerin ahlaki görüş ve yaşayışlarını anlatan hususlardır.

B- Frikyalıların Dini:

Hititlerin parçalanmasına sebep olan ve M.Ö. 800- 600 yılları arasında Anadolu'da devlet kurmuş kavimlerden biri de Frikyalıdır. Başkentleri Ankara yakınındaki Gordium'dur.

Başlıca tanrıları, ana tanrıça "Kibele" ile onun oğlu ya da sevgilisi olan "Attis"tir. Attis ölür, tanrıça ağlayarak onu aramaya çıkar. Genç tanrı dirilir. Bu diriliş, mart ayı sonunda kutusal bir hafta olarak anılır. Bu, bitkilerin ölüşünü ve tekrar dirilişini sembolleştirir.

Galle adı verilen rahipler hadımdırlar. Bunlar, erkeklik uzuvlarını kanlı bir şekilde keserek tanrıçanın heykeli önüne atarlardı. Kıyafetleri de kadınların giyimlerine benzerdi.

Frikyalıların bir ara, İrandan batıya kadar uzanan "Mitra" dinini de benimsedikleri tesbit edilmiştir.

C. Hurri, Mittani ve Urartu Dinleri:

Hurriler, "Teşup" adlı hava ve "Hepat" adlı gök tanrıçasına tapmışlardır. Hint-Avrupalı gruplardan oldukları için, Mitra, Indra ve Varuna gibi Hint tanrıları da inançları arasındadır. Hurrilerin, dini mahiyeti olan bazı tasvirleri mimari unsur olarak kullandıkları görülmüştür. Saray ve şehir kapılarını bekleyen Arslan, Sfenks ve Ejder resim ve heykelleri aynı zamanda dini mahiyet taşırlar.

Hurriler de Türkler gibi kahramanlık destanlarına yakın alaka duymuşlar ve Atı çok sevmişlerdir.

2. Mitanni ve Urartu dinleri:

Mitannilerde ağaçlara karşı aşırı alaka gösterilmiş, bu arada hurma ağacının kutsallık taşıdığı tasvirlerle ifade edilmiştir.

Urartularda ise çok tanrıcılık, polietizm hakimdi. Fakat bu tanrılardan bir tanesi üstün tutulmuştur. Bu baş tanrı Haldi'dir. Haldi, savaş ve Devlet gücünü temsil eden kudretli tanrıdır.

Urartular, ele geçirdikleri şehir ve ülkenin tanrılarına da tapmışlardır.

Batı-Anadolu kavimlerinin dinleri eski yunan politeizmi içinde mutalaa edilmiştir. Bu itibarla adı geçen dinlerden ayrıca bahsedilmeyecektir. (1).

(1) Ekler için:

- Dinler Tarihi, F. Challey, Terc. Semih Tiryakioğlu, İst 1960, s. 118-120.
- Meydan Larous. C. :II, s, 430, ve diğer Dinler Tarihi kaynakları.,
- Türkiye Tarihi, Yılmaz Öztuna, İst. 1963, c.I, s. 15-40.

VII. Bölüm

ESKİ İRAN DİNLERİ

Eski çağlarda bugünkü İranın güneyinde asıl Persler, kuzeyinde Medyanlılar oturmakta idi. Daha sonra Baltık kıyılarından veya Güney Rusyadan gelen ve kendilerine Hint- Avrupalılar adı verilen Aryâni kavimler; Hindistana uzanmadan önce İranda bulunan yerli esmer kavimleri hükümleri altına almışlardır.

Gerek İranda bu kavimlerin gerekse bu bölgeyi hükümleri altına alan Aryani grupların kendilerine göre bir takım inançlara sahip olduklarını görüyoruz.

Ancak İranda sivrilmiş büyük din Zerdüştin kurduğu Zerdüştlüktür. Zerdüşlükten önce başka bir dinin, Mecusiliğin (Ateşperestliğin) varlığını ayrıca biliyoruz. Zerdüştlük İrandan kovulunca da Parsilik doğmuştur.

İranda bu saydığımız dinlere benzeyen veya benzemeyen başka dinler de vardır ki bunlar, Mitraizm, Manicilik ve Müzdeciliktir.

M. Ö. 24. asırdan kalma metinlere göre Aryaniler İndra, Mitra ve Varuna gibi koruyucu ilahlara inanmışlardır. Nitekim bunların adlarına hem İranda hem de Hindistanda rastlanır.

Yerli halkın en eski inancı Mecusiliktir. Din Tarihi kaynaklarına göre bu inancı, eski İranda ilk merhaleyi teşkil etmektedir.

I. MECUSİLİK (Ateşperestlik):

Mecusilik, doğru yoldan sapanların kurdukları batıl bir inanıştır. Bunun Sâbie'den sonra ve onun serpintilerinden olduğunda şüphe yoktur. Bazı görüşlere göre Mecusiler, Hz. İbra-

himin peygamberliğine inanan kimselerdir. Halbuki İbrahim (a.s) Sâbie'nin yıldızlara ve putlara tapanları ile mücadele etmiştir. Bu duruma göre Mecusiler İbrahim (a.s)dan sonraki sapıklar olmuş oluyor.

Mecus hakkında çeşitli görüşler vardır:

Kamusu'l- A'lan'a göre: "Ateşe tapma ayinini icad ederek insanları ona tapmaya çağıran bir kimsenin adıdır. Sonra kuruçusuna nisbetle bu inanışta olanlara Mecusi denilmiştir."

Müfesirler Mecusiliği doğrudan doğruya ateşperestlik olarak kabul etmezler. Onlara göre Mecusiler Güneşe, Aya ve ateşe tapanlardır.

Bu görüşe göre Mecusilik Sabîlîğin devamıdır. Bunların dışında bazı bilginlere göre ise Mecusiliğin doğuşu ve gelişmesi şöyle olmuştur:

Mecusiler eski filozofların yaratılış, hayır ve şer hakkındaki görüşlerini incelerken, hararetin (ısı, ateş) hayat ve varlıklar üzerinde nasıl bir etki yaptığını görmüşler ve hayatı meydana getiren bir kuvvet olarak onu ilahi kudret saymışlardır.

Önceleri hararet (ateş) Allahın eseri olup kendinde yaratma sıfatı bulunması bakımından tanrıyı andıran bir şey olarak kabul edilmişken, sonradan din reisleri bu esas üzerinde bazı değişiklikler yapmışlardır.

Bunlardan bir kısmı Ateşi doğrudan doğruya tanrı kabul edecek kadar ileri gitmişlerdir. Bunun yanında eski filozofların "Vahiden ancak Vahid Sudur eder - birden ancak bir doğar" şeklindeki sözleri dualist (ikili) bir görüşün doğmasına sebep olmuştur. Bu felsefi görüşün icabı bir olan mabuddan birbirine zıt olan hayır ile şer doğmaz. Bunların ikisi de ezeli birer ilahlardır. Hayır ilahı bir nurdur ve iyiliğin kaynağıdır. Şer ilahı karanlıktır ve kötülüğün kaynağıdır. Hayır ilahı "Ormuzod - Hürmüz", Şer ilahı ise "Angra Mainyu - Ehrimen" adı ile anılmış-

tır. Bunlar birbiriyle devamlı savaş halinde bulunurlar. İyilik çoğaldığı zaman Hürmüz, kötülük çoğaldığı zaman Ehrimen galip gelmiş demektir. Bu ikili görüşe Din tarihinde Seneviyye - Dualizm (Hayır ile şer gibi iki ilaha inanış) adı verilir.

Sonra gelenler bu görüş üzerinde de değişiklik yaparak, bir omuzunda hayır, diğer omuzunda şer bulunan ilahlar tasvir etmişlerdir.

Mecusiler ateşi, hayır ilahı Hürmüz'ün bir semoblü olarak kabul ettiklerinden, her tapmakta Ateşgede denilen bir ateş yanan yer yapmışlardır. Bu ateş hiç sönmek üzere yanardı. Hiç kimse buna dokunamaz, hatta soluğu ile dahi kirletemez. Onun için ateş yakan rahibin ellerinde eldiven ve ağzında bir peçe bulunurdu.

Bu ateşin hiç sönmeyen yakılmasının sebebi: Mecusilerin, ateş yandığı müddetçe Hayır ilahının Şer ilahına galip geleceğine inanmalarıdır.

Kur'ân-ı kerîm'de, Hacc sûresinin 17. âyetinde Mecusilerden bahsedilmiştir. Bu ayet-i kerimede Allah teala mecusileri de diğer batıl inanç sahipleri gibi tevhid akidesinden uzaklaşmış sapıklar olarak vasıflandırmaktadır. Kur'an'ın bu izahına göre Mecusilik sâbîlikte - geriye doğru - bir merhaledir.

İrândaki bütün dinler, ufak tefek farklarla Mecusilikteki ateş ibadeti ve ikili (Düalist - senevi) ilah görüşü üzerinde kurulmuştur.

I. ZERDÜŞT DİNİ (ZOROASTRİZM):

Eski İranın en büyük dini sayılan Zoroastrizmin kurucusu "Zoroaster - Zarahustra - Zerdüş"tür.

Zerdüşün nereli ve hangi tarihte yaşadığı belli değildir. Hatta Onun bir efsane kişisi olduğunu ileri sürenler dahi olmuştur. Nathan Söderblom ve Jackson Zerdüş'ün tarihi bir şahsiyet olduğunu kabul etmişlerdir. Fakat yaşadığı asır gene kesin değildir.

İrani rivayetlere göre Zerdüş, Kuzey-Batı İranda bakire bir anneden doğmuştur. Buna rağmen gelenekler ona, babasından başlayarak 45 ata saymak suretiyle Hıristiyanlıkta Hz. İsa'ya yapıldığı gibi İran Mitolojisinin Ademi sayılan "Kiyumers"e varan bir neseb isnadında bulunmaktadır. Gene aynı rivayetlere göre Zerdüş, M.Ö., 630 yıllarında mukaddes nehir "Diatya"nın kıyısında bulunduğu bir sırada, elinde nurdan bir asa bulunan ve Vohu Manah adı ile tanınan bir nur meleğinin önderliğinde yüce Tanrı Ahura Mazda'nın huzuruna çıkmış ve böylece İlahi tecelliye mazhar olmuştur. Bunlar Zerdüşün böylece peygamber olduğunu kabul ederler.

Zerdüş dininin mukaddes kitabı "Zend-Avesta"dır. "İslah eden metin, yeniden kurulan kanun" manalarına gelen bu kitap, M.S. III. asırda toplanmış, IV. asırda Zerdüş dininin kitabı olarak kabul edilmiştir.

Zerdüş'ün Ahura-Mazdadan aldığını söylediği bu mukaddes kitap hakkındaki son ilmi incelemeler şu yoldadır: Avesta, asıl kitabın adı olup muhtelif devirlere ait metinlerin bir araya toplanması ile meydana gelmiştir. Pehlevi dilinde Avestaya yazılan bir şerh olarak kabul edilen "Zend" ise Kuzey-Batı İranda klasik Zerdüştiliğe muhalif bir grubun dini görüşlerini içine alan bir dini edebiyat kitabıdır. Avesta'nın bölümlerinden olan "Yasna" resmi ayinlere ait metinleri, "Gatha" da Zerdüş ve etrafındakilerin dini ilahilerini içine alır.

Zerdüş, eski dini arıtp temizlemiş ve İrandaki çok tanrıcılığa karşı tek tanrıcılığı savunmuştur. Ona göre en yüksek Rab Ahura - Mazdadır. Ahura her şeyi bilen, kainat nizamını idare eden, her şeye hayat veren ve her şeyin hakimi olan en büyük kudrettir. Bununla beraber felsefi bakımdan Zerdüşlük bir dualizmdir. Yani Hayır ve Şer gibi iki ezeli ilah görüşünü muhafaza etmiş ve Ateşgedelerde gene ateş yanmıştır.

Zerdüş, din tarihinde çok mühim bir unsuru kendi doktrini-ne ilave etmiştir ki bu, dünyanın son bulması, kıyametin kopmasıdır.

Zerdüş, Cennet ve Cehennemi de kabul eder. Ölen insanın cesedi Sükunet (sessizlik - istirahat) kulelerinde akbabalara terkedildikten sonra ruh muhakeme edilir, amellerine göre ya ceza alır veya mükafat. Ahura-Mazda, İyilik tarafını tutmuş olanlar göklere çıkarlar. Ehrimen, kötülük tarafını tutanlar ise cehennemin dibine inerler. Bundan önce altından lavlar akan çok ince bir köprüden, Sırat köprüsünden geçirilirler.

Daha sonra Zerdüşün bu fikirleri bazı tesirlerle değişikliklere uğramış ve güneş tanrısı Mitra, Ahura-Mazdanın yerine geçmiştir.

Zerdüşün ibadet ve ahlak görüşünü beş maddede toplayabiliriz:

- 1 - Dünya iki düşman bölgeye ayrıldığı için durmadan mücadele etmek,
- 2 - Ahura-Mazdaya samimiyetle ibadet etmek,
- 3 - Yalan söylememek, vefa - iffet duyguları içinde bulunmak,
- 4 - Ahura - Mazdanın galip gelmesi için çoğalmak maksadıyla evlenmek,
- 5 - Temizliğe son derece titizlik göstermek (ölülerin sükûnet, istirahat kulelerine terkedilmesi temizlik esasına dayanır.)

Anahatları ile incelediğimiz Zerdüş Dinini; Kitap, Peygamber ve Ahiret fikirleri ve Tek tanrı görüşüyle ilahi dinin genel vasıflarını kendinde toplamış bulunan tarihi bir din olarak görürüz.

III. PARSİLİK:

Zerdüşün mücadeleleri neticesinde bütün İrana yayılmış bulunan Zerdüştilik, İslam ordularının buraya girmesi sonunda Tevhid akidesinin kurulması ile ortadan kalkmıştır.

Bunun üzerine Zerdüştiliğe inananlardan bir kısmı Hindistana sığınmışlardır ki, bunlara Parsî adı verilmemiştir. Bugün dahi bilhassa Bombay bölgesinde Parsiler bulunmakta ve Bombay çevresindeki güzel bahçeler içinde gene sessizlik (sükûnet) kuleleri yükselmektedir.

Parisilerin doktrinleri de iyilik ilahı olan Hürmüz, Ahura-Mazda ile kötülük ilahı olan Ehriman, Angra -Mainyu arasındaki amansız mücadeleyi izah eden felsefi görüşten ibarettir.

IV. MİTRAİZM:

Hintlilerle İranlıların müştereken benimsedikleri mitraizm, Zerdüştinin yanında İranda halkın bir kısmı arasında yayılmış bulunuyordu. Bu din, kaynağını güneş ve ışık tanrısı Mitradan almıştır.

Mitra, yüce Tanrı ile insanlar arasında bir aracı ve ruhların kurtarıcısıdır. Bütün canlı varlıklar onun kurban ettiği bir boğanın kanından doğmuştur.

O, dayanılmaz bir ateş (Güneş) kılığına bürünerek bütün dünyanın yanıp tutuşmasını idare edecek, karanlıkları aydınlatacak ve ölüleri diriltecektir. Böylece Mitraizm, umumi bir ümit ışığı olmuştur.

Mitra dininde bir boğa kurbanı vardır. Fakat en dikkati çeken tarafı takdis ayinleridir. Bunlar; vaftiz, okunmuş ekmek, su ve şarapla birlikte kurban eti yemektir. Erginlere kardeş, idarecilere baba, şeflerine babalarının babası adı verilmektedir.

Tertullianus, mitra dini ile Hıristiyanlık arasındaki bu benzerliği şeytani bir desise olarak izah etmek istemiş, fakat Salomon Rainach, Mitra dinindeki adet ve erkanın Hıristiyanlıktan daha önce olduğunu söylemiştir.

Mitra dini M.S. I. asırdan itibaren harp yolu ile askerler tarafından Romaya sokulmuş, II. ve III. asırda Romada birçok kişi bu dine girmiştir.

Renana göre: Şayet Hıristiyanlık bir engel sebebiyle yayılma imkanı bulamıyorsa, onun yerini Mitra dini alacaktır.

Hıristiyan inancına çok benzediği için kilise bu dinle enerjik bir mücadele yapmış ve buna muvaffak olmuştur.

V. MANİHAİZM (MANİ DİNİ):

Manilik, İranda Şapur devletinin hüküm sürdüğü devirlerde M.S. 215-276 yılları arasında Mani tarafından yayılmış bir dindir.

Mani, Mezopotamyada doğmuş ve ilk önce Hıristiyanlıktan önceki bir mezhebe girmiştir. Bu mezhebe "Yahya Peygamber Hıristiyanları" adı verilir. Bunlar Hz. Yahyayı Peygamber, İsa (a.s.)'ı bir yalancı sayıyorlar ve her türlü riyazatı reddediyorlardı.

Mani, Mezopotamyadan İrana, oradan Hindistana gitti. Zerdüştlük ve Budizmi inceledikten sonra İranda Zerdüşt rahiplerinin tahriki ile M.S. 276 yılında derisi yüzdürülerek idam edildi.

Manilik, İran ve Mezopotamya dinlerinin bir sentezidir. Onda Budist ve Hıristiyan fikirleri de vardır.

Maninin görüşünün ana fikri kâinattaki zıtlıktır. İyilikle - kötülük, Işıkla - karanlık ve Ruhla - Beden gibi.

Kainatta hakim olan kötülüktür ve insanların bu kölükten kurtulması lazımdır. Bu dünyada çoğalmayı önlemekle mümkündür. Öyleyse çoğalmanın sebebi olan evlenmeyi menetmek şarttır.

Mani, Tevratın şeytan işi olduğunu, Pavlos'un yazdıklarının değer taşımadıklarını ileri sürmüştür.

Maninin en büyük özelliği, hangi din çevresine gitmişse, kendi görüşlerinin oradaki inanışlara uygun olduğunu ileri sürmesidir diyebiliriz. nitakim, Hıristiyanların içinde bulunduğu zaman İsa'nın haber verdiği Paraklet (Ahmed - Muhammed)'in

kendisi oludğunu! Budistlerin arasına girdiğinde de Budanın görüşlerinin kendi doktrinine uyduğunu söylemiştir.

Mani dininde ayrıca Vaftiz ve Evharistiya ayini de vardır (1)

VI. MAZDEİZM (MÜZDEKÇİLİK) :

Beşinci yüzyılın sonuna doğru Maninin müridlerinden Müzdek - mazdek adı ile anılan bir şahıs Müzdekçiliği kurmuştur.

O da Nur ve zulmet (iyilik ve kötülük) diye iki esas kabul ediyordu. Diğerlerinden ayrıldığı tek nokta, bugünkü terimi ile komünizmi telkin etmek istemesidir.

"Allah yeryüzündeki rızıkı insanlara eşit olarak aralarında pay etsinler diye yaratmıştır. Halbuki insanlar eşitliğe uymadıklarından birbirlerine zulmetmişlerdir. Zengininin yanında ne kadar mal varsa fakirlere vermelidir. Yanlarında mal ve kadın olanlar bunlara, olmayanlardan daha layık değildirler. Öyleyse kadında ve malda mülkiyet yoktur ve tıpkı ot ve su gibi bunlardan da eşit olarak istifade edilmelidir."

Müzdeğin bu görüşü ayak takımının son derece işine gelmiş ve bunların tecavüzünden masun kalan mal ve namus kalmamıştır.

Taberinin verdiği bilgiye göre baba evladını, evlat babasını tanıyamaz hale gelmiştir.

Noldke: "Mezdekçiliğin bugün kömünizmden tek farkı din kisvesi altında yürütülmesidir" der.

Manilik İrandan sürülünce Türkistan, Moğolistan, Çin, Suriye, Mısır ve Kuzey Afrikaya yayılmış; hatta bir ara Fransaya kadar uzanmış, fakat taraftarları engizisyon tarafından yok edilince ortadan kalkmıştır.

(1) Evharistiya: Peygamberin eti ve kanının temsilen şaraba batırılarak yenen ekmek. Hıristiyanlıkta bu mühim bir ayindir ve sarapla ekmek Hz.İsa'nın kanı ile bedeni

VIII. Bölüm

HİNT DİNLERİ

Dinler ülkesi diyebileceğimiz Hindistan, Asyada Çinden sonra en kalabalık nüfusu olan bir bölgedir. Burada yaşayan milyonlarca insanın etnik izahını yapmamıza imkan yoktur. Ancak din tarihi bakımından mühim olan gruplar olarak eski yerli Hintlilerle buraya sonradan gelen Aryanilerden söz edebiliriz.

Yerli Hintlilerin basık burunlu zenci tipinde siyah insanlar oldukları bildirilmektedir. Soylu ve güzel insanlar olan Aryanilerin bu topraklara İran yolu ile Baltık kıyılarından veya Güney Rusyadan geldiklerini biliyoruz. Sonradan Hint-Avrupalılar diye tanınan Aryaniler, tahminen M.Ö. 1600 yıllarında Hindistana uzanarak önce Pencap, sonra Ganj bölgelerini, daha sonra ülkenizin her tarafını hakimiyetleri altına almışlar ve medeni seviyelerine uygun olarak da yerli halkın dini yaşayışları üzerinde bir takım değişiklikler yapmışlardır.

Yerli halkın inançları totemik varlıklar ve ruhi kuvvetlerden ibarettir. Halbuki Aryanilerin tanrıları Vedalarda zik edilmiş ve sonradan "Vedizm" in ilahları olmuşlardır.

Böylece Aryanilerin dini inançlarından Hindistandaki dinlerin kaynağı sayılan "Vedizm" doğmuştur.

I. VEDİZM :

Vedizm, "Veda" adı verilen kutsal metinlere dayanır. Veda: "Kutsal bilgi" demektir. Bu, gözlerle elde edilen bilgi değil, kulak yolu ile edinilen bilgidir.

Vedizmin kutsal kitapları, ilahları ve ibadet şekilleri sıra ile şöyledir:

Kutsal kitapları dört tanedir

1 - Rig - Veda (Vedaların en eski parçasıdır ve içinde binden fazla kaside ve ilahi bulunur.)

2 - Yajur - Veda (Rig - Vedanın tamamlayıcısıdır.)

3 - Sama - Veda (İbadet metinlerinden ibarettir.)

4 - Atharva - Veda (Nazar duaları ve bazı tıbbi bilgilerdir.)

Vedalarda isimleri geçen başlıca ilahlar İndra, Varuna, mitra ve Ağni'dir.

İndra bir tabiat ilahıdır. bereketi de idare eder. Yağmuru yağdıran ve toprağa hayat veren Odur. Fırtına ilahı olarak da kabul edilen İndra, aynı zamanda milli bir ilahdır. Ejderleri ve düşmanları öldürür.

Varuna, indra gibi harpçi ve vahşi bir ilah değildir. O dünya nizamının ve kanunlarının hamisidir. Günahkarları cezalandırır, dua edenleri affeder, adil bir tanrıdır.

Mitra, gündüz göğünün, güneşin, ışığın tanrısıdır.

Ağni, ateş ilahıdır. Kainatın ruhu ve aslı Odur. Kurbanları yaktırır ve büyük tanrı ile insanlar arasında aracılık eder. Yanında ölümsüzlük şarabı sunan tanrı "Soma" bulunur. Vedizmde ahlaki görüş olarak günah fikrini görüyoruz. Günah, dünya nizamına karşı işlenmiş bir hata, aynı zamanda maddi bir hastalıktır. İlahlara kurbanlar takdim etmekle hem bu maddi hastalıktan kurtulmak, hem de dünya nizamını düzeltmeye çalışmak mümkündür.

Ele alınan fikirlerden bir tanesi de Ahirettir. Takdim edilen kurbanların ölenlerin ruhlarını selamete erdireceğine inanılır.

Şayet kurban kesilmezse ölenler korkunç devlerin arasında ıztırap içinde yaşarlar.

İlk önce Hindistanda dindarların bir mabedi yoktu. Bunlar

açık havada ibadet ederlerdi. İbadet için ayrılan sahaya eski ruhların geleceğine inanılır, onlara süt, koyun ve çeşitli gıdalar ikram edilirdi. İbadeti idare edenler din adamlarıdır. Bunlardan biri ibadet yeri ile, diğeri kurbanlarla, bir başkası da Dualarla meşgul olurdu ve ibadet yerinde ateş yakardı. Çünkü inanaşa göre ateş, nefsi kötülüklerden temizleyen tek vasıta. Bu inanç ve davranışların dışında, veda devrinin en alevli zamanında Rig - Vedada işaret edilen yüce Tanrı (Allah) aranmış ve çok sayıda tanrılar ancak bu her şeyi yaratan kudretin birer tezahürü olarak kabul edilmişlerdir.

II. HİNDUİZM - BRAHMANİZM:

Hint dinlerinde meydana gelen gelişmeler sonradan Hinduizm adını almıştır. Brahmanların ezici dini hakimiyet kurdukları devirlerde ise aynı dinler için Brahmanizm tabiri kullanılmıştır. Fakat zamanımızda Hinduizm ile Brahmanizm birbirlerinin yerine kullanıldıklarından, her ikisi ile de kastolunan mana, Brahmanların otoritesine dayanan eski Hint dindir.

Hinduizm, bir takım kutsal kitaplara dayanan çeşitli görüşleri, dini inanışları, mitolojik davranışları ve ibadetleri içine alan sosyal bir sistemdir. Bir dinler alemidir. Bu itibarla bütün görüşlerin birbirine karışmış bulunduğu Hinduizm, tamamiyle kurulamamış, henüz oluş halinde bir din gibi görünür.

Hinduizmin iki özelliği vardır. biri "tenüş" diğeri "Kast" sistemidir.

A. Tenasüh:

Tenasüh, ruhun bir bedenden başka bir bedene geçmesidir. Buna kısaca ruh göçü de diyebiliriz. Hinduizmde varlıkların ruhları, dünyadaki hayatlarına göre öldükten sonra başka bir varlığın bedenine dönebilirler. Mesela, ölen bir hayvan başka bir hayvan, bir ağaç veya bir insan olarak dünyaya tekrar gelebilir, Kast rejimine göre aşağıdan yukarı din adamına kadar yükselebilir, ancak Paryalar, kendileri dışında başka bir kasta

yükselemezler. Brahmanlar öldükleri zaman tanrıya kavuşurlar, kötü hayat sürdürdükleri vakit bir asker gibi başka bir varlığa bürünürler.

Tenasüh yolu ile ruhların yükselmeleri düşünüldüğü gibi, amellerine göre aşağı derecelere indikleri de kabul edilir. Bu inanışta cennet ve cehennem fikirleri yerine Allah rızasına kavuşmak gibi bir durum göze çarpar. (1)

B. Kast Sistemi :

Kendilerini güzel ve soylu insanlar olarak kabul eden Aryaniler, zamanla ırki bütünlüklerini koruyabilmek için bazı tedbirlere baş vurmuşlardır ki bunlar, kast adı verilen sınıfların doğmasına sebep olmuştur.

Hinduizmde ikinci esas, halkı birbirinden ayrı sosyal sınıflara ayıran kast sistemidir. Dört gruba ayrılan sınıflar sırası ile şöyledir:

- 1 - Brahmanlar (Din adamları ve bilginler),
- 2 - Kısatriyalar (Prensler ve askerler),
- 3 - Vaisyalar - Vikyalar (Hayvancılarla tarımcılar),
- 4 - Çudralar (İşçiler, zenaatkarlar ve köleler).

Bunlar Aryanilere ait sınıflardır. Bir de bu sınıfların dışında kalan "Parya"lar vardır ki bunlar insan dahi kabul edilmezler.

Paryalardan mikroptan kaçır gibi kaçılır ve onlara yaklaşan kimse pis ve düşük sayılırdı. Hindistandaki bu kast zihniyeti, insanoglunun tarihte maruz kaldığı en çirkin hakaret örneklerinden birini teşkil eder. Zira insan, Allahın yarattıklarının en şerefli ve en güzelidir.

(1) Ruhun bir bedenden başka bir bedene geçmesi, yani beden değiştirmek demek olan tenasühün (reincarnation) İslam inancında yeri yoktur. Kıyamet günü vukubulacak dirilişin tenasühle ilgisi bulunmaktadır. İslam Filozoflarından bazılarının eserlerinde görülen benzer ibareler ise tasavvufi sembolik ifadelerden ibarettir.

C. İnanış ve İbadet Şekilleri,

Hinduizmin mukaddes tanrısı Brahma, Şiva ve Vişnu üçlüsünden ibarettir. Bütün dinlerde kullanılan müşterek bir dini ıstılah vardır. Bu "Logos"tur. Hıristiyanlık çağında Hz. İsa için Logos kelimeis karşılığı olarak "Kelamullah" tabiri kullanılmıştır.

"Allah'ın oğlu - Allah'ın ruhu" manalarına gelir. Eski Hindistanda buna "Barhama" adı verilmiştir.

Altı gökle yedi yer arasında mevcut bir yumurta gibi kabul edilen dünyayı Brahma yaratmıştır. Bu dünya bir müddet sonra tekrar yok olacaktır.

Şiva, Hayat ve Ölüm tanrısıdır. Başında bir hilal ve üç göz-lü olarak tasvir edilir. Boynunda ölü kafalarından yapılmış گردانlık asılıdır. Bir çok kolları, balta ve mızrakları tutup kaldıran elleri vardır.

Vişnu, koruyucu bir ilahdır. Dünyayı korur. Dört kollu bir tanrı olarak tasvir edilir. Ellerinde bir yuvarlak, bir sedef kabuk, bir balyoz ve bir de Lötüs çiçeği vardır.

Vişnu, dünyayı kurtarmak için çeşitli kalıplara girmiştir. kalbına girdiklerinden biri de "Krişna"dır.

Daha sonra Hıristiyanlığa aynen geçmiş olan Krişna efsanesi özet olarak şöyledir: Krişna bakire bir anneden mucizeli bir şekilde bir ahırda dünyaya gelmiştir. Fakat kötü bir kralın hışmına uğramış, onu yok etmek için kral sayısız çocuk öldürtmüştür. Bu katliamdan tesadüfen kurtulan Krişna, ilkin kendi haline bir çoban olmuş, sonra Brahmanlara götürüldüğünde onlara ilahi kudretini isbat ederek herkesin sevgilisi haline gelmiştir. Bu, İsa şeklinde yeryüzüne insanları ıslah için inen ve Hz. Meryemden ten alıp mucizeli bir şekilde doğduktan sonra çocukluğunda ölümden kurtulan ve nihayet çarşıta can verip herkesin sevgisini kazanan tanrıdan başka bir şey değildir.

Bu üçlü inanışın dışında Hindistanda sayısız denecek kadar başka ilahlar da vardır. Ayrıca dağlar, ırmaklar ve hayvanlar mukaddes ilahi varlıklar olarak kabul edilir. Hele İnek, Hindistan'ın en mukaddes hayvanıdır. Onu öldürmek, bir Brahmanı öldürmek demektir ki affedilmez. Bu mukaddes hayvan gerçek annedir. Zira O, insanın annesi gibi süfli bazı isteklerde bulunmaz. Her şeyi karşılıksız verir, bir külfeti de yoktur. Ona ilahi bir tarzda dua edilir ve ilahiler okunur. Diğer mukaddes yerler : "Ganj" nehri ve "Benares" şehridir. Ganj, insanın günahlarını temizler. Benaresde ölen de Şivanın inayetine kavuşur.

Hinduizmin mukaddes kitapları Brahmanlarla Upanişadlardır.

Upanişadların telkin ettiği mistik hayattan Hindistanda "Sakhya" felsefesi ile "Vedanta" teolojisi doğmuştur.

Din tarihi bakımından mühim olan bu teoloji ve felsefeye göre Brahma, kainatı yaratan ve bu alemi idare eden yüce kudrettir.

Bu kitapların dışındaki diğer kutsal metinler Puranalar, mahabharatlar ve Ramanayalardır. Puranalar eski efsaneleri anlatırlar. Mahabharataların en mühim parçası olan "Bhagavat - Gita" Krişna efsanesini anlatır. Ramanyalar eski bir destandır.

Hinduizmde ibadetlerin mühim kısmı kurtuluşu temin eden üç esasta toplanmıştır. Bunları yapan bir insan kurtuluşa erebilir.

1 - Güzel ameller:

Kurtuluşu temin eden güzel ameller beş madde halinde özetlenmiştir :

- a) Ölenler için kurban kesmek
- b) Güneşe saygı göstermek,
- c) Evde devamlı ateş yakmak,

d) Doğum, ölüm ve düğünlerde ibadet etmek,

Ölümler gömülmez, yakılır. Kadın da kocanın yakılacağı kütük üzerinde yakılmalıdır. Bu adet tamamen iktisadidir. Kadını mirastan mahrum etmek için düşünülmüş kötü bir tedbirdir.

e) Mukaddes kitapları okumak,

2 - Bilgi.

3 - Tanrı ile beraber olmak:

Ayinlerde bir takım mukaddes kelimler söylenir. Bunların en tesirlisi "OM" kelimesidir.

Kurucusunun bulunmayışı, naslarının olmaması, Tenasüh inancının mevcudiyeti ve hayvan etinin yenmemesi gibi... (2) özelliklerle diğer dinlerden ayrılan Hinduizmde, tek tanrı inancına yakın görüşler olarak tanrı Brahmanın ilahi sıfatlarını ve Hindistandaki felsefi Allah telakkilerini zikredebiliriz. Bu din hakkında son söz, eski Hindistan Başvekili P. Nehruya aittir:

"Hinduizm bir doktrin olarak alınınca bütün halinde müphem ve mütehavvildir. Onu tarif etmek, kelimenin kendine mahsus manasiyle onun bir din olup olmadığını söylemek imkansızdır. Onun hakiki ruhu şöyledir : Yaşamak ve yaşamaya terk etmek."

İslam devrinde Hinduizm İslami fikirlerin tesiriyle bazı yenilikler görmüş ve Tevhid akidesi müdafaa edilmiştir. Bu çalışmayı yapanların başında Kabir (kebir) gelir.

İslami fikirlerin çoğunlukta olduğu din daha sonra göreceği-miz Sikh (sıh) dinidir.

Milattan önce VI. asırda Hinduizmin karşısına iki dini cereyan çıkımtır. Bunlar Jainizm (Cayinizm) ile Budizmdir.

(2) Hindistan'da hala gerçek anne kabul edilen ve mukaddes sayılan ineğin etini yemek yasaktır. Açlıktan ölmeye pahasına bu çarpık inanış, asrımızda çok gariptir.

III. JAINİZM (CAYİNİZM):

Jainizm Hinduizme karşı doğmuş bir cereyandır. Kurucusu hakkında bilgimiz yoktur. Fakat çok sonra yazılan kitaplarda adının "Mahavir" olduğu kaydedilmektedir. Bu kayıtlara göre M. Ö. 599 da doğmuş ve 527 de ölmüştür.

Mahavir kısıatçıya kastına mensup bir prensti. Küçüklüğünde şehrin dışındaki manastıra devam etmiş, fakat babası izin vermediği için rahiplerin arasına karışmamıştı. Babasının ölümünden sonra kral olan büyük kardeşinin de izin vermemesi üzerine bir prens gibi yaşamaktan vazgeçti ve küçüklüğünden beri şevkle beklediği yola atıldı.

Üzerinde siyah bir elbise vardı. Üç ay sonra kendisine cezbe geldiğinde elbisesini çıkardı. Çıplak olarak şehir şehir dolaştı.

Ruhunu temizlemek için dünyayı terketti. arkadaşlarından dahi vazgeçti. Hiçbir şeyi yoktu. Yediği şey başkalarının artığı idi. kimseye zarar vermezdi. Yattığı yeri ve yürüdüğü yolu süpürürdü. Su içerken, hatta konuşurken bir tülbent kullanırdı. Bütün bunlardan maksadı, canlı bir hayvana zarar vermemektir. Aynı maksatla et ve yumurta da yemezdi.

Kendine eziyet etmek gayesiyle riyazat yapardı. Sırf eziyet olsun diye kışın gölgede, yazın güneşte oturur, köpeklerin ısırmasına bile aldırılmazdı. Böylece canlı olan nefesine eziyet etmekle çelişkiye düşmüş oldu.

İbadet tefekkürden ibaretti. Vücudunu ve yüzünü yıkamazdı ve tırnaklarını saçları ile keserdi. İbadet ederken başının üzerine dikilir ve bu durumda saatlerce tefekküre dalardı. Kendisine "Marifet" böyle bir tefekkür esnasında gelmiştir.

Mahavir, bunu erişilmez bir zafer kabul ettiğinden dinine "Zafer" manasına "Ceyn" adını vermiştir.

Marifete erdikten sonra insanlarla temasa başlamış ve halkı

kendi yoluna davet etmiştir. Halk onun yoluna inanmış, fakat yaptığını yapmamıştır. Anlatıldığına göre bundan sonra otuz yıl yaşamıştır. Bugün Hindistanda Ceyn dininde olanlar çok azdır.

Ceyn dininin amentüsü diyebileceğimiz esaslar şunlardır:

- 1 - Hayvan öldürmemek,
- 2 - yalan söylememek,
- 3 - Ne olursaolsun verilmeyen şeyi almamak,
- 4 - Bütün şehvi arzularından vazgeçmek

Bu anlatılanların dışında Jainizm, tanrı tanımaz (Athée) bir dindir. Yaratma diye bir şey olmamıştır. Dünya ebedidir. herhangi bir şeyi yoktan var etmek havsalanın almayacağı bir şeydir. Ne yaratılan vardır ve ne de yaratan.

Hinduizmde olduğu gibi Jainizmde de tenasüh inancı vardır.

Mahavir Hinduizmdeki kast sistemini reddeden tutumundan başka hiçbir yenilik getirmemiştir.

IV. BUDİZM (Buda Dini):

Ceyn dini Brahmanizmin maddeciliğine karşı doğmuştu. Fakat O, ilahi varlıktan bahsedilmediği için, halkın ve münevverlerin dini olamamıştır. Çünkü Mahavir, Allah hakkında müsbet - menfi hiçbirşey söylememiştir.

Ceyn dininden bir müddet sonra Buda dini doğmuştur.

Bu dinin kurucusu Gotama, Şakyamonidir. Lakabı ise Buddha'dır.

Budaya irfan, bir incir ağacının altında gelmiştir. Müfessirlerden bazılarının göre Kurandaki "Tin" suresinde buna işaret vardır. Zeytin Hz. İsa'ya (Zeytin dağı ile ilgili olarak), Tûr-i Sinin Musa (a.s.)a, Belediye-Emin Resul-i Ekreme işaretidir.

İncir ağacı ile Hz. İbrahime işaret edildiği ileri sürülmüştür. Halbuki İbrahim (a.s.)'ın incir ağacı ile sembolize edildiğine hiç rastlanmamıştır.

İncir ağacının ancak Buda ile alakası vardır. Nitekim Budistler bu ağaca "Buddha ağacı" adını vermişlerdir.

Buda "Sakya" aşiretine mensup bir prens ve tahminen M.Ö. 560 yılında doğmuştur. Doğduğu vakit hakinlerin, dünya elem ve kederleri dışında, münzevi ve hoş bir hayat yaşaması lazımgeldiğini söylemeleri üzerine, babası onu kontrol altına almış ve daima hayatın hoş traflarını görmesini temin etmiştir. Bu suretle Şakyamoni'nin keder ve ölüm fikrine sahip olmasını istememiştir.

Buda birgün geziye çıkmıştı. Sokakta yaralar içinde bir dilenciye, sonra sakatlanmış bir ihtiyara ve daha sonra da bir cenaze alayına rastladı. Yanındaki memura bunların neler olduklarını sordu. Memur; "İster Kral olsun, ister fakir olsun her insanın sonu budur prensim" dedi. Bu müşahedeler kendisini hastalık, ihtiyarlık ve ölüm üzerinde düşünmeye sevketti. Elem duygusuna dayanan dini - felsefi sistemini de işte bu düşünceye göre kurdu. Düşünceli bir şekilde eve döndü ve babasının kendisi için hazırladığı eğlenceye katılmadı. Odasına kapandı ve düşünceye daldı. İnsanlar muztarıptı...

Başka bir gün insanların kalabalık halde bulunduğu pazar yerine gitti. Orada harmaniye bürünmüş, ekmeğe dilenen bir rahibe rastladı. Evinde her şeyi bulunan, fakat dağda rahatsız edilmeden yaşamayı tercih eden bu adam gibi olmaya karar verdi.

Buda artık sarayı terkecekti. Fakat evlenmişti ve bir kızı vardı. Kararını verdiği gece karısı ile kazının yattığı odaya gitti ve uyandırmadan onları bir müddet seyrettikten sonra ayrıldı. Sarı bir rahip elbisesi giydi. Başını tıraş etti ve kaybıldı. Altı sene hayat felsefesi üzerinde durdu. Bedeni ortadan kaldırmak

suretiyle ruhunu yükseltmek istedi. Bir takım bedeni perhizlere girişti. Pis şeyler yer, dikenler üstünde oturur ve bir pirinç tanesi ile yetinirdi. Çok zayıfladı, ölecekti. Bir gün nehre su içmeye gitiğinde bayılıp düştü. Fakat ölmedi. Ayılınca felsefi tefekkür ve riyazatta kurtuluş olmadığı kanaatine vardığından normal hayata döndü ve Hayat felsefesi üzerinde düşünmeye devam etti. Gene de bir netice elde edemedi. Bir gün bir nehrin kenarında bulunan incir ağacının altına oturdu. Beklediği irfana kavuşmadıkça kalkmamaya karar verdi.

Nihayet bir gece sabaha karşı beklediği aydınlığa kavuştu. Buda bunu şöyle ifade ediyor: "Artık kurtulduğumu için hissediyordum. İçimdeki cahillik dağılmış ve bir aydınlık kaplamıştı." Böyle bir irfana kavuştuğundan dolayı Budaya "Arif" denmiştir.

Buda incir ağacı altında kavuştuğu irfanı (aydınlığı) şöyle ifade etmiştir :

- 1 - Bütün hayat ızdırıp vericidir. Doğmak da, ölmek de birer ızdırıptır.
- 2 - Dünyadaki ızdıraplardan kurtuluşa mani olan şey arzudur.
- 3 - Kurtuluş, arzuları terketmekle mümkün olur.
- 4 - ızdıraptan kurtulmak zahitlikle olmaz. Doğru inanış, doğru söz, doğru karar, doğru hareket, doğru yaşayış, doğru çalışma, doğru düşünme ve doğru muhakeme ile olur. Buda bu kurtuluşa "Nirvana" adını vermiştir ki, beka için yok olmak, hale gelmek demektir.

Buda bu neticeleri elde ettikten sonra hemen tanıdığı rahiplere gitmiş ve onları "Ortayol" adını verdiği kendi yoluna davet etmiştir. Budanın ortayolu "ne dünyaya bağlanmak, ne de vazgeçmek" şeklinde izah edilmiştir. Bu yola girmek için, Ben Budaya, Budanın dinine ve bu dinin mensuplarına sığınırım" de-

mek kafidir. Bu kısa iman ikrarını yapan bir budistin bundan sonra şu hususları yerine getirmesi lazımdır.:

- 1 - Sarı bir elbise giymek,
- 2 - Traş olmak,
- 3 - Eline bir kase almak,
- 4 - Tefekkürle ibadet etmek,
- 5 - İki ayda bir oruç tutmak,
- 6 - Bu oruç esnasında herkesin huzurunda günahlarını itiraf etmek.

Buda putlara tapmayı yasak etmiş ve putları kırdırmişti. Bunun üzerine Putperest Brahmanlar da Budanın heykellerini yaptılar. Bundan sonra Budaya aşırı sevgileri olan Budistler bu heykellere tapmaya başlamışlar ve böylece Buda tanrı olmuştur.

Buda etrafındakilere : "Ben size her şeyi söylemedim, vazifemi yapmadım, benden bin sen sonra başka bir insan gelecek ve benim dinimi tamamlayacak, siz ona uyun. Onun adı Metteya (Maitraya) dır" demiştir. Sanskritçede bu "alemlere rahmet" demektir. Alemlere rahmet olarak Budadan bin sene sonra gönderilen peygamber de Resûl-i Ekremdir. Çünkü Buda M. Ö. 480 de ölmüş; Peygamberimiz ise M.S. (571) de doğmuştur. Budistler hala bu metteyayı beklerler. Budizmde bir de "Mañuşu Buddha" yani Budadan önce gelen arifler vardır. Bunlar eski peygamberler olup sayıları altı veya yirmidördür.

Hinduizm ve Jainizmdeki tenasüh inancı daha gelişmiş bir şekilde Budizmde de yer almıştır.

Budizmin kutsal kitabı "Tripitaka" veya "tipitaka" (üç sepet) adı verilen kalın mecmuadır. Budizm ilk bakışta Athée (tanrı tanımaz), mistik ve uhrevi bir din hüviyeti arzeder. Onda açık olarak Allah inancını, ibadet ve ayin gibi dini davranışları

göremiyoruz. En büyük davası "Nirvana"ya ulaşmaktır. Nirvana en yüksek maksat ve ifade edilmez bir saadettir. Bir budist rahip Nirvanayı şöyle anlatmak istemiştir : "Dünyada duyulan susuzluk sönmüş olacak, faaliyet ve istekler mevcut olmayacak. Bu huzurlu adada ne toprak ne de su, ne ateş ne de hava, ne ölüm ve doğum vardır".

Budaya göre alhak dünyadaki bütün arzu ve isteklerden kurtulmaktır. Buda bu kurtuluşa ulaşabilmek için yukarıda geçen yüksek hakikatleri tavsiye eder. Ayrıca bütün davranışların ahlaki olmasını temin için de şu yasakları koymuştur:

- 1 - Canlı varlıkları öldürmemek,
- 2 - Başkasının malını almamak,
- 3 - Şehvî (cinsel) arzulardan vazgeçmek,
- 4 - Yalan söylememek,
- 5 - Sarhoş edici içki içmemek.

Dünyadaki büyük dinler arasında yer almış bulunan Budizm, (M.Ö. 273) tarihinde "Asoka" adlı bir kumandanın gayretiyle disiplin altına alınmış ve Asyadaki diğer ülkelere yayılması temin edilmiştir..

M.S. VII. asırda Brahmanlarla Budistler arasında çekişme başladı ve XII. asırda Hindistandan Budizmin kovulması ile son buldu. Budizmin yaygın bulunduğu ve hala yaşadığı bölgeler Seylân, Birmanya, Siyam, Kamboçya, Tibet, Çin, Kore ve Japonyadır.

Tibete Budizm çok eskiden girmiştir. Tibetteki Budistler teşkilatlanmıştır. Tibetlilerin ekserisi rahiptir. Halk azınlıkta kalır. Çin istilası sırasında Tibet Baş rahibi "Dalay - Lama" idi. Dalay - Lama: "En büyük rahip" demektir.

Tibette baş rahibin seçimi tenasühe dayanır. mesela, Dalay - Lama ölünce yerine gene Dalay - Lama olan bir çocuğun geç-

mesi şarttır. Çocuğun Dalay - Lama olması aynı ruhu taşıması ile olur. Bu da tenasüh yolu ile mümkündür.

V. SIKH DİNİ :

Kurucusu "Nânek"tir. Miladın 1469 tarihinde Lahur yakınında Talvendi denilen yerde doğmuştur.

Önce çobanlık yapmış, sonra ticaretle uğraşmış, daha sonra da devlet memurluğuna girmiştir.

Nânek şairdi. Şiirlerinde Allaha da bahsetmiştir. Bir gün nehirde yıkanmış ve ormanda kaybolmuştur. Söylendiğine göre bu sırada ilahi tecelliye ermiştir.

İlahi tecelliye erdikten sonra bazı yazılar da yazmıştır. Bu yazıları bir araya getiren kitabın adı "Capçi"dir. Baş kısmında zikir ile ilgili bir bölüm vardır ki, fatiha demektir. Bunda İslami manada Allahın sıfatları yer almaktadır. Nânek kaybolmasından üç gün sonra meydana çıkmış ve diğer dinleri inkar ederek kendi görüşünü tebliğ başlamıştır. Hatta bu maksatla Mekke, Medine ve Bağdata kadar gitmiştir. Fakat taraftar bulamamıştır.

Nânek, Allahı kabul ettiği halde isim vermemiş ve "Allaha isim vermeyin, onun adı doğrudur, şayet bir isim verilecek olursa ona (Hari) deyin" demiştir. Hari, Brahma demektir.

Allah her şeyi insanlar için yaratmıştır. Bunun için et yemekte mahzur yoktur.

Allah kendisi görünmez, üç şey ile tanınır:

- 1 - Brahma (var eden),
- 2 - Vişnu (rızk veren)
- 3 - Şıva (öldüren)-

Bunlar Allahı temsil ederler. Onun vekilidirler ve her zaman emri altında bulunurlar.

Bu üçlük (Brahma, Vişnu ve Şıva) Brahmanizmden geçmiştir.

Talimleri arasında tenâsüh inancı da vardır. Brahmanizmden ayrıldığı nokta tenasühte kastı reddetmesidir.

Nanek, Hindistanda tek tanrıcılığı İslami fikirlere en yakın bir görüşle müdafaa etmiş son ıslahatçıdır. Ayrıca Hinduizmdeki teslisi izah etmek suretiyle bu üçlüğün altında gizlenen Tevhid akidesini de ortaya çıkarmıştır.

IX. B ö l ü m

ESKİ YUNANİSTANDA DİN

(Tanrılar ve Felsefi Görüşler)

Eski Yunanlılar milattan oniki asır önce bu bölgeye gledikleri zaman "Girit - Mykenoi" medeniyeti ile karşılaştılar. Bunların büyük mezarları ve yıkık duvarlarında egemenlik nişanesi olduğu tahmin edilen Çift baltaları vardı. Ayrıca ağaçlara aşırı saygı duyan, kuşları kutsal bir varlık olarak kabul eden bu insanların, inandıkları ilahi varlığı, kutsal tanıdıkları kuş şeklinde tasvir ettikleri görülmüştür.

Eski Yunanlılara gelince ... Bunların, dini hayatlarını incelemek için bir din kitabına müracaat edemiyoruz. Bu konuda yegane kaynak, "İliada" ve "Odysseia" gibi Yunan edebiyat eserleridir. Yunan dini hayatında çok tanrıcılık (Polythéisme) hakimdi. Yunanlıların birçok ilahları vardı. Bunlar bilhassa "Homeros"un M.Ö. XI. asırda yazdığı mitolojide bol bol anlatılmıştır.

Yunanlıların dini inançlarını şiirleriyle dile getiren şahıs Homeros'tur. Büyük bir şair olan Homerosun şiirlerinde dini tesirler vardır. Ve Yunanistanda din birliğini kurmuştur. Bu tesir, geniş bir kitlenin bu şiirleri okumasıyla mümkün olmuştur. Eski Yunanistanda Polythéisme esasına dayanan dini hayat, genel olarak Homerostan önceki devir olarak kabul edilir. Homerostan önce ilahların yeryüzünde olduklarına ve muayyen bir yer işgal ettiklerine inanılırdı. İlahların toplu halde barındıkları yer "Olimpos" dağı idi. İlahlar çok yüce kudretler olduklarından, yeryüzünde değil, Olimposta bulunmaları lazımdı. Yunanistanın kuzeyinde bulunup Yunanlılarca dünyanın en yüksek dağı kabul edilen, zirvesi kar ve bulutlarla kaplı, hiçbir insanın tırmanamadığı bu dağ, ancak tanrıların yaşadıkları ve meclislerini kurdukları bir yer olabilirdi.

Eski Yunanda tanrılara insani sıfatlar da isnat edilmiştir. Tanrıları insanlar gibi düşünme (Anthropomorphisme) Yunanda en ileri şekline ulaşmıştır. Tanrılar insan olduklarından aileleri, çocukları, kardeşleri ve akrabaları vardı. Onlar da Tanrı idiler. Tanrıların hayatı ve tarihleri olurdu. Onların kavgaları, maceraları ve zaferleri anlatılırdı. Her şehrin tanrılara ait meydana getirdiği hikayeler vardı. bu hikayelere Mitoloji (esatir) denir.

Olimpos dağında barındıklarına inanılan başlıca tanrılar şunlardır:

Zeus, Hera, Atena, Apollon, artemis, Ares, Afrodit (Efeastüs) Poseidon, hermes, Demeter, Diyanizos, Hades, Fersefon ve Estiya.

Eski Yunanistanda bu tanrılardan herbirinin kendine mahsus çehresi, kıyafeti ve aletleri vardı.

Yunanlılar tanrıların cesur, fedakar, iyiliksever ve bereket verici olarak düşündükleri gibi sefih, rezil, hırsız, hilekar ve fahişe olarak da tasavvur etmişlerdir.

Mesela, Hermes harsızdı, Afrodit fahişe idi. Yunanlılar kendi ahlaki düşüklüklerinin tanrılarda da varlığını kabul etmek suretiyle bu hallerini tanrılarla paylaşmış oluyorlar ve böylelikle teselli buluyorlardı. Tanrıların yaptığını insanlar niçin yapmasın? Bu gibi ahlaksızlıkları tanrılar yaptıktan sonra, insanlar elbette mazur görülür ve affedilirdi.

Tanrılara ait hikaye ve maceraları halk sadece dinlemiştir. Bunların bir eğlence vasıtası olarak kullanıldığı da söylenebilir. Beşeri olan bu tanrılara Yunanlıların, insan seviyesini aşacak bir şekilde saygı gösterdikleri söylenemez.

Eski Yunanistanda akli başında olanlar, bunların dışında daha yüksek bir ilah aramışlardır. Bunlar, nereden geldik, nereye gideceğiz? Kainatı idare eden kimdir? gibi fikirler üzerinde

durmuşlardır. Halkın inancından farklı inanca sahip bulunan ve sayıları da az olan bu zümre, tanrıların son derece tesiri altında kalan insanlara düşündüklerini aksettirememişlerdir.

Nitekim son zamanlarda Yunanistanın çeşitli bölgelerinde yapılan incelemeler, Homerosla diğer Yunan yazarlarının telkin ettikleri tanrıların dışında benimsenen bir dinin ve mistik bir hayatın mevcudiyetini isbat etmiş bulunmaktadır. Halkın ve ileri gelenlerin inançları dışında, bir de filozofların inanışları vardı. Buna göre Eski Yunanistanda üç ayrı inancın bulunduğunu tesbit ediyoruz:

- 1 - Halkın inandığı tanrılar dini,
- 2 - Münevver zümrenin taşıdığı gizli din,
- 3 - Felsefi düşünceye bağlı filozofların inancı.

Filozoflarla gizli din taşıyan münevverlerin birbirinden ayırdıkları nokta, filozofların kendilerince düşündükleri fikirlerini açıkça söyleyebilmeleri idi.

Felsefi görüşler de farklılık gösterir:

- 1 - Tevhid inancına ve ideal ahlak görüşüne sahip olanlar (Sokrat ve ileri gelen şakirtleri gibi)
- 2 - Hiçbir şey bilmeyiz diyen şüpheçiler
- 3 - Ruh ve mana alemi inkar eden materyalistler.

Büyük bir mürşid vasfı ile gerçek manada ahlak nizamını kuran değerli filozof Sokrat'ın öncülüğünü yaptığı Vahdaniyet fikri, müphem kalmakla beraber, üzerinde durulan ve halkın düşüncesine göre Zeus baş tanrısında dile getirilmek istenen yüce varlık; Olimposta oturan tanrıların ötesinde, her şeyden üstün ve münezzeh, her şeyi yoktan var eden ve her şeye hakim olan Allah tealadır.

Eski Yunanistanda ölümden sonraki hayat hakkında besle-

nen kanaat, Ahiret fikrinin mevcudiyetini isbat eden mühim bir noktadır.

Ölülerin ruhları umumiyetle kelebek olarak tasvir edilmiştir. Yunancadaki (Psykhe) hem kelebek, hem de ruh demektir.

Eski Yunanistanda ruhçuluğun tabii bir sonucu olarak sihir son derece rağbet görmüştür. Yunanistandaki heykelcilik, raks, şiir, tiyatro gibi güzel sanatların çeşitli şekilleri kökünü büyücülükten ve sihirden almıştır. Ayrıca sihir ve büyücülüğün tesiriyle halk arasında esrarengiz ayinler de rağbet görmüştür. Buna göre çeşitli sihir ve efsunlarla insan tanrılık sıfatına bürünür ve ölmezliğe erebilir. Bu tanrı da, zulmen öldürülen, sonra dirilerek yükselen genç ve masum bir kahraman gibi düşünülmüştür.

Diğer bir inanış kaynağını İskenderiye mektebi filozoflarından Philon'un felsefesinde bulan (Logos)ta yok olmaktır. Bu Logos, Allahın oğlu manasında olup insanları yüce varlığa kavuşturan tek vasıta. Allah bunu, kendisi yeryüzüne inemiyeceği için yapmıştır.

Milattan sonra Hristiyanlık doktrinine temel teşkil edecek olan bu iki esas, bahsinde ayrıca görülecektir.

Tanrılar şerefine büyük bayramlar ve şenlikler tertip edilirdi. Bu şenlikler bazan (Olympia) oyunları gibi umumi olur, herkes iştirak edebilirdi.

X. Bölüm ESKİ ROMA DİNİ

Romalıların dinleri hakkında bilgimiz bazı kutsal metinlere dayanmaktadır. Bu kutsal metinler "Arva ve Salius Türküleri" ile "Sibylle Kehânetleri"dir (1). Diğer kaynaklar Latin edebiyatı yazarlarının eserleridir.

Romalılar Yunan'ın esaslı tesiri altında kalmışlardır. Romalıların Yunan'ın tesirinde kalmadan önceki inanışları bir takım mefhumlardan ibarettir. Put yoktu. Mabedlerde de heykel bulunmazdı. Bu, Din Tarihi bakımından çok önemlidir.

Bir insanın en esaslı ihtiyaçları: Ziraat, aile ve harptir. Buna devlet başkanının hayatını da ilave edebiliriz. Bütün tanrılar bu dört esasa bağlı olarak çıkmıştır. ziraatin bütün kollarında öncülük yapan öğreticiler, ailede nazım rol oynayan aile büyükleri, savaşlarda başarı sağlayan kumandanlar ve mutantan bir hayat süren devlet başkanı birer tanrı olarak tasavvur edilmişlerdir.

Roma dini de, Yunanistanda olduğu gibi Polythéisme (çok tanrıcılık) esasına dayanır.

Yunan tanrılarına karşılık şu büyük tanrılarını görüyoruz:

Jupiter, Yunon, Neptün, Pluton, Minerva, Apollon, Diyana, Venüs, Merkür, Mars, Vülken ve Vesta.

İlk zamanlarda Romalılar bu tanrılarını hiçbir şekil altında tasavvur etmezlerdi. Jüpiter için bir taş, Mars için bir kılıçta taparlardı. Sonraları, Etrüsklerin tahta haykelleri ile Yunanlıların mermer heykellerini taklit ettiler. Önceleri Anthropomorphisme

(1) Sibylle'ler: Apollon'un hizmetinde bulunan falci kadınlardır ki, İbranice (Tanrı'nın mahpusu) anlamında gelen (Şebonel) sözünden gelmektedir. Arvalarla Salius'lar Cemaat haline gelmiş rahiplerdir.

(tanrılarının insan şeklinde olabileceği) hiç düşünülmemiştir. Tanrılar arasında evlenme ve akrabalık da yoktu. İlahların bir araya toplanmaları söz konusu değildi. Mabutların evlenmesi, karı - koca, evlat ve kardeş oluşları, insan şeklinde bulunmaları, maceraları, aralarında toplanıp karar vermeleri gibi olaylar hep sonradan Yunandan gelen tesirlerin ortaya koyduğu inanışlardır. Romaya Yunanistanın dışında başka inanışlar da tesir etmiştir. Evvelce Mısırlıların ilahı olan Oziris, zevcesi İzis ve oğlu Horüsten meydana gelen Teslis, M.Ö., üçüncü asırdan itibaren Romaya geçmiş ve Yunon, Eskulap ve Jüpitere tekabül eden "serapis" kıyafetine girdikten sonra, Hıristiyanlık çıkınca kilise tasvirlerinde Baba, Meryem - ana ve oğul - İsa şekillerinde değişiklik geçirmiştir.

Milattan önce birinci asırdan itibaren Romalılar İranlılarla harb temaslarında bulunmaya başlamışlar ve bunlardan "Mitra" dinini öğrenmişlerdir. 25 Aralık günü bir mağarada doğan güneş tanrısı "Mitra" gibi İsa da aynı gün doğmuştur. Bu iki varlık ilahi varlığın birer şahsı olarak kabul edilmişlerdir.

Roma dininde ibadet fayda esasına dayanırdı. Romalı umduğu menfaati elde etmek için mabudun hoşuna gidecek hediyeler sunar, fakat beklediği karşılığı görmezse kendisini aldatılmış sayardı. Bir defasında hasta olan kral Jermamküsün iyileşmesi için Romalılar tanrılara kurbanlar verdiler, sonra kral ölünce galeyana gelip mihraplarını yıktılar ve tanrı heykellerini sokaklara attılar.

Romalılar ruhun yükselmesi ve tanrılarla ilgi kurmak için değil, sırf tanrılardan bir hizmet istemek gageyisye dua ederlerdi.

Yunanlılar gibi Romalılar da fala inanırlardı. Tanrılarının gelecekteki olayları bildikleri gibi, insanlara anlatacak alametler gönderdiklerini zannederlerdi. Bir işe girişmeden önce mutlaka tanrıya danışılırdı. Bazan tanrılar kendilerine sorulmadan da gelecekteki olaylar hakkında insanlara haber olarak bazı ala-

metler gönderirlerdi. Beklenmeyen bir olay, gelecekteki bir hadisenin işareti sayılırdı. sezar ölmeden önce bir kuyruklu yıldız görülmüş ve Sezarın ölümüne işaret sayılmıştı. Senato toplandığı zaman gök gürleyecek olursa Jupiter o gün herhangi bir karar alınmasını istemiyor demektir. Meclis dağılırdı.

Romalılar ruhun ölümle vücuttan ayrıldıktan sonra yaşadığına inanırlardı. Ceset, adetlere göre gömülürse yer altında yaşar ve tanrı olurdu. Aksi takdirde ruh yer altında meskenine girmez, dirileri korkutur. Roma mezarlarında hep tanrı manasına gelen "Dieu - Man" kelimesinin baş harfleri olan "D.M." harfleri bulunurdu.

Eski İran ve Hindistanda olduğu gibi, Romada da Ocak ibadeti vardı ve ateş tanrı, ocak mihrabı sayılırdı. Her ailenin tapındığı bir ocak vardı. Bu ocak gece - gündüz yanardı. Ona zeytin yağı, şarap ve günlük konurdu. Yemeklerden önce ocak tanrısına şükredilir, ona yiyecek ve şaraptan payı verilirdi. Her ailenin olduğu gibi, Roma devletinin de "Vesta" tapınağında mukaddes ocağı vardı. romanın en büyük ailelerinden "Vestal" denilen altı bakire bu ocağı bakardı. Hiç sönmeyecek alev şayet sönerse, vazifelerinde ihmal gösterdikleri kabul olunarak vestaller diri diri bir mahzene gömülürdü. zira bu ocağın sönmesi, Roma'nın tehlikeye düşmesi demektir.

Ocak ibadetinde görülen ateşin tanrı oluşu inancı, İran mecusiliğine dayanmaktadır. Çünkü ateş Ahuramazdanın sembolüdür. Bu inanış Romaya Mitra dinine bağlı askerler tarafından sokulmuştur.

XI. Bölüm

KUZEY AVRUPA DİNLERİ

Hıristiyanlığın gelişinden önceki Avrupada incelenmesi gereken dinler, Kuzey Avrupada bulunan Aryanilerin ve özellikle Tötonların dinidir. Batı Avrupadaki din Keltlerin, Doğu Avrupadaki din Slavların, Güney Avrupadaki din ise daha önce gördüğümüz gibi Yunanlıların ve Romalıların dinidir.

I. KELTLERİN DİNİ :

Hıristiyanlık ç.ından birkaç asır evvel, Danimarka adalarından gelerek bütün Batı Avrupaya yerleşmiş olan Keltler, daha sonra oturdukları bu topraklardan bir taraftan İngiltereye, diğer taraftan Anadoluya kadar yayılmışlardır.

Keltlerin dinleri hakkındaki bilgimiz, İrlanda edebiyatına ve halk arasında dolaşan sözlü geleneklere dayanmaktadır. "Dolmen" adı verilen Aristokrat mezarları ile "Menhir" adı verilen taş anıtlardan da Kelt dini hakkında bazı bilgiler elde edilmiştir.

Geniş bir sahaya yayılmış olmasına rağmen Kelt dininde birkaç müşterek tasavvur göze çarpmaktadır. Keltler bilhassa tabiat ilahlarına inanırlardı. İlahların tepelerle adalar ve koruluklarda bulduklarına inanırlardı. İçinde ibadet yapılan koruluklar çok mukaddes sayılırdı. Ağaçların en mukaddesi ise "Meşe" ağacı idi. İrmaklarla çeşmeler de ilaheler şeklinde canlandırılmıştır. Tabiat ve verimlilikle ilgili ilahlara, daha çok kadınlar ibadet etmişlerdir.

Keltlerde Boğa, Karga ve Ayı gibi totemik izlere de rastlanmıştır. Nitekim Ayı şehri manasına gelen "Bern" de bulunan bir bronzda iri bir ayı ve yanında bir tanrıça bulunmaktadır. Bu tanrıçanın daha önceki bir dişi ayıyı temsil ettiği zannedilmektedir.

Keltlerde ibadet çok vahşice icra edilirdi. Romalı yazarlar,

ilahlara takdim edilen insan kurbanlarından dehşetle bahsetmektedirler. Bu kurban dinin merkezi sayıldığından, bir kimseyi bu ayinlere katılmaktan menetmek en büyük suçu işlemek demektir:

Ayinleri idare edenler, kendilerine "Druid" adı verilen rahiplerdir. İlahların ağzı ile konuşan, kurban ayinlerini idare eden ve her şeyi bilen Druidler, müesseseseleşmiş bir sınıftır.

Kelt dininde en tipik tasavvur, insanın ölümsüzlüğüne dair pek kuvvetli bir inanıştır. Bu inanişe göre ölü, gelecek hayatta, bu dünyadaki ömre benzeyen fakat daha rahat ve mesut bir hayat yaşayacaktır. Bunun içindir ki ölü, kendisine ait eşya ile gömülmüştür. Nitekim Dolmenlerde ölülerin şahsi eşyaları bulunmuştur.

II. TÖTÖNLERİN DİNİ :

Tötönlər İskandinavada yaşarlardı. Kitapları yoktur. İbadet ve inanışlarına ait bilgi, ilim adamları tarafından halk arasından toplanmış şifahi hikayelerden elde edilmiştir. Bu hikayerden anlaşıldığına göre Tötönlərin yirmi kadar ilahları vardır.

Haftayı meydana getiren günlere verilen isimlerden ay, güneş ve yıldızlara taptıkları tesbit edilmiş bulunmaktadır.

Tötönlər ormanlarda avla geçindiklerinden, ilk ilahları dağ ilahıdır. Her sene ormandan getirilen bir ağacın etrafında toplanırlar ve orman ilahı şerefine ona taparlardı. Hıristiyanlıktaki İsa'nın doğum yıldönümünde ağaçlı kutlama merasimi Tötönlərin inancıdır. Hıristiyanlık Tötönlər arasında yayılmaya başlayınca, ya onları yeni dine çekmek yada eski geleneklere sadık kalmak gayesiyle bu ibadet şekli aynen alınmıştır.

Orman ilahı daha çok ormanlarda şatoları bulunan ileri gelenlere mahsus bir ilahdır. Halk ziraatla meşguldür. Ve onların ilahları bereketle ilgilidir. Bunlar, yağmur ilahı olarak yıldırıma tapmışlardır.

Yıldırım ilahı elinde bir çekiç olduğu halde iki koyunun çektiği bir arabaya binmiş olarak tasvir edilirdi ki, oturduğu yer gökyüzüdür. Buraya "Velhalla" denirdi. "Bahçe ve cennet" demektir. Her kahramanın oraya gideceğine inanılırdı. Yolculuk sekiz ayaklı atla olur, iki tane de kurt bulunurdu. Velhallada iki pencere vardı. Kahraman bu pencereden dünyayı seyreder. İki tarafında buluan iki tane karga dünyadan haber verirlerdi.

Fakat bu bölgeye geçebilmek için Orman İlahının izni olması şarttır. Bunun için orman ilahı memnun edilmelidir. Onu memnun etmek için yapılacak takdim ise yaban domuzudur.

Bu yolculuk dokuz gün dokuz gece sürer. İzin alan kahraman 540 kapılı Velhallaya ulaşır. Ve orada diğer kahramanlarla yeni bir hayat yaşamaya başlar. Bu kahramanlar, oradaki ilahın askerleridir. Harb olduğunda bunlar ilaha yardım edeceklerdir.

Gene inanişe göre ilahlar arasında harb çıkacak ve kıyamet kopacaktır. Orman ilahının, çıkacka harbde şer ilahını yenebilmesi için askere ihtiyacı vardır.

Bir de "Balder" adında Şer ilahları tarafından zulmen öldürülen iyilik ilahı vardır ki, düştüğü fena durumdan kıyametin kopması ile meydana gelecek yeni aleme giderek kurtulacaktır. Bir Amerikalı Hıristiyan yazar bu ifadede, zulmen öldürülen, sonra göğe çekilen ve tekrar yere inecek olan Hz. İsayı bulmuştur.

III. SLAVLARIN DİNİ :

Slavlar, Rusya, Doğu Avrupa ve Balkanlarda yaşamışlardır. Esas ülkelerinin "Kazan" civarı olduğu bilinir.

Mühim unsurları Bulgarlardır. Bulgar kralı, Halife "Muktedir Billah" dan bir öğretici göndermesini istemiş; Halife de İbni Fadlan'ı göndermiş fakat kral müslüman olmamıştır.

İbni Fadlanın anlattığına göre: Ahali çok vahşidir. Puta taparlar. Erkek ve kadın tanrıları vardır. Tanrı manasına "Bogu"

kelimesi kullanılmıştır. "Allahın oğlu" demektir.

Slavlar Ahirete de inanırlardı. Onlara göre ölen insanın ruhu uzun bir seyahat yapar. Ayrıca Şer tanrıları vardır ve kadın olarak kabul edilmişlerdir. Bunlar, kötülük yapmak istedikleri vakit güzel birkuş veya yılan şekline girerler. Şerlerinden korunmak için elbise, çiçek ve yemek verilirdi. Elbiseler ağaç dallarına takılır, yiyecek ve çiçekler nehre atılırdı.

Bundan başka yıldırım, ateş, hayvan ve gök ilahları da vardı. Halk bunlara tapardı. Bunlar için kurbanlar keser ve kanlarını etrafına buluşturırlardı.

İKİNCİ KİTAP

SEMAVİ DİNLER

- SEMAVİ DİNİN EVRENSEL ÖZELLİKLER
- YAHUDİLİK- MUSEVİLİK
(Kitab-ı Mukaddese ve Kur'ana Göre)
- HİRİSTİYANLIK
(Kitab-ı Mukaddese ve Kur'ana Göre)
- Hz. MUHAMMED (S.A.V) ve İSLAM DİNİ

Birinci Kısım

SEMAVİ DİNİN EVRENSEL ÖZELLİKLERİ

A. SEMAVİ DİNİN MANASI:

Arapçada Sema: Feza (Kainatı içine alan boşluk), gök kubbe ve yüksek yer manalarına gelir. Bu kelime, sonuna bir nisbet yası eklendiğinde "Semavi" şeklini alır ve Din kelimesi ile kullanıldığı vakit meydana gelen "Semavi Din" terimi, dini bir terim olarak yeni bir mana kazanır.

Dinler Tarihinde Semavi Din, Sema ile ilgisi bulunan ve kökü Semada olan din demek değildir. Bu, yükseklik ve değer ifade etmek için kullanılmıştır. Buna göre Semavi din; kökü çok yüksek, ilahi bir kaynaktan fışkıran, değeri çok üstün olan ve Tevhid (bir Allaha iman) esasına dayanan "İlahi Din", "Hak Din" demektir.

Semavi Dinin tam karşısında, İlahi bir kaynağa dayanmayan Gayri Semavi din bulunur.

B. SEMAVİ DİNİN MANTIĞI (EVRENSEL ÖZELLİKLERİ)

Akıl ile izah edilebilen meseleler için mantık denilen bir miyar (ölçü) vardır ki, ona uygun hareket etmek, fikri hatadan korur. Bu ölçüye uygun fikri muhakemeler hatasız olur. Buna "Suri mantık" denir. Bir de bilgilerimizin derecelerini ölçmek, doğrusunu eğrisinden ayırabilmek ve bunları tasnif etmek için bir usül daha vardır. Buna da ameli yahut tatbiki mantık (metodoloji) adı verilir. Birincisi doğru düşünmeyi temin eder. İkincisi ise ilmi usülleri koyar ve araştırmacıya yol gösterir.

Suri mantığın kurucusu eski Yunan filozofu Aristo'dur. Tatbiki mantığın kurucusu da İngiliz filozofu Bacon'dur. XIX. asırda metodoloji sayesinde çok müsbet sonuçlar elde edildi ve her ilim kendi alanında özel metodlarıyla çalışmaya başladı.

İşte her ilmin kendine mahsus bir mantığı, bir metodu olduğu gibi, dinin de bir mantığı, bir ölçüsü ve bir metodu vardır ki, dini düşüncelerde, dini araştırmalarda ve Hakkı Batıldan ayırmakta hataya düşmemek ve hak olana ulaşabilmek için ona uymak lazımdır. Akli meselelere, tecrübe ilimlerine ait bir hüküm verileceği zaman, bu hükmün hatasız olabilmesi için nasıl özel usulüne uymak lazımsa, din hakkında fikir yürütmek, dinlerin "Hak" ve "Batıl" olanlarını yekdiğerinden ayırmak için de, dinin mantığını meydana getiren evrensel özelliklerin gözönünde tutulmaları şarttır.

İlahi dinin şaşmaz ölçüleri olan bu evrensel özellikleri şöylece sıralayabiliriz:

1- Hak din Allah kanundur. Bu dinin koyucusu ve kurucusu Allah'tır. Bu itibarla Onun hükümleri zaman ve mekanın dışındadır. Allahtan başka hiçbir güç onu değiştiremez. Peygamberler dahi bu konuda izinli değildirler. Onların tek görevi Hak dini tebliğdir.

2- Hak din yalnız Allaha iman ve kulluk esasına dayanır.

Bilindiği gibi din dediğimiz zaman ilk akla gelen unsur Allah'tır.

Allahsız din olmaz. Hak Din Hakkın dinidir. Allahtan olmayan ve Allahın birliğini talim etmeyen bir sistem Hak Din vasfını aslında taşımış olsa bile sonradan bozulmuş ve bu vasfını kaybetmiş demektir. Allahsız din olmadığı gibi Allah'a karşı ubudiyet (kulluk) vazifesi yerine getirilmedikçe de dindarlık olmaz.

3- Hak Din Ahirete imanı emreder.

Allaha iman Ahirete iman ile tamam olur. Zira Allahın Adil, Rahman ve Rahıym sıfatları tamamen Ahiret aleminde tecelli edecektir. Buna göre Hak Dinin Ahirete iman esasını da talim ve telkin etmesi lazımdır. Bunu açık bir şekilde iman esasları arasına almamış dinlere Hak Din adı verilemez.

4- Hak Din Nübüvveti esas alır.

Hak Din Allahın dinidir. Bu dini Allah adına insanlara bildiren kişiler peygamberlerdir. Vahiy ile ilhama mazhar olmuş bu yüce şahsiyetler, her türlü kötülükten uzak ve en güzel sıfatlarla muttasıftırlar.

Bazı Semavi dinlere ait kitaplarda peygambelere isnat edilen kötülükler, Nübüvvet müessesini yıktığı gibi o kitaplara tahrif eli girmiş olduğunu da isbat eden en sağlam bir belgedir.

5- Hak Din kutsal bir kitaba dayanır.

Allah, Peygamber ve Ahirete imanı telkin eden bir dinin İlahi ve mukaddes bir kitaba dayanacağı da normal ve akla uygundur. Çünkü Allahın "Kelam" sıfatı olması, peygamberleri vasıtasıyla insanlara bir takım kanunlar göndereceğini gösterir.

Her Peygamberin bir kitabı vardır. Kitabı olmayan Peygamber kendinden evvelki kitabın hükmü ile hareket etmekle mükelleftir. Bunun için esasında Hak olan her din, mukaddes bir kitaba dayanmaktadır. Bu kitap dinin yegane dayanağıdır.

Eski Yunanistanda bazı filozofların felsefi eserleri ile Çin, Hint, Japonya, eski İran ve eski Mısırdaki birtakım mukaddes kitaplara rastlanmaktadır. Bunlar her ne kadar Semavi ve münzel vasfını taşımıyorlarsa da, İlahi kitaba duyulan ihtiyaç ve mukaddes bir kitap fikri bakımından önemlidirler. Semavi dinlerin büyüklerinden biri olan Musa dininin mukaddes kitabı Tevrat'tır. Fakat elde bulunan Tavrat, Hz. Musaya vahyedilmiş olan Tevratın aynı olarak kabul edilemez.

İncil'lere gelince, Hz. İsayaya ait İncil adını taşıyan bir kitabın mevcut olması icabediyorsa da, bugün elde mevcut böyle bir kitap yoktur. Sayıları yüzlere varan İncil nüshalarının peygamber olmayan kimseler tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmektedir.

İslâmın dayandığı Kur'an-ı Kerim, tarihi vesikalara ait şart-

ları kendinde toplayan biricik kitaptır. Dinler Tarihini kayıtsız bir gözle inceleyenler bu gerçeği görebilirler.

6- Hak Din Meleklerle imanı emreder.

Biz, "Kainat" denilen şu varlık aleminin mahiyetini (esasının ne olduğunu) bilemiyoruz. Bildiğimiz bir takım tabiat hadiseleridir. Bu hadiselerden de ancak tecrübe altına girenlerin bir kısmının hususi (özel) kanunları ve belirli oranları bilinmektedir. Geri kalan sonsuz hadiseler, ilim ve fennin dışında kalıyor. İlimin, çözemediği hadiseyi metafizik (felsefi) bir olay olarak ilan etmesi sonsuz hadiseler karşısında aczini kabul ve itiraf etmesi demektir.

Hal böyle olunca tecrübenin dışında kalan birçok hakikatlar vardır ki, bunları ilmi ölçülerin dışında bir iman meselesi olarak kabul etmek mecburiyetindeyiz. Meleklerle iman da bu cümledendir.

7- Hak Dinde ibadet yalnız Allah için yapılır.

Bütün varlıkları yoktan var eden yalnız Allah olduğu için, ondan başkasına ibadet ve ondan başkasından yardım istemek asla doğru görülmez. Akla uygun olan da bu olmak lazım gelir.

Ubudiyet (Kulluk) Yaratanın büyüklüğünü kabul edip ona karşı kulluğumuzu ve şükran hislerimizi izhar etmektir. Bir insan için bu sadece bir vazifedir. Buna göre bu vazifenin esası, Allahın yüceliği önünde safiyet ve samimiyetle bağlanmaktan ibarettir. Uluhiyet (Allahlık) makamının yüceliği ile kulluk vazifesi düşünülmünce, akla başka birşeyin gelmesine imkan yoktur. Kulluk vazifesini yaparken, insanda vazifesini yapanlara has bir gönül ferahlığı ve bir ümit belireceği gibi, kendinden isteneni tam yapamamak korkusu da vardır ki, bu da her zaman mesuliyet fikri üzere bulunmayı temin eder.

Kulluk vazifesine başkalarını da iştirak ettirmek, Allah ile kendi arasına bir takım vasıtalar koymak demek olduğundan, semavi din anlayışına ters düşer.

8- Hak Din akıl ve ilimle çatışmaz

Daha evvel gördük ki; din duygusu insanla beraber doğmuştur. Doğuştan var olan bu duygunun gelişmesi ise hariçten bir tenbihe, uyarıya muhtaçtır. Bu uyarıcı peygamberdir. Peygamberlerin vazifeleri insanları Hakka çevirmek ve Haktan gelenleri onlara duyurmaktır. Buna göre din duygusunun ve dinin kaynağı akıl ile birlikte vahiy ve nübüvettir. Fakat akıl esas vahiy gelişme vasıtasıdır. Sonra ilahi emir ve yasaklarla ancak akıllı olanlar mükelleftirler. Esası akıl olan Hak dinin müsbet ilme zıt olacağı asla kabul edilemez. Çünkü hem din, hem ilim netice itibariyle akla dayanmaktadırlar. Bu bakımdan birbirine muhalefetleri akla uygun olmayan bir durumdur. Hak din bilakis ilmi emreder ve insanları ilme teşvik eder. Zira Dinin yüceliği temelinin ilmi derinliğine bağlıdır.

9- Hak Din insan eşitliğine dayanır.

İnsanların hepsi insanlık bakımından kardeştir ve eşit haklara sahip olarak doğmuşlardır. İnsanların birbirlerine karşı bir üstünlükleri varsa o da cinsleri, dilleri, vatanları ve renkleri yönünden değil, ancak ilim, ahlak ve akıl üstünlükleri bakımındandır. Buna göre insanların hayattaki vazifeleri kendi hayatları için başkalarının hayatlarını güçleştirmek, başkalarını kendisine köle yapmak ve zayıfları ezmeye çalışmak değil, fakat herkesin kendisi gibi tabii haklara sahip olarak doğduğunu kabul edip, hep birlikte hayatın güçlüklerini yenmeye ve yaşama şeklini kolaylaştırmaya çalışmaktır. Yaşamak, hürriyet, mülk edinme ve tasarruf (serbest kullanım), başkalarıyla eşit olma hakları istisnasız her insan için tabii bir haktır. Hak vasfını taşıyan her din, insanların bu tabii haklarına saygı göstermekle kalmaz, aynı zamanda her birini içine alan hükümler ve müeyyideler koyar.

İslamın büyük kitabı Kur'an bu meselenin esasını şu veciz ifadesiyle en güzel şekilde beyan buyurur:

"Ey insanlar... Hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden (Adem ile Havva'dan) yarattık. Siz (sırf) birbirinizle tanışasınız diye, büyük büyük cemiyetlere, küçük küçük kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki, sizin Allah katında en üstün olanınız Allaha en yakın olanınızdır. " (1).

Peygamberimiz devrinde de İslamdaki kardeşlik eşitlik ve adelet prensiplerinin şaheser örneklerini gördüğümüzde yukarıdaki ayetin ancak bir misalden ibaret olduğu gerçeği hemen kendini gösterir. Her konuda olduğu gibi bu konuda da en son ve en güzel söz İslama aittir.

10- Hak Din sosyal düzeni korumayı hedef alır.

Allah tarafından gönderilmiş olan dinlerde Allah'ın kullarına bildirdiği hükümler toplumun menfaatleriyle ilgilidir. Allahın göndermiş olduğu bu hükümlerin gerçek sebeplerini, "Ummun menfaatleri", sözü ile ifade etmek mümkündür. Yukarıda işaret edildiği gibi Semavi dinlerde ilahi emir ve yasaklar sosyal hayatın düzen ve bekasını hedef alır. Cemiyetin menfaatlerini ferdin ve ferdi menfaatin üstünde tutar. Nitekim son Hak din olan İslamda daima adaletin hakim kılınması ve insanlar arasında hüküm verildiği vakit hukuk nizamına riayet ederek hareket edilmesi lazım geldiğini bildiren ilahi emirler, kendisi için sevmediğini mümin kardeşi için de sevmedikçe hakiki mümin olunamayacağını beyan eden hadisler tamamen sosyal karakter taşırlar. İşte cemiyetin nizam ve bekasını hedef aldığından dolayı, "İslâm dini sosyal bir dindir" diyoruz. Fakat bu, cemiyetin kollektif tasavvurlarının eseri olduğu manasına gelmez.

(1) El- Hüccurat, Ayet: 13.

İkinci Kısım YAHUDİLİK - MUSEVİLİK (Kitab-ı Mukaddese göre)

I. Bölüm YAHUDİ TARİHİ

Yahudilik: Bâbil sürgünlüğü devrinde yahudilerin tanzim ettikleri mezhebe verilen isimdir. Bu, Museviliğin ehl-i sünnet mezhebidir. Buna aynı zamanda Talmudizm de denir. Fakat bugün kastolunan manaya göre yahudilik: İbranilerin, yahut Beni İsrailin, kelimenin tam manasıyla yahudi milletinin dini-dir. Yalnız İbrani, İsrail ve yahudi sözlerinin birbirinden ayrı toplulukları ifade ettikleri anlaşılmalıdır. Bu, aynı köke dayanan bir milletin, tarihin çeşitli devirlerinde aldığı isimden ibarettir.

İbrani sözü "İbrim" den gelmektedir. "İbri" veya "Hibri" kelimeleri "Geçit" manasına olan "Eber" den türemiştir. Buna göre İbrani deyimini "Irmağın öbür kıyısı insanları" anlamına gelir. Bu, önce Fırat nehri için kullanılırken sonraları Şeria (Ürdün) nehri için kullanıldı. Daha sonraları Göçebe İbrani klanları kastedilerek, "Çölde başıboş dolaşan kabileler" manasına; "Öbür yandaki adamlar" şeklinde kullanılmıştır. "Nehrin karşı yakasına geçmek" manasına Arapça "Ubur" dan geldiği de bilinmektedir. Zira Hz. İbrahim (a.s) yanındakilerle birlikte ırmağı geçmiştir.

Bilindiği gibi, İsrail oğullarının atası sayılan Hz. İbrahim, Tevratın görüşünü benimseyenlere göre, Sümerlerin "Ur" sitesinde doğmuş olup, Samilerin Amurru kolundan meydana gelen I. Babil krallığı (M.Ö. 2225- 1800) devrinin V. Hükümdarı Kanunşinas Hammurabinin (M.Ö. 2009- 1961) çağdaşıdır.

Fakat Hz.İbrahimin doğduğu yer olarak gösterilen şehre ge-

ne Tevrate göre, güney Mezopotamya'daki "Ur" şehri değil, "Ur- Kastim"dir. Ur- Kastim şehri ise kuzey Mezopotamya'da bulunmaktadır. Tevrat kayıtları da önce Ur - Kastim iken sonradan "Ur" şeklinde değiştirilmiştir. Bu görüşü benimseyenlere göre İbraniler Aramilerin bir koludur. Daha sonra İbraniler Kenanlılar, Aramiler de Amurrularla karıştıklarından dil farkları meydana gelmiştir.

Güney Mezopotamya'daki "Ur" şehrinde yapılan arkeolojik tetkiklere göre İbranilerin yaşadıkları zaman bu şehirde medeni bir hayatın mevcut olduğu tesbit edilmiştir. Halbuki Kenana gelen İbraniler Tevrat'ta göçebe ve gayri medeni bir toplum olarak anlatılmaktadır. Buna göre İbranilerin Kuzey Mezopotamya'dan gelmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

İşte ilk yurtları Kuzey Mezopotamya olan İbraniler, Babillilerin istila hareketleri sırasında (M.Ö. 2000- 1800) Suriye yolu ile Güneye inmişler ve rivayete göre Güney Filistine yerleşmişlerdir. Bir kıtlık sebebiyle Mısra geçen İbraniler, çeşitli sebepler yüzünden geri dönmüşler ve "Lut" gölü civarına yerleşmişlerdir. İbranilerin Hz. İbrahim ile Mısra girip çıkmaları orta krallık devrinde XII. sülale zamanına rastlar (M.Ö. 2000- 1970).

İbraniler Hz. İbrahim'in torunu Hz. Yakuptan itibaren "İsrail" lakabı ile anılmışlardır. Ayrıca Hz. Musâya nisbetle "Musevi" adını taşımaktadırlar.

İsrail sözüne ilk defa XIX. sülale firavunlarından II. Ramses'in oğlu "Mineptah" (M.Ö. 1232- 1224) tarafından diktirilen ve "İsrail anıtı" diye anılan kitabede rastlanmaktadır. İsrail sözünün İbrani dilinde "Abdullah, Emir veya Allah yolunda savaşan" manalarına geldiği nakledilmektedir.

İsrail adı ile anılan Hz. Yakubun oniki oğlu vardır. Beni İsraili (İsrail oğullarını) meydana getiren oniki kol (Sıbt-klan)ın türediği Yakubun evlatları şunlardır. Reven, Şima, Levi, Yehu-

da, Yisahar, Zevulun, Dan, Naftali, Got, Aşer; Yosef ve Binyamin.

İbraniler gibi Beni İsrailin de Hz. Yusufun daveti üzerine Mısra gittiklerini ve orada uzun bir esaret hayatı yaşadıklarını gerek eski ahitten, gerekse tarihi vesikalardan öğreniyoruz. Bu hususta en büyük delil, din tarihi bakımından da çok mühim olan "Tabûtul-ahd" ve "Hamursuz" dur. Bu iki Cult'ün (İbadet şeklinin) de eski Mısra'da örneğini görüyoruz. Ayrıca "Mosis" (Musa) da Mısra diline ait bir kelimedir.

H. Yusufun Mısra gelişi, tarihi kaynaklara göre, Hiksoslar (M.Ö. 1788- 1580) devrine tesadüf etmektedir. Bir kıtlık sebebiyle İsrail oğullarının Mısra gidişleri de aynı devre rastlar. Mısra'da dört asırdan fazla kalan ve rahat eden İsrail oğulları, yeni İmparatorluk (M.Ö. 1580- 1085) devrinde XIX. sülale firavunlarından II. Ramses zamanında büyük bir milliyetçilik hareketi başladığından, çok kötü bir kölelik hayatı yaşadıkları sonra Hz. Musanın liderliğinde kaçıp kurtulmuşlardır.

İsrail oğullarının Mısra'dan çıkışlarının II. Ramses (M.Ö. 1298- 1232) devrinde olduğu söyleniyorsa da, II. Ramses'in ölümünden sonra oğlu "Mineptah" zamanında meydana gelen karışıklık esnasında kaçmış olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Tarihçilere göre Mısra'dan çıkış M.Ö. 1330- 1215 yılları arasında olmuştur. Zira Mısra'daki karışıklıklara sebep olan Ege kavimler göçü bu yıllara tesadüf etmektedir.

Bu sırada Arz-ı Mevûda adlarını veren Filistler, Ege civarından göç ederek Filistin civarına yerleştiler. Bundan sonra İsrail oğullarının Filistlilerle uzun mücadelelerine şahit olunmaktadır. Bu mücadele Kral Saul (Talut)un Filistleri (M.Ö. 1044) de yenmesiyle son bulmuştur. Böylece Filistine yerleşen İsrail oğulları Saulle başlayan Hz. Davud (M.Ö. 1029- 974) ve Hz. Süleyman (M.Ö. 974-933) ile devam eden ve tarihte bir daha müyesser olmayacak en muhteşem krallığı, "Bir-

leşik İbrani Krallığı"nı kurdular. Fakat bu krallık Hz. Süleyman'ın vefatı ile ikiye ayrıldı.

1- Kuzey Filistinde kurulan İsrâiliye (Başkenti Sameria)

2- Güney Filistinde kurulan Yehûda (Başkenti Kûdus)

Kuzey ve Güneyde bulunan bu iki küçük krallığın, şark devletleriyle Mısır arasında mühim bir coğrafi bölgede bulduklarından, ömürleri kısa olmuş, önce Kuzey Krallığı, sonra da Güney Krallığı yıkılmıştır.

İsrailiye, Asûr kralı V. Salmanasar tarafından muhasara edilmiş, Ölümü üzerine oğlu II. Sargon İsrailiye krallığına son vererek (M.Ö. 722) bütün halkı da esir olarak götürmüştür.

Önce I. Asur kralı II. Sargon, sonra da halefi Senahrib tarafından işgal edilen Yehuda, nihayet II. Bâbil hükümdarı Buhtunnasır tarafından önce vergiye bağlanmış, sonra da (M.Ö. 587) tarihinde Kudüs işgal edilerek, yerle bir edilmiş, Hanedana mensup birçok kişi öldürüldükten sonra içinde Peygamberler, hahamlar ve generallerin de bulunduğu halk esir olarak Bâbile götürülmüştür. Buhtunnasır yahudilerle birlikte mabede ait bütün mukaddes eşyayı da götürmüştür.

Bâbil esareti yarım asır kadar sürdü. (M.Ö. 539) da İran hükümdarı Keyhüsrev (Kurüs) Babil'i işgal ederek Yahudileri serbest bıraktı. Çünkü yahudiler Kurüse içten yardım etmişlerdi. Ayrıca Mısır üzerinde emeli olan Kurüs için Filistin önemli bir geçit idi.

Esaretin sona ermesiyle bazı yahudiler fikri, dini ve milli varlıklarını Arz-ı Mevûdda yaşatmak üzere Filistine döndüler. Fakat Kudüsteki yahudilerin putperest ahali ile tamamen kaynaştığını gördüler. Babildeki yahudiler buna çok üzdüler ve M.Ö. 450 yılında Peygamber Ezrayı Kudüse gönderdiler. Arkasından Nehemya da giderek ona yardım etti.

Ezranın iki gayesi vardı.

- 1- Yahudileri yabancı halktan tecrit etmek,
- 2- Tevratı ortaya koymak.

Ezranın bu faaliyetlerinden sonra dini bir cemaat vücut buldu ve yahudiler bazı yeni şeyler kazandılar:

- 1- Yerleşme mahalleri, evler yaptılar.
- 2- İbrani dili yerine Aramiceyi resmi dil olarak kabul ettiler.

(M.Ö. 63) yılında Pompeus Kudüsü işgal etmiş ve Filistinde Roma idaresi fiilen kurulmuştur. Bu idare bütün dehşetiyle Sezar, Antuan ve Oktavyanus devirlerinde devam etti. Romanın zulmüne dayanamayan Yahudiler isyan ettiler. Bunun üzerine Neron Kudüsün tekrar tenkilini istedi ve Kumandan Vespasianusu vazifelendirdi. Tam bu sırada Vespasianus Roma kralı olduğu için vazifeyi oğlu Titüs'e devretti. Kudüs yeniden tahrib edildi. Kudüsle birlikte Yahudi milleti de yıkıldı. Romanın zulmü korkunç oldu. Bir milyon Yahudi kesildi. Bir kısmı da Romaya götürülüp hayvanlara parçalattırıldı. Buhtunnasırın zulmü gölgede kaldı. Korkunç Diaspora (dağılma) devri başladı. (M.S. 70) Yahudiler için Kudüste şeref ve ihtişam temsil eden hiç bir değer kalmamıştı. Fakat sürgün sebebiyle başlayan manevi kudret ölmemişti. Devletlerini kaybeden Yahudiler bu kuvvet sayesinde yaşayacak, artacak, ilerleyecek, Hıristiyanlık kisvesine bürünen Saint Paul'un (Pavlos) tükenmez gayreti putperest Romayı çökertecek ve milli intikamını alacaktır.

II. B ö l ü m

HZ. MUSA VE ESERİ

Hz. Musa Beni İsrailin en büyük Peygamberidir. Oniki Beni İsrail saptından "Levi" koluna mensup olup "İmran"ın oğludur. Doğumundan bir müddet sonra sepetle nehre bırakılmasından başlayarak gelenekler Hz. Musanın şahsiyeti etrafında adeta efnasevi bir ağ meydana getirmişlerdir. Öyle ki, daha sonra gelen araştırmacılar Hz. Musa'yı bir efsane kişisi olarak kabul etmek istemişlerdir. Fakat Hz. Musa yalnız gönüllerde yaşayan hayali bir şahsiyet olmayıp, tarihte yaşamış ve şeriat kurmuş büyük bir Peygamberdir.

Eski Ahide ve Yahudi geleneklerine göre Musa, Firavunun kızı tarafından Nil nehriinden alınmış ve Mısır Prensi olarak sarayda yetiştirilmiştir.

Hz. Musa koyu bir milliyetçi ve cengaver ruhlu bir insandı. Mısırdaki parlak bir maziye sahip bulunan İbranilerin köle olarak kullanılmalarını asla hazmedemiyordu. Bir gün bir Mısırlının bir Yahudiye haksız yere dövmesine tahammül edemiyerek Mısırlıyı öldürdü. Artık Mısırdaki kalmasına imkan yoktu. Sina çölüne kaçtı. Orada Medyen şeyhi Şuaybın kızıyla evlendi. Medyende kaldığı müddetçe kayınpederinin koyunlarını güttü.

Hayatından çok memnundu. Fakat Mısırdaki esir halkı hiç unutamıyordu. Onları hürriyete kavuşturup bir din etrafında toplamak istiyordu. İleri görüşlü bir insan olan kayınpederinin yardımıyla bu husustaki projelerini hazırladı. Mısıra gidip gelenlerden eski Firavunun öldüğünü öğrendi ve Mısıra dönmeye karar verdi. Rivayete göre Mısıra giderken Horeb (Sina) dağında çalılıklar arasında tanrı Yehova görünerek Musayı şu hitab ile vazifelendirmiştir:

"Şimdi Firavunun yanına git! Kavmini, İsrail oğullarını Mısırdan çıkaracaksın" (1).

(1) Huruç, bab: 3.

Musa bu emir gereğince İsrail oğullarını Mısırdan çıkarmak için gayret gösterdi. Firavun bu talebi reddetti.

Talmut şarihlerinin verdikleri bilgiye göre, İsrail oğulları çok kötü hayat şartları yüzünden birçok hastalıkların sebebi olduklarından, Mısırdan çıkılmalarında Firavun beis görmemiş, fakat sonra pişman olduğu için onları askerleriyle takip ettirmişti. Kızıldenizin suları arasından büyük bir mucize ile kavmini geçiren Musayı İsrail oğulları ile birlikte geri çevirmek isteyen Mısır ordusu, suların arasında helak olmuştur.

Kendisinde bütün liderlik vasıflarını taşıyan Musa, kültürsüz, asi, gürlütcü Yahudi milletini bir araya toplamaya muvafak oldu. Fakat bu millete yeni bir ahlak ve hukuk sistemi getirmek ve bunlara bir ruh vermek gerekiyordu.

Hz. Musa bu manevi inkılabı temin edecek ahkamı almak için Tûr dağına seçti. Yahudi geleneklerine göre bu olay şöyle olmuştur: Musa "Tur" dağında iken İsrail oğulları üç gün temizlenip dağın eteğinde toplanmışlardır. Dağın üzerini bir bulut kaplamış, şimşekler çakmış, gök gürüldemeye başlamış ve etrafı duman içinde kalmış. Birdenbire dumanın içinde nurani bir sütun belirmiş, bütün dağ titremeye başlamış, bunu gören İsrail oğulları yerlere kapanmışlar, fakat Musa bu dumanın içine girip Tanrı Yehova ile vasıtasız olarak görüşmüş ve on emri içine alan levhaları alıp getirmiştir. Tanrı Yehovanın diktesi olarak kabul edilen Evâmiri-i Aşere (On Emir) şunlardır:

"Ben seni esaret evi olan Mısırdan çıkaracağım Yehovayım.

1- Huzurumda başka tanrıların olmasın.

2-Kendin için put yapmayasın. Ne yukarıda semada, ne aşağıda yerde ve ne de yer altında sularda bulunan şeylerde hiç birinin suretini yapmayasın. Onlara secde etmeyesin, zira ben senin Rabbin Yehova bana buğz edenlerden pederlerin günahını oğullarda, üçüncü ve dördüncü nesle kadar arayan gayyûr Yehovayım. Beni seven, emirlerimi hafızedenlere bin nesle kadar

inayet ederim.

3- Rabbin Yehova, ismini beyhude yere zikredeni cezasız bırakmaz.

4- Rahat gününü (cumartesi) takdis etmek için onu hatırında tutasın, altı gün çalışıp her işini işleyesin. Fakat yedinci gün senin rabbin olan Yehovanın rahat günüdür. Ne sen, ne oğlun, ne kızın, ne kulun, ne cariyen, ne hayvanın, ne de kapılarının içinde olan misafirlerin hiç bir iş işlemeyesin. Zira Yehova altı günde semayı, yeri, denizi ve ormanlarda bulunanların hepsini halkedip yedinci günde istirahat etti. Bu cihetle Yehova rahat gününü mübarek kılıp takdis etti.

5- Babana, anana hürmet edesin, ta ki senin rabbin olan Yehovanın sana verdiği diyar üzerinde ömrün uzun olsun.

6- İnsan öldürmeyesin.

7- Zina etmeyesin.

8- Hırsızlık etmeyesin.

9- Komşunun aleyhinde yalan şahadet etmeyesin.

10- Komşunun hanesine tamah etmeyesin, komşunun zevcesine yahut kölesine, ya cariyesine ve merkebine ve komşunun hiçbir şeyine tamah etmeyesin (2)

Bu on emir İsrail milleti ile tanrı Yehova arasında aktedilen bir ahit, bir mukaveledir. Yehova, bu emirlere uydukça milletini koruyacak, aksi halde onları cezalandıracaktır. İsrail oğulları da Hz. Musanın şahsında bu emirlere uyacaklarına Yehovaya söz vermişlerdir.

Hepsi birden dini, siyasi, medeni ve cezai bir kanun hükmünde olduğundan bu mecmuaya "Kanun" adı verilmiştir.

On Emir M.Ö. VIII. yüzyılda yazılmış olan II. Şeriat kita-

(2) Çıkış: 20.

bi "Tesniye"nin hattâ V. ve VI. yüzyıllarda kaleme alınan Ruhani kurallarını konuşma ve düşünce tarzını gösterdiğinden adı geçen zamanlarda meydan getirildiği iddia edilmektedir. Félicien Challay'ın naklettiğine göre A.Lods bu hususta şunları söylemektedir: "On emir İsrail edebiyatına, o devrin düşüncelerini ve müesseselerini aksettirmesi bakımından, ancak VII. yüzyılda girmiştir. Bu on emir sonraki peygamberlerin vaazlarının klişeleşmiş bir kopyasından başka bir şey değildir."

Musanın hayatı daima tehlikeler içinde geçmiştir. Çünkü kurtardığı kavim kendisine düşmandı. Onun gözü Arz-ı Mevûdda, kavminin gözleri ise Mısırda idi. Onlar esaret içinde emin olarak yaşamayı, hürriyet mücadelesinin üstünde görüyorlardı. Her hareketine karşı geldiler. Kendilerini Mısırın sağlam ekmeğinden ettiğini, Arz-ı Mevûd'un yalnız kendi kafasında olduğunu ve Mısırda tekrar çevirmese öldüreceklerini yüzüne karşı söylediler.

Musa, kırk sene bunlara sabırla mukabele etti. Burada psikolojik bir olaya şahid oluyoruz. Hz.Musa, Mısırda köle zihniyetiyle yetişmiş bir neslin muharebe edemeyeceğini biliyor ve bu köle neslin tükenmesini bekliyordu. Eski nesil tükenmiş ve yeni neslin ecdat diyarına girmeğe hazırlandığı bir sırada hayata veda etmiştir.

III.B ö l ü m

YAHUDİ DİNİNİN MUKADDES KİTABI

Hız. Musanın kurduğu kabul edilen Yahudiliğin mukaddes kitabı, Ahd-i Atik adı altında toplanmış mecmuadan ibarettir. Bu mecmuaya Tora (Tevrat) ve kanun adı verilir.

Ahd-i Atik adı altında toplanan kitaplar sayı ve mahiyet bakımından iki kısma ayrılır:

- 1- Yahudilerin ve Hıristiyanların müştereken mukaddes tanıdıkları kitaplar. Bunların sayısı otuzdokuzdur.
- 2- Yahudilerle Hıristiyan protestan ve katolikler arasında kutsiyetlerinde ihtilaf edilen kitaplar. Yalnız katoliklerce mukaddes kabul edilen bu kitapların sayısı da dokuzdur.

Ahd-i Atikin, Efsâr-ı Hamse denilen ilk beş kitabı Musaya nisbet edilir. Asıl Tora ve kanun bunlardır. Ahd-i Atikin altıncı sıfırını teşkil eden "Yeşu" kitabı da kıymetçe beş sıfır derecesinde sayılmaktadır (1)

Kitabı-ı Mukaddeste yeralan Eski Ahid, Yahudi ve Hıristiyanlarca kutsiyetinde ittifak edilen ilk otuzdokuz kitaptır. Bugün Ahd-i Atik denilince bu mecmua akla gelir.

Ahid sözü "İttifak" ve "Misak" kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu "Ahid"den maksat ilahi sözleşmedir. Sevgili kavmi Beni İsrail ve Yehova arasında yapılan muahedeyi ifade eder ki esası: Tanrı Yehovanın kendi öz milleti Yahudi ırkını her durumda himaye edeceğine, Yahudilerin de her zaman Onun kanunlarına bağlı kalacaklarına söz vermelerinden ibarettir.

Eski Ahidi meydana getiren kitaplar da mahiyetleri ve muhteviyatları itibarıyla üç büyük bölüme ayrılır.

(1) Efsâr, Sıfırın çoğuludur. Sıfır arap dilinde bu beş kitaptan her birine verilen isimdir. Bu itibarla Tevrat için "Efsâr-ı Hamse" tabiri meşhur olmuştur.

I. TEVRAT (TORA)

A. Bölümleri

1- Tekvin (La genése): Yaratılış destanından, İnsanların ilk suçundan, Nuh tufanından, Hız. İbrahimden, İshak, Yakub (İsrail); Yusuf ve Beni İsrailin hayatından bahseder. Bu ilk kitap 50 baplıdır.

2- Hurûç- Çıkış (L'exode): Musadan ve Beni İsrailin Mısır'dan çıkışlarından, Allahın "Tur" dağında Musaya kanunlarını bildirmesinden bahseder, 40 baplıdır.

3- Levililer (Levitique): Bu kitapta ayin ve merasime ait usuller, kurban, kahinler, temizlik kanunları, bayramların tanzimi izah edilir, 27 baplıdır.

4- Adât- Sayılar (Les Nombres) : Hız. Musanın vefatından sonra İsrail milletinin Tur dağından kalkıp Erden ülkesine, Filistine girmelerinden bahseder, 36 baplıdır.

5- Tesniye (Deutéronome): Milattan önce (622) yıllarında Yehuda krallarından Josias devrinde baş Haham "Hilkiya" harap havralardan birinin enkazı arasında bir Tevrat tomarı bulunduğunu ileri sürdü. Dini reforma şiddetle ihtiyaç duyulduğu bir sırada bu iddianın ortaya çıkması son derece cazip geldi. Hemen Kudüste büyük bir ruhani meclis toplayarak, bu metnin resmen kabul edilmesini kral emretti. Hilkiya'nın bulunduğu, daha doğrusu kendi yazıp kabul ettirdiği bu metin Tevratın V. kitabı Tesniye'dir. Böylece meydana gelen Tesniye, bozulan dini ıslah ve Musa şeriatını yeniden tanzim gayesiyle kaleme alınmıştır. Onun için bu kitaba: "İkinci şeriat kitabı" denilmiştir.

Tesniyenin, Musanın ölümü ve onun zamanında bulunmayan ananelerden bahsetmesi sebebiyle Musaya nisbeti güçtür.

Bu beş sıfırın Musaya isnadı fikri M.Ö. V. asırda başlamış zamanımıza kadar bütün sinagoglarca desteklenmiştir. Hıristiyanlık kurulduktan sonra kilise de bu isnadı kabul etmiştir.

Yahudi sinagoglarıyla Hıristiyan kiliselerinden birçoğu başta Tevrat olmak üzere Eski Ahidi vahiyler mecmuası olarak kabul etmiştir.

(1546) toplanan "Merano" ruhani meclisi de kutsal kitabın tanrı kelamı olduğundan şüphe edilmesini yasak etmiştir.

Fakat , XVI. yüzyıldan itibaren mukaddes kitaplar hakkında başlayan tenkit ve inceleme bu kanaati yavaş yavaş çürütmüştür. Çünkü bu kitaplar, Musaya isnadını imkansız hale getiren garipliklerle doludur. İncelemeler bu kitapların Musa zamanından çok sonraki devirlerin mahsulü olduklarını ve ayrı ayrı kalemelerden çıktıklarını ortaya koymuştur. Gerek sinagoglar tarafından muhafaza edilen en eski İbranice nüshalar arasında ve gerek bunların başka lisanlara çevrilmiş olan nüshalarında birçok farklar, ihtilaflar ve tezatlar bulunduğu meydana çıkmıştır.

Tevratın İbranice orijinal nüshası yoktur. En eski İbranice metin M.S. X. asra aittir. Bugünkü Tevrat, orijinal nüsha kabul edilen Aramice metne dayanmaktadır. Halbuki Aramice Babil dönüşü resmi dil olarak kabul edilmiştir. Daha önce Yahudilerin resmi dilleri İbranice idi.

B. Tevratın meşhur nüshaları:

Tevratın çeşitli dillerde nüshaları vardır. Fakat Şarkta ve Garpta makbul olan meşhur Tevrat nüshaları üç tanedir.

- 1-Yahudiler ve protestan alimlerince makbul olan İbranice nüsha.
- 2- Roma ve Şark kiliselerinde mutaber sayılan Yunanca nüsha.
- 3- Samirilerce mutaber olan ve Samiri dilinde yazılmış olan nüsha (2)

(2) Samiri dili, İbranice'nin yerini alan lehçelerin özel bir çeşidi ve Kudüs Talmudunun Aramcasına benzeyen bir dildir.

Bunlar Tevratın meşhur nüshaları olduğu halde birbirine uymayan birçok tarafları vardır. Mesela Hz. Adem'in yaratılışından Nuh Tufanına kadar geçen zaman İbranice nüshada (1650) sene; Yunanca nüshada (2260) sene, Samiri dilinde yazılmış olan nüshada ise (1307) sene olarak geçmektedir. Görülüyor ki, bu üç nüshanın hiçbirisi diğerini tutmuyor.

Diğer taraftan Hollandalı Yahudi filozof *Spinoza* 1670 yılında dini konular üzerinde yazdığı kitapta, Eski Ahiddeki sayısız çelişiklere dikkat çekmiş ve bunların göze batacak şekildedeki açık olduğunu söyleyerek hahamlarla alay etmiştir.

Gene Fransız filozoflarından *Richard Simon* 1678 de yayımlandığı "Eski Ahidin Tenkidçi Tarihi" adlı eserinde Musaya atfedilen ve içinde kendisinin ölümünden de bahsedilen ilk beş kitabın onun tarafından yazılmış olamayacağını ileri sürmüştür.

XVIII. yüzyılda *Jean Asturc* adlı Fransız hekimi Elohist ve Yahvist kaynakları yönünden Eski Ahiddeki çelişiklere şöylece işaret etmiştir. Elohist metin Tekvinin birinci bölümünün ilk üç ayetini içine almakta olup tanrı Elohim, insanı bitkilerden sonra ve kendi şeklinde erkek- dişi olarak yaratmıştır. Yahvist metin ise Tekvinin ikinci bölümünün IV. ayetinden başlamış ve Yehova insanı bitkilerden evvel, önce erkeği, sonra da erkeğe eş olarak kadını yaratmıştır. Görülüyor ki, Tevratın nüshalarında olduğu gibi dayandığı kaynaklar arasında da farklar vardır.

C. Tevratın kaynakları

Tevrat okul adı verilen üç ayrı kaynağa dayanmaktadır. Bir dördüncü okul daha vardır ki o, özellikle Talmuda aittir.

1-Yahvist okul: Tanrıya Yehova adını veren bu görüşün yazarı tahminen eserini M.Ö. 1000 senesinde kaleme almıştır. En eski kaynak sayılmaktadır:

2- Elohist okul: Tanrıya Elohim adını veren yazar eserini

M.Ö. VIII. asırda yazmıştır. Bu okulun görüşüne göre tanrı Yehova bütün alemin rabbidir. Yazar daha ziyade Teolojik meseleler üzerinde durmaktadır.

3-Deutéronomist okul: Özellikle Tesniyeyi meydana getiren okuldur ki, daha ziyade "Kaanlar mektebi" diye adlandırılırlar. Yahvistler ekseriyettedir.

4- Hahamlar mektebi: Bu okul daha ziyade Talmut üzerinde çalışmıştır. Elohist görüş hakimdir. Birbirinden farklı görüşlerle tesbit edilen bu kaynaklar, daha sonraki asırlarda meçhul bir yazar tarafından birleştirilerek bugünkü haline getirilmiştir.

Bu kaynakları birleştirerek Tevratı ve diğer kitapları yenisinden kaleme alan yazar kuvvetli ihtimale göre Babilden Filistine dini hayatı tanzim için gönderilen katip Ezradır.

Ezra bir heyet kurarak kırk gün zarfında, asılları kaybolmuş beş kitapla birlikte başka kitaplar da yazdırmıştır. Birçok yerlerini kendisi reddeden ve içindeki çeşitli hadiseleri birbirine karıştıracak şekilde hafızası zayıf bulunan Ezra'nın, Tevratın yazarı olduğunu Eski Ahid ve Talmuddan anlıyoruz.

"O unutulmuştu, fakat Ezra onu tekrar eski haline koydu."
(3)

Ahd-i Atikteki şu ayet de Ezranın, Tevrat'ın telifindeki rolünü itiraftan başka bir şey değildir. Musanın şeriatında mahir katip, Yehovanın İsraille emrettiği Evamir ve Ahkam katibi."
(4)

Tevratın Aramice oluş da onun Babil esaretinden sonra Ezranın gayretiyle meydana geldiğini gösteriyor.

II. KÜTÜBİM (Tarih ve Hikmet Kitapları)

Eski Ahidde bu altı kitaptan başka ikinci bölümü teşkil eden tarih kitapları ile hikmet sözlerini ihtiva eden diğer kitap-

(3) Yahudi Ansiklopedisi, c. V, s. 322. (Kur'an'ın Tetkikine Giriş)

(4). Ezra kitabı, bab: 8. ayet: 6

lar da vardır. Bunların sayıları onbeştir. Bu bölümde bu onbeş kitabı ana hatları ile inceleyeceğiz.

1) *Hakimler*: Bu kitap Filistinde meydana gelen kargaşalıktan ve halka zulmeden hakimlerden bahseder.

2) *Rût*: Babil esaretinden sonra kaleme alınan küçük bir kitaptır, 4 baplıdır.

3) *Samuel I*: Krallığın başlangıçtaki durumundan ve Davudun birleşik İbrani krallığı tahtına çıkmasından bahseder, 31 baplıdır.

4) *Samuel II*: Yalnız Davudun (M.Ö. 974) yılına kadar süren saltanatından ve bu arada meydana gelen olaylardan bahseder, 24 baplıdır.

5) *I. Krallar*: Hz. Süleyman'ın krallığını, (973) de ölümü ile memleketin ikiye bölünmesini anlatır, 22 baplıdır.

6) *II. Krallar*: Yehuda krallığını anlatır, 25 baplıdır.

7) *Ezrâ*: Bâbil esaretinden sonra Filistine dönen İsrail milletinin din ve sosyal sahadaki yeni faaliyetlerini anlatır, 10 baplıdır.

8) *I. ve II Tarihler*: İsrail milletinin tarihini tekrar anlatan bir eserdir. I. Tarihler 29, II. Tarihler 36 baplıdır.

9) *Nehemya*: 13 baplıdır.

10) *Ester*: Yahudi dilberidir. Purim bayramını ifadelendirir, 10 baplıdır.

11) *Eyyûb*: Eyyubun başına gelen felaketlerden, Allaha olan güveninden bahseder, 42 baplıdır.

12) *Mezmurlar (Zebur)*: Beş kitapta (150) dini şiiri ihtiva etmektedir.

13) *Süleymanın meselleri*: Süleymana atfedilmekle beraber muhtelif zamanlara ait ata sözleriyle hikmet sözleri ve Allah korkusunu yaşamak sanatını öğreten mesellerdir. Eski Mısır hikmet edebiyatının tesirleri bu kitapta görülmektedir, 31 baplıdır.

14) *Vâiz*) Süleymana atfedilen bu eser sürgünlükten sonraki zamana aittir. Dünyanın boşluğunu anlatır, 12 baplıdır.

15) *Neşideler Neşidesi*: Esaretten sonra gelişen dünyevi ve güzel aşk şarkılarını, maşuk ile muşaka arasındaki maceraları ve konuşmaları şairane bir şekilde anlatan bir eserdir. Adı geçen aşk Yahudi milleti ile tanrısı arasındaki muhabbetin bir sembolü olarak telakki edilmektedir.

Hıristiyanlıkta da bu, mistik manada anlaşılmıştır. Onlarca bu aşk: İsa ile kilise arasındaki sevginin ifadesidir, 18 baplıdır.

III. NEBİİM (Peygamberlerin eserleri):

Yahudi milletini eski batıl inançlara dönmekten menetmek için onlarla uzun mücadelelere girişen ve ancak Yehova adına söz söyleyen bir takım seçkin kimselerin, hayatları pahasına cemiyetin içine girdiklerini görüyoruz. Bunlar, zaman zaman kuzey ve güney krallıklarında veya esaret yıllarında zuhur eden Beni İsrail peygamberleridir. Burada peygamber, Nebi karşılığı kullanılmaktadır. İsrailde peygamber sözü kahinler topluluğu manasına gelmekle beraber, aslında insanları doğru yola çağıran tanrı sözcüleri demektir. Bu peygamberlerin kendilerine nisbet edilen eserleri vardır ve bunlar Eski Ahidde yer almışlardır.

Bu kitaplar sırasıyla şöyledir:

İşaya (Eşiya), Yere miya (Ermiya), II. Eşiya, Hezekiel, Daniel, Hoşea, Amos, Yoel, Obadya, Yunus, Mika, Nahum, Habakkuk, Tsefanya, Malaki, Zekeriya ve Haggay.

Peygamberlerin eserlerine de birçok yabancı unsurlar girmiş ve muhtelif şahsiyetlere ait sözler birbirine karışmıştır. Son za-

manlarda ileri sürülen iddiaya göre ise bu eserler, muhtelif klanlara ait eski mitolojilerin birleştirilmesinden meydana gelmiş bir nevi etnik masallardan başka bir şey değildir.

IV. ZEBUR

Eski Ahidde yer alan mezmurlar, Hz. Davudun Zeburudur. Kur'an-ı Kerim'de üç ayette Zeburla ilgili bilgiye rastlanmaktadır. Nitekim, "...Davuda da Zebur verdik" buyurulmuştur. Zebur, yazılmış kitap demektir. Elmalının Kurtubi'den naklettiğine göre Zebur (150) sureden ibarettir. İçinde hiç ahkam yoktur. Allaha hamd ve sena, hikmetli ifadeler ve birtakım nasihatlerden meydana gelmiştir.

Bugün bu kitap ortada yoktur. Hz. Davuda isnad edilen ve Mezmurlar adı verilen lirik söyleyişlerden ibaret bir kısım, yukarıda geçtiği gibi, eski Ahidde mevcuttur.

Zebur, dört kitabın en küçüğüdür. İsrail oğullarının en kudretli devletini kurmuş bulunan Hz. Davud (a.s) ın Zeburu okuyuşu, bütün yaratıkları büyülemiş ve tarih boyunca dillere destan olmuştur (5).

(5) Nisa: 163; İsrâ: 55; Enbiya: 105.

IV. Bölüm

TEVRAT TEFSİRLERİ

Ahd-i Atike giren kitaplardan başka Yahudilerin, medeni ve dini esaslarını içine alan bir de "Talmut" adlı kitapları vardır. Talmut: "Nizam" demektir. Tevratın şerh ve izahı mahiyetinde olan bu kitap, Ahd-i Atikin zeyli ve tekmilesidir.

Yahudilere ait eski metinlerle ananeleri şerh ve tefsir eden bilginler, Bâbil ve Filistin mekteplerinde toplanmışlardır. Ezradan sonra dini metinleri yazmakla geçimlerini temin eden kaptipler olduğu gibi bu metinleri şerh ve tefsirle uğraşan birçok bilgin de vardı. M.S. I. yüzyılda ise "Johannan Zekkai"dir.

Bu ilk müfessirlerin eserleriyle kanunun ağızdan ağıza nakli son bulmuştur.

M.S. III. yüzyılda "Mişna" bu tefsirlerin en mükemmeline yazmıştır: Bu devir bilgin ve doktorlarına "Tannaimler" denilmektedir. Bunlar daha sonra "Amoraimler" diye anılmıştır. Amoralar biri Babilde, diğeri Filistinde kurulmuş olan akademilerdir.

I. Talmut: Talmut biri Kudüs, diğeri Babil olmak üzere iki tanedir. Kudüs Talmutu IV. asırda ikmal edilmiş ise de bizzat bahamlar tarafından anlaşılacağı için tamamen reddedilmiştir. Babil Talmutu V. asırda vücut bulmuş olup Mişna Talmutuna dayanır.

Babil Talmutu da iki kısmı içine alır. Mişna asıl metni meydana getirir. Guemara, Babil diliyle karışık bir İbranice ile yazılmıştır. Her ikisi de anlaşılmas menkıbelerle doludur.

Tevratın en meşhur tefsiri İslâm filozoflarından İbni Rüşdün öğrencilerinden "Moses Maymonit" tarafından yazılmıştır.

Talmut, İsrail Şeriatının esasını teşkil eder. Yahudiler Tal-

mutu Hz. Musanın koyduğu şeriata tercih etmişlerdir. Şimdi Talmuttan bazı örnekler görelim:

- 1) Yahudi olmayanları devir devir imha ediniz.
- 2) Yahudi olmayanların malları, terkedilmiş mallar gibidir. Her yahudinin bu emval üzerinde dilediği gibi tasarruf etme hakkı vardır.
- 3) Hz. Allah yahudilere, diğer milletleri sömürme hakkını tanımıştır.
- 4) Allah indinde yahudiler, meleklerden daha sevimlidir. Yahudiyi tokatlayan şahıs bunu Allaha karşı işlemiş gibidir. Bir yahudiyi dövenin cezası ölümdür.

5) Yahudiler olmasaydı dünyada bereket kalmazdı, güneş doğmaz, yağmur yağmazdı.

6) Yahudi olmayanlar köpek ve domuzdur. Yahudilerin bu insanlara merhameti haramdır. Yahudiler bu adamlara fenalık yaptıkları nisbette Allah'a yaklaşırlar.. (1).

- Filistin Davasına Derin Bir Bakış, Mısır Arap Cumhuriyeti Tanıtma Bakanlığı Neşriyatı, 1974, s. 13-14.

II. *Kabal*: Bu, Tevratın batını (gizli) manasını açıklayan mistik bir tefsirdir. Bu kelime İbranicede (anane) manasına gelen "Kabbala" sözünden alınmıştır.

Mukaddes kitapların zahiri manalarından başka bir de batını manaları olduğu ve bu manaları herkesin anlayamadığı yolundaki telakkinin ilk önce yahudiler arasında başladığı bilinmektedir. Fakat ilk defa bu görüşü kim ve ne zaman ortaya atmıştır? Bunu bilemiyoruz. Yalnız XIII. yüzyılın sonu ve XIV. yüzyılın başında "Mois de Leon" adlı bir İspanyol yahudisinin, es-

(1). İşlediği cinayetleriyle.. İşte İSRAİL, Mısır Arap Cumhuriyeti Tanıtma Bakanlığı Neşriyatı, 1974, s. 5-6.
- Filistin Davasına Derin Bir Bakış, Mısır Arap Cumhuriyeti Tanıtma Bakanlığı Neşriyatı

rarlı bilgilere meraklı zengin yahudilere Tevrat ile peygamberlerin kitaplarının gizli içyüzlerini şerh ve tefsir eden bir takım kitaplar sattığı bilinmektedir. Zohar (Işık kitabı) adı verilen ve 1304 yıllarına doğru toplandığı sanılan bu mecmuanın Kabal'in temelini teşkil ettiği anlaşılıyor.

Talmut zihniyeti içinde sıkılan isyankar yahudilere Kabal daha cazip ve daha serbest gelmiştir.

Kabalın XVI. yüzyılda ve daha sonraki asırlarda Avrupada büyük tesirleri olmuştur. Hatta Rönesanstan sonraki devirde dahi aynı tesirini muhafaza etmiştir. Zira bir hayli kalın olan bu mecmuada hiçbir kayda bağlı kalmak istemeyen ruhlar için her şey vardır.

İslâm dünyasındaki batınilerle hurufilerin Kabal'dan mülahem oldukları söylenmektedir. Kabalistler de hurufiler gibi sayılara, harflere gizli manalar veriyorlar ve onlara esrarengiz ve muhteşem kudretler isnad ediyorlardı.

Takip ettikleri mecazi ve tasavvufi metodla en küçük felsefi sözden bile derin hikmetler çıkarıyorlardı. Kabalda bir takım nazariyeler ve fikir sistemleri vardır ki, anlaşılmaları imkansız gibidir.

V. Bölüm

YAHUDİ DİNİNDE İMAN ESASLARI

I. YERLİ HAKIN İNANÇLARI:

Yahudilerin dini inançlarını incelemeden önce, sonradan gelip yerleşmiş oldukları Kenan diyarının iman hayatına temas etmek gerekiyor. Zira yahudiler bu yerli halkla karışmışlar ve her bakımdan onların tesiri altında kalmışlardır.

Tarihi bilginin yanında bin sekiz yüz doksandanberi Fenike ve Filistinde yapılan arkeolojik araştırmalar bu konuda bize ışık tutmaktadır.

Yahudiler Kenanlılarla temas ettikten sonra onlardaki ruhçu, tabiatçı ve çok tanrıçı inançlarını aynen almışlardır. Bunlar Musadan önceki yahudilerdir. Bunların, görünen şekli ile ilk inançları Animizm ile karışık bir Naturizm idi. Mukaddes ağaçlara, dağlara, kayalara ve kaynaklara inanırlardı. Bazı ağaçlar ve dağlar, mesela Tur dağı ruhların meskeni halinde kabul edilmiştir. Buna ait bakiyyeler, Tevratın satırları arasından sızmaktadır. Kainatı iyi ve kötü ruhların idare ettiği inancı sihri, en önemlisi ölümlerin dünyada yeni bir hayat yaşadığı kanaatini doğurmuştur.

E. Montel "Histoire de Peule d 'İsrail" (İsrail Milletinin tarihi) adlı eserinde Tevrat'ta, İsrail oğullarının evlerinde (Terafim) denilen küçük yurt putlarının, atalarını temsil eden ecdad heykellerinin (İdollerin) bulunduğunu yazmaktadır. Nitekim, Tevrat'ta zikredilen "Elohim" İsrail oğullarının ilk çok tanrıçı dinlerinin izlerini taşımaktadır. Zira Elohim, tanrılar demektir. İbrance yazılarda son zamanlara kadar kullanılan Bine Elohim, tanrıların oğulları manasına gelir.

Ayrıca İsrail Tanrısı ordular ilahı olarak da tanınır. Bu, semavi ordular yani yıldızlar tanrısı demektir.

Önceleri her İbrani klanının bir büyük eli, yani tanrısı vardı: Klanların müşterek Tanrısı ise Elim veya Elohim idi. Sonraları bu çok tanrı fikri gene Elohim ismiyle tek tanrının adı olmuştur.

II. MUSADAN SONRAKİ DEVİR:

A. Yahudi tanrısı ve özellikleri

Yahudi milletinin tanrısı Elohim veya Yehova adlarını taşımaktadır. Önceleri Elohim tabiat kuvvetlerinin hakimi olarak kabul edilmişti ve kendini rüzgar ve fırtınada belli ediyordu. Sonraları bu korkunç tanrı insan şeklinde tasavvur edildi. O, İbrahimle konuşmuş, dinlenmek üzere İbrahim'in çadırında müsafir olmuş ve İbrahim yanındaki iki meleklerle birlikte ona yemek ikram etmiştir. Böyle insan gibi kabul edilen Elohim için su başlarında ve ağaçların altında kurbanlar kesilmiştir.(1).

Musa, İsrail oğullarına inandıkları bütün ilahlara karşılık tanrıyı telkin etti.

Yahudilere göre bu tanrı Yehovadır.

O, geceleyin bir ateş sütunu, gündüz siyah bulut halinde görünür. Nitekim Musaya da ateş halinde bir çalının içinde görünmüştür. Gök gürültüsü tanrının gür sesidir. Zamanla Yehova kudreti sayesinde bütün tanrıları ortadan kaldırmış ve Kenan ilinin tek tanrısı haline gelmiştir. Böylece bütün tanrıları şahsında temsil eden ve bu manada tek olan Yehova, İsrail milletinin milli ilahı olmuştur.

Yehovayı daha belirgin bir şekilde ancak şu özellikleriyle tanıyabiliriz.

1- Yehova, İbrahim'in, İshakın, Yakubun tanrısı şeklinde tarif ediliyor. Musanın bir sorusuna ise şöyle cevap veriyor: "Ben, ben olanım" (2)

(1) Tekvin, 18: 1-8.

(2) Çıkış 3: 13-14

Bu tarifler bir izah cümlesi ilave edilmedikçe kapalıdır.

2-Tur dağında tabiat olayları arasında tezahür eden Yehovayı naturist anlayış, yerini yavaş yavaş animist ve antropomorfik (insan biçimci) bir anlayışa bıraktı. Anlaşıldığına göre Yehovanın ruhi bir varlığı vardır. İnsan gibi organlara sahiptir. İnsanınki gibi düşünce ve duyguları vardır. Hakaret gördüğü vakit öfkelenmesi bu cümledendir.

3- Yehova ulusal (milli) bir ilahdır. Yabancı kavimlerle münasebetlerinde daima milleti olan İsrail oğullarını destekler ve onlara hareket tarzı tayin eder. Mesela, Mısırdan çıkarken kavmine hırsızlık yapmalarını emretmiştir. "Ve gittiğiniz zaman eli boş gitmeyeceksiniz, her kadın komşusundan ve evindeki misafirlerinden gümüş eşya ve altın eşya ve yiyecek isteyecek oğullarınızı, kızlarınızı onlarla süsleyeceksiniz ve Mısırlıların soyacaksınız." (3).

4- Milli ilah olan Yehova aynı zamanda savaşçı bir ilahdır. O bir ordu ilahıdır. Düşmana karşı ordunun başında veya içinde bulunur. Yehova, milleti adaletsizlik yapsa bile onları terketmez.

İsrail milleti yenildiği zaman Yehova milletine kızmış ve düşmanı kılıç olarak kullanmıştır.

5- Sosyal teşkilatlanmayı ve kutsal bir mahiyeti olan kralın (devlet başkanının) tayinini Yehova yapar. Kral tanrının gölgesi ve hahamların başıdır.

6- Nihayet Evamir-i aşereyi Musaya veren Odur. Tanrıya uymayanların öcünü çocuklarından da olsa alır. Karşı gelmeyenler ise bin kuşağa kadar korunur.

B . Nübüvvet (Peygamberlik)

Yahudi dinine göre peygamberlik milli bir karakter taşır. Zira bu kurum, içine yalnız Beni İsrail peygamberlerini almakta-

(3) Çıkış 3: 21-22.

dır. Bugünkü Yahudilik, başta Hz. Musa olmak üzere bütün Yahudi peygamberlerini kabul eder. Yalnız bunlardan Hz. Davut-la Hz. Süleyman bir kral olarak telakki edilir. Bu peygamberlerin dışında herhangi bir peygamberin mevcudiyeti bahis konusu değildir. Hz. İsa ve İslam peygamberi Hz. Muhammed (a.s) birer nebi olarak düşünülmez. Mümin olabilmek için peygamber kabul edilenlerin hepsine inanmak şart değildir. Onlara göre gaipden haber veren bir kimse peygamberdir. Esasen yahudilikte peygamber telakkisi çok değişiktir. Bu itibarla bazan bir kahin peygamberlerden üstündür. İlahi mesajlara vasıta olan bu mümtaz Allah elçileri yaşayış ve davranış bakımından insanlardan farksızdırlar. Onlar da insanlar gibi kötülük yapar ve günah işlerler. Nitekim Hz. Nuh sarhoş ve ahlaksızdır. Hz. Lut iki kızı ile zina yapmıştır. Hz. Davut gene bir zanidir. Hz. Süleyman putlara tapmıştır. Hz. Harun kendisi putperest olduğu gibi kavmini de putlara tapmaya teşvik etmiştir.

Hz. Adem beşeriyetin cediti ve peygamber olarak kabul edilir.

C, Melekler:

Yahudilikte "Melek" inancı vardır ve onlara aşırı bir şekilde saygı gösterirler. Meleklerle Allaha hitap edildiği gibi hitap edilir. Fakat yahudi dininde melek telakkisi çeşitli devir ve mezheplere göre değişiklik gösterir. Bazıları da hiç kabul etmezler. (Sadûkiler gibi).

D- Ahiret inancı:

İlk devirlerdeki İsraililerin inancına göre ölen insanların ruhları başka bir alemde, dünyadaki sosyal mevkilerine uygun bir tarzda yaşarlar. Bu animist görüş sonraları değişmiş ve başka şekiller almıştır. M.Ö. II. yüzyılda hakim olan görüşe göre iyilik yapanların en büyük mükafatı dünyada uzun zaman yaşamaktır. Ölenler kaderleri meçhul olan zavallılardır. Vaiz kitabında şöyle denilmektedir. "Yaşayan bir köpek, ölmüş bir

arslana üstündür. Çünkü yaşayanlar öleceklerini bilirler, ölüler ise hiçbir şey bilmezler." (4)

Fakat daha sonra bu inanış şekli de değişmiştir. Bunlardan bazıları, ruhun ölmezliğine, bedenlerin dirilişi ile hayatın öbür alemde devam edeceğine ve ölümlerin hesap vereceğine inanmışlardır. Daniel kitabında şu satırları görüyoruz: "Ve yerin altında uyuyanlardan birçoğu kimisi ebedi hayata ve kimisi utanç ve rahmete olmak üzere tekrar uyanacaklar." (5).

E- Kaza ve Kader:

Tevratta Ademin şeytana uyması, Habil ile Kabil kıssası bu inanca işaret geyesini güder. Yahudi dinine göre insanların fiil ve hareketleri üzerinde görülen müdahaleleri ilahi iradeye yardım ve hizmet vazifesi görür. Başka herhangi bir fonksiyon icra edemez. Mezmurlar bu inancı daha fazla açıklar ve der ki: "Rabba hamd ediniz, zira o, emretti ve her şey halkoldu, onları ebediyen sabit kıldı ve öyle bir kanun koydu ki, asla anlaşılmaz." (6).

(4). Vaiz, 9: 4-5.

(5) Daniel, 12:2.

(6). Mezmurlar: 148.

VI. B ö l ü m

YAHUDİ DİNİNDE İBADET

I. TARİHİ DEVRE:

Yahudi dininde ibadetin başında İlahi Ahd'in sembolü sayılan ve tanrının her zaman içinde hazır-nazır olduğu kabul edilen Tabutu'l Ahd'in takdisi gelir. Bu ilahî sandık her zaman ilahî kuvvet ile dolu bulunmaktadır. Nitekim bir İsraili onu düşmesin diye tuttuğunda çarpılıp ölmüştür. Tabutu'l-Ahd'in takdisinin örneğini Eski Mısırın mukaddes kayıklarında görüyoruz. Eskiden Mısırlılar dini günlerde tanrılarını bu kutsal kayıklara bindirirler ve Nil nehrinde dolaştırırlardı.

Daha sonra Kudüste Hz. Süleyman tarafından inşa edilen mabed milli dinin merkezi, Yehovanın tek kutsal evi olarak kabul edildiğinden büyük saygı görmüştür. Surlarla çevrili olan Süleyman mabedi, dört renkli bir perde ile iki kısma bölünmüştür. Birinci kısımda buhurdan, yedi kollu şamdan ve sofra bulunurdu. İkinci kısımda ise Tabutu'l-Ahd bulunmakta olup senede bir defa ancak baş haham ibadet etmek için buraya girebilirdi. Bu tarihi mabed, istila hareketleri sırasında yıkılmış ve Babil esaretinden sonra tekrar inşa edilmiştir.

Tabutu'l- Ahd'i içine alan mukaddes mabede gösterilen saygının dışında Yahudi dininde ibadet, dua, kurban ve senenin muayyen zamanlarında kutlanan bayramlardan ibarettir.

II. GÜNLÜK İBADET:

Günde üç defa dua zamanı vardır. Sabah (güneşin doğmasından sonra dört saat), öğleden güneş batıncaya kadar olan zaman ve akşam Namaz adı verilen bu günlük dualar, ferdi olduğu gibi mabedde toplu halde de icra edilir. Dua esnasında eski Ahiddeki kitaplardan bilhassa lirik olan parçalar okunur. Tevrat parçaları ayrıca öğüt mahiyetinde tefsir edilir. Hahamlar

tarafından idare edilen toplu ibadet şekline cemaat adı verilir. İbadet sırasında cemaatin de iştirak ettiği dini metinler haham tarafından sesli ve makamlı okunur. Bu sırada bazan yarım rükü şeklinde hareketler göze çarpmaktadır. Tahminen bir buçuk saat süren dua, hahamın duası ve mukaddes şaraptan içmesiyle son bulur.

Yahudilikte bir cemaat teşkil edilebilmesi için en az on kişinin bulunması şarttır. Her fert hahamın vazifesini görebilir.

Sabah duasında özel dua mantosu, diğer vakitlerde ise dua bilezikleri takılır. Kadınlar cemaate iştirak edemezler. Şayet mabede gelirlerse ayrı bir yerde başörtülü olarak duayı takip edebilirler. Erkeklerin de ibadet esnasında başları kapalıdır. Hahamların ise kendilerine has kıyafetleri vardır.

III. HAFTALIK İBADET:

Evamir-i Aşere'nin dördüncü maddesinde yer alan en mühim ibadet Sebt- Sebat (cumartesi) günü ibadetidir. Tanrı Yehova dünyayı altı günde yaratmış, yedinci gün dinlenmiştir. Bu günde çalışmayı bırakıp ibadet etmeyi, millete de emretmiş ve emrine uymayanları cezalandıracağını söylemiştir. Onun için yahudiler altı gün çalışırlar. Yedinci gün hiçbir iş yapmazlar. Bütün günlerini ibadetle geçirirler. Toplu halde yapılan dualar biraz daha uzar ve biraz daha üstünlük kazanır. Cumartesi isminin de Babilden geçtiği sanılmaktadır. Zira Babilliler "Sabatu" sözünün perhiz günleri ve kutsal günler için kullanmışlardır.

IV. YILLIK İBADETLER (Bayramlar):

Senenin belirli zamanlarında yapılan bayramlar yahudilikte mühim yer tutar. Bunların belli başlı olanları yedi tanedir:

A, *Pesah- Peques (Hamursuz)* : Yahudi milletinin en büyük bayramı kabul edilir. Zira bu, Mısır esaretinden kurtuluşun hatırası ve birinci hürriyet bayramıdır. Bu gece yarı çiğ tuzsuz ek-

mek pişirilir. Bir kuzu veya bir oğlak keserek baston elde yola çıkılacakmış gibi hazır vaziyette beklenir.

Bu ibadetin de örneğini eski Mısırda görmekteyiz. Mısırlılar tanrılara tuzsuz ekmek ikram ederlerdi ve bu ekmekler tanrılar önünde ekseriya bulunurdu. Kuzu ve oğlak kesildiği zaman kanı sağa- sola sürülürdü. Kenanlılardan geçen bu ibadet şekli sürüden ilk alınan hayvanın kurban edilmesi olayını hatırlatır. Sürülen kan tanrının hakkı telakki edilir. Sonraları bu adet rahiplerce, Mısırlıların ilk çocuklarının Yehovanın emriyle talep edilmesi olayı ile birleştirilmiştir.

Yolculuk telaşı içinde pişirme imkanı bulunmadığından bu mukaddes ekmek böylece o acı hatırayı canlandırmak için yarı çiğ olarak yenir. Yahudilere mahsus olan aylardan nisanın beşine rastlar.

B- Şavvot (Pentécote): Buna gül bayramı adı da verilmiştir. Tur-i Sina'da taşlar üzerine yazılı emirlerin (Evamir-i Aşere'nin) verildiği gündür. Böylece o kutsi anın hatırası yadedilir. Pesaktan elli gün sonradır.

Kenanlılarda "Sabbout" buğday hasadının sonu olmak üzere kutlanırdı.

C- Roş-ha-Şanah: Yahudilikte yılbaşısıdır. Bir senelik amellerin muhasebesi yapılır ve bütün Yahudiler kurtuluşa davet edilir. Kenanda da bu yeni seneye işarettir. Ekim ayına rastlar.

D- Kipur: Yahudilerce büyük oruç günü olarak kabul edilir. Nedamet ve af günü demektir. Yahudilerin kötülüklerine pişman olmalarıyla Yehova onları bu günde affeder. Roş'dan on gün sonradır.

E- Sukkot: Çöldeki hayatın hatırasıdır. Kamış bayramı da denir. Sekiz gün kırdı, çadırlarda ve yeşillikler içinde oturarak çöl hatıralarını tazelerler. Kipur'dan beş gün sonradır.

Kenanda Sukkat üzüm devşirme mevsimidir.

F- Purim: Babili içinden yıkıp İrana Babil kapılarının açılmasını temin eden Yahudiler, sonradan İran İmparatorluğu içinde de aynı hareketlere tevessül ettiklerinden büyük bir imha tehlikesinden zor kurtulmuşlardır. Bu kıtalden kurtulmalarını imparator II. Keyhüsrev temin etmiştir. Sebebi de Yahudi dilberi Esterle evli bulunmasıdır. Bu bayramda kurtuluş sevinci izhar edilir.

G) Hanuka: Yunanlılardan kurtuluş günüdür. Buna makabilerin isyanı da denir. Aralık ayına rastlar ve sekiz gün devam eder. Bol hayır ve iyilik yapılır.

V. KURBAN

Kurban, Yahudi dininde temel ibadetlerden biridir. Eskiden kurban ibadetine çok ehemmiyet verilirdi. Hz. Süleymanın Kudüste yaptırdığı muhteşem mabedin avlusunda kurban kesmeğe mahsus özel yerler vardı. Kesilen kurbanların kanları havuzlara aktılır, etleri ise umumiyetle yakılırdı. Kurbanları hahamlar keserler ve halkın bu husustaki ihtiyaçlarını temin gayesiyle kendileri için yapılan mabede bağlı meskenlerde otururlardı. Kurban ibadetini idare eden azizlerin bir teşkilatları da vardı.

Kurban ibadeti Kudüsteki mukaddes yere inhisar eder ve ruhanilerce ifa edilir. Kudüs'ün dışında böyle bir ibadet düşünülemez.

Ayrıca Yahudiler, kurbanın dışında normal ihtiyaçları için dahi herhangi bir hayvanı boğazlamaya selahiyetli değillerdir.

VI. AĞLAMA DUVARI:

Yahudilerin, her cuma günü gözyaşı dökmeleri (ağlamaları) da bir nevi ibadet sayılır. Önünde topluca ağladıkları bu duvar, eskiden Hz. Süleyman mabedinin bulunduğu bugünkü Ömer camii'nin alt kısmında yer alan blok taşlardır. Bu, Kudüs'ün yıkılışına yas tutmaktan ibarettir. M.S. I. yüzyılda başlamış bir

yas şeklidir 1887'de bulunan ve "ağlayan kadınlar" adı verilen lahit meşhurdur (1). Anlatıldığına göre Babilliler Yahudileri Kudüse dönmek için buraya kadar serbest bırakırlar, daha öteye geçmelerine izin vermezlerdi. Onlar da bu duvarın önünde ağlar ve geri dönerlerdi. Günümüzde de aynı hatıra, bir ibadet vecdi içinde, o günlerdeki gibi yaşatılmaktadır.

(1) Meydan Larus, c. I, s. 148.

VII. B ö l ü m

YAHUDİLİKTE BÜYÜK MEZHEPLER

İsrail oğullarının Filistin'in dışında çeşitli kavimlerle temasta bulunmaları neticesinde dini telakkilerinde büyük değişiklikler olmuş ve bu yüzden birçok mezhepler meydana çıkmıştır. Yahudilikte sayısız mezhep vardır. Zamanımızda kurulanlarla birlikte yüzün üstünde olduğu söylenebilir. Bunların en önemlileri şunlardır:

I. SADUKİLER:

Saduki mezhebi (M.Ö. 248) yıllarında Saduk adlı bir haham tarafından kurulmuştur. Bu mezhep taraftarları tarihte Sadukiler adıyla tanınmışlardır.

Yahudi tarihçisi Josefe göre bunlar kaderi inkar ediyorlardı. Onlarca insanın saadet ve felaketinin sebebi kendisidir. Bunda harici bir iradenin tesiri yoktur. Ayrıca bunlar, Ahiret, Cennet ve Cehennemi inkar ederler. Haşir ve neşir, ruhların ebediyeti fikrini, Ahirette mükafat ve ceza görülebileceğini kabul etmezler. Melek ve cin gibi birtakım varlıkları da inkar ederler.

Sadukiler, Tevrat ve peygamberlerin eserleri dışında herhangi bir kitap kabul etmezler. Yehovaya sevgiyle bağlanmanın esas olduğunda ısrar ederler.

Saadeti dünya nimetlerinde arayan Sadukiler, müreffeh ve zenginler sınıfından meydana gelmiştir.

II. FARİZİLER:

Fariziler mutezile anlamına gelmektedir. (M.Ö.80) yılında Yahudi bilgini "Hilel" tarafından kurulmuştur. Hilel manen İsanın da hocası sayılmaktadır. Torunu Gamaliel ise Hıristiyanlığın kurucusu olan Saint-Paul'ün hocasıdır.

Fariziler, Sadukilerin aksine ruhun ebediliğine hasır ve neşre, Ahiret hayatına, Tevratı inanıyorlar ve ondan, onun kelime ve harflerinden büyük manalar çıkarıyorlardı. Tevratın dışındaki bütün kitapları Tevrat derecesinde makbul sayarlar. Kadere inandıkları gibi ferdin cüzi iradesine inanırlar, melekleri insanlarla Yehova arasında bir vasıta olarak kabul ederler.

Bunlar ruhun ebediliğini bir nevi tenasühle izah ederler. Onlara iyi ve doğru insanların ruhları ölümden sonra başka bedenleri canlandırmakta, kötülerin ruhları ise karanlık yerlerde layık oldukları cezayı çekmektedirler.

Fariziler, yahudilerin cahil ve mutaassıp tabakasını teşkil ederler. Bunlar, mezhepler arasında en çok siyasi olanıdır. Onlara göre dine dayanmayan, din kanunlarının hakim kılınmadığı bir yahudi devletinin varlığı lüzumsuz sayılır. Bu bakımdan politikacılar için her zaman tehlikeli olmuşlardır.

III. ESSENİLER

Bu mezhep (M.Ö. 150) tarihinde Farizilerin ahlaka daha çok ehemmiyet verenleri tarafından kurulmuştur. Esasen lafzının tabib manasına gelen "Assaya"dan geldiği rivayet edilmiştir.

Bunlara göre ahlaksızlık da bir nevi sari hastalıktır. İnsandan insana geçer. Tarihçi Josefe göre; Kudüs ve Lut gölü civarındaki köylerde bir arada cemaatler halinde yaşamakta imişler. Bunların bütün malları müşterektir. Bir arada otururlar ve müşterek kazançlarını yerlerdi. Cemaatin malı herkesin malı olduğundan zengin-fakir farkı düşünülmezdi.

Din bahsinde, Sadukilerin tersine tamamen kadere bağlıdır. Her hareket Yehovanın iradesine bağlıdır. İrade-i cüz'iyeye diye bir şey yoktur.

Esseniler, yahudilerin çocuklarına öğretmenlik de yaparlardı. Çocuklarının eğitim ve öğretimine son derece dikkat ederler, onları inanç ve yaşayış yönünden üstün bir seviyeye ulaştırmak için çalışırlardı.

IV. TERAPÖTLER:

İskenderiye yahudileri arasında doğmuş bulunan bu mezhep Essenilere çok benzer. Bunu onun kolu sayanlar bile olmuştur. Bu mezhebin müritleri kendilerini Yehovanın hizmetkârı saydıklarından kendilerine Yunanca hizmet ve takdis anlamına gelen "Terapöt" adı verilmiştir.

Tasavvufî bir tarikat mahiyetinde olan bu mezhep salikleri evlenmiyor, zühd ve riyazatla vakit geçiriyor, vecd ve istiğrak içinde herkesten ayrı sakin bir hayat sürüyorlardı. Bu mezhep hakkında ilk bilgiyi İskenderiyeli yahudi Philon'dan öğreniyoruz.

V. TALMUDCULAR VE KARAILER:

Talmudu din ve şeriat kitabı olarak kabul eden mezhep taraftarlarına Talmudcular, etmeyenlere de Karailer denilir. Karailer Ahd-i Atik kitaplarından başka bir kitap kabul etmediklerinden, metin taraftarları anlamında bu ismi almışlardır. Karai mezhebi Miladi VIII. yüzyılda "Anan ben David" adlı bir haham tarafından kurulmuştur. Hahamların icihat ve kıyaslarını kesin surette reddeden bu mezhep, Mısır, Suriye, Polonya ve Galiciya yahudileri arasında yayılmıştır.

Bu mezheplerin dışında, bunlardan sonra çıkan daha birçok mezhep vardır. Reformizm, Liberal yahudilik, Kilise yahudileri, Hristiyan yahudilik.. gibi. Hristiyan yahudilik bugün "Yehova Şahitleri" adı altında faaliyet göstermektedir. En geniş faaliyet sahalarından bir tanesi de Türkiye'dir. Kendilerini İsa'ya nisbet edilen İncilin telkin ettiği saf Hristiyanlığın müdafii olarak takdim ederler. Çeşitli metodlarla gençleri, bilhassa din yönünden ihmal edilmiş kimseleri kandırma yollarını arayan Yehovacılar, reformcu, teokratik zihniyetli, mali kaynakları son derece kuvvetli ve dünya çapında faaliyette bulunan bir misyoner teşekkülüdür.

Önemine binaen Yehova Şahitleri, Hristiyanlıkta misyoner-

lik faaliyetleri bölümünde, gerektiği şekliyle ayrıca incelenmiştir.

Üçüncü Kısım
YAHUDİLİK MUSEVİLİK
(Kur'ana Göre)

Kur'an-ı Kerimde beyan edildiğine göre, Allah her millete ve her topluma ilahi emir ve yasakları bildiren peygamberler göndermiştir. Bu Allah elçilerinden bazıları yeni bir şeriatla gelmişler, bazıları da evvelki din ve şeriata göre amel etmekle mükellef tutulmuşlardır. Musa (a.s) İsrail oğullarına gönderilen ve kendine mahsus şeriatı bulunan büyük bir peygamberdir. Hz. Musa tarafından İsrail milletine tebliğ edilen Tevrat'ın telkin ettiği din ve şeriata, Musa (a.s) 'nın ismine nisbet edilerek, "Musevilik" adı verilmiştir.

Yahudilere nisbet edilerek aynı manada bu dine "Yahudilik" de denilmiştir. Zira Yahudiler bugün hala Hz. Musá'nın gösterdiği yoldan gittiklerini iddia ederler. Onun için onlara ayrıca "Musevi" de denir. "Musevilik" ve "Yahudilik" deyimleri bugün Din Tarihi lisanında aynı manaya gelmektedir. Çünkü hangi isimle anılırsa anılsın, maksat bir milletin dinin ifade etmektir. Bu millet ise yahudi milletidir.

I. Bölüm

BENİ İSRAİL (İSRAİL OĞULLARI)

İsraël oğullarının hayat hikayeleri, geçirdikleri tarihi safhalar Kur'an-ı Kerim'de anlatılmıştır. Bakara suresinin 39. ayetinde 104. ayetine kadar (65) ayet, münhasıran İsrail milletinden bahsetmektedir. Bakara suresinin 45. ayeti ise aynen şöyledir: "Ey İsrail oğulları.. size ihsan ettiğim bunca nimetimi ve sizi (bir zaman) alemlerin üstüne geçirdiğimi hatırlayın."

Bu ayette Cenab-ı Hak İsrail Oğullarına verdiği sonsuz nimetleri ve onlara ihsan ettiği fazilet ve üstünlüğü beyan eder. Bu ilahi nimet ve ihsanları takdir edemeyen İsrail Oğulları, bir sonraki ayette ikaz edilmekte ve kendilerini bekleyen gün haber verilmektedir. Bundan sonra Allah'ın İsrail Oğullarına verdiği nimetler ve bu nimetlere karşı onların tutum ve davranışları şöylece sıralanmaktadır:

1- İsrail Oğulları Hz. Yusuf zamanında Mısır'a gitmişler ve orada Firavunun zulmüne uğramak suretiyle uzun bir esaret hayatı yaşamışlardır. Firavun yeni doğan çocukları kestirmiş, erkeklerle işkence yapmış, kadınlara ise ancak kötülük yapmak için dokunmamıştır. Allah, İsrail Oğullarını bu esaret hayatından Mısır'daki bela ve felaketten kurtarmıştır. (1).

2. Allah İsrail Oğullarını, Firavunun zulmünden kaçarken denizi yarıp kurtarmış ve Firavun, ordusu ile birlikte boğularak can vermiştir. "Hani hatırlayın ki, sizin sebebinize denizi yarıp da hepimizi kurtarmış. Firavun hanedanını ise denizde gözleminizle bakıp dururken (suda) boğmuştuk." (2).

3. Allah, Hz. Musa ile kırk gece "Tur"da kalmak ve sonunda Tevratı vermek üzere vaadleşmişti. İsrail Oğulları Musa (a.s)'ın bir an için aralarından ayrılması neticesinde "Samiri"

(1) Bakara: 49.

(2) Bakara: 50.

adındaki bir sanatkarın yaptığı buzağıya tapmışlar ve böylece zalimlerden olmuşlardı. Cenab-ı Hak bu kötülüklerine rağmen onları affetmiştir. (3).

Ayet-i Kerime, Hz. Musanın ilahi emir ve yasakları almak için "Tur" dağına çıktığı zaman İsrail Oğullarının nasıl putpe-rest olduklarını beyan etmektedir.

4. "Hani Musa (a.s)a (sapıklıktan ayrılıp) doğru yola gelmeniz diye ("Tur"da) o kitabı (Tevratı) ve Furkanı (hak ile batılı ayırt eden hükümleri) vermiştik" (4).

Bu ayet Hz. Musaya, dolayısıyla İsrail Oğullarına Allah'ın en büyük nimet ve lütfunu bildiriyor.

5. Musa (a.s) kavmine, buzağıya tapmak suretiyle kendi nefislerine zulmettiklerini, bu sebepten Allaha tövbe etmeleri gerektiğini, aksi takdirde kendilerini öldürmelerinin kendileri için daha hayırlı olacağını söylemişti (5).

Bilindiği gibi İsrail Oğulları Hz. Musa "Tur" dağında bulunduğu sırada, kardeşi Harun'un ikazına rağmen altın buzağıya tapmışlardır. Ayet-i Kerime hem Peygamberleri, hem de onları men etmeyenleri mesul tutmaktadır. Buradaki katil emri bir intihar olmayıp, nefsi ıslah etmek veya tövbe etmeyenlerin cezalandırılması manasındadır.

6. Musa (a.s) ile ilahi emirler ve nehiylere intizar etmek üzere tura çıkan İsraililer: "Biz Allahı aşikar olarak görmedikçe iman etmeyiz" demişler ve bakıp dururken bir sayha ile çarpılıp yere yuvarlanmışlardı.

Cenab-ı Alah hem bir lütuf olmak üzere hem de ölenleri tekrar diriltmeye kadir olan yegane kudret olduğunu ilan etmek için ölenleri tekrar diriltmiştir.

Ayrıca Allah teala çölde kalan İsrail Oğullarını bir bulutla gölgelemiş, onlara rızık olarak da kudret helvası ve bildircin eti

(3) Bakara: 51- 52.

(4) Bakara : 53.

(5) Bakara: 54.

ihvan etmişti. Fakat bu nimetlere nankörlük eden İsrail Oğulları böylece kendilerine zulmetmişlerdir (6).

7. Allah, İsrail Oğullarına Kudüs şehrine girmelerini, günahlarına tövbe etmelerini, secdeye kapanmalarını ve bu şehirde dilediklerini yemelerini beyan etmiş, fakat onlar bu ilahi gayeyi tahrif ettiklerinden gökten bir azap (taun hastalığı) ile cezalandırılmışlardır. Yani Allahın nimetlerine gene karşı gelinmiş, nankörlük ve isyanları sebebi ile ilahi cezaya tekrar layık olmuşlardır. (7).

8- Musa (a.s) sahrada susuz kalan İsrail Oğullarına Allah'ın emriyle, bir mucize göstermiş ve bir kayadan beni İsrailin oniki kolu için oniki kaynak fışkırmıştı. Herkes su alacağı yeri biliyordu. Buna karşılık onlardan yer yüzünde fesat çıkarmamaları, nizamı bozmamaları istenmişti. Fakat hiç bir şekil ve surette ilahi emirlere uymadılar, nankörlüklerine devam ettiler. (8).

9. Allah teala çölde gıdasız kalan İsrail milletine kudret helvası ve bildircin eti gibi güzel rızıklar vermişti. Fakat onlar Hz. Musaya gelerek toprakta biten her türlü sebze istediklerini söylediler. Musa (a.s) da bu hayırlı rızıklara diğerlerini tercih etmekle hata ettiklerini bildirdi. Bunun üzerine onlara bir yoksulluk vuruldu. Azaba uğradılar. Zira Allah'ın açık ayetlerini inkar ediyorlar, Peygamberlerini öldürüyorlar, kısacası isyan ediyorlardı. (9).

10. Allah, İsrail Oğullarından kendilerine indirilen Tevrate ve onun hükümlerine uyacaklarına söz almıştı. Fakat onlar verdikleri sözden döndüler.

Sonra gene Musa (a.s)ın şeriatında bir esas olan Cumartesi (sebt) gününe hürmet etmeyenlerin de helak oldukları beyan edilmiştir. (10)

(6) Bakara: 57.

(7) Bakara: 58, 59 Not: "Zira ayetteki "Hitta" lafzı, "Hinta- Buğday" şeklinde tahrif edilmiştir.

(8) Bakara: 60.

(9) Bakara: 61.

(10) Bakara: 64- 65

Ayet, İsrail Oğullarının Tevrate ve onun hükümlerine muhalefet ettiklerini ve ilahi emirlere uymadıklarını bildirmektedir.

11. Musa (a.s) İsrail Oğullarına Allah için bir sığır boğazlamalarını söyledi. Onlar bu hususta tereddüt ettiler ve uzun şartlar koştular. Rengi, şekli ve yaşı hakkında bilgi istediler. Cenâb-ı Hak onun salma ve rengi sarı, bakanlara ferahlık veren güzel bir hayvan olduğunu bildirdi. Nihayet onu boğazladılar.

Surenin adı olan Bakara'nın boğazlanmasının emredilmesi ve istenmesi, batılı yıkmak ve gerçek manada Tevhidi kurmak amacını güder. Çünkü Bakara cinsi Mısırdaki mukaddes bir hayvandı. Bu inanış İsrail Oğullarına da geçmişti. Hatta Musa (a.s) Turda iken ona tapmışlardı bile. İşte maksat bu hayvana karşı İsrail milletinin sevgi ve ilgisini yok etmektir. (11).

12. İsrail Oğulları bir şahsı öldürdüler. Fakat kısıstan korkan katil bir türlü bulunamıyordu. Allaha takdim edilen İneğin bir parçasını bu ölüye vurmak suretiyle ölü dirildi ve katili söyledi. Böylece Cenab-ı Hak gizledikleri bütün kötülükleri bildiğini ve ölüleri tekrar diriltilebileceğini göstermiş oldu. (12).

13. "Biz onları oniki sığır (kola- kılana) ayırdık." (13).

Ayet-i Kerime İsrail Oğullarının oniki kola ayrıldığını beyan ediyor.

14. "Musadan sonra Beni İsrailin ileri gelenlerini görmüyor musun? Hani onlar Peygamberlerine, bize bir melik gönder de Allah yolunda savaşalım demişlerdi.." (14).

Bu ayet bize Kur'anda "Talut" olarak geçen ilk Kral Saulün seçilişini gösterir.

(11) Bakara : 67- 72.

(12) Bakara: 72- 74

(13) A'raf: 160.

(14) Bakara: 246.

15. "Medyene de kardeşleri Şuaybı gönderdik.." (15). Hz. Şuayb bir peygamberdir. Kur'ana göre ticaretle iştigal eden bir kavme ticari hileleri ortadan kaldırmak için gönderilmiştir. (16).

16. "... Davud, Allah'ın izniyle Calut'u katletti. Allah ona mülk ve hikmet verdi ve dilediğini öğretti.. " (17) Bu ayetler Beni İsrailin ihtişam devrini gösteriyor. Bu ihtişam Kur'an-ı Kerim'de icmalen anlatılmıştır.

17. Naml suresinde Hz. Süleyman'ın saltanatından, ins-ü cinne hatta hayvanlara hükmettiğinden, süratli vasıtalara ve haber alma imkanlarına sahip bulunduğundan bahsedildikten sonra, Sebe' isimli bir yerden ve ora ahalisinin kadın başkanları ile gelip kendisine teslim olduklarından bahsedilir. (18).

Bu kadın başkan; bilindiği gibi, Belkısır. Belkısın, Yemen'de bulunan Sebe'deki me'rib seddini yaptıran Hükümdarın kızı olduğunu bazı tarihçiler nakletmektedirler.

18. Kur'an-ı Kerim Beni İsrailin tarihi hakkında bu bilgileri verdikten sonra en mühim bir hususa temas ediyor. Bu, bir çok emir ve yasakları içine alan ilahi bir misaktır ki, İsrail milleti bunlara uyacağına söz vermiş, fakat sonra bu sözleşmeyi bozmuştur. Kitabımız bunu şöylece sıralıyor:

"Hani İsrail Oğullarından:

- (1) Allah'dan başkasına kulluk etmeyin,
- (2) Anaya-babaya iyilikle muamele edin,
- (3) Hısım - akrabayı gözetin,
- (4) Babasız ve kimsesiz yetimlere iyilik edin,
- (5) Yoksullara yardım edin.

(15) A'raf: 85.
 (16) A'raf: 85- 92.
 (17) Bakara: 251.
 (18) Naml: 31, 33, 35.

(6) Diğer insanlara da güzel söz söyleyin,

(7) Namazı dosdoğru kılın,

(8) Zekatı verin,

(9) Birbirinizin kanlarını dökmeyin,

(10) Birbirinizi kendi memleketinden çıkarmayın, *diye teminatlı söz almıştık..*" (19)

Ayet-i Kerime, İsrail Oğullarının bu sözden döndüklerini devamında tasrih etmektedir.

İki ayette on maddeye varan bu emir ve yasakların, Allahla İsrail Oğulları arasındaki ilahi misak (ahkam-ı Tevrat) mı, yoksa Hicretten sonra Peygamber Efendimizle yahudiler arasında akdedilen anlaşmanın esasını teşkil eden ve aslında Tevrat'a da uygun olan maddeler mi olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürülmüş ise de, her iki görüşün de sıhhatini kabul etmek en uygun görülenidir.

Zira Peygamber Efendimiz, hareketlerinde hiç bir zaman ilahi emrin dışına çıkmamıştır. Bu itibarla bu andlaşma da İlahi Misak demektir.

Bu Misakın, Tevratındaki Evamir-i Aşere ile ilgisi yoktur. Tekrarlar göz önünde tutulursa yedi maddeye inen on emir sonradan tertip ve tanzim edilmiş bazı ruhaî kuralların toplamından ibarettir.

Allah yolunda muteber Misak'ın Kur'andaki bu maddelerin olması gerekmektedir. Zira bu, Kur'ana dayanıyor. On emir ise muhafaza ve nakil şartlarına uymayan şüpheli bir kaynağa istinat ediyor.

İsrail Oğullarının hayat hikayesine, Kur'an'ın ışığı altında, ana hatları ile temas ettik. Bu hususta verilen özet, kanaatimizce temel fikri kavramak bakımından yeterlidir.

(19) Bakara: 83- 84

II. B ö l ü m

Hz. M U S A (a.s)

Hz. Musa, Cenab-ı Hakkın İsrail Oğullarına gönderdiği büyük bir peygamberdir. Oniki Beni İsrail kolundan "Levi" sülalesinden İmran'ın oğludur.

Beni İsrail, Mısır'daki varlıklarını hissettirecek şekilde çoğalmış ve yerleşme merkezleri edinmişlerdi. Bu çoğalmadan endişe duyan Firavun bütün mallarını ellerinden aldı ve kendilerini de esir yaptı. Firavun ayrıca nüfus artışını önlemek ve böylece nesillerini kurtarmak istediğinden yeni doğan çocukların öldürülmelerini emretti. Bu sıraad Beni İsrail içinde Musa adında bir çocuk dünyaya geldi. Annesi çocuğunu kurtarmak için çare aradı. Allah'ın emri ile bir sandık yaptı, ağzını kapadı ve Musa'nın ablası olan büyük kızına: "Al sandığı suya bırak ve geriden gözetle, akıntı onu nereye götürüyor, takip et" dedi.

Kız annesinin dediği gibi yaptı ve çocuğun, sular tarafından itilerek Nil kıyısındaki Firavunun sarayına vardığını söyledi. Annesi ona:

-Sen zaten sarayda çalışıyorsun, git bak sarayda ne oluyor, sandığı ne yaptılar? Öğren ve gel bana haber ver, dedi.

Sandık sarayın sahiline yaklaşınca hizmetçilerden biri aldı ve sarayın hanımına götürdü. Hanım çok sevindi. Kocasını Firavuna:

- Bizim çocuğumuz olmadı, bu çocuğu evlat edinelim, hayatımız onunla daha neşeli geçer, dedi. Firavun da onun fikrine iştirak etti. O da onun kadar memnun oldu.

Çocuğa bir süt anne bulmak icabetti. Fakat çocuk, gelen süt annelerden hiç birini emmedi. Bunun üzerine sarayda çalışan ablası süt anne olarak kendi annesini tavsiye etti. Annesi geldi ve yavrusuna süt verdi. Musa hemen emdi. Başta annesi olmak üzere bundan herkes memnun oldu.

Musa büyüyünce güçlü kuvvetli bir delikanlı oldu. Bazı bilgileri de öğrenmişti. Ona bir Mısırlı gibi muamele ediliyordu. Fakat onun kalbi İsrail milleti için atıyordu.

Bir gün bir yahudi ile bir Mısırlının kavgasına rastgeldi ve yahudinin yardım istemesi üzerine kazaen Mısırlıyı öldürdü. Ertesi gün aynı adamı başka biri ile kavga ederken gördü ve tekrar yardım etmek isterken evvelki cinayetten başkalarının haberdar olduğunu öğrendi. Bir adam kendisine doğru gelerek ona: "Ey Musa, Mısırlıyı öldürdüğün duyuldu. Seni öldürmek için şimdi söz birliği ediyorlar. Çabuk ol bu memleketten kaç..." dedi. Zati elinden çıkan kazadan dolayı da çok üzülmüş, Cenab-ı Haktan af dilemişti.

Musa doğu istikametinde Mısırı terketti. "Medyen" topraklarına gitmişti. Bir kuyunun başında hayvanlarını sulamaya çalışan insanları ve bir kenarda koyunları ile duran iki genç kıızı gördü. Musa (a.s) o iki kıza:

- Siz neden koyunlarınızı sulamıyorsunuz? diye sordu.

Onlar:

- Biz iki genç kıyız, erkekler arasına sokulmak istemiyoruz, dediler.

Musanın, koyunları neden kendilerinin güttüklerini sorması üzerine babalarının çok ihtiyar olduğunu söylediler. Sonra Musa (a.s) onların koyunlarını sulayıverdi. Kızlar, kendisine teşekkür ettiler ve oradan gittiler.

Musa (a.s) da yiyecek vermesi ve kendisini kurtarması için bir kenarda oturmuş Allaha niyazda bulunuyordu.

Biraz sonra utanarak kızlardan biri geldi ve babasının Musa (a.s)ı çağırıldığını söyledi. Beraber kalkıp gittiler. Kızların babaları Musa (a.s)a kim olduğunu sordu. O da başından geçenleri bir bir anlattı. Bunun üzerine endişeye mahal olmadığını söyledi. Bu zat Şuayyip (a.s) idi.

- Kızlardan birinin tavsiyesine uyan Hz. Şuayip Musaya:

- Bu iki kızdan biri ile seni evlendirmek isterim, şu şartla ki, sen de koyunlarımızı sekiz sene müddetle güdersin, bize çobanlık edersin. Eğer sen bu müddeti on seneye tamamlarsan o da senin lütfun olur. Fazla iş buyurup da seni yormam, hiç merak etme evladım. İnşallah sen beni iyi bir insan olarak bulacaksın. dedi. Musa (a.s) da:

- Ben bu teklifi uygun buldum, kabul ediyorum, dedi.

On sene sonra Hz. Musa eşi ile birlikte Medyen'den ayrıldı. "Tur" dağına vardığı vakit yanan bir ateş gördü. Soğuk bir geceydi. Ailesine: "Sen dur, ben gidip ateş getireyim" dedi. Gittiğinde ne ateş; ne de ateşe benzer bir şey bulamadı. Yalnız kendisine seslenen bir ses işitti. Şöyle diyordu:

"Ey Musa! Ben senin Rabbinim, ayaklarını çıkar. Çünkü sen kutsal "Tuva" vadisinde bulunuyorsun. Ben seni peygamber seçtim. Sana vahyolunamı dinle. Şüphesiz ben Allahım, benden başka tanrı yoktur. Bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl."

Musa bu durum karşısında ürperdi ve sarsıldı. Aynı ses Asasını yere vurmasını ve elini cebine sokmasını söyledi. Allah teala böylece "Asası" ile "yed-i beyza" mucizesini gösterdi. Asa yılan oluyor, eli ise karanlıkta parlıyordu.

Allah teala'dan, Firavunu Hak dinine davet etme vazifesini aldı. Fakat Hz. Musa çok endişe etti. Zira hem eski cürmünden dolayı yakanacağından korkuyor, hem de ilahi vazifeyi yerine getiremeyeceğinden çekiniyordu. Kardeşi Harunu yardımcı vermesini Allahtan istedi. C. Hak korktuğundan emin olmasını ve kardeşi ile gidip alemlerin Rabbi Allah adına, İsrail milletini serbest bırakmasını ve onları ezmemesini Firavundan istemelerini emretti.

Musa (a.s) Turda gördüklerini ailesine anlattı. Sonra doğru-

ca Mısıra, Harunun evine gittiler ve Musa (a.s) ilahi vazifeyi ona teferruatı ile hikaye etti. Harun: Öyleyse hemen gidelim, dedi. İki kardeş Firavunun sarayına gitiler. Düzgün bir ifadeyle Musa söze başladı:

- Ben alemlerin Rabbi olan Allahın peygamberiyim. İsrail oğullarını serbest bırakmak için Allah beni sana gönderdi, dedi. Firavun ona:

- Küçük iken terbiye edip büyüttüğümüz o çocuk sen değil misin? dedi, daha sonra da bir adam öldürüp kaçmıştın.

- Hz. Musa: Evet, dedi: O adamı kaza neticesi ben öldürmüştüm. Fakat Allah tövbemi kabul etti.... Firavun:

-Şu senin bahsettiğin ve beni peygamber olarak gönderdi, dediğin Allah nedir ki? Musa (a.s):

-Allah alemlerin ve bütün bu varlığın Rabbidir. O, sizlerin de ve sizlerden önce gelen atalarınızda Rabbidir.

Firavun delil istedi. Musa asasını yere attı ve kocaman bir yılan oldu. Etrafındakiler Musa (a.s)'in usta bir sihirbaz olduğunu söylediler.

Firavun, memleketindeki sihirbazlarla karşılaşması için Musaya teklifte bulundu. Musa da kabul etti. Nihayet sarayın önünde büyük bir kalabalığın huzurunda karşılaşma başladı. Firavun sihirbazlara büyük mükafatlar vaaddetti.

Önce sihirbazlar gösteri yaptılar ve yere bıraktıkları ipler hareket etmeye başladı. Sonra Hz. Musa asasını bıraktı. O, büyük bir yılan oldu ve diğer yılanları tek tek yuttu. Bunu gören sihirbazlar hemen iman edip secedeye kapanarak Musanın peygamberliğini kabul ettiler. Firavunun tehditlerine de kulak asmadılar. Tam bu sırada Nil nehri taşı ve ortalığı sular kapladı. Halk bunun Firavunun Musaya ve iman eden sihirbazlara karşı tutumundan ileri geldiğini söyleyerek saraya müracaat ettiler. Firavun Hz. Musa ile Haruna: Bu felaketi önlerlerse dediklerini

yapacağını vaadetti. Fakat sular çekildiği halde sözünde durmadı.

Bunun üzerine Allah Firavuna sırasıyla Çekirge, Kurbağa, Bit istilası ve suların kan olması gibi felaketler verdi. Her defasında da Musa (a.s)ın mucizesini gördüğü halde, sözünde durmadı. En sonunda bütün bunları, İsrail oğullarına, sihirbazlara ve Hz. Musa ile Haruna yaptıklarından ileri geldiğini anlayarak İsrail oğullarını serbest bıraktı.

İsrail oğulları gizlice Mısırdan çıktılar. Bunu duyan Firavun, ordusu ile onları takip etti. Bunun üzerine İsrail oğulları endişeye kapıldılar, ve Hz. Musaya söylendiler. Musa (a.s) sabır tavsiye etti. Firavun ordusunun tam yetişeceği sırada Hz. Musa büyük bir mucize gösterdi. Asasını denize vurdu. Kızıldenizden bir yol açıldı ve Beni İsrail salimen bu yoldan karşıya geçti. Aynı yolu takip eden Firavun, ordusu ile birlikte, suların kapanmasıyla, boğularak canverdi. Son nefesinde ikrar ettiği imanı da fayda vermedi.

Allah Musa (a.s)ın eliyle Beni İsraili Mısırdan kurtardı ve selamete çıkardı. Beni İsrail Tura doğru hareket ederek "Tih" (Sina) sahrasına ulaştı. Burada yiyecek ve içecek hiç bir şey yoktu. Musa (a.s) iki mucize gösterdi. Allah kudret helvası ile bildircin eti ihsan etti ve Musanın asasını vurduğu kayadan sular fişkırdı.

Bundan sonra Allah, Musa (a.s)ı "Tur"dağına davet etti. Hz. Musa (40) günlük ikmalini yaptı ve yanına ilahi ahkâmın yazılacağı on iki levha aldı. Musa (a.s) dağa çıktıktan sonra C. Hakka cemalini görmek istediğini söyledi. "Ey Rabbim cemalini bana göster. Seni göreyim." dedi.

Allah ona : "Bu imkansız, sen beni göremezsin; lakin sen dağa bak" buyurdu. Musa (a.s) dağa baktığı vakit, ilahi tecelliye dayanamayarak baygın düştü. Bir müddet sonra gene ilahi hitap ile kendine geldiğinde, beraberinde getirdiği levhalarda,

İsrail oğulları için lazımgelen ilahi ahkâmın yazılmış bulunduğunu gördü ve onları alarak kavmine döndü.

Fakat Hz. Musa, başında kardeşi Harunu bıraktığı kavmini buzağıya tapar halde buldu. Fena halde öfkeleni. Kardeşini payladı. Neden ses çıkarmadın dedi. Harun (a.s) aralarında vuruşmaya varan bir ikiliğin doğmasından korktuğunu söyledi. Musa (a.s) buzağının nereden geldiğini sordu. Harun (a.s) Samiri adında biri var, o yaptı, dedi. Samiri nasıl yaptığını anlattı. Musa (a.s) Allahın layık olduğu cezayı kendisine vereceğini söyledi.

Öfkesi geçince ilahi levhalardaki ahkâmı kavmine tebliğ etti. Sonra Filistine doğru yola çıktılar. Filistine yaklaşınca onlara harple ilgili bilgiler verdi.

Allahın, oradaki putperest ahali ile savaşmalarını emrelediğini söyleyince kendilerini Mısır çevirmesini istediler. Tam bu sırada büyük bir kayanın tepelerine düşmek üzere olduğunu gördüler. Ağlayıp bağırmaya başladılar ve Musa (a.s) dan bunu durdurmasını, bundan kurtardığı takdirde savaşacaklarını söylediler.

Ne zaman ki bu korkularından emin oldular, Allah'ın bütün emirlerine karşı geldiler. O zaman Musa (a.s) Cenab-ı Hakkın İsrail oğulları bahsinde gördüğümüz nimetlerini sayıp döktü. Gene de yola gelmediler ve " tek başına savaş" dediler.

Bunun üzerine Musa (a.s) kardeşi Harundan başka kimsenin sözünü tutmadığını Allaha arz etti. Allah teala şöyle buyurdu: "Artık o topraklar kırk sene onlara haram kılınmıştır. Buldukları yerde perişan, serseri dolaşacaklar, sen artık o asi insanlara acıma, onlar için kendini üzme." Bundan sonra büyük bir fırtına koptu. İsrail oğulları bu tabii afetler içinde yollarını kaybettiler. Kum deryasında helak oldular. Kalanları ise yıllarca dolaştılar. Allahın kudretiyle alay etmenin ve bunca nimetlere karşı gelmenin cezasını böylece çekmiş oldular.(1)

Cenab-ı Hak kur'anda Firavunu secde vaziyetinde ibret için muhafaza edeceğini vaadetmiştir. Dünya insanı bu lahi vaadi Londradaki "British Museum"da ibretle seyretmektedir. Kıyamete kadar da seyredecektir.

III. B ö l ü m

KUR'ANDA TEVRAT

Semavi Dinlerde ilahi vahye müstenid bir kitabın bulunması şartı vardır. Zira dinin maddi ve manevi (dünyevi ve uhrevi) bütün hükümleri bu kitapta birer kanun olarak bulunurlar.

Allah teala, Hz. Ademden itibaren peygamberlerine, irili ufaklı bir takım mecmualar göndermiştir. Bunların küçüklerine "suhuf", büyüklerine ise "kitap" adı verilir. Büyük Vahy mecmuaları dört tanedir. Bunların en eskisi Tevratır.

I. TEVRATIN MANASI VE KUR'ANDAKİ

ÖZELLİKLERİ:

Tevrat, Musa (a.s) a Allah tarafından gönderilen ilahi kitabın adıdır. Bu kelime İbranicedir. "Şeriat ve Hak kelam" demektir. Buna A'la suresinde geçtiği üzere "Musanın Sahifeleri" de denir. Tevrat, Kur'an-ı Kerimde bir iman esası olarak, diğer peygamberlere gönderilen kitaplarla birlikte kabul ve tasdik edilmektedir. "De ki, Allaha iman ettik. Bize indirilen (Kur'an-ı Kerim)e, İbrahime, İsmaille, İshaka, Yakuba ve oğullarına indirilenlere, Musaya ve peygamberlere Rablerinden verilenlere de inandık." (1)

Tevrat gene Kur'an-ı Kerimde bir Nur, bir rahmet ve bir hidayet kitabı olarak tavsif edilmektedir. Ayrıca hakkı batıldan ayıran, her hakikatı apaçık gösteren ve insanları doğru yola götüren bir rehber olarak da anılmaktadır (2)

Tevratın Musa (a.s) a verildiği, özellikleriyle birlikte, Kur'anda şöylece beyan edilmektedir:

(1) Bu bahse temas eden ayetler: Bakara: 50,51, 53,55-56,67-71; Taha: 11- 14, 17- 20, 25- 35, 46- 48, 47- 55, 60, 78, 86, 91, 97; Kasas: 7-8, 14- 21, 22-29, 31-34; Araf: 103- 105, 107- 113- 126, 128, 130- 135, 138, 142-145, 148, 150, 155; Ahkaf: 10; Ahzab: 69; Şuara: 12- 17,32-33, - 51, 53- 66; Yunus: 80-82, 84,90; Nahl: 10- 12;Naziat: 20; Zuhruf: 49- 50; Enam: 92.

(1) Al-i İmran: 84.

(2) En'am: 91, Hud: 17; El-Kasas: 43; Mü'minun: 49; Al-i İmran: 43; Saffat: 117; Fussuleet: 12

"Hani, Musaya (sapıklıklardan ayrılıp) doğru yola gelesiniz diye (Tur'da) o kitabı (Tevratı) ve Furkanı (Hak ile batılı ayırt eden hükümleri vermiştik" (3)

İsra suresindeki ayet ise şöyledir: "Biz Musaya da kitap verdik ve o (kitabı) " benden başka hiçbir vekil tutmayın" diye İsrail oğulları için bir hidayet (rehberi) kıldık." (4)

Enbiya suresinde de bir ziya, bir aydınlık ve takva sahipleri için bir şeref kitabı olarak zikredilmektedir.

"Andolsun ki, biz Musa ile Haruna bir ziya, takva sahipleri için de bir şeref olan Fırkanı (Hak ile batılı, helal ile haramı ayırt eden Tevratı) verdik." (5)

Gene Kur'an-ı Kerimde, gerek Hz.İsa ile ona gönderilen İncilin, gerekse Peygamber (s.a.v) Efendimizin, Hz. Musaya verilen Tevratı tasdik edici olduklarını okuyoruz (6).

Al-i İmran suresinde Tevratın, yahudilerin ruhani ve cismani bütün ihtiyaçlarının kaynağını teşkil ettiğini görüyoruz:

"Şüphesiz Tevratı biz indirdik ki, onda bir hidayet, bir nur vardır. Kendisini (Allah'a) teslim etmiş olan (İsrail) Peygamberler (i) Yahudiler (e ait davalarda onunla hükmederlerdi. Alimler, fakihler de Allahın (O) kitabını hıfza memur oldukları için (yine hükümlerini onunla verirlerdi.) Hepsi de onun (Allah tarafından gönderilmiş olduğu) üzerinde (bilittifak) şahit idiler. O halde (Ey Yahudiler) siz insanlardan korkmayın, benden korkun. Benim ayetlerimi az bir pahaya (hasis menfaatlere) satmayın. Kim Allah'ın indirdiği (Hükümler) le hükmetmezse işte onlar kafirlerin ta kendileridir." (7)

Mü'min suresinde ise İsrail oğullarına, Tevratın miras bıraktığına şahit oluyoruz:

(3) Bakara: 53

(4) İsra: 2

(5). Enbiya: 48.

(6) Al-i İmran : 50; Maide: 46; Saf: 6

(7) Maide: 44.

"Andolsun ki, biz Musaya hidayet verdik. (Kendinden sonra) İsrail oğullarına da- hem doğru yolun rehberi, hem temiz akıl sahipleri için bir öğüt olmak üzere- Kitabı (Tevratı) miras bıraktık." (8)

İşte bu sıfatları kendinde taşıyan Tevrat asıl ve gerçek manada Hz. Musa (a.s) 'a inzal buyurulan ve bizim de kabul ettiğimiz ilahi kitaptır.

II. TEVRAT ÜZERİNDE YAPILAN TAHRİFLER

İsrail oğullarının Allah kanunu Tevratı değişikliğe uğrattıkları ve bozduklarını kitabımız Kur'an-ı kerim haber veriyor: Şöyle ki: "Artık (ey müminler) onların (Yahudilerin) inanacaklarını umar mısınız? Halbuki onlardan (Hahamlık eden) bir zümre vardır ki, Allahın kelamını (Tevratı) dinlerlerdi de akılları aldıktan sonra onlar bunu bile bile tahrif (ve tağyir) ederlerdi" (9)

Şu ayet bu hususu daha açık bir şekilde beyan buyuruyor: "Artık elleriyle kitabı (Tevratı yalan yanlış) yazıp da sonra onu az bir paha ile satabilmek için "Bu, Alah katındandır" diyenlerin vay haline. Vay ellerinin yazdıklarından başlarına geleceklere, vay şu kazanmakta oldukları (rüşvet, günah) yüzünden onlara" (10) Görüldüğü gibi ayet-i kerime; Yahudilerin Tevratı nasıl tahrif ettiklerini, nasıl bugünkü şekle soktuklarını çok güzel bir şekilde belirtmektedir.

Şimdi bugünkü kutsal kitap üzerinde bu tahrifin eserlerini kısaca misallerle görelim.

Yahudilerin Tevratı, sonradan elleri ile yazıp Musa (a.s) a isnat ettiklerini tesniye kitabındaki şu satırlar isbat etmektedir:

"Ve Rabbin sözüne göre, Rabbin kulu Musa orada, Moab diyarında öldü ve Moab diyarında Beyt-Peor karşısındaki dere-

(8) Müminun: 53- 54

(9) Bakara: 75.

(10) Bakara: 79; Enam: 91; Fussilet: 45.

de onu gömdü, fakat bugüne kadar kimse onun kabrini bilemez." (11)

Bu cümleden çıkan sonuç, Tevratın, Hz. Musadan yüzlerce sene sonra yazıldığıdır. Zira Allahın Musaya . "Bugüne kadar kimse senin kabrini bilemez." diye hitap etmiş olacağını akıl ve mantık kabul etmez, yaşayan bir insana böyle hitap edilmez.

Konu ile ilgili olarak diğer bir cümle ise şöyledir:

"Ve İsrail oğulları, Moab ovasında, otuz gün Musaya ağladılar ve Musa için yas ağlama günleri tamam oldu." (12).

Anlaşılan o ki Musa (a.s) daha hayatta iken İsrail oğulları onun ölümü için yas tutmuştur. Öte yandan Tekvin (14: 14) Hakimler (18: 29) cümlelerini karşılaştırdığımız vakit bunu daha açık görmekteyiz. Tekvinde geçen "Dan" bir şehir adıdır ve Musadan seksen sene sonra bu ismi almıştır.

İşte bütün bunlar Yahudilerin Tevratı elleriyle yazdıklarını gösterir: Bu işi yapan "Ezra" olabileceği gibi başkaları da olabilir.

Bu ilave ve değişiklikleri Eski Ahidde bulunan diğer kitaplarda da müşahede ediyoruz. Bunların da çok sonra sahiplerine izafeten başkaları tarafından kaleme alındıkları anlaşılmaktadır. (13)

Eski Ahiddeki tahrif unsurlarından biri de içinde bulunan çelişik ifadelerdir.

"Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı." (14)

"Fakat iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yemiyeceksin" (15)

(11) Tesniye 34:5-6

(12) Tesniye 34: 8

(13) Yeşu: 24: 29; Eyup:42: 17

(14) Tekvin 1: 27.

(15) Tekvin 2: 17.

İnsan iyilik ve kötülüğü bilmediğine göre, benzediği Allahın da bilmemesi gerekir. Halbuki bu, Cenab-ı Hakkın en belirgin vasfıdır. Öte yandan, ahlaki hakikatlere nüfuz etmekten aciz olan insanın Allaha benzemesi imkansızdır. Eğer insan Allaha benziyorsa onu bu ağaçtan menetmek yanlış, menediliyorsa Allaha benzemesine imkan yoktur.

Aynı çelişkiyi tekvinde de görüyoruz. Çünkü 17. cümlede adı geçen ağaç bir ölüm ağacı, 9.cümlede ise bir hayat ağacı olarak geçmektedir.

Tekvinde Hz. İbrahim'in bir dağa ilk defa "Yehova" adını verdiği yazılmaktadır. Halbuki Huruçda Tanrının İbrahimle birlikte diğer peygamberlere Yehova adı ile malum olmadığı kaydedilmektedir.

I. Samuel de Hz. Davud, Yesse'nin sekizinci, I. Tarihlerde ise aynı zatın yedinci oğlu olarak geçmektedir.

II. Samuelde Saul'ün kızı Mikal'ın hiç çocuğu olmadığı söylenirken, gene II. Samuelde beş oğlundan bahsedilmektedir (16)

Hz. Musaya gelen ilk vahiylerde böyle çelişkiler yoktu. Bunlar sonradan meydana geldi. Allah sözünde böyle birbirine zıt olan, birbirini çürüten ifadeler bulunmaz. Hatta akli başında bir insanın sözlerinde dahi bu nevi tezatlarla rastlamak söz konusu olamaz.

İlahi kitaplar insan hak ve hürriyetlerini garanti altına alır ve hukuk dışı davranışlara azla izin vermez. Şimdi görelim:

Çıkışta bir insan kölesini döverse ve bu esnada ölürse ceza görecektir. Bir gün sonra ölürse sorumlu değildir. Zira onun kendi malıdır.

Levililer ile Çıkışta cinci kadın ve erkeğin, bir de falcı kadının öldürülmesi emredilmektedir.

(16) Bu son cümleler için bakınız: Tekvin2: 9, 14, 17; Huruç 6: 2,3; I. Samuel 16: 10, 13; II. Samuel 6: 23 ve 21: 8; I.Tarihler 2: 13, 15.

Tesniyede ise mağlup edilen düşmanın, hiçbir anlaşma zemini aramadan ve hiç acımadan toptan öldürülmesi telkin edilmektedir.

Bütün bunlar Allaha isnadı mümkün olmayan çok haksız ve acımasız davranışlardır. (17)

İlahi kitapta insan aklına ve mantığına uymayan ifadeler bulunmaz.

Levililerde: "Ve tavşan, çünkü o geniş getirir, fakat ayakları çatal değildir, size murdardır." denilmektedir.

Sayılarda eşeğin konuştuğunu okuyoruz.

Tekvinde bildirildiğine göre İsrail oğulları mısır geldiklerinde yetmi kişi idiler. Fakat 215 sene sonra yalnız erkekler altıyüz bin kişiye ulaşmıştır. Bu erkeklerle birlikte Beni İsrailin ailelerinin Huruç esnasında iki buçuk milyon civarında oldukları rivayet edilmektedir. Gerek bu yetmiş kişinin bu kadar üremeleri, gerekse bu kabarık nüfusun "Tih" sahrasında iâşe ve ibatesi meselesi hiç bir ölçü ve rakamla ifade edilemiyor. Zira gıdaların ve su kaynaklarının mahdut olduğunu biliyoruz. Bu derece akıl ölçülerine uymayan bir iddianın ilahi bir kitapta bulunması bilmem nasıl izah edilebilir?

Çıkışta yazıldığına göre Musa (a.s) "Tur"da iken Hz. Harun kavminin teşviki ile bir buzağı yapmış ve hem kendisi bu buzağıya tapmış hem de kavmini taptırmıştır. Putperestliği yıkmak için gönderilen bir peygamberin putperest olacağı ve Allahtan başka bir varlığa tapmaya halkı sevkedeceği hiç bir ölçüye sığmaz. (18)

Nübüvvet Semavi dinlerde bir esastır. Peygamberler birtakım sıfatlara sahip şahsiyetlerdir. Bu sıfatlara aykırı her isnat onlara iftiradır.

Tekvinde Hz.Nuh'un bağ yetiştirip şarap yapmak suretiyle

(17) Bu kısım için bakınız: Çıkış 21: 20, 21 ve 22: 18; Tesniye 7: 2; Levililer 20: 27

(18) Bakınız Tekvin 19: 26, 46; 27; Çıkış 32: 1-6; Sayılar 22: 28

sarhoş olduğu ve gayri ahlaki drama düşüp oğulları tarafından müstehcen hareketlere maruz kaldığı yazılı bulunmaktadır. Hz. Nuh için büyük bir iftira olan bu olay, insana tiksinti vermektedir. Bu iğrenç isnadın Tevrata girişi muharrefliğine kesin bir delildir.

Yine Tekvinde Hz. Lut'un iki kızı ile zina ettiği yazılmaktadır. Sarhoş ederek babaları ile yatan iki kız kardeş gebe kalmıştır. Hiç bir tefsire ihtiyacı olmayan ve hiç bir tevil ihtimali de bulunmayan bu korkunç hikaye, hem ahlak, hem de hakikat anlayışı bakımından çok çirkin ve iğrençtir. (19)

Bundan başka Hz. Süleyman puta tapmış, Hz. İsa yalan söylemiştir.

Herşeyden münezzeh Allahın bu sevgili kullarına isnat edilmek istenen bu nevi çirkin iftiralar, ancak hak vasfını kaybetmiş bir kitaba bulunabilir.

Üzerinde böyl değişiklikler yapılan, içinde tenakuzlar (çelişkiler) bulunan, mantıksız ve vahşi talimleri ihtiva eden ve Allah elçilerine yakışıksız iftiralarından çekinmeyen bir kitap, insan dimağını tatmin etmez. Hiç şüphe yok ki, O, Allahtan gelen ilahi bir kitaptı. Allahın peygamberi tarafından tebliğ edilmişti. Fakat başlangıçtaki mahiyetini kaybetmiştir. Tahrif edilmiş ve tanınmayacak kadar değişmiştir. Bu hale gelen bir kitaba Allah kelamı nazarı ile bakmak, Allahı ve dinini aleme gülünç göstermek demektir. Böyle bir kitaptan sonra, insan müdahalesinden ve tahriflerden uzak bir kitap insanlar için elbette lazımdır.

III. ESKİ AHİDİN SON PEYGAMBERE DAİR BEYANI:

Hz. Musaya inzal buyurulan (indirilen) Tevrat, Kuran-ı ve Peygamber (a.s) Efendimizi haber vermiştir.

Bunu evvela Kur'an-ı Kerimden öğreniyoruz.

"... İşte (Tevratın şahadet ve serahatiyle) tanıdıkları o şey

(19) Tekvin 9: 20, 22 ve 19: 30-36.

(Kur'an) kendilerine gelince ona (hasetlerinden ve mevki hır-sından dolayı) küfrettiler. (20)

Hz. Musanın Tevratında Resul-i Ekremin isminin ve sıfatlarının bulunduğunu şu ayetlerden okuyoruz:

"(Onlar) nezdlerindeki Tevrat ve İncilde (ismini ve sıfatını) yazılı bulacakları Ümmi nebiy olan resule tabi olanlardır.." (21)

"Kendilerine Tevratı yükletilip (öğretilip) de sonra onu taşımayanların (Resul-i Ekremin sıfatlarını bildikleri halde onu kabul etmeyenlerin) hali, koca koca kitaplar taşıyan eşeğin hali gibidir. Allahın ayetlerini (Hz. Peygamberin sıfatlarını) yalan sayan kavmin vasfı ne kötüdür. Allah zalimler guruhunu muvaffak kılmaz." (22)

İslam ile müşerref olan meşhur Musevi bilgini Abdullah b. Selam, Resul-i Ekremi gördüğü zaman, Tevratındaki vasıflarını bildiği için, çocuklarını tanıdığı gibi onu tanıdığını söylemiştir. Her şeye rağmen bugünkü haliyle dahi biz eski Ahidde Peygamber (a.s) efendimizin teşriflerine ait haberleri tesbit ediyoruz.

Allahın Rab senin için aranızdan, kardeşlerinden benim gibi bir peygamber çıkaracak; onu dinleyeceksiniz.. (23)

"Onlar için kardeşleri arasından tam senin gibi bir peygamber çıkaracağım; ve sözlerimi onun ağzına koyacağım.." (24)

Görülüyor ki bu cümlelerde iki defa "kardeşlerin arasından" deniliyor ve gelecek peygamberin bunlar arasından çıkacağı bildiriliyor.

Bu sözlere muhatap olan İsrail oğullarıdır. O halde onların kardeşleri de İsmail oğulları olmak icap eder. Nitekim Beni İs-

(20) Bakara: 89

(21) Araf: 157

(22) Cuma: 5

(23) Tesniye : 18: 15

(24) Tesniye: 18: 18

rail peygamberlerinden hiç biri "Musanın benzeri" olduğunu söylememiştir. İsrail oğulları Hz. İsanın gelmesine kadar, Musanın benzeri olan peygamberin gelmesini beklemişlerdir. Çünkü Hz. Yahyaya de Mesih misin? İlyas mısın? Yoksa o peygamber misin? diye sorulmuştur.

Hz.İsanın kendisi de Musanın benzeri olduğunu söylememiş ve Havarileri de "O peygamberin" gelişini beklemişlerdir. Nitekim Resullerin işlerinde:

Gerçek Musa demiştir:

"Rab Allah size kardeşleriniz arasından benim gibi bir Peygamber çıkaracak; bütün şeylerde size her ne söylerse, onu dinleyeceksiniz" (25)

Ahkaf suresinin 10. ayeti, Resul-i Ekrem (s.a.v)in Hz. Musaya benzeyen peygamber olduğunu, yani "İsrail oğullarından bir şahidin kendi gibi biri için şahitlik edip iman ettiğini" bildiriyor. Ve İsrail oğullarından bir şahit de onun benzerine istinaden şahitlik etmiş, iman etmiş olduğu halde siz (iman etmeyi) kibrinize yediremiyorsunuz (zulmetmiş olmaz mısınız).."

Ayrıca Peygamber Efendimizin geleceği aşağıda gösterilen kitaplarda da müjdelenmiştir. (26)

Bütün bu değişmelere ve inkarlara rağmen Kuran'ın beyan ettiği hakikatı Eski Ahidin derinliklerinde görebiliyoruz. Bahsi Kur'an-ı kerimin şu ayeti ile bitirelim:

"(Buna rağmen) onlar(verdikleri) o kat'i teminatı çözüp bozmuş oldukları içindir ki biz,kendilerini rahmetimizden kovduk, kalplerini kaskatı yaptık. Onlar kelimeleri (Allah tarafından) konulan yerlerinden (kaldırıp) değiştirirler. Onlar nasihat ve ihtar edildikleri şeyden (hakikatlardan) bir nasip almayı da

(25) Yeni Ahid Resullerin İşleri 3: 22

(26) Habbuk: (3: 3-7); Neşideler Neşidesi: (1: 5-6; 2: 7;3: 5- 7, 4: 9, 102; 5: 9 16); İşaya: (4: 1- 3; 5: 26-30; 8: 13- 17; 9: 6-7; 21- 25; 62:2) Danyal: (2: 31- 35, 37-45).

unuttular. İçlerinden birazı müstesna olmak üzere sen, onlardan daima bir hainliğe muttali olup duracaksın. Sen yine onların suçundan geç, aldırış etme. Şüphe yok ki Allah, iyilik edenleri sever" (27)

Yahudilerin Tevratı elleriyle nasıl bozduklarını buraya kadar Kur'anın metin dellilleriyle görmüş olduk. Maide: (41), Nisa (46) ayetleri de bugünkü Tevratın muharrefliğini isbat etmektedir. Bizim kabul ettiğimiz Tevrat Kur'anın tavsiye ettiği ilahi kitap, reddettiğimiz ise bugünkü muharref ve içinden çıkarılmaz Eski Ahid mecmuasıdır.

Müslümanlar, bugünkü haliyle de olsa, Eski Ahidde varlığı düşünülen ilahi kelama tereddütsüz inanırlar. Çünkü İlahi kitapların tamamı, İslamın iman formülüne dahildir. Kur'an-ı Kerim ortada iken düşünmesi gerekenler bu mevcut kitapla amel edenlerdir.

(27) Maide 13.

IV. Bölüm

YAHUDİ MİLLETİNİN RÜYASI

Tevrata ve Kur'an-ı Kerime göre yahudilik bahsini bir rüya ile noktalamak istiyorum. Bilindiği gibi Allah teala insanları bir ana ile bir babadan yaratmış, birbirlerini daha iyi tanımaları ve aralarında iyi münasebetler kurmaları için onları büyük topluluklara, küçük kabilelere ayırmıştır. Bu arada, hiç bir kavim ve milletin diğerine nisbetle daha üstün ve daha asil olamayacağı hususunu da ayrıca beyan buyurmuştur. (28) Fakat insanoglu ilahi kanuna elini uzatmış ve bu Allah düsturunu bozmuştur. Bu tahrif, ırkçılıkla ilgili görüşleri ve ırk üstünlüğü taassbunu tahrik etmiş; bir çok milletin bu iddia ile imtiyaz peşinde koştuğu görülmüştür. İrkçılık taassubu ile hareket eden milletler tarihte çok acı akibetle karşılaşmışlardır. Bu meyanda Almanya'da Hitler, İtalyada Mussolini idarelerin hatırlamamak mümkün değildir. Dünyü ve bugünü ile üstün ırk teorisinin insanlığa neye mal olduğu gerçeğinden ders almamış görünen milletlerin başında yahudiler gelir. Siyonizm, Yahudi ırkçılığının ve idealizminin dünyaca bilinen ve kabul edilmiş bulunan adıdır.

Birleşmiş Milletler, İsrail'in red oyuna ve bazı devletlerin çekimser kalmalarına rağmen, Siyonizmin dünyada Yahudi ırkçılığı olduğuna karar vermiştir. (29) Bugünkü manası ile Yahudilik, siyonizmi ve mevcut Yahudi şeriatını içine alan bir sentezdir. Teokratik bir devlet düzeni içinde, üstün bir ırkın dünya hakimeyti mefkuresi, muharref bir kitabın hudutlarını çizdiği geniş bir coğrafya bölgesinin istilası için rüya gören bir milletin Emperyalist İdeolojisidir. Yahudi milleti bu inanç ve zihniyetini Tevrat'ın Tekvin kitabındaki bir cümle ile meşrulaştırmakta ve bunu mükteseb bir miras olarak dünya kamu oyuna telkin etmektedir.

(28) El- Hucurat: 13

(29) Bu karar, Yahudi lobisinin gayreti ile daha sonra kaldırılmıştır.

Tekvindeki bahsimizle ilgili cümle aynen şöyledir: "Ve Rab Abrama görünüp dedi: Bu memleketi senin zürriyetine vereceğim..(30)

Kur'an-ı Kerim'de bu memleket Kudüs şehridir ve Beni İsrailin ecdadına bahşedilen nimetler arasında sayılır. Bu nimet İsrail oğulları tarafından tepilmiş, Allah emri ile alay edildiği için de büyük azab onlara layık görülmüştür (31) Babil esareti sırasında ve esaret psikolojisi içinde Yahudi milletinin zihninde teşekkül eden bu cümlenin doğru olanı, daha ilk gün tebdil edilerek, bu şans da o zaman kaybedilmiştir.

Yahudilerce Tevkindeki bu cümlede geçen memlekette maksad, dar manası ile Filistindir. Geniş manada bu memleketin hudutları beş ayrı devletin topraklarını içine alır. Şöyle ki: Merkez Kudüs, doğuda Şeria Nehri, batıda Akdeniz (Kıbrıs dahil), güneyde Nil vadisi, kuzeyde ise Urfa topraklarını içine alan büyük bir coğrafya bölgesidir. (32)

Yahudi milletine vadedildiği söylenen bu topraklar üzerinde hak iddia etmek asılsız bir görüştür. Bir masaldır. Zira bu muharref kitaba dayandırılmaktadır. Arz-ı Mevud (vadedilmiş kutsal toprak) idealinin gerçek yönünü tesbit edebilmek için Yahudilerin tarihi maceralarına ve kutsal kitapları ile ilgili gelişmelere kısaca göz atmak lazımdır.

Yahudi tarihi Hz. İbrahimle başlatılır. Tarihte İbraniler diye anılan bu kavim, Hz. Yakuptan itibaren İsrail, Yakubun dördüncü oğlu Yehudadan sonra da Yehudi namı ile meşhur olmuştur.

İbraniler Güney Filistine yerleşmişler, bir ara Mısır'a da gidip gelmişlerdir.

Yusuf (a.s) ın Mısır'a gidişi (M.Ö. 1788- 1580) yıllarında

(30) Tekvin; 12: 7

(31) El- Bakara: 58.

(32) Kaybolan Cennetten Tekrar Kazanılan Cennete: İlk Harita (Misyoner neşriyatı)

Hiksoslar devrine rastlar, İsrail oğullarının, bir kıtlık sebebiyle, Mısır'a gidişlerinin de aynı zamanda olduğu tarihi kaynaklarca tesbit edilmiştir. Beni İsrailin Mısır'da dört yüz yıllık bir esaret hayatı vardır. Bazı kaynaklar Yahudilerin pislik veya sarı hastalık sebebiyle Mısır'dan kovulduklarını, bazıları ise sendika faaliyetleri dolayısıyla çıkışa zorlandıklarını ileri sürmektedirler.

Hakikat şu ki, Hz. Musa (a.s) Firavunu Hak dine davet etmiş, fakat bu davet, Allah düşmanı Firavunun sadece gazabını artırmıştır. Musa (a.s) da C.Hakkın emri ile kavmini Mısır'dan kaçırmıştır. Kızıl Denizden Beni İsraili Sina Çölüne geçirmesi Musa (a.s) ın mucizesidir. Aynı yolu takip etmek isteyen Firavun ordusu ile Kızıl Denizin suları arasında helak olmuştur. bu olay, tarihi kaynaklara göre, 19. Sülale Firavunlarından II. Ramsesin oğlu Mineptah zamanında meydana gelmiştir.

Hz. Musa (a.s) İsrail oğullarını (Tih) sahrasına ulaştırdı. Kendisi de Allahın emri ile (Tûr) hazırlığına başladı. Daha önce kavmini Hak dine davet etmişti. Tevratı telakki eyleyip (Alahtan alıp) döndüğünde Yahudilerin puta tapmakta olduklarını ve isyan içinde bulduklarını gördü. Son derece üzüldü ve kardeşi Harunu payladı. Harun (a.s) , "Samiri adlı bir sanatkarın yaptığı buzağıya tapmalarına ve Hakdan yüz çevirmelerine engel olamadığımı" söyledi.

Yahudiler Musa (a.s) a karşı çıktılar. Tevratı ve onun emirlerini dinlemek istemediler. Kudüse girmek için yerli halk (Filistler) le savaşmaktan kaçındılar.

"Tek başına savaş" veya "Bizi Mısır'a çevir" dediler. Mısır'daki esaret hayatını Allahın emrine ve Kudüsün fethine tercih ettiklerini bildirdiler. Hz. Musa Allah'ın İsrail oğullarına verdiği nimetleri sayıp döktü ise de kulak asmadılar. C.Hak Beni İsraili cezalandırdı ve lanetledi. Kırk yıl perişan, yurtsuz dolaştılar.

Kudüsün fethi Hz. Musa (a.s)ın vefatından ve esir bir nes-

lin tükenmesinden sonra gerçekleşti. Bu ülkenin ihtişam devri Hz. Davut ile Hz. Süleylan'ın zamanlarıdır. Daha sonra bu topraklar iç karışıklıklara ve çeşitli dış istilalara maruz kaldı. Bu istilaların arefesinde kaybolmuş Tevratı ortaya koymak ve Musa Şeriatını yeniden kurma gayesiyle "Josias Reformu" adı altında dini bir Reform hareketi başladı. Bazı hahamlar (Tesniye) adı ile II. Şeriat kitabını ortaya koydular.

Bu sırada Kudüs I. Asur kralı II. SARGON, daha sonra halefi SENAHRİB tarafından işgal ve yağma edildi. (M.Ö.587)de II. Babil hükümdarı BUHTUNNASIR tarafından işgal edilen Kudüs yeniden yıkıldı ve yakıldı. Mabedteki kutsal eşya, din adamları, askerler ve halk Babil'e esir olarak götürüldü. Babil esareti ile Yahudiler için yeni bir devir başladı. Bu esaret (M.Ö. 529)DA İran Hükümdarı Keyhüsrev'in Babil'i işgali ve Yahudileri serbest bırakması ile son buldu.

Babil esareti sonunda iki önemli olaya şahit oluyoruz:

1. Tevratın yazılışı
2. Talmudun doğuşu

Sina isyanı, çeşitli istilalarda Kudüs'ün yağma edilişi ve yakılışı, Musa (a.s) Allah tarafından vahyolunan Hak kitap Tevratın kaybolmasına sebep olmuştur. Aslında bu kaybolan Tevrat tomarları da Yahudilerin elleri ile tahrif ettikleri metinlerdi. Katip Ezra'nın başkanlığındaki bir heyet İbranicem nazil olmuş bulunan Tevrat'ı "Aramice" ile yeniden kaleme almıştır. Bilindiği gibi Arami dili Filistin'deki yabancı ve fakat yerli halkın dili ile Kudüste kalan Yahudilerin konuştukları bozuk İbrani dilinden meydana gelmiş devşirme yeni ve basit bir halk dilidir. Tevrat diye ortaya konan bu eser, Eski Ahid meydenen diğer (34) kitaptan farksız, beş bölümden müteşekkil bir metindir.

Tevrat'ın orijinali olarak ileri sürülen İbranicem metin ise MS. I. yüzyıla aittir.

Talmuda gelince:

Talmud Babil ve Kudüs olmak üzere iki tanedir. Muteber olanı Babil Talmududur. Talmud, kelime itibarile Yahudi nizamını ifade eder. Yahudilerin karakter modeli, bu kitapta çizilmiştir. Bu eser, Yahudi milletinin maddi, manevi her türlü inaniş ve yaşayışlarını içine alan genel bir kanun kitabıdır. Tatbikatta Tevratdan önce gelir. Tevratın tefsiri olarak bilinen Talmud, Yahudi zihniyetinin ana kaynağıdır. Musa dinine aykırı, fakat siyonizme uygun her görüş, bu kanun kitabından kaynaklanmaktadır. Yahudi idealizmini formüle eden Talmudizm hareketi hakkında bir fikir edinebilmek için bu kitabın Tevrat tefsirleri bahsine müracaat edilmesi gerekir.

(M.Ö. 333). yılında Kudüs'ü İskender İmparatorluğunun içinde görüyoruz. Hz. İsa (a.s) ın zuhurunda Kudüs Roma işgalinde bulunuyordu. Hz. İsayı Romalı askerlere şikayet edenler Yahudilerdir. İsa (a.s)ın Yeni Ahid (İncile) göre idamı, Kur'an'a göre refi bu hengamede meydana gelmiştir. Allahın emirlerine karşı gelmek, Peygamberleri öldürmek veya öldürtmek bu milletin karakteristiğidir. Yahudi- Hıristiyan diyalogunu kurmak, bu tarihi kini ortadan kaldırmak için ortaya atılan "Hz. İsa'yı Yahudilerin asmadığı" hakkındaki çalışma ve iddialar geçerlilik kazanmamıştır.

(M.S. 63) yılında Pompeus Kudüs'ü işgal etti. Daha sonra Titüs orduları tarafından Kudüs yerle bir edildi. Kudüsle birlikte Yahudi milleti de ortadan kalktı. Büyük Diaspora (Dağılma- Dış göç) bu zamanda başladı. Yahudiler dünyaya dağıldılar. MS. 70- 1948 yılları arasında Yahudileri artık Filistin topraklarında göremiyoruz.

İslam devrinde Kudüs'ün fethi Hz. Ömer'le tamamlanmıştır. Peygamberler şehri Kudüs ve Mukaddes mabed Mescid-i Aksa artık Müslümandır. Bu açıklamalardan sonra Süt ve Bal akan Arz-ı Mevudun bir masal, Filistin rüyasının da bir Siyonist ideoloji olduğunu, bu toprakların adı geçen millet için tah-

sis edilmiş mukaddes bir vatan olmadığını kesinlikle söyleyebiliriz.

Bu tarihi göç sonunda Yahudilerin en kesif oldukları kıta Avrupadır. Mısır ve Babil esareti ile Roma idaresindeki szulüm ve işkenceden sonra bu defa Avrupada Yahudi milleti için yeni bir devir başlıyordu. -Almanya, Fransa, Avusturya, Hollanda, Rusya ve İngiltere gibi devletlerin azınlıkları arasında artık Yahudiler de vardı. Yahudiler bu nüfus ve bölge dağılımına rağmen gönül ve ideal birliği içinde, kin ve nefret dolu bir intikam ateşi ile tutuşuyorlardı. Bu muharrik gücün kaynağı Babil Talmudu ve Siyonizm ideolojisi idi.

Mısırın Babilin ve Romanın intikamı mutlaka alınmalı idi.

Ama nasıl? Kimden? Kimin desteği ile? Bu soruların cevabı tekti. Kudüse dönüp İsrail devletini kurarak Müslüman Araplardan. Bu hedefe engel olan Osmanlı İmparatorluğundan taviz koparmak ve İngiliz desteğini sağlamak. Daha sonra da hukuki bir dayanak bulmak için Birleşmiş Milletlerin onayını temin etmek. Zaten işin dini dayanağı tamamı. Öyle ya Kutsal topraklar Tanrı Yehova tarafından bu millete verilmişti.

19. Asır boyunca Avrupanın çeşitli ülkelerinde Yahudi davası ile ilgili birçok eser yazdırıldı. İşin fikri yönü olgunlaştırılırken siyasi faaliyetler de hız kazandı. (1896) da Avusturyalı gazeteci Dr. Theodor Herzl: "Yahudi Devleti" adlı kitabı ile İsrail Devleti'nin manevi temellerini atmış ve Yahudileri bu şurun etrafında toplamıştır. (1897) de İsviçrenin Bazel şehrinde Dr. Theodor Herzl başkanlığında toplanan delegasyon işin icra safhasını başlatmış oluyordu. Ancak, Osmanlı devletinin tasvibi olmadan Filistin davasını kucaklamak imkansızdı. Theodor Herzl bazı Hahamlarla İstanbul'a gelip Padişah II. Abdülhamid'in huzuran çıktı. Yahudilerin Filistine dönmeleri ve arazi satın almaları için izin ve yardım talebinde bulundu. Ulu Hakan bu teklif karşısında hiddetlenerek şöyle dedi: "Ecdadımızın kani ile elde edilen bir vatan asla para ile satılmaz." Fakat (1908)

Meşrutiyetinden sonra kabineye giren Yahudi sempatzanı bazı vekiler ile İttihat Terakkî içinde elde edilen nüfuz sayesinde ve (1914) de çıkarılan azınlıkların para ile arazi satın almalarına imkan veren kanunla bu engel aşılmış oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve bir Filistin devletinin kurulması hususunda, I. Cihan Harbi esnasında, İngilizlerle Fransızlar gizlice anlaştilar. Nihayet (1917) de İngiliz siyaset adamı Balfour'un, Yahudi devletinin kurulması ile ilgili bildirisini meseleyi su yüzüne çıkarmış oldu. Tarihe (Balfour Bildirisi) diye geçen bu vaad dünya kamuoyunu oluşturmada son merhaleyi teşkil ediyordu.

Ancak evdeki hesap çarşıya uymadı. Yahudilerin en kalabalık oldukları devlet Almanya idi. Alman Yahudileri bu ülkenin kaderinde rol oynayabilecek bir faaliyet içindeydiler. (1926) da Berlinda üç buçuk milyon Alman nüfusu içinde yüz yetmiş beş bin Yahudinin, yerleştikleri çok önemli yerler itibariyle ulaştıkları oranlar, Hitler gibi Almanya'nın geleceği hususunda hesaplar yapanlar için dehşet verici idi.

O tarihte yapılan şu istatistik, Yahudiler hakkında bazı zecri tedbirler almaya kafi geliyordu:

Hekim %:48, Prof. 43, Ord. Prof. 44, I. Sınıf Doktor 68, Hastahane Müdürü 46, Dişçi 38, Kimyager 32, Avukat 56, Tiyatro Rejisörü 80, Tıp. Fak. Hocası 50, Felsefeci 25.. (33)

II. Cihan Harbi insanlık için olduğu gibi Yahudiler içinde büyük felaket oldu. Nazi idaresinin Şefi, İkinci Cihan Harbi dramının baş aktörü Hitler'e göre, Yahudiler Almanya için Marksist ideloloji ile birlikte iki büyük düşmandan biri idi. Yine Hitler'e göre: "Yahudiler Dünyada ahlaksızlığının kaynağı ve insanlık aleminin tedavi edilmez cerahatli yarasıdır. Bu milletin bedeni ve ruhi pisliği, üstün ırk telakkileri ile tezat halindedir.." Temerküz (toplama) kampları ve toplu imha hareketle-

(33) Yahudi Tarihi, S. Karaman, s. 6.

ri hatırlanınca, insanoğluna reva görülen bu cinayet ve hakareti tasvip etmek çok zor. Teşhis doğru olabilir, ama netice tüyler ürperticidir. Konuya İslam açısından bakıldığı zaman bu bir çılgınlıktır. İnsana ve insan hayatına saygı İslamda temel prensiptir. Buna uymak bir emirdir.

Bugün olduğu gibi dün de Yahudi katliamının abartıldığını söyleyenler yok değil. Altı milyon insanın imha edildiğini, o günkü nüfusa göre, doğrulamayan görüş ve iddialar da mevcut. Burada önemli olan sayı değil elbet. Biz konuya İslam ölçüsünde insanlık açısından bakmak istedik. Gönül arzu ederdi ki, aynı dram Ortadoğuda tekrar sahnelenmemiş olsun. Bu ikinci perdeden sonra hele Bosna dramı bütün dehşetiyle sahnelenirken Yahudi dramını yeniden sahneye koymak için kıyametler ko-parmak Siyonist propagandadan başka bir şey değildir.

Avrupa'daki tazyikler ve diğer metodlu çalışmalar Yahudilerin Filistine dönüşlerini kolaylaştırdı. İngilterenin himayesi ve şemsiyesi altında, Yahudi direnme ve tedhiş örgütlerinin de gayretleri ile (1948) yılında İsrail devleti resmen kuruldu. David Ben Gurion İsrail'in bağımsızlığını ilan etti. Yahudiler (1967) Arap-İsrail savaşından önceki üçgene yerleştiler. Böylece, kendi inanışlarına göre, Arz-ı Mevud'a dönmüş oldular.

Filistin I. Cihan Harbi sonunda Osmanlıların elinden çıkmıştı. Bu topraklarda Müslüman Araplar yaşıyorlardı. Doğrusu, memleketin sakini ve sahibi olan bu Müslüman halk, topraklarını koruyamadılar. Gösterilen direniş hareketleri dağınık ve kifayetsizdi. Karşılarında en azından İngilizler vardı. Bu bölgede İngilizler üç önemli iş gördüler.

1. Filistini Osmanlılardan kopardılar.
2. Müslüman Arapları Osmanlılar aleyhinde hazırladılar ve Mehmedçiği arkadan vurdurdular.
3. Yahudileri bu topraklara yerleştirdiler.

Bu yerli Müslüman ahali Osmanlıya silah çekerken ve arazisini süfli bedellerle Yahudiye satarken, bu arada zevku safasına bakarken, bugünkü dramının senaryosunu yazdığının farkına bile varamadı. Söylemek çok zor amma, arkasında dul ve yetim bırakarak çöllerde pusuya düşürülmüş Şehid Mehmedçiğin fidyesini ödeyorlar sanki. I. Cihan Harbi, çölde uzanmış yatan şehit Mehmed. (1967) savaşı yine çölde yatan şehid Muhammed. İkisi de aynı, ikisi de acı.

Haziran (1967) savaşı sonrası İsrail radyosu dünyaya şu ideolojiyi haykırıyordu: "*Yahudi milletinin ikibin yıllık rüyası hakikat olmuştur.*"

Bu ne uzun rüya, bu ne bekleyiş. Kudüs işgal edilmiş, Şeria Nehri sınır olmuş, Yahudiler Arz-ı Mevud masalını gerçekleştirmişlerdi. Sene MS. 70 ve 1967.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bugün işgal edilmiş topraklar bu rüyanın dar çerçevesidir. Bu rüya, geniş planda Nil Vadisinden Tufanın sona erdiği Ağrı dağına güneye uzanan etekleri, Fırat havzası ve Urfa topraklarıdır. Fakat unutulmamalıdır ki, bu hayalin kuzeyindeki bölge hala Mescid-i Aksa'da nöbet tutan Mehmed'in yurdudur. Camilerinde Kur'an, minarelerinde ezan okunur. Toprağının rengi şehidin kanıdır. Burası, bu mana kompozisyonu ile doğrulmuş insanların namus beldesi olan anayurttur. Hıra'dan fişkırın nurla yürekleri tutuşmuş dağları aşıp, ovaları geçip gelen leventlerin öz vatani, Anadolu'nun kopmaz parçası.

Ortadoğudaki siyasi durum ve son gelişmeler konumuzun dışındadır. Bizi ilgilendiren İsrail devlet adamlarının son zamanlardaki beyanlarıdır. O zamanki İsrail Başbakanı Menahem Begine kulak verelim: "*Bu topraklar Eski Ahidde Yahudi milletine verilmiştir. ABD Başkanının Eski Ahide muhalif bir teklifte bulunmaya hakkı yoktur.*"

"*Kur'an-ı Kerim'e göre kudüs İsrail milletinin mukaddes toprağıdır.*"

"Biz yabancı toprakları işgal etmedik, kendi topraklarımıza döndük." (34)

Görülüyor ki, dava aynıdır. Eski Ahid, Arz-ı Mevud ve mukaddes topraklar, İsrail Devleti, Yahudi milleti, toprak ilhakı ve Talmud emrine göre Müslümanların topyekun imhası, Nihayet cihan hakimiyeti ve Siyonizmin Zaferi...

Bugün Amerikada altı milyondan fazla Yahudi yaşamaktadır. Bunlar, Amerika Devleti eliyle ve dolaylı bir şekilde, dünya gidişatına müessir olabilecek gizli bir güce sahiptirler. Buna, politik olmasa da manen dünya hakimiyeti diyebiliriz.

Kur'an-ı Kerimde Yahudiler hakkında yüzlerce ayet vardır. Hemen hepsi de aleyhtedir. Ama başka bir ayet daha vardır. O da: "Yeryüzüne ona ehil olan kimselerin mirasçı olacaklarına" dairdir. (35)

Öyleyse bu vebal kimin? Müslüman ! neredesin?

(34) Gazeteler ve çeşitli ajans haberleri

(35) IV. Bölüm: Ahmet Kabraman, Nesil dergisi C: II, Sayı: 4, yıl: 1978.s:15- 21

Dördüncü Kısım

HIRİSTİYANLIK

(Kitab-ı Mukaddese Göre)

Yahudi milletini Babil esaretinde iken dağılmaktan, yok olmaktan ve mahkumu bulunduğu milletin kültürü içinde erimekten kurtaran en büyük faktör, Yehovanın yahudi ırkını bütün milletlerin üstüne çıkaracağını vaadetmesi ve bu ilahi vaadi gerçekleştirmek için de bir kurtarıcısının (Mesih'in) geleceğini ümit ve sabırla beklemeleridir.

Babil esaretinden kurtulan ve ümitle memleketlerine dönen yahudiler, bu sefer de Romanın korkunç zulmü altında inliyorlardı. Onları ancak bir Mesih kurtarabilirdi. Bütün yahudiler bu kurtarıcının geleceğini bekliyorlardı. Fakat bu husustaki telakkileri değişti. Bir kısmı Mesih'i, Romanın zulmünden bir anda yahudileri kurtaracak Davud neslinden bir prens olarak kabul ediyor, bir kısmı ise onun insanlar arasına sulh ve sükun getirecek bir barış meleği olacağına inanıyorlardı.

Kudüs ve Roma işgali altında bulunuyordu. Pontus Platüs zamanında beklenen Mesih (İsa) zuhur etmiş, fakat Hahianların: "Musa dinini bozuyor, Yahudi tahtında gözü var." şeklindeki şikayetleri üzerine idam edilmiştir.

I. Bölüm

İSANIN ŞAHSİYETİ

Hıristiyanlara göre İsa insan değildir. O başka bir yaratılışa sahiptir. Ezeli olan Allahın oğludur. O da babası gibi ezeldir ve bu bakımdan babası Allahla aralarında fark yoktur. Allah baba, Cennetten çıkardığı Ademin hatası yüzünden evlatları olan insan cinsine karşı gazap etmiştir. Fakat onun, bu gazabı yanında, insanlara karşı merhameti de vardı. Bu sebeple O, bu günahı yok etmek suretiyle insanlara eski hoşnutluğunu iade etmek istemiş, bunu temin etmek için de biricik oğlu İsayı bakire Meryeme hulul ederek yeryüzüne göndermiştir. İsa diğer çocuklar gibi doğdu ve normal bir insan gibi büyütülüp terbiye gördü. Sonra yahudi ve Romalılar, bir hata işlediği için değil, evlatlarından birisi olduğu Ademin günahını ortadan kaldırmak için, Salib (Haç) üzerinde zulmen idam edildi. Böylece O, babası Ademin günahının bir kısmını üzerine almış oldu.

Hıristiyanların inançlarına göre İsanın doğumundan hemen sonra Beyt-Lahim civarındaki bahçelerin üstünde bu mukaddes olayı terennüm eden melekler görülmüş, kurtarıcının doğduğunu işaret eden bir yıldız şark cihetinde gökyüzünde parlamış, bir ateşperest (Mecusi) cemaati kendilerine rehberlik eden bu yıldızla uyarak çocuğun doğduğu yere gelmişler; çocuğu görmüşler ve ona secde ettikten sonra dönüp gitmişlerdir.

Bunu duyan yahudi kralı Hirodos bu çocuğun, saltanatına zarar vereceğinden korktu ve Beyt-Lahimde yeni doğan çocukların hepsinin öldürülmesini emretti. Fakat, Allah, Meryemin eşi dülger Yusufu, çocuğu ve annesini alıp Mısıra götürmesini ilham etti. Orada bir müddet kaldılar. Allahın Yusufu yahudi kralının öldüğünü ve Filistine dönmesini tekrar bildirmesi üzerine memleketlerine döndüler.

İsa Filistine dönünce annesi ile birlikte "Nâsıra" da ikamet

etti. Dülger Yusuf ve ailesi her sene Hamursuz bayramında Kudüse gider ve birkaç gün kaldıktan sonra geri dönerlerdi. Bir defasında ortadan kaybolan çocuğu mabette oturmuş yahudi bilginleriyle münakaşa ederken buldular. O zaman İsa henüz (12) yaşında bulunuyordu. (30) yaşına varınca Yahya Peygamber tarafından vaftiz edildi, sonra (40) gün oruç tuttu ve peygamberlik vazifesine başladı. Allah İsayı büyük mucizelerle de teyit etmişti. O ölüleri diriltiyor, hastaları iyi ediyor, körlerin gözlerini açıyor, insanlara tebelleş olan habis ruhları defediyor ve icabında deniz dalgalarını sükunete kavuşturuyordu.

İsanın bu durumuna şahit olan yahudiler onun aleyhinde yalan düzmeye başladılar. Onun halkın dini inancını bozduğunu, Roma kayserine cizye vermelerine mani olduğunu ve yahudi tahtının kurtarıcısı olduğunu iddia ettiğini ileri sürdüler.

Bu şikayetler Filistin hakimi Platüsü kızdırdı. İsanın yakalanmasını ve idam edilmesini emretti. Yahudiler onu yakaladılar ve mahkemeye teslim ettiler.

Mahkeme İsanın çarمیha gerilerek idam edilmesine karar verdi. Hüküm infaz edildi. Çarمیhta canveren İsa gömüldü. Fakat kabirde üç gün kaldıktan sonra kıyam etti ve şakirtleriyle (40) gün bir arada bulundu. Nihayet, Baba- Oğul ve Ruhu'l-Kudüs adına davetini yaymak hususunda mücadele etmeleri için Havarilerine vasiyette bulundu. Sonra da onların gözleri önünde semaya yükseldi ve pederinin sağına oturarak oradan yeryüzündeki insanları idare etmeye başladı. Böylece o, insanların günahları yüzünden yere inen, zulmen öldürülen ve dirilerek tekrar babasının yanına dönen muzaffer bir oğul tanrı oldu.

II. Bölüm

HIRİSTİYANLIĞIN KURULUŞU VE PAVLOS

İsanın çarmıhta canvermesinden sonra Nasıraya dönen Havariler, eski dinleri üzerine yaşamakla beraber beklenen mesihin geldiğine ve çarmıha gerilerek öldürüldüğüne inanıyorlardı. Bu inançlarını yaymak için tekrar Kudüse dönen ve memleketlerine nisbetle "Nasrâniler" diye anılan şakirtleri, Kudüste ve Kudüs dışında yeni dinin talimlerini çeşitli sebepler yüzünden yayma imkanını bulamadılar. Hristiyanlığı Kudüs hudutları dışında yayan, Ona mahalli ve milli vasıfları dışında yepyeni bir hüviyet kazandıran şahıs Pavlostur.

Lukanın beyanına göre Pavlos, yeni dine inananların öldürülmelerine taraftardır. O, mabedi basıyor, evlere giriyor, erkek ve kadınları yakalayıp haspe atırıyordu. Hatta birgün mabede giderek baş hahamdan Şamdaki Havarileri takip için selahiyet veren mektuplar aldı ve Şam yolunu tuttu. Giderken yolda rastladığı kadın ve erkekleri elleri bağlı olarak Kudüse gönderdi.

Luka, Pavlosun Hristiyan oluşu ile ilgili şu bilgiyi vermektedir: Pavlos Şama yaklaştığı bir sırada etrafında aniden gökten bir ateş parlamış, Pavlos hemen yere düşmüş ve şu sesi duymuştur:

- Paul, Paul beni niçin tazyik ediyorsun?

Pavlos:

- Sen kimsin?

- Ben tazyik ettiğin İsayım.

Pavlos hayretle:

- Yarab ne yapmamı istiyorsun?

Ses:

- Kalk, Hristiyan ol!

Hadise (M.37) yılında Kudüsle Şam yolunda olmuş ve Hristiyanlığın yönünü değiştiren İsanın Allahın oğlu olduğu fikri Pavlosun zihnine burada gelmiştir.

Bu hikayeye inananlar olduğu gibi, onun icat edilmiş bir oyun olduğunu anlayanlar da olmuştur:

Böylece Hristiyanlığa girmiş bulunan Pavlosa acaba bu dini kim öğretmiştir ve hocası kimdir?

Bu soruya Pavlos çok enteresan bir cevap hazırlamıştır. O, telkin etmeye çalıştığı İncili bir insandan değil, bizzat İsanın kendinden almıştır. Bu iddiası ile Pavlos, İsayı hiç görmediği ve onu hiç dinlemediği halde bütün selahiyeti eline alarak Kilisenin talimlerini vazedmiş (ortaya koymuş) ve kendi zihniyetine göre bugünkü kiliseyi kurmuştur.

Pavlosun yegane talebsi Lukadır. Luka her şeyi ile bağlı bulunduğu hocasının hayatı demek olan "Resullerin İşleri"ni kaleme almıştır.

İngiliz tarihçisi Welse göre Pavlos, zamanın bütün dini hareketlerini bildiği gibi büyük bir akıl kuvvetine de sahiptir. Ayrıca yahudilik, Mitraizm ve İskenderiyedeki dinler hakkında da geniş bilgisi vardır. Bu itibarla Hristiyanlığa bu dinlerden birçok fikir ve tabirleri nakletmiş, onun genişlemesine ve bozulmasına kulak asmamıştır. O, İsanın zannedildiği gibi vadedilen Mesih olmadığını, bilakis Allahın oğlu olduğunu ve insanların günahlarına keffaret olmak üzere kurban olarak hayatını verdiğini ileri sürmüştür.

Garpta Hristiyan putperestliği ve kiliseye karşı Théizm'i kuran dindar düşünürlerden "Bery" Pavlos hakkında şu bilgiyi veriyor:

"İsa bir yahudi idi ve daima böyle kaldı. Fakat Pavlos İsanın namına Hristiyanlığı meydana getirdi. Gerçekte O, Hristi-

yanlığın kurucusudur ve Yunanlılardan taraftar kazanmak için Grek felsefesinden bir takım fikirler aldığı gibi yahudilere hoş görünsün diye de bazı yahudi talimlerini bu yeni dine ilave etmiştir. Bundan sonra da İsanın beklenen kurtarıcı olduğunu ve onun vasıtasıyla insanoglunun kurtuluşu erdiği fikrini yaymağa başladı. Pavlosun tabirleri eski dinlerden çoğunda önceden bilinmekte olduğundan, bu dinlerden olanlar Pavlosun yeni dinine girmeye başladı. Pavlosun tabirleri eski dinlerden çoğunda önceden bilinmekte olduğundan, bu dinlerden olanlar Pavlosun yeni dinine girmeye başladılar. Diğer taraftan Pavlos, Yunan aydınlarını memnun etmek için Yunan felsefesinden, bilhassa Yahudi filozofu Philon'dan Allahın "Kelime- Logas" yolu ile arza bağlı olduğu fikrini de almıştır ki, Logas "Allahın oğlu" veya "Allahın ruhu" (Ruhu'l- Kudüs) manalarına gelmektedir.

Pavlos Tarsuslu bir yahudinin oğludur. Kudüse dini tahsil yapmak için gelmiştir. Asıl adı Saul'dır. Hıristiyan olduktan sonra Paul adını almıştır. Bugün Hıristiyan aleminde "Saint Paul" (Aziz Paul) adı ile takdis edilmektedir. O, ateşli bir milliyetçidir. Havarilerin Arami dilinden başka dil bilmemelerine karşılık Yunanca bilmekte olup, Romadaki sırlı tarikatlardan haberdardır. Bilhassa İskenderiyeli yahudi filozof Philon'a aşırı sevgisi vardır.

Philon felsefesine göre Allah yeryüzü ile irtibat kuramayacak şekilde yüksektir. Kendini yeryüzünde "Logos" denilen vasıta ile belli etmiştir. Tanrıya kavuşmak için Logaos'ta yok olmak lazımdır. Zira arzı yaratan sema ile arz arasında yegane aracı olan ve insanı Allaha kavuşturan bu Logostur.

Romada halk arasındaki tarikatların esası ise şöyledir: İnsan kurbanlar, adaklar, dualar ve efsunlar sayesinde fanilikten kurtulup ölmezliğe erebilir. Romada böylece ilah mertebesine ulaşan insan hainlikle öldürülen daha sonra olağanüstü bir şekilde hayata kavuşan genç bir kahraman olarak tasvir edilmiştir.

Pavlos'un "Hristos" kelimesi üzerine kurduğu ve Hıristiyanlığın değişmez prensipleri haline koyduğu şahsi fikirlerini şöylece sıralayabiliriz:

1- Hıristiyanlığın sadece yahudilere mahsus bir din olmadığı, bilakis bütün insanlığa hitap eden umumi (evrensel) bir din olduğu;

2 - teslis ve buna bağlı olan İsa ile Ruhu'l- Kudüs'ün aynı derecede tanrı oldukları;

3- İsanın Allahın oğlu olması ve insanların günahlarına keffaret olarak kendini kurban etmek için yeryüzüne inmesi;

4- İsanın ölümler arasından dirilerek kalkması ve insanları idare etmek gayesiyle babasının sağına oturmak için göğe çekilmesi.

Öte yandan Hıristiyan kaynaklarının hemen hepsi Pavlos veya onun yakınlarına aittir. Yakubun risalesi gibi istisna teşkil edenleri ise sonradan bozularak yok edilmiştir.

Kilise talimlerine gelince, tamamen Pavlosun risalelerine dayanmaktadır. Diğer kaynaklarda zikredilenler ancak birer tekrardır.

Pavlos, Tevhid'i Teslise çevirmiş, İsanın ve Ruh'u'l- Kudüs'ün uluhiyetlerine inanmış, umumi fidye hikayesini uydurmuş ve sünnet olmak, domuz eti yememek gibi İsanın koyduğu prensipleri kaldırmıştır.

Bütün bunlar niçin? Acaba Pavlos Hıristiyanlıktan ne istiyordu?

Unutmamak lazımdır ki Pavlos bir yahudi casusudur. Bir fedaidir. Hıristiyanlığın yayılmasına hiç bir kuvvetin mani olamayacağını anlayınca görünüşte Hıristiyan olmuştur. Bu bir silah değiştiirmediir. Gayesi bu yeni dini bozmak ve içinden yıkmaktır. Bunun için de bir takım batıl inançları ona katmış ve böylece gayesine ulaşmıştır.

Pavlos gibi ajanlar Dinler Tarihinde çoktur. Mesela Abdullah b. Seb'e bunardan biridir. Fakat onun faaliyetleri Pavlosunki kadar korkunç olmadı. Çünkü Kur'an-ı Kerim bugünkü şekliyle tesbit edilmişti. Halbuki Hz. İsanın İncili hadiseler arasında kaybolmuş, yok olmuştu. Bu itibarla Hz. İsa'nın dini içten ve dıştan gelen tesirlere mukavemet edemedi. Ve İsanın dini harap oldu. Onun enkazı üzerine Pavlos'un Hıristiyanlığı kuruldu.

III. B ö l ü m

YENİ AHİD - İNCİL

Hıristiyan dininin kutsal kitabı "Eski Ahid" adı verilen Tevratla "Yeni Ahid" adı verilen "İncili" içine alır. Ancak Hıristiyanlar Tevratı takdis ettikleri halde Onun talimlerine uymazlar ve Onun kayıtlarına bağlı kalmazlar. Hatta, yahudilerce bilinen Tevrat üzerinde istedikleri gibi oynayamadıklarından, Ruhani Meclislerde ya Onun nasslarını değiştirme yolunu tutmuşlar ya da onu Hıristiyan inançlarına uygun bir şekilde tefsir etmişlerdir. Bu bakımdan Yeni Ahid üzerinde incelemede bulunmak önem kazanmıştır. Çünkü O, hem Hıristiyanların mukaddes kitabı hem de Tevratın tefsiri ve Hıristiyan inançlarına göre yorumdur. Ahid, ittifak demektir. Bu, tanrı ile insanlar arasındaki ittifaktır.

Yirmiyedi ayrı kitaptan meydana gelmiş olan Yeni Ahide İncil termini kullanmak bugün gelenek haline gelmiştir. İncillerin sadece dört tane olmadıkları inkar kabul etmeyen bir gerçektir. Aslında bu İncillerin sayısı altmışın üstündedir. Dört tanesi bunlar arasında temayüz etmiş ve kilise tarafından benimsenmiş olanıdır.

Yeni Ahidi iki büyük bölüme ayırmak ve bu bölümlere göre incelemek mümkündür.

I. TARİHİ İNCİLLER:

Bu kısımda dört İncille Resullerin işleri yer alır. tarihi kıssaları ihtiva ettiklerinden dolayı onlara bu isim verilmiştir. İnciller, İsanın hayatından, vaazlarından ve mucizelerinden bahseder.

Resullerin işleri bilhassa Hıristiyanlığın kurucusu Pavlosun hayat hikayesini anlatır. Bunlara resmi metinler adı da verilir.

A- *Matta İncili* : Matta Havarilerden biridir ve (M. 70) yılında Hıristiyanlığı yaymak için yerleştiği Habeşistanda ölmüştür. Suriyeli bir yahudi mühtedisi olduğu ve vergi memurluğu yaptığı sanılmaktadır. Hıristiyan bilginlerinin ekserisinin görüşüne göre Matta, İncilini İbranice veya Süryanice yazmıştır. Fakat bu asıl yok olmuş ve Yunanca yazılmış şekli ortaya çıkmıştır. Bunun, Matta İncilinin tercemesi olması ihtimali vardır. telif tarihi belli olmadı gibi terceme tarihi ve mütreçimin kim olduğu da belli değildir. (M. 41) tarihinde yazıldığı tahmin olunan kitap (28) bapdır. Müellif, İsanın mesihliği üzerinde durmakta ve İsay'a, Hz. Davuda varan bir neseb isnad etmektedir.

B- *Markos İncili* : Markos, Havarilerin reisi Petrosun talebesidir. Hıristiyanlığı yaymak için bir çok memleket dolaştıktan sonra Mısırda yerleşmiş ve (M. 62) yılında ölmüştür. kitabın yazarının kim olduğu bilinmediği gibi yazıldığı tarih de belli değildir. Hıristiyan tarihçilerden bir kısmı, yazarın Markos olduğunu söylemişler, bir kısmı da Petrosun, talebesi Markosdan onu rivayet ettiğini ileri sürerek garip bir iddiada bulunmuşlardır.

16 bap olan ve İsanın hayatını çok basit bir dille anlatmakta olan eser, ayrıca yahudi adetleriin tefsiridir.

C - *Luka İncili* : Luka da Markos gibi Havarilerden değildir. O, Pavlosun sadık talebesidir. Bir Doktor veya bir Ressam olduğu söylenmektedir. Hocasının her bakımdan tesiri altındadır, 24 bapdır. İsanın hayatından ve talimlerinden bahseden eserin dili biraz serttir. Yazıldığı tarih hakkında çeşitli rivayetler vardır. Romalılar arasında yahudi imtiyazını elde etmek için yazıldığı veya Mısırlılar için kaleme alındığı söylenir.

Matta, markos ve Luka tarafından yazılan İncillere mukayeseli İnciller adı verilmiştir. Sebebi, bu üç İncil arasında sıkı münasebetlerin bulunmasıdır.

Mukayeseli İnciller arasındaki benzerlikler, bu üç İncilin

müşterek bir kaynağın tesiri altında meydana geldikleri kanaatini doğurmuştur.

Zira Markosun anlattıklarının yüzde doksanı kısaltılmış olarak Mattada, yüzde ellisi Lukada bulunmaktadır. P. L. Couchoud'ya göre bu müşterek kaynak Markiyon İncilidir.

Markiyon, Pavlosun sıkı tesiri altında bulunan Dualist bir insandır. Ona göre kötülük ve iyilik olmak üzere iki ilah vardır. Kötü olan ilah Hz. Adem vasıtası ile insanların günahını yaratmıştır. İyi olan ilah ise Hz. İsa kıyafetinde yeryüzüne inmiş ve insanların günahlarını temizlemiştir.

Markiyon İncilinin derlenmiş şekli mevcut değildir. Fakat müellif "Tertullianus" eserinde ondan o kadar bölümler nakletmiştir ki, bu sayede tamamını görmek mümkündür.

D - *Yuhanna İncili* : Yuhanna İncilini yazan zatın Havarilerden olduğu ve Hz. İsayı çok sevdiği iddia edilmektedir. Ancak eserin müellifi Havari Yuhanna olmayıp onun talebesi olduğu katiyetle ifade edilmekte ve bunun (M. 100) yıllarına doğru yazılmış olduğu sanılmaktadır. 24 bap olan eser İsanın Allahın oğlu olduğu tezi üzerinde ısrar etmektedir. Hakim olan kanaata göre bu İncilin tamamı İskenderiyedeki felsefe okulu talebelerinden biri tarafından yazılmıştır.

E - *Resullerin İşleri* : Dört İncilin dışında beşinci kitap olarak Resullerin işleri adlı bir eser daha vardır ki, Pavlosun gözde talebesi Luka tarafından yazılmıştır. Eser, İsanın kıyamından (mezarından kalkmasından) genç Hıristiyan cemaatinden, bilhassa büyük misyoner Pavlosun mücadele hayatından bahseder.

II. TALİMİ (ÖĞRETİCİ) İNCİLLER :

Bunlar yirmi iki risale olup ondördü Pavlosa üç tanesi Yuhannaya, iki tanesi Petrusa, bir tanesi Yakuba ve bir tanesi de Yehudaya aittir. Bunlara eklenebilen bir risale daha vardır ki o, Hz. İsayı boğazlanmış (kurban edilmiş) bir kuzu olarak tasvir eden Yuhannanın vahyidir.

A. Pavlos'un mektupları :

1 - Romalılara mektup : (M. 55) yılında yazılmıştır, 16 babdır. Pavlosun teolojik görüşlerinden ve vaftizden bahseder.

2 - Korintoslulara (Moradaki Korentlilere) mektup: (M. 55) yılından önce Efesten gönderilmiş bir mektuptur. Nikahtan, Evharistiyadan ve ölümlerin kıyametinden bahsetmektedir, 16 babdır.

3 - Korintoslulara II. mektup : Muhaliflerle mücadeleyi aksettiren bir mektuptur, 13 babdır.

4 - Galatyalılara (Ankara ve dolayları halkına) mektup: Galatyalılara hitaben yazılmış bir müdafaa mektubudur. (M. 50) yıllarında kaleme alınmış olup, 6 babdır.

5 - Efesoslulara (Efeslilere) mektup: Bu mektubun Pavlosun bir şakirdi (öğrencisi) tarafından yazıldığı tahmin edilmektedir. Hıristiyan hayatından ve ahlaki esaslardan bahseder.

6 - Filipilere (Filibelilere) mektup: Roma hapishanesinden yazılmıştır, 4 babdır.

7 - koloselilere mektup: Bu da Pavlosun bir şakirdi tarafından yazılmıştır. İsada uluhiyetin bedenen var olduğunun ehemmiyetinden bahsetmektedir.

8 - Selanıklilere I. mektup: kıyamettenve İsanın gelişinden bahseder, 5 babdır.

9 - Selanıklilere II. mektup : İsanın yeryüzüne inmesinden önce Deccalın geleceğinden bahseder, 3 babdır.

10 Timeteosa I. ve II. mektup: Pavlosa ait değildir. İsanın insan ile tanrı arasında yegane aracı olduğunu telkin eder, I. 6, II. 4 babdır.

11 - Filemona mektup: Filemonun evinden kaçan bir köle hakkındaki Pavlosun sözleridir. Bir babdır.

12 - Titüs'e mektup: Titüs Kudüsü tahrip eden kumandanın adıdır, 3 babdır.

13 - İbranilere mektup: (M. 96) yıllarında yazılmıştır. Hıristiyanlığın teolojik fikirlerini hülasa eder, 13 babdır.

B. Yakubun mektubu : İyi amellerle beslenmeyen insanın ölü olduğunu söylemektedir, 5 babdır.

C. Petrus'un I. ve II. mektubu : Orta ve Kuzey Anadolu'da oturan halka yazılmış ahlaki nasihatlardır, I. 14; II. 3 babdır.

D. Yuhannanın I., II. ve III. mektubu : İsanın en çok sevdiği şakirdine nisbet edilen bu mektuplar özellikle Allah sevgisinden bahsetmektedir, I. 5; II ve III. 1 babdır.

E. Yehudanın mektubu : Nasihatlerden ibarettir ve 1 babdır.

F. Yuhannanın Vahyi : Buna Yuhannanın Rüyası da denir. Mahşer günü ve yeni dünya hakkında bilgi veren uhrevi bir eserdir, 22 babdır.

Böylece Yeni Ahid, yukarıda söylenildiği gibi dört İncil, Resullerin işleri ve yirmiki risale olmak üzere yirmi yedi kitaptan meydana gelmiş bir mecmuadır.

Hıristiyanlara göre Yeni Ahidi meydana getiren kitaplar, nisbet edildikleri şahıslara ait olup vahy veya ilhama dayanmaktadır. Eski Ahid bölümünde görüldüğü gibi (1546) Mera-no ruhani meclisi Yeni Ahidin Tanrı kelamı olmadığını söylemeyi yasak etmiştir.

Hz. İsa İbrani lisanını kullanmıştır. Rivayete göre Pavlosa da aynı dille hitap etmiştir. Fakat bugün elde mevcut İncillerin ve mektupların İbrani dili ile yazılmış tek orijinal metnini bulmak mümkün değildir.

En eski metinler hep halk Yunancası ile yazılmıştır. En eski el yazmaları ise ancak miladın III. asrına aittir. Bunlar; III. yüzyılın sonunda başlanan Süryani metin; II. ve IV. yüzyıllardaki

iki kıpti (Mısır) metni ve dörtyüz yıllarına doğru tamamlanan Latince tercemesidir.

XIII. asrın başında Başpiskopos "Stephen Langton" Yeni Ahidi bölümlere ayırmış, bu şekil (1551) yılına kadar devam etmiştir. (1551) tarihinde ise "Robert Esteinne" tarafından Cenevrede yayınlanan baskısında ilk defa olarak numaralanmış, cümlelere ayrılmıştır.

Son söz olarak Yeni Ahid hakkında Hıristiyan yazar F. Challey'in ifadesi ile tarihin verdiği hüküm şudur : "Muhakkak olan şu ki, bunlar (Yeni Ahidi meydana getiren kitaplar) insan elinden çıkma eserlerdir. Bu kitapları Tanrı kelamı saymağa imkan yoktur."

Markiyon Pavlosun, İnciller ise Markiyonun tesirinde kaldığına göre İncillerin hangi şartlar altında meydana gelidğini tahmin etmek ve bu hususta kesin bir hükme varmak kolaylaşmaktadır.

Din tarihinde eşine rastlanmayan garip bir olaydan bahsetmek yersiz olmamak icabeder ki, bu da Yeni Ahidin Pavlosun icat ettiği iman esaslarına göre kaleme alınmış olmasıdır.

IV. Bölüm

HIRİSTİYANLIKTA İMAN ESASLARI

Bu bölüm, Hristianlığın en mühim ve en münakaşalı tarafını teşkil etmektedir.

Asırlardır mantık ölçüleriyle bağdaştırılmayan ve bir türlü ilmin hudutları içine sokulamayan teslis, insanların günahları yüzünden İsanın çarmıha gerilmesi ve kıyamet gününde insanları hesaba çekmesi gibi meseleler. Hıristiyanlığın üzerinde kurulu bulunduğu temel iman esaslarıdır. Şimdi bunları sırayla açıklayalım:

I. TESLİS (EKANİM-İ SELASE):

Hristiyanlıkta başta gelen iman esası "Teslis"tir. Teslis, Baba, Oğul ve Ruh'u'l- Kudüs'ten meydana gelmiş üçlü bir Allah inancıdır. Teslisi meydana getiren her Uknum, Hıristiyan mezhepleri arasında bir takım görüş ayrılıklarına yol açmış ve bunların mahiyetleri üzerinde uzun yıllar münakaşa edilmiştir. Teslisi gözden geçirirken bu münakaşalar kısmen görülecektir. Teslisi meydana getiren unsurlar şunlardır:

A. Allah Baba :

Gökleri ve yeryüzünü yaratan, gizli aşikar her şeyi yoktan var eden, Cihani elinde tutan üç üknumda bir Allaha iman etmek Hıristiyanlıkta imanın ilk şartıdır. (1) Üç uknumda iman edilen bu Allah "Cümlelerin Allahı ve pederidir. Bütün yaratıkların arasında ve içinde bulunur. Ekmel ve aziz olan bu Allah hiç bir şeye muhtaç değilken lutfu ve keremi ile bütün alemi yaratmıştır.

"Ol" dedi, Her şey var oldu. Allahın mahiyetini melekler dahi bilemezler. Peygamberler aracılığı ile de söylendiği gibi

(1) Uknum: Asıl, esas demektir. Teslisi meydana getiren unsurlardan herbirine bu isim verilmiştir. Çoğulu "Ekanım" dir.

ondan başka bir tanrının olmadığını ve kendiliğinden var olan Allahın var olduğunu bilmek kafidir. Hıristiyanlara göre iman ikrarının ilk maddesi Allaha imana ait olup şöyledir:

"Göğü ve yeryüzünü yaratan, gizli aşık her şeyi var eden, hakim-i mutlak bir peder Allaha iman ederim." (2)

B. *İbnullah - Allah'ın oğlu Rab İsa :*

Hıristiyanlıkta baba Allahın hemen yanbaşında Teslisin ikinci Uknumu oğlu Rab İsa yer alır.

Hıristiyanlık ancak (M. 313) yılında biraz rahat nefes alma imkanına kavuşabildi. Bu sırada çeşitli kültür ve hurafelerin ezici baskısı ve tesiri altında bulunan Hıristiyanlığın Kilise talimleri üzerinde başlayan fikir münakaşaları son haddine varmıştır. Bazı Hıristiyanlar İsanın diğer Peygamberler gibi bir Peygamber olduğunu kabul ediyorlar, bazıları ise onun bir ilah olduğuna inanıyorlardı. Bu ihtilafa bir hal çaresi bulmak için Roma İmparatoru Kostantin (325) yılında "İznik"de ilk ruhani konsili topladı. Toplantıya (2048) ruhani iştirak etti.

Bu toplantıda Mısırlı bilgin Ariyos, İsanın uluhiyeti fikrine karşı çıktı. Ona göre : "Baba, bir olan Allah'tır, oğul Allah tarafından yaratılmıştır, oğul henüz yokken baba vardır. Ruhul-Kudüs ise başka bir cevherdir."

İskenderiye kilisesi Ariyosa karşı harekete geçti. Roma Kilisesi de İskenderiye kilisesini destekledi. Toplantıda ihtilaf çıktı. Bir karara varamadılar. Bunun üzerine İmparatorun emri ile Allahın birliğini savunan Ruhaneler toplantıdan ihraç edildiler. Teslise ve İsanın tanrılığına inanan (318) kişi tekrar toplandılar ve bu hususta karar aldılar. Fakat baba ile oğul arasındaki tanrılık bakımından eşitliğe ekserisi karşı oldukları halde korkularından İsayı pedere denk Allah kabul eden bir karar vesikasını imza ettiler.

(2) Süryani dilinde "Ab" Allah demektir. Hıristiyan bilginleri bu kelimeyi oğulun mukabili olarak baba manasına kullanmışlardır. Halbuki Arapçada Babanın karışığı "Eb" dir.

Allahın bütün sıfatlarını kendisinde toplamış olan İsa Allah olduğunu bizzat kendisi söylemiştir. "Ben ve Baba biriz" (3) "ve işte gökten bir ses dedi, sevgili oğlum budur, ondan razıyım." (4)

"Ve baş kahin: Hayy olan Allah hakkı için sana and ettirim. Eğer Allahın oğlu Mesih isen bize söyle. İsa da ona dedi : evet ben oyum." (5)

Onun tabiatüstü doğumu, ölüleri diriltten, körleri gördüren ve hastaları iyi eden mucizeleri, öldükten sonra'dirilişi ve Hıristiyanlığın ayakta durabilmesi gibi haller, iddiaya göre, hep onun tanrılığını isbat eden delillerdir.

Böylece İsa, insan şeklinde bir ilah kabul edilmiştir. Fakat Allahın İsada tezahür etmesi başka bir meseleyi ortaya çıkarmıştır. İsadaki uluhiyet ile beşeriyetin münasebeti nedir?

(431) de Efeste toplanan I. Efes konsili, Allahlık ve insanlık tabiatlarından her birinin fitratan (doğuştan) İsada var olduğunu ve bu iki tabitin değişmeksizin onda yaşadığını karar altına aldı. Bu karar (451) tarihinde Chalecdon (Kadıköy) konsilinde teyit edildi.

(680) de İstanbulda toplanan III. konferans, İsadaki bu iki tabiatın her birinin bir iradesi bulunduğunu ilan etti ve İsada iki iradenin varlığı kabul edildi.

Bu toplantılarda alınan kararlar kiliseler tarafından bir doğma (nass) olarak kabul edildi. Bu kararlara göre Rab İsa Mesih hakkında Hıristiyanlığın iman ikrarı özet olarak şöyledir:

"Ebedlerden evvel var olan ve pederden neşet eden Allahın biricik oğlu İsa Mesihe, doğurulan fakat yaratılmayan İsanın pederle aynı cevherden olduğuna.

(3) Yuhanna 10: 30

(4) Matta 3: 17

(5) Mata 26: 63.

Biz insanlar ve bizim kurtarılmamız için göklerden inen ruhla Meryemden ten alıp insan olana,

Bizler çin Haça gerilen, cefa çeken ve gömülen, üçüncü gün ilere göklere çıkıp pederin sağına oturan ve tekrar gelecek na iman ederim."

C. Ruh'ul - Kudüs (Allahın Mukaddes Ruhu) :

Hıristiyanlıkta üç uknumdan üçüncüsü mukaddes ruhtur. İde ruh tanrı soluğu olup tufanda toprağı kurtmuştur. İlk Hırtiyanlara göre ruh, imtiyazlı varlıkları idare eden tanrı soludur ve güvercin şekline girip Meryeme hulul etmiştir. Felsekültürü olan Hıristiyanlara göre bu, kelamın (Logos) bir labıdır.

(381) de İstanbulda toplanan birinci ruhani meclis Ruh'u'l - udüs'ün peder ve oğul gibi, Allah olduğuna karar verdi.

Fakat (879) da İstanbulda akdedilen konsilin kararına göre ruh'ul - Kudüs yalnız Babadan çıkmıştır. (Bu yüzden doğu ile batı kiliseleri birbirinden ayrılmışlardır. Ortodoks kilisesi mukaddes ruhun aynı zamanda oğuldan çıktığını kabul etmez.)

Yukarıda adı geçen Konsillerde aynı cevherden ayrı bir maviyet olarak kabul edilen aziz ruh, pederin bütün kudret ve iradesini kendinde taşımaktadır. Böylece Baba, Oğul ve Ruh'ul - Kudüs, tek kişide toplanmış üç kişidir. Hepsı ebedidir. Aralarında da eşitlik vardır. Hırsityanlık bu hususu şu yolda izah etmektedir:

Allahta üç uknum, üç sıfat vardır. Peder, oğul ve aziz ruh. Peder ezelde kendi cehvirinden oğulu tevlit etti. Aziz ruh pederden veya pederle oğlundan çıkmıştır. Üçü de aynı cevherden olup evvelleri ve ahirleri yoktur. Peder hiç bir vakit oğul ve aziz ruh olmadan tek başına bulunmuş değildir.

Peder bütün varlıkların yaratıcısıdır. Oğul ve aziz ruh da Peder gibi ve onunla birlikte "Hak Allah, ezeli ve ebedi halıktır-

lar." Fakat bu üçü asla üçAllah olmayıp bir tek Allahtır. Mahlukatin ezeli ve ebedi halıkı Odur. zira üç uknumda bir Allahın cevheri bir, celali birdir. Yalnız suretçe farkları vardır. Peder doğmamıştır. Oğul doğmuştur. Aziz ruh ise yalnız pederden veya pederle oğuldan çıkmıştır.

Hıristiyanlıktaki Teslis inancı Matta İncilindeki şu bir cümleye dayanmaktadır :

"İmdi, siz gidip bütün milletleri şakirt edin, onları Baba ve Oğul ve Ruh - ul - Kudüs ismi ile Vaftiz eyleyin." (6)

Hıristiyanlıkta teslis akidesi muhtelif merhaleler geçirmiş ve çeşitli şekiller almıştır.

İlkel kilise bu üç uknumdan herbirini ayrı ayrı birer ilah olarak kabul etmiştir. Asrî kilise ise teslisi meydana getiren unsurları aklın üstünde bir olay olarak kabul ve ilan etmiştir. Ancak kilise ile selim akıl sahipleri arasında bu hususta çok ince bir fark vardır. Hıristiyan ileri gelenleri ve kiliseye göre bu, aklın izah edemediği ve tırmanamadığı yüksek bir hakikattir.

Aklın uzanamadığı hakikatlerin bulunduğu doğrudur. Akıl kanunlarına ve mantık ölçülerine uymayan bazı meseleler vardır ki, akıl bunları bir inceleme konusu olarak sahasına almayı reddeder. Asrî kilisenin bu gerçeği sezmiş olması böyle bir tevil yolunu zaruri kılmıştır. Bu bakımdan teslisi aklın üstünde bir mesele olarak değil de, aklın gerisine itilmiş bir iddia olarak kabul etmek kanaatimizce daha doğru olur.

II. İSANIN ÇARMIHA GERİLMESİ :

Hıristiyanlığın iman esaslarından ikincisini, Hz. İsanın insanların günahları yüzünden çarmıha gerilerek idam edilmesi akidesi teşkil eder. Bu meselenin esası kiliseye göre şöyle izah edilmiştir : İlk insan olan Adem, Allahın suretinde ve günahsız olarak yaratılmıştır. Fakat tanrı suretindeki bu insan, Onun ya-

(6) Matta 28: 19

sak ettiği meyeden yemek suretiyle günah işlemiş ve böylece neslinin de günahkar olmasına sebep olmuştur. Halbuki Allahın Adalet ve Rahmet sıfatları da vardır. Adalet sıfatı icvabı Allahın, babalarının günahı sebebiyle insanları cezasız bırakmaması lazımdır. Rahmet sıfatı icabı ise insanların günahlarını bağışlaması gerekiyordu. Allahın bu iki sıfatını telif etmek için biricik oğlu İsanın aracılığından başka çare yoktu. İsanın aracılığı ise insan şekline girmeyi, insanın yaşadığı gibi yaşamayı, sonra da insanları günahattan kurtarmak için zulmen idamı kabul etmesiyle mümkün olmuştur. Bu duruma göre insanların günahlarını temizlemek için kurban edilen ve salıb (Haç) üzerinde masum kanını akıtan İsa, Fedye-i umumi, Fidyeye-i Necat (yani herkes kurtuluşu fidyeye) olmuştur. Bununla ilgili cümleler şöyledir:

"Zira insanoğlu da kendisine hizmet edilmeğe değil, ancak hizmet etmeğe ve birçokları için canını fidyeye vermek için geldi" (7)

"Zira eğer düşman iken, oğulun ölümü vasıtasıyla Allah ile barıştıksa, barışmış olarak onun hayatı ile daha ziyade kurtulacağız, Veyalnız bu değil, fakat kendi vasıtasıyla şimdi barışmaya nail olduğumuz Rabbimiz İsa Mesih vasıtasıyla Allah ile de övünürüz. (8)

Hıristiyanlıktaki bu günah ve fidyeye akidesi ile ilgili birbirinin tekrarı aynı şekilde daha birçok bap ve cümleler bulmak mümkündür.

III. İSANIN İNSANLARI MUHAKEME ETMESİ:

Bu, Hıristiyan iman esaslarından üçüncüsüdür. Hıristiyanlar Allah babanın kıyamet gününde görülecek hesap yetkisini oğlu İsaye verdiğini rivayet ederler ve göğe yükselmesinden sonra İsanın, yaptıkları işlerden dolayı insanları muhakeme etmek için babasının yanbaşımda bu işle ilgili bir "Kürsü" üzerinde oturduğuna inanırlar.

(7) Markos 10: 45.

(8) Romalılar Mek.5: 10, 11.

Nitekim Pavlosun risalesinde bununla ilgili olarak şu cümleyi tesbit ediyoruz:

"Çünkü Mesihin hüküm kürsüsü önünde hepimizin görünmesi gerektir. Ta ki herkes, gerek iyi ve gerek kötü, yaptığı şeylere göre bedende yapılan şeyleri olsun" (9)

Bu hususu beyan eden diğer nasslar Yeni Ahidde yer almış bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir:

"Çünkü hepimiz Mesihin hüküm kürsüsü önünde duracağız." (10)

"Çünkü baba hiç kimseye hükmetmez. Fakat bütün hükmü oğula vermiştir." (11)

"Ben kendiliğimden bir şey yapamam; işittiğim gibi hükmederim ve benim hükmüm doğrudur. (12)

İnsan organlarının kendileriyle yapılan işlere şahitlik yaptıkları gibi, peygamberlerin de ilahi kanunları kendilerine tebliğe vazifeli tutuldukları milletlerle birlikte, Allahın huzurunda tebliğ vazifelerini yerine getirdiklerine dair şahit olarak bulunacakları, fakat son ve kesin hükmün Allah'a ait olduğu bilinen ve inkar edilemeyen bir hakikattir.

Hız. İsanın hüküm günü insanlarla birlikte bulunması, şekil bakımından asla uygundur. Fakat buradaki incelik, ilahi mahkemeden sonra verilecek son hükmün Hakim-i mutlak Allaha değil de İsa Mesih'e ait olduğu görüş ve inancındır. Hıristiyanların bu sakat görüşleri İsayı da Allahla aynı derecede tanrı kabul etmelerinden ileri gelmektedir. İşte bu marazi hal onların, Allahın gerçek hakim, Peygamberlerin de kavimlerine birer şahit oldukları esaslarını kabul etmelerine mani olmuştur.

(9) Korintoslulara II. Mek. 5: 10

(10) Romalılara mek. 14: 10

(11) Yuhanna 5: 22

(12) Yuhanna 5: 30

IV. DİĞER ESASLAR :

A - *Melekler* : Hıristiyanlar, Allahın buyruklarını insanlara getiren varlıklar olan meleklerle inanırlar. Bunlar insanoğlu gibi günah işlememiş ve temiz kalmışlardır. Dokuz kategoriye ayrılırlar ve herbirinin ayrı vazifesi vardır. Hırsityan kültüründe melek inancı biraz değişik biçimde yer almış bulunmaktadır. Kilise mimarisinde meleklerin heykel ve tasvirlerine sıkça rastlanmaktadır. Daha doğrusu melekler, plastik sanatlar için vazgeçilmez konular arasında görünmektedir. Öteyandan resim ve gravürlerle, küçüklere yönelik olarak, hem güzel sanat hem de dini eğitim aracı olarak kullanılmaktadır. Bu tür uygulama diğer ilahi dinlerde görülmemektedir. Hele İslam dini için bu hiç söz konusu olmaz.

B - *Nübüvvet* : Hıristiyanlar, insanların cediti olan Hz. Adem başta olmak üzere Eski ve Yeni Ahidlerde geçen bütün peygamberleri kabul ederler. Yalnız Hıristiyanlıktaki peygamber anlayışı, peygamberlik müessesesinin vasıfları dışında bir görüşe dayanır. kiliseye göre Ruh'ul Kudüs her an din büyüklerinden birine gelebilir ve Allah'tan ilham ve vahy getirebilir. Nitekim kilise azizlerinin, hele havarilerin hepsine gelmiş ve mesajlar getirmiştir. İncillerin kaleme alınmaları da bu sayede mümkün olmuştur.

C - *Ahret* : Hıristiyanlar İsanın yakında yeryüzüne ineneğine inanmaktaydılar. İsanın dönüşünden evvel düşmanı olan Deccal çıkacaktır. İsanın yeniden doğuşu sırasında ölümler dirilecek ve son yargılama günü gelecektir. İsa, tanrının bütün düşmanlarını yokedinceye kadar hüküm sürecektir. Yokedilecek son düşman ölümdür. Günahlar silinecek ve insanlar hür olarak kurtulacaktır.

İkel kiliseye göre son yargılama günü yakın idi. Fakat bu uzayınca ölümlerin hemen ölümlerini müteakip geçici olarak muhakeme edilecekleri kabul edildi. Buna göre iyiler Cennete, kötüler Cehenneme gideceklerdir. katolik kilisesi Cennetle Ce-

hennem arasında bir A'raf kabul etmiştir ki burası, ne tarafa gidecekleri belli olmayanların yeridir.

İnsanın kurtuluşunun kendi yaptığı işlerle mi, yoksa ilahi inayetle mi olacağı hususu münakaşa konusudur. Aziz Pavlos ve ilk protestonlar şefaathet tarafını tutmuşlardır. Katolik kilisesi ise hem hareketlerin, hem de ilahi inayete imanın eşit olarak insanın kurtuluşuna tesir edeceğini kabul eder.

Hıristiyan dininde kaza ve kader konusu biraz belirsizdir. Kaderin, genel olarak insanların hürriyetlerini engellediği kabul edilir.

V. Bölüm

KİLİSE VE HİRİSTİYAN İBADETI**I. KİLİSE VE GÖREVLERİ**

Kilise kelimesi Yunanca "Ekleisia"dan gelmektedir. Lügat itibarıyla "Topluluk ve Birlik" manasını ifade eder.

Hıristiyanlarca bu kelime Allah, İsa ve Kutsal ruh topluluğunun sembolüdür.

Bu itibarla Hıristiyanlar kiliseye bağlanmayı iman ikrarı olarak kabul etmişlerdir. Çünkü kilisenin temelinde Allahın oğlu İsa vardır. Nitekim Petrus : "Var olan Allahın oğlu İsa sensin" demek suretiyle bunu ifade etmek istemiştir.

Kilisenin, mimari açıdan özellikleri olduğu gibi iç düzenlemesi de son derece ilgi çekici, bazan da sıkıcı ve ruh karartıcıdır. İlk zamanlarda resim ve heykelin bulunmadığı kiliseler, daha sonraları Haç, İsa, Meryem figürleri, melekler ve azizlere ait resimler, hatta baba ile kutsal ruhun hayali çizgileri ile süslenmiştir. Protestan kiliseler bu mübalağaya karşı çıkmışlar ve Hıristiyan inancı gereği kilisede bulunması gereken kutsal düzenlemeyi en aza indirmişlerdir.

İlk önce bir yoksullar hareketi olarak başlayan kilise teşkilatına karşı çok katı reaksiyonlar gösterilmiştir. Birinci asırda "Neron"la başlayan işkence hareketi, ikinci asırda daha şiddetlenmiş ve Hıristiyanlar pis sayıldıklarından umuma açık olan yerlere sokulmamışlardır. Hele üçüncü asırda İmparator "Dekledyanus" Kiliselerin yıkılmasını ve mukaddes kitapların yakılmasını emretmiştir.

Bunun neticesi olarak çok kötü işkencelere maruz kalan Hıristiyanlar, ya diri diri yakılmışlar veya vahşi hayvanların pençesinde canvermişlerdir.

Miladi (313) yılında İmparator Kostantin Hıristiyan kilisesi-

ne karşı büyük yakınlık duymuş ve "Milan hattı" ilan edilerek din hürriyeti tanınmıştır.

Zamanla kilise büyüyüp tabileri çoğalınca bir takım nizamlar kondu ve her kilise için kendilerine "Kıssis" denilen din adamları tayin edildi. Her şehirdeki bu din adamlarının büyüğüne "Biskop" adı verildi. Bunların başına "Archbiskop" denildi. Archbiskopluklardan dört tanesi diğerlerine üstün sayılmıştırki bunlar : Antakya, Kudüs, İskenderiye, ve İstanbul'dur. Bu şehirlerin dini reislerine daha sonra (Batrik - Patrik) adı verildi.

Katolikliğin merkezi Roma beşinci dini riyasettir Ruhani liderinin adı Papadır.

XI. asırdan önce bunlardan herbirine "Papa" denildiği halde "VII. Gragory" devrinde papalık Romaya tahsis edildi. Miladın (445) yılında Romada bulunan Papa, bütün Hıristiyan aleminin reisi olarak ilan edildi.

Hıristiyan kilisesi umumiyetle Doğu ve Batı kiliseleri diye ikiye ayrılmıştır.

Batı kiliselerini, Akdeniz Latin kavimlerini, İrlanda, Polonya ve Latin Amerikayı içine alan Katolik kilisesi temsil eder. Doğu kiliselerini ise İstanbul Ortodoks Kilisesi temsil eder ki, Balkanlar, Rusya, Kafkasya ve Ortadoğu kiliselerini içine alır. Doğu kiliseleri içinde gösterilen süryani, Ermeni, Kıpti ve Habeş kiliseleri müstakil hareket eden monofizit kiliselerdir. Suriyede kurulmuş bulunan Nastûrî kilisesi de müstakildir. Antakya partirliğine bağlıdır. Habeşistan ise Kıpti kilisesine yani İskenderiye patrikliğine bağlıdır.

Süryani Patriği Şamda, Ermeni Patriği ise Erivanda bulunmaktadır.

Protestan kiliseler reformdan sonra kurulmuş kiliselerdir. Batı Avrupa, İskandinavya ve Birleşik Amerika kiliselerini içine alır. Protestan kiliseler müstakildir, merkezleri ve ruhani li-

derleri yoktur. Anglikan kilisesi daha çok katolikliğe yakın ayrı milli bir kilisedir.

Presbiteryenler, Baptistler, Metodistler ve Mormonlar reforme edilmiş diğer kiliselerdir.

Hıristiyanlıkta kilise, Hıristiyan kitlenin ruhani ve cismani bütün hayatına hakim olmuştur. Hatta kilisenin bu hakimiyeti ölümden sonra da devam eder.

Kilisenin Hıristiyanlar üzerindeki otoritesini şu faaliyetleriyle özetleyebiliriz

1 - *Vaftiz* : Hıristiyanlıkta Baba - oğul ve aziz ruh adına vaftiz olmak kilisenin emridir. Vaftiz eski dinlerin bazılarında, değişik de olsa yer almıştır. Vaftiz yahudilerce de biliniyor ve yapılıyordu. Nitekim Hz. Yahya Ürdün nehrinde yahudileri vaftiz etmiştir. İnsanı asli kirlerinden temizlediğine inanılan vaftiz, çocukluk anında yapıldığı gibi herhangi bir zamanda ve ölüm döşeginde de yapılabilir. Zaruret olmadıkça din adamının yapması şarttır. Bu, yüze su serperek veya vücut suya batırılarak yapılır. Su ile yıkamak suretiyle yapılan vaftiz, İsanın kanı ile insanların kirlerini temizlemesini sembolize eder ve yahudilikteki sünnet gibi lahi ahdin mühürü sayılır. Böylece vaftiz olan kimse kilise önünde imanını ilan etmiş ve temiz bir hıristiyan olmuştur. Vaftiz olan kimseye yağ sürmekte bir kilise adettir.

2 - *Communion ayini* (*Evharistiya*): Bu, ekmeği kırıp üzerine şarap dökerek yemektir. İsanın şakirtleriyle (Havarileriyle) birlikte son gece yediği yemeği sembolize eder. Ekmek İsanın, insanlığın kurtuluşu için kırılan cesedi, şarap da aynı gaye uğrunda akan kanıdır.(1)

Kim bu ayine iştirak ederse İsa ile kendisi arasında bir birleşme meydana gelir.

(1) Evharistiya, milli dinler bahsinde görüldüğü ve not edildiği gib bir çok eski den- de görülen bir ayin şeklidir.

Pavlosun Korintoslulara I. mektubuna ve Yuhannanın beyanına göre bunun böyle olduğunu bizzat İsa kendisi söylemiştir.

3 - Günahların itirafı : Hıristiyanlıkta kilise en büyük otoritedir ve günahları bağışlama yetkisine sahiptir. Bu işlemi kilise adına din adamları yerine getirirler. Günah işleyenlerin en az ömründe bir defa günahını kilisede ruhanilere itiraf etmesi gerekir. Din adamları günah işleyenlerin günahlarını bağışlayabilecekleri gibi onlara bazı cezalar verme yetkisine de sahiptirler.

İslam dininde af yetkisi Allaha aittir. İnsanlara böyle bir yetki verilmemiştir.

4 - ölüm döşegindeki bir hıristiyana yağ sürmek kilise adına din adamının görevidir. Bu yağ, bilhassa İsanın çarmıhta çivilenerek acı çektiği yerlere sürülür. böylece hastanın şifa bulacağına, şayet ölürse rahat öleceğine ve günahlarının bağışlanacağına inanılır.

5 - Bütün toplumlarda olduğu gibi Hıristiyan toplumunda da aile kurumu kutsal sayılmıştır. Nikahın kilisede takdis edilmesi ailenin devamı için son derece önemlidir. Aile bağının kilisedeki birlik ruhu ile pekiştirilmesi gereklidir.

Katolik Kilisesi aile bağının (nikahın) bozulmasına, evlenmede ayrılığa izin vermez. Diğer mezheplerde böyle bir kayıt yoktur.

Günümüzde batıdaki aile kurumunun ve nikah bağlarının bu kadar sağlam olduğunu söyleyemiyoruz.

Kilisede icra edilen önemli ayinler arasında ruhanilerin takdisi de vardır. Bu da kilisenin önemli görevleri arasındadır.

II. HIRİSTİYAN İBADETİ (SACREMENT) :

Hıristiyanlıkta kilisede icra edilen günlük ve haftalık ibadetlerden başka senelik bayramlar da vardır.

İçinde kilise azizleri, Haç ve İsa heykelleri bulunan kilise

kendine mahsus mimari bir yapıya ve dini bir atmosfere sahiptir.

Kilisenin orta kısmında bulunan sıralara halk, mevkiine göre oturur ve ayini takip eder. Ön taraftaki yüksek yer ise ayini idare eden ruhanilere mahsustur.

A. Günlük İbadet :

Evvelce yedi defa iken bugün, her gün kilisede iki vakit ibadet ve dua vardır. sabah ve akşam yapılan bu ibadetler için tesbit edilmiş bir vakit yoktur. Bu, duruma göre ayarlanır.

Toplu ibadeti papazlar ve diğer ruhaniler idare ederler. Başkaları aynı vazifeyi yapamazlar. Çünkü İsa şakirtlerini takdis etmiş, şakirtleri de ruhanileri takdis etmiştir. İbadette İncil ve ilahi okunur. Ayrıca Eski Ahidden parçalar nakledilir. İncil ayakta dinlenir. Diğer metinler oturarak takip edilir. Dualar diz çökerek ve yerlere kapanarak olur. Bu, duanın konusuna bağlıdır. Günlük ibadet bir saat sürer. Toplu ibadet ferdi ibadetten daha makbuldür ve iştiraki istenir.

B. Haftalık İbadet :

En büyük ibadet pazar günü yapılan ve altı saat süren haftalık ayindir. Bu bir nevi haftalık ibadetin toptan yerine getirilmesidir. Bugünde hiçbir iş yapılmaz, dünyevi işlerle meşgul olunmaz. Pazar tamamen tanrıya ayrılmış bir gündür. Musevilikteki cumartesiye tekabül eder. Pazar ayininde vaaz ve nasihatlere de yer verilir. Vaftiz ve diğer ruhani merasimler hep pazar günleri yapılır.

Düğün merasimleri, dünyevi olduğu için, ikindiden sonra yapılır. Zira kiliseye göre ikindiden sonra artık pazartesi başlamıştır.

C. Büyük Bayramlar :

Hristiyanlıkta senenin muayyen zamanlarında yapılan ve

çok önem verilen ayin ve bayramlar vardır. Bunların başlıcaları şunlardır :

1 - *Noel Bayramı* : İsanın doğum yıldönümüdür. Her yıl Aralık ayının sonunda ve Ocak ayının ilk günlerinde kutlanır. Esas kutlama günü yirmibeş Aralıktır. Değişik Kiliselere göre bu tarih yer değiştirebilir. Kiliselerde ayinler yapılır, hediyeler alınır, bilhassa çocuklar hediyelerle sevindirilir. Çamağacı süslenmek, hindi eti yemek ve içki içmek bu kutlamanın belirgin özelliğidir. Noel baba bu bayramda ailenin vazgeçilmez müsafiridir (2)

Hristiyanlıktaki Noel bayramı, yılbaşı kutlamaları adı altında, İslam ülkeleri dahil bütün dünyaya yayılmış, Kilise dışındaki sosyal faaliyetler bu ülkelere de sirayet etmiştir.

İsanın doğumu kutlanırken, dinden olmayan unsurların bu bayramda yer almaması gerektiğine inanıyorum. Hele müslümanlar için söylenecek söz bulamıyorum.

3 - *Paskalya yortusu* : Hristiyanlıkta İsanın, ölümünden üç gün sonra dirildiğine inanılır. Paskalya bunun hatırasıdır. Nisanın onbeşinden sonraki pazara tesadüf eder. Bir hafta sürer. İsanın çektiği cefaları dile getiren İncil parçaları okunur. Tarihi, çeşitli kiliselere göre değişebilir.

3 - *Transfiguration (şekil değiştirme) günü* : Paskalyadan yüz gün sonradır. İsanın salbden evvel üç havarisinin önünde Tabor dağında beyazlar içinde insanıyetten ruhaniyete intikaliyle ilgilidir. İncilden bu olayla ilgili parçalar okunur. Haziran - temmuz aylarına rastlar.

4 - *Meryem Ana günü* : Ağustosun onbeşine yakın pazar günü yapılır ve bu günde kadınlara ve kızlara Meryem Ananın iffeti temsili olarak gösterilir.

5 - *Haç Yortusu* : Eylülün onbeşinde olur. Kudüsten İrana götürülen Haçın geri alınması ile ilgilidir.

(2) Noel ağacı için bakınız : Tötönlarin dini

Haç Hıristiyanlıkta çok önemlidir. İsanın asıldığı bir alet olarak lanetlenmesi icabederken, onun kanı sürüldüğü için kut-saldır, ve aynı hatıra tekrar yaşanır. Haç hıristiyanın taşıdığı bir semboldür. Koruyuculuğu ve uğuru için kullanılır. O, aynı za-manda bir dindarlık alametidir. Hıristiyan ülkelerde Bayramlar-da uzun resmi tatiller yapılır. Noel ve paskalya bunların en uzun olanlarıdır.

VI. B ö l ü m

HİRİSTİYANLIKTA BÜYÜK MEZHEPLER

Asıl kaynağından uzaklaşan Hıristiyan dininin asli talimleri-ni tesbit etmek gayesiyle zama zaman toplanan ruhani meclis-lerde bir takım görüş ayrılıkları belirmiş ve bu ihtilaflar, esaslar üzerinde ayrı görüşleri müdafaa eden çeşitli mezheplerin doğ-masına sebep olmuştur.

Herbiri ayrı bir dinin tezahürü gibi görünen bu mezhepleri sırası ile ve anahatları ile görelim.

I. KATOLİK MEZHEBİ :

Katoliklik, Hıristiyanlıkta en büyük otoriteye sahip bir mez-heptir ve Batı kiliselerinin temsilcisidir. Bu mezhebi temsil eden Katolik Roma kilisesinin zirvesinde Papa bulunur. Papa ruhani bir devletin başkanıdır. (1870) yılında Vatikan kurulun-da Papanın yanılmaz olduğu kabul edilmiş ise de, Ortaçağ bo-yunca işlenen cinayet ve zulümler Papa ve etrafındakiler için kara bir leke olarak tarihe geçmiştir. V. asırdan XVI. asra kadar geçen devreye Hıristiyanlığın ikinci devri adı verilir ki, Papalı-ğın istibdat devridir.

Papadan sonra Kardinaller, Piskoposlar ve Rahipler gelir. Bunlar ruhban sınıfını teşkil ederler. Ruhban sınıfının özel gö-revleri arasında evlenmemek de vardır.

Katolik mezhebinde herkes kilisenin doğmalarını (nassları-nı) itirazsız kabul etmek mecburiyetindedir. Aksi takdirde tefri-kacı olarak kabul edilir.

Katolik Doktrinine göre Meryem Ana hiç kimse ile temas etmeden hamile kalmıştır. Kutsal ruh baba ile oğuldan çıkmış-tır. İsa hem insan hem de tanrıdır.

Meleklerle karşı aşırı sevgi gösterilir. Arafatta kalanlar için de dua edilir.

Başlıca takdis âyinleri : Vaftiz, tövbe, çile, nikah, papazlığa tayin ve ölümlere yağ sürme gibi törenlerdir.

Hıristiyanların rahiplere günah çıkartma mecburiyetleri vardır. Cuma günleri et ve yağlı yenmez.

İbadet latince, herkes ayinlere düzenli olarak iştirak eder.

Katolik ayinlerinde bazı değişiklikler olmuştur. Önceleri şaraba batırılmış ekmeğe herkese verilirken, sonradan sadece ruhanilere tahsis edilmiş, halka yalnız ekmeğe verilmiştir. Bu duruma göre Katolik doğmaları ezeli bir tanrıdan gelmemektedir.

Merkezi Vatikan olan Katolik Kilisesi kendini, bütün Hıristiyan kiliselerinin anası ve muallimi sayar, Hıristiyanlığı dünyaya yayan tek evrensel kilise olduğunu iddia eder.

Katolik kilisesine Batı ve Latin Kilisesi dendiği gibi Petrusun kilisesi de denir. Söylendiğine göre bu kiliseyi, Havarilerin reisi Petrus kurmuştur. Romadaki Papalar ise onun halefleridir.

II. ORTODOKS MEZHEBİ :

Bu mezhebi temsil eden kiliseye Ortodoks kilisesi dendiği gibi Doğu ve Rum kilisesi de denmiştir. Çünkü bu mezhepte olanların ekserisi Rumlar ve doğululardır. Merkezi İstanbul'dur. Başında Patrik bulunur.

Doğu kilisesi Katolik kiliseden kesin olarak XI. asırda (1054) de ayrılmıştır. Daha önce de kısmi ayrılıklar vardı. İki başkent, Roma ile Kostantinopolis'in birbirine karşı durumları çeşitli vesilelerle ortaya çıkmış bulunuyordu. Bir teoloji olayı meselenin sathı çıkmasına sebep oldu : Katolik kiliseye göre kutsal ruh baba ile oğuldan çıkmıştır. Ortodoks kiliseye göre ise kutsal ruh, yalnız babadan çıkmıştır.

Bu ayrılığın bir sebebi de papa ile patriğin otorite kavgasıdır.

Ortodoks kilisesi A'rafı kısmen kabul eder, Papanın yanıl-

mazlığını ise reddeder, papazlar umumiyetle evlenir. tapınıp eski usullere uygun olarak her memleketin kendi dilinde yapılır. Halk şarap ve ekmekle kominyon ayini yapabilir.

III. PROTESTANLIK :

Bu mezhebi temsil eden kiliseye "İncil Kilisesi" adı verilir. Bu isim, bu kiliseye mensup olanların İncilden başka bir şeye kanmadıklarına işaret eder. Protestanlarca herkes İncili okuyup anlar. Bu, her Hıristiyanın hakkıdır. Onu anlamak için bir kilise adamına ihtiyaç yoktur. Herkes İncil önünde eşittir ve sorumludur. Bu görüşü ile Protestanlık, İncili yalnız kilise adamları anlar diyen zihniyete karşı çıkmış oluyor.

Protestanlık reformdan doğan bir mezheptir.

Bu itibarla bazı farklar gösterir. Protestan kiliseler *Papanın otoritesini reddederler ve Tanrıya ulaşabilmek için hiçbir kilise adamının aracılığını kabul etmezler. Papazlar evlenirler. Günah çıkarmak umumiyetle kaldırmıştır. Vaftiz ve Evharistiyaya inanırlar. Kiliselerde resim ve heykellere yer verilemez ve Haç çıkarma adeti yoktur.*

En yüksek otorite kutsal kitaptır. İnanan insan inanç temellerini bunun içinde serbestçe araştırabilir. Zorla kabul ettirilen bir şey yoktur. Meryem ananın insan dışı gebeliğine, azizlere ve A'rafa inanılmaz. İbadet ülkenin kendi dilinde yapılır.

Protestanlık Almanyada, İskandinav ülkelerinde ve Amerikada yayılmış bulunmaktadır.

IV. SÜRYANİLİK :

Süryaniler, Hz. Nuhun Sam adlı oğlundan torunu Aram neslinden gelme bir Sami grubunun adıdır. Asıl memleketleri Mezopotamya'dır. Hıristiyanlığı kabul eden Aramiler, "Suriyeli Hıristiyanlar" manasında Miladi (38) yılından itibaren bu isimle tanınmışlardır. Bu kilise ilk defa teşekkül ettiği için, eskiliği sebebiyle, "Kadim" ünvanını almıştır. Süryani Kadim Kilisesi

kendisini Hıristiyanlığın temel kuruluşu, gerçek Hıristiyanların da Süryani topluluğu olduğunu iddia etmektedir. Müstakil bir kilisedir. Diğer Hıristiyan kiliseler Süryanilere "Yakubiler" veya "Monofzitler" adını vermişlerdir. En büyük ruhani liderleri Patriktir. İlk merkezi Antakya'dır. Daha sonra Malatya ve Diyarbakır da merkez olarak kullanılmıştır. Dini muhitleri arasında Urfa'nın önemli bir yeri vardır, 1293 - 1932 yılları arasında Mardinin doğusunda bir dağın eteğinde kurulmuş bulunan "Deyru'z - Zafaran" (Zafaran Manastırı) Süryani Kadim Kilisesinin patriklik merkezliğini yapmıştır. Patrik İlyasin (1932) de ölümü ile Suriyede yapılan seçim sonunda patriklik bu memleketeye geçmiş ve merkezi de Şam olmuştur.

Halen Zafaran manastırı Metropolitliktir. Bu manastırda bir de ruhban okulu vardır. Midyat kilisesi Episkoposluktur.

Süryani Kadim Kilisesinde, Diyakosluk, keşişlik (papazlık) ve Episkoposluk olmak üzere üç çeşit dini rütbe vardır.

Başlıca inanışları Teslis, İsa ile beraber olma ümidi ve sevgidir. Sadece İznik, Efes ve İstanbul Konsillerini tanırlar. Süryanilerin Amentüsü diyebileceğimiz inançlarında : Allah, peygamber, vahiy ve Kitap, melek, Ahiret gibi temel ilahi esaslar yer almaktadır.

Kendi ifadeleri ile Namaz, Oruç ve Perhiz, Vaftiz, Evlenme, Ölüm merasimleri, Tövbe ve İtiraf başlıca ibadet ve ayin şekilleridir.

Namaz ismini verdikleri ayinleri rükü ve sücudludur. Oruçları perhizle karışık. Sünnet olmayı sadece sağlık yönünden düşünürler. Esas olan vaftizdir. Papazların dışındaki din adamları evlenirler. Boşanmak çok ağır şartlara bağlıdır. Dilleri, Arami - Süryani dilidir. İddiaya göre Tevratın orijinal dili Süryanicedir. Türkiye'deki Süryanilerin hemen hepsi türkçe konuşurlar. Ayinler de türkçe icra edilir. Onun için bu cemaata "Türk Süryanileri" denmiştir. Süryani cemaatinin sanat ve ilme büyük hizmetleri olmuştur.

Süryaniler tarih boyunca Türk devletine Sadık kalmışlar ve Lozanda, kendilerine ermenilerce teklif edildiği halde, azınlık statüsü talebinde bulunmamışlardır. Bu insanların bölge şartlarının dışında herhangi bir sıkıntıları olmamıştır. Son yıllarda süryanilerin. Batıya sığınma isteklerinin ardında dış güçlerin tahrikinin yattığı bilinmektedir. (1)

V. DİĞER MEZHEPLER

Hıristiyantaki mezhep sayısı bu sayılanlardan ibaret değildir. Müstakil hareket eden, milli karakter taşıyan ve varlığını her zaman hissettiren iki mezhep vardır ki, bunlar Ermeni Gregoryen Mezhebi ile İngiliz Anglikan mezhebidir.

Gregoryan mezhebini Ermeni kilisesi temsil eder. Bu kilisenin merkezi Erivandır. Başında bulunan ruhaniye "Katolikos" denir. İkinci merkezi Beyrutta bulunur. Katolik ve Protestan mezhebinde olanları da vardır.

Ermeni Gregoryen kilisesinin dünya yüzündeki faaliyeti siyasi ağırlıklıdır.

Çeşitli ülkelerde bulunurlar. İstanbul'da da değişik kiliseleri vardır. En önemli özelliği canlı kurban ibadetinin mevcudiyetidir.

Anglikan mezhebini, aynı isimle tanınan İngiliz Anglikan kilisesi temsil eder.

Anglikanizm'de Ermeni kilisesi gibi milli bir kilisedir. Reformdan doğmuş olmasına rağmen orta bir yol takip ederek Katoliklik ile kalvenizm arasında kendine bir yer bulmuş olan İngiliz Anglikan kilisesinin başı, hamisi ve destekçisi devletin kendisidir. Yani Kral veya Kraliçedir. Ruhaniler arasında "Kent" başpiskoposu birinci sırayı alır. Protokoldaki yeri de en

(1) Türk Süryaniler Tarihi, Aziz Günel, Diyarbakır, 1970, s.29- 42, 303- 327.
- Süryani Türklerin Siyasi ve İçtimai Tarihi, Mithat Sertoğlu, İst. 1974, s. 34- 36, 66- 74.

üstlerdedir. Bu kilisein ibadet dili İngilizcedir. daha çok İngiliz sömürgelerinde yayılmıştır.

Dünya üzerinde çok etkili olmuş geniş bir misyoner teşkilatına sahip bulunmaktadır. Anglikan Kilisesinin katolik kilisesinden kopması dini değil daha çok siyasi-dir.

Katolik inancıya yakın bir yerde bulunan "maruniler" in merkezi Beyruttur. Suriyede de bulunurlar. İlim dili olarak Arapçayı, ayin dili olarak da süryani dilini kullanmaktadırlar.

Maruni ruhanilerin Arap dili üzerinde büyük hizmetleri olmuştur.

Katolikliğe bağlı cizvitler Fransada kurulmuştur. İsa taraftarları manasına gelen cizvit papazları dünyanın her yerinde faaliyet göstermişler ve bu sebeple de başlarına gelmedik kalmamıştır.

İngilterede meydana çıkan Presbiteryenler, Amerikada etkili olan Metodistler ve Baptistler, Hıristiyan teokrasisini gaye edinmiş Mormonlar diğer reformist görüşlerdir.

Günümüzde atakta bulunan Amerikadaki "Moon hareketi, hünez kendi görüşleri doğrultusunda rayına oturmamış ve takipten kurtulamamış durumdadır. Her yeni dini cereyan gibi bunların da bir takım taraftarları vardır. Dinlerarası diyalog faaliyetleri de kendilerince umulan seviyede seyretmemektedir. Çeşitli ülkelerde bu arada İstanbulda merkez açmış bulunan Moon hareketinin geleceğini zaman belirleyecektir.

(Bütün tutarsızlıklarına rağmen günümüzde en etkin görünen Yehova Şehitleri için bakınız Hıristiyanlıkta Misyonerlik faaliyetleri.)

VII. B ö l ü m

REFORM HAREKETLERİ VE REFORMCULAR

I. REFORM VE SEBEPLERİ:

Hıristiyanlığın üçüncü devri XVI. ve XVII. asırdır. Bu asırda Hıristiyanlığın geniş çapta reform hareketlerine maruz kaldığına şahit olmaktayız.

XVI. asırda Avrupada hızla gelişen ilerlemeler karşısında ileri bir zihniyeti temsil edemeyen ve düşünen kafaları tatminden uzak bulunan Hıristiyan dinine yeni bir şekil vermeye istenmiş ve dini hayat yeniden tanzim edilmiştir.

Din üzerinde yapılan bu yeni harekete "Reform" denir.

Reformu hazırlayan birtakım sebepler vardır. Bunların başlıcaları şunlardır :

A. Papanın Tahakkümü :

Katolik Kilisesinin zirvesinde bulunan Papa yeryüzünde İsanın vekili ve Petrusun halefi sayılırdı. Vatikan kurulu onun hata etmez yüksek bir şahsiyet olduğunu kabul etmiştir. Bütün Hıristiyanlar Papanın her isteğine boyun eğmek mecburiyetinde idiler. Her hususta mutlak tasarrufa sahip bulunuyordu. Kral ve prenslerin üstünde bir otoritesi vardı. Yaptığı her hareket, akla ve ilme hatta insanlığa aykırı olsa bile itiraz edilmezdi. Bu sınırsız otoritesinin gölgesine sığınan Papanın yaptığı yolsuzluklar halkın gözünden kaçmamıştır. Hele Endülüjans satması ve haklı haksız dileğediğini afroz etmesi halka çok tesir etmiştir.

B. Evharistiya:

Evharistiya şaraba batırılmış ekmek yemek suretiyle İsa ile beraber olma inancıdır. Kilise bahsinde geçtiği gibi ekmek İsanın bedeni, şarap da onun kanıdır. Bunu yiyen insan İsa ile bir-

leşmiş olur. İsa onda yaşıyor demektir. Bu da halka ters görünmüştür.

C. Endülüjans :

Papa bir kilise yapmak veya mal - mülk edinmek istediği vakit insanların geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışladığını ileri sürerek, para ve mal karşılığı, içinde günahların affedildiğinin yazılı bulunduğu ve Endülüjans adı verilen bazı kağıtlar satmıştır. Halk bunu da çok uygunsuz bulmuştur.

D. Ağır Vergilerin Konması :

Endülüjans satmak için halkın bütün mallarını alan kilise, bu geliri ile de yetinmeyip çok ağır vergiler koymuştur. Fakir halka da uygulanan bu vergiler büyük sefaletlere sebep olmuştur.

E. Fikir Hürriyetinin Yokluğu :

Kilise nazarında kilisenin görüşüne uymayan her fikir ve görüş bidattır ve yasaktır.

Mesela bir bilginin herhangi bir alanda ilmi bir görüş beyan etmesi veya din adamı olmayan bir kimsenin mukaddes kitabın manasını öğrenmek istemesi bidattır ve yasaktır. Bu yasaklara uymayanlara karşı çok ağır cezalar tatbik edilmiştir. Orta çağda ilim adamları Engizisyon mahkemelerinde çok kötü muamelelere maruz kalmışlardır.

Hıristiyanlığın bu karanlık devirlerinde İslamın nuru parlamış, bu nurun ilim ve irfan ışıkları Endülüüs yolu ile Avrupaya geçmiş ve "Renaissance" adı verilen hamleyi doğurmuştur ki, Renaissance reformu hazırlayan sebeplerin en önemlisidir.

Bunlardan başka kralların, Papanın otoritesine boyun eğmek istememeleri de önemli bir sebep olarak gösterilmektedir.

İşte bu manevi, politik ve ekonomik sebepler XVI. asırda reformun doğmasını hazırlamıştır.

II. REFORMCULAR :

XVI. asırda Avrupada reform hareketlerini idare eden reformcuların başında Alman Luther gelir. Önceden fakir bir aile çocuğu iken sonradan teoloji profesörü olan Martin Luther, Roma'ya ilk kafa tutan adamdır. Lutherin en çok kızdığı şey, Endülüjans meselesi idi. (1517) de "Vittenberg" kilisesinin kapısına astığı (95) maddelik bildiriye, insanla tanrı arasına hiçbir kimsenin giremeyeceğini ileri sürerek ilk adımı attı.

Papa X. Leon, bu hareketinden dolayı Lutheri aforuz etti. Luther bunu da hiçe sayarak Roma ile tamamen ilgisini kestiğini ilan etti. Bunun üzerine Papanın isteği ve Şarlkenin emriyle "Worms" diyeti Lutheri muhakeme ederek ölüme mahkum etti. Fakat yakınlarının yardımıyla kaçtı. Luther faaliyetlerine devam etti. Bundan sonra uzun ve kanlı mezhep kavgaları başladı ve yirmibeş sene sürdü. Nihayet(1555) da "Obsburg" andlaşması ile Protestanlık resmi bir mezhep olarak kabul edildi.

Reformculardan ikincisi "Kalven"dir. Almanyada Protestanlık yayılırken, Fransa ve İsviçrede Kalven, kalvenizm adı altında yeni bir mezhep ortaya atmıştır. Fakat Kalvenistler amansız bir takibe maruz kalmışlardır. (1572) de Fransada vuku bulan "Saint Bartelmi" yortusundaki katliam hareketi Hıristiyanlık tarihindeki sayılı cinayetlerdendir. Nihayet "Nat" fermarı ile Kalvenistlere inanç hürriyeti tanındı.

İngilterede Reform işini bizzat Kral idare etti. XIII. Hanri'nin müsaadesiyle Katolik ve Kalvenizmin bir karışımı olan Anglikan mezhebi ve kilisesi kurulmuş oldu. XIII. Hanri'den sonra İngilterede de hayli din kavgaları oldu ise de I. Elizabeth zamanında Anglikanizm resmi mezhep olarak kabul edildi. Bugün de İngilterenin resmi mezhebi Anglikanizmdir.

III. REFORMUN SONUÇLARI:

Netice itibariyle reform yeni bir kilisenin kurulmasından ibaret kalmıştır. Reformun, bu yeni kilisenin talimleri haline

gelmiş bulunan, getirdiği bazı yenilikler vardır. Bunları şöylece özetleyebiliriz:

- 1- Kitab-ı Mukaddesin Hıristiyanlar için tek kaynak kabul edilmesi.
- 2- Her Hıristiyanın Kitab-ı Mukaddesi okuma ve izah etme hakkına sahip olması.
- 3- Protestan kiliseler için umumi bir riyaşetin bulunmaması ve her kilisenin müstakil idaresi.
- 4- Kilisenin günahları bağışlama hakkına sahip olmaması.
- 5- Kitab-ı Mukaddesin çeşitli dillere tercemesi ve ibadetin buna göre icra edilmesi.
- 6- Communion ayininde ekmek ve şarabın İsanın eti ve kanı ile ilgisi bulunmadığı, bunun ancak bir hatıradan ibaret olması,
- 7- Günahların itirafının zaruri olmadığı ve din adamları ile evlenmenin mübah sayılmaması.
- 8- Kilisede resim ve heykellerin bulunmaması

Bir çok araştırmacı, çeşitli bölgelere yayılmasına bakarak. Reform hareketlerinin başarılı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakat Reform başarısızlıkla neticelenmiştir. Onun tutunması ve yayılması uygun bir devreye rastlamasındandır.

Reform hareketi evvela bozulan kiliseyi islah edememiş ve Papanın otoritesine gölge düşürememiştir. Becerdiği şey yeni bir kilisenin kurulmuş olmasıdır.

Sonra Luther ve arkadaşları, reformu Hıristiyanlık için değil, kilise için düşünmüşlerdir. Bu bakımdan Hıristiyanlığa sonradan sokulan Teslis, İsanın insanların günahları yüzünden canını, vermesi, bugünkü Kitab-ı Mukaddesin durumu ve İsa'nın İncilinin nerede olduğu... gibi hususlar boşlukta kalmıştır.

Bu duruma göre reform bozulan dini temsil eden bozuk kiliseyi dahi islah edememiş ve başarısızlıkla neticelenmiştir.

Beşinci Kısım

HİRİSTİYANLIK

(Kur'ana Göre)

Kur'an-ı Kerime göre gerçek manada Hıristiyanlık; Allahın kul ve peygamberi olan İsa (a.s) vasıtasıyla Beni İsraille gönderdiği ilahi dininin adıdır. Buna, Hz. İsaya nisbet ederek "İsevilik" dendiği gibi, Kuran diliyle "İslam" adı da verilmiştir.

Bu dinin ilahi kitabı İncildir. Peygamberi de Hz. İsadır. İsevilik bu iki temel üzerine oturtulmuştur. Şimdi bunları, bugünkü şekillerinin ötesinde Kur'anın ışığı altında kısaca inceleyelim.

I. B ö l ü m

Hz. İ S A (a.s)

İsa (a.s) in anası olan Hz. Meryem, Beni İsrailin ileri gelenlerinden "İmran"ın kızıdır. Hz.Meryemin annesi de Beyt-i Mukaddeste vaktini ibadetle geçiren temiz bir zatın kızıdır.

Meryemin annesi, bir çocuk doğurursa onu Beyt-i Mukaddezin hizmetine adamıştı. Kız doğunca adını Meryem koydu ve sözünden dönmedi. Onu mabede götürüp bıraktı. Oradaki-lerden herbiri Meryemin himayesini üzerlerine almak istediler. Fakat bu, Zekeriya (a.s)a nasip oldu. Hz. Zekeriya aynı zamanda Meryemin teyzesinin kocası bulunuyordu.

Hz. Zekeriya, Meryemi hiç kimse ile temas ettirmiyordu. Fakat onun yanına girdiğinde hayrete düşürecek yiyeceklerle karşılaşılıyordu.

Bunların nereden geldiğini sordu. Hz. Meryem Allahın ihsan ettiğini söyledi. Allahın sevdiği kullarına dilediğini vereceğine ve meleklerin onu ziyarete geleceklerine inanan Zekeriya (a.s) bu sözü doğru buldu.

Hz. Meryem, her zaman olduğu gibi bir gün gene ibadet ediyordu. Birdenbire karşısında birini gördü. İrkidli ve kim olduğunu sordu. Bu, Allahın meleği idi. Allah tarafından gönderildiğini ve kendisine zeki bir çocuk vereceğini söyledi. Meryemin hemen, hiç bir erkekle görüşmediğini söylemesi ve iffesini müdafaaya geçmesi üzerine Melek: "Cenab-ı Hak insanlara alamet ve bir rahmet olmak üzere tıpkı Ademi anasız yarattığı gibi, senin oğlunu da babasız yaratacaktır, bu onun için çok kolaydır." dedi.

Allahın bu ihsanına Hz. Meryem memnun oldu.

Doğumu yaklaşınca şehrin haricine çıktı. Doğum sancuları

onu kuru bir hurma ağacının altına götürdü. Orada Hz. Mesih dünyaya geldi. "Keşki daha önce ölseymdim de unutulup gitseydim" dedi. Bu üzüntüsü arasında alt tarafında suyun aktığını o kuru ağacın hurma verdiği gördü ve: "Ye iç ve gözün aydın olsun" şeklindeki ilahi nidayı duydu.

Fakat Meryem çok üzülüyordu. Babasız doğurduğu yavrusunu halkın huzuruna nasıl çıkaracaktı? Utanarak çocuğu ile döndü.

Ona babasının kötü bir adam, annesinin de iffetsiz bir kadın olmadığını ve kötü bir iş yaptığını söylediler. Bunun üzerine Meryeme, bu ithamı reddetmesi ve bunu kendisi değil de, çocuğa bırakması bildirildi.

Hz. Meryem halkın toplu bulunduğu yere geldiği zaman ona yaptığı kötülüğü (!) sormak istediler. Meryem çocuğa işaret edince, "Beşikteki sabiy ile biz nasıl konuşuruz?" dediler. Bundan sonra hemen İsa konuşmaya başladı. "Ben hakikat Allahın kuluyum. O bana kitap verdi. Beni peygamber yaptı. Beni her nerede bulunursam mübarek kıldı. Bana, hayatta oldukça, namazı, zekatı emretti. Beni anneme hürmetkar kıldı. Beni, bir zorba, bir bedbaht olarak yaratmadı. Dünyaya getirildiğim gün de, öleceğim gün de, bir diri olarak (kabrimden) kaldırılacağım gün de selam (ve selamet) benim üzerimdedir."

İşte hakkında şek (ve ihtilaf) etmekte oldukları Meryemoğlu İsa Hak kavlince budur" (1)

Bazıları bunu tasdik etti. Geri kalanlar ise bu bir sihirdir dediler.

Hz. İsa otuz yaşlarına yaklaşınca Allah, Beni İsraille peygamber olarak gönderdi ve risaletini teyit için de birtakım mucizeler verdi. Kur'an-ı Kerim İsa (a.s) in peygamberliğini ve mucizelerini şöylece beyan etmiştir: "Onu İsrail oğullarına

(1) Meryem: 29 - 34.

peygamber gönderecek", (Onlara diyecek ki: "Hakikaten, ben size Rabbinizden bir ayet (mucize) getirdim. Hakikaten ben size çamurdan bir kuş biçiminde bir şey yapar, ona üfürürüm de Allahın izniyle derhal (canlı) bir kuş olur. (Yine) Allahın izniyle anadan doğma körü ve abraşı (Alaca hastalığına tutulan hastayı) iyi eder, ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyor, ne biriktiriyorsanız size haber veririm. Elbette bunlarda sizin için, iman edicilirsenez, kati bir ibret vardır." (2)

İsanın bunların dışında kalan beşinci mucizesi Havarilerin isteği üzerine, Allah'ın izniyle gökten bir sofraya indirmesidir.

Bilindiği gibi, bir peygamberin mucizesi zamanında yaygın olan şey ne ise o neviden olur. Mesela Musa (a.s)'ın mucizesi sihir, Hz. Muhammed (a.s)'ın mucizesi Belagat, Hz. İsanın ise tıptır. Fakat İsa (a.s) zamanında tıp ilminin çok ileri gitmediği söyleniyor. Bu, ruhu inkar eden Beni İsrail'e karşı ruhun varlığını isbattır.

Allah, İsa (a.s)'a insanları tek ve bir benzeri olmayan Allaha ibadete ve yalnız onun önünde eğilmeye davet etmesini emretti. Fakat hiç kimse onun bu davetine kulak asmadı.

C. Hakkın kendisini teyit için verdiği mucizeleri tek tek gösterdi. Gene de inanmadılar ve bunların birer sihir olduğunu iddia ettiler.

İsa (a.s)'a son derece düşman oldular. Hatta onun öldürülmesini istemeye kadar gittiler. Kendisine iman eden (12) Havariden "Yehuda" düşmanlarla birleşti ve Hz. İsayı ihanet etti. İsayı yakalattırmak için Romalı askerlerle birlikte geldiğinde, ilahî bir kudretin tecellisi olarak, hemen Yehuda İsanın kıyafetinde görüldü. Onu yakaladılar ve İsa zannederek çarmıhta idam ettiler. Bu arada Hz. İsa da Allahın inayetiyle idamdan kurtuldu.

Yahudilerce Hz. İsa haça gerilerek katli edilmiştir. Hıristi-

(2) Al-i İmran: 49

yanlar: İsa (a.s) in uluhiyet sıfatı ile ebediyen ölmediğine, tekrar gelip bütün insanları Hıristiyan yapacağına inanırlar.

Hz. İsa (a.s)'ın idamı, ref'i ve nuzulü ile ilgili İslam akidesinin özü ise şöyledir:

Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin Hz. İsayı öldürmediklerini, çarmıhta idam edilenin İsa olmadığını beyan buyuruyor: "...Halbuki onlar onu öldürmediler, onu asmadılar da. Fakat (Öldürülen ve asılan adam) kendilerine (İsa) gibi gösterildi. (Zaten ve) hakikaten (İsa ve onun katli) hakkında kendileri de ihtilafa düşüp kat'i bir şek ve şüphe içindedirler. Onların buna ait hiçbir bilgileri yoktur. Ancak (kupkuru bir) zanna uymak(tadırlar). Onu yakinen öldürememişlerdir. Bilakis Allah onu yükseltip kendisine kaldırmıştır. Allah mutlaka galiptir. Yegane hüküm ve hikmet sahibidir." (3)

Ayette işaret edildiği gibi Yahudiler asılanın İsa olduğunda şüphe etmişlerdir. Yüzüne bakanlar İsa demiş, vücudunu görenler ise bu İsa değil demişlerdir. İsanın idam edilmediği ve Allah katına yükseltildiği muhakkak. Bununla ilgili olarak Kuran-ı Kerimde şu ayeti okuyoruz: " O zaman Allah şöyle demişti: Ey İsa şüphesiz ki, seni öldürecek (onlar değil) benim, seni kendime yükseltip kaldıracak, seni küfredenlerin içinden tertemiz kurtarıp çıkaracak.. gene benim.." (4)

Müfessirler, Miraç hadisini delil kabul ederek, ref'in ruh ve bedenle olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hadiste Hz. İsanın yanında Yahya (a.s) da vardır. Halbuki Hz. Yahya ve diğer peygamberler için böyle bir iddia yoktur (5)

İbn-i Hazm, Kadî İlyaz, Sadettin Razi gibi zevat, Kur'anda ve sahih rivayetlerde Hz. İsanın bedenen ref'ine dair sarahat olmadığı görüşünde birleşmişlerdir (6).

(3) Nisa: 157- 158

(4) Al-i İmran: 55.

(5) Menar Tefsiri: c. VI, s20.

(6) Menar Tefsiri, c. VI, s. 21: İslam'a Yönelen Yıkıcı Hareketler: s. 162- 166.

İsa (a.s) in ruhu, eceli gelmediği için henüz kabzedilmemiş, ruhani bir semaya ruhan ref'edilmiştir. Miraç hadisine göre bu ikinci kat semadır. Bu duruma göre ayetin meali şöyle naklediliyor:

1- Seni ecelin gelinceye kadar koruyacağım, sana hiçbir zarar dokunmayacak, idam edilmeksizin normal bir ölümle öleceksin, bundan sonra senin ruhunu yakınım, Meleklerin eğleştiği mahalle yükselteceğim.

2-Seni vefat ettireceğim ve yüceltip yükselteceğim (7)

Ayette geçen "Teveffiy" canlı varlıklar, bilhassa insan için kullanıldığında "vefat ettirmek yani eceline yetiştirip ruhunu kabzetmek" manasını ifade eder.

Teveffiy ile ref arasındaki "Vav" tertibe delalet etmediğinden burada nükteli bir takdim- tehir vardır ve ref önce, teveffiy sonradır. Buradaki nükte: Allah'ın, Hıristiyanların İsayaya ilahi bir kudret isnat etmeleri karşısında onun vefat edeceğini, dolayısıyla kendi ilahi hakimiyetini anlatmak istemesidir (8)

İsa (a.s) kıyameten önce nüzul edecektir. İslama göre vazifesini ifa ettikten sonra, diğer insanlar gibi vefat edecek, Müslümanlar namazını kılarak defnedecekler ve kıyamette tekrar diriltilecektir.

Hz. İsanın nüzülü ile ilgili olarak, Muhammed Enver Şah El-Keşmiri El-Hindi: "Et- Tasrih bima tevatere fi Nüzul'il- Me-sih" adlı eserinde bütün sahih rivayetleri toplamıştır. Müellife göre bu hususta lafzi olmasa da manevî tevatür vardır.

Buhari ve Müslim Ebu Hureyre (r.a)den şu mealde bir hadis rivayet etmişlerdir: "Hayatım yedi (kudretin)de olan Allaha yemin ederim ki, muhakkak Meryemoğlu İsa yakında aranıza bir

(7) El-Mesihyye,s. 23- 24; Hak Dini Kur'an Dili, c. II, s. 1111- 1115; Menar Tefsiri,c. VI,s. 20.

(8) Hak Dini Kur'an dili, c. II,s. 1112.

hakim-i adil olarak (gökten yere) inecek, salibi kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak,mal çoğalacak, hatta kimse mal kabul etmez olacak." (9)

Ebu Hüreyre bundan sonra isterseniz şu ayeti okuyunuz der:

"Ehl-i Kitaptan hiçbiri hariç olmamak üzere ölümünden evvel, And olsun ona (İsayaya) mutlaka iman edecek, O da kıyamet günü kendileri aleyhine bir şahid olacaktır." (10)

Et-Tasrihdeki hadislerde, henüz yaşadığı, nüzulünden sonra İslama göre hükmedeceği, herkesin Müslüman olacağı, sonra vefat edeceği ve Müslümanların namazını kılarak defnedecekleri kaydedilmektedir (11)

Şehristaniye göre İsa (a.s)ın peygamberlik süresi üç sene, üç ay, üç gündür (12).

(9) S. Buhari Terc., c.VI, s. 658- 659 (1018), Müslim, c. I,s. 203- 204- 242 (15).

(10) Nisa: 159.

(11) Et-Tasrih: s. 160- 165 (15) ve 246 (65)

(12) Al-i İmran: 34- 37, 44; Meryem: 19, 21, 23,33; Enbiya: 91; Maide: 112- 115

II.Bölüm

KUR'ANDA İNCİL

İncil İsa (a.s)a Allah tarafından gönderilen ilahi kitabın adıdır. İncil Kur'anda diğer kitaplarla birlikte, bir iman esası olarak şöylece kabuledilmektedir: "De ki; Allaha iman ettik, bize indirilen (Kur'an-ı Kerim)e, İbrahim'e, İsmail'e, İshaka, Yakuba ve oğullarına indirilenlere, Musaya, İsaya ve peygamberlere Rablerinden verilenlere de inandık...(1)

Maide suresinin 68. ve Tevbe suresinin 111. ayetlerinde İlahi kelimeler olmaları ve aynı esasları telkin etmeleri yönünden İncil, Kuran ve Tevratla aynı seviyede zikredilmiştir.

Ayrıca Hz. İsa'nın İncilini Cenab-ı Hak Kur'an-ı Keriminde bir hidayet, bir nur, bir rahmet ve fenalıktan sakınanlar için bir nasihat (öğüt) kitabı olarak tavsif etmiştir. Şöyle ki: "Arkalarından da (bu peygamberlerin) izlerince Meryemoğlu İsaya Tevratın bir tasdikçisi olarak- gönderdik. Ona da içinde bir hidayet , bir nur bulunan İncili -Ondan evvelki Tevratın bir tasdikçisi ve sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere- verdik (2) Allah teala İncili Hz.İsaya vahyettiğini Kur'an-ı Keriminde beyan etmiştir.

"Arkalarından da Meryemoğlu İsaya gönderdik. Ona İncili verdik.." (3)

Meryem suresinin 30. ayeti de şöyledir:

"İsa dile gelip dedi ki: Ben hakikat Allahın kuluyum. O bana kitap (İncil) verdi. Beni peygamber yaptı."

Allah teala İsaya öğrettiklerinden şöyle bahsediyor: "(Allah) ona yazmayı, hikmeti, Tevratı, İncili öğretecek." (4)

(1) Al-i İmran : 84

(2) Maide: 46; Al-i İmran: 3

(3) Hadid: 27

(4) Al-i İmran: 48

Kuran-ı Kerimin telkin ettiği ve müslümanların iman ettikleri İsa'nın vahye müstenit İncili mevcut değildir. Mevcut İnciller de yukarıda tesbit edilen güzel sıfatları taşımamaktadır. Hem eldeki İncil tek değildir. Bugün artık İncil yok, İnciller ve İncillerden başka kutsal kitaplar vardır.

Yeni Ahid adı altında toplanmış bulunan bu kitaplar, İsa'nın veya şakirtlerinin ağzından çıkmış sözler değildir. Bunların daha sonraki asırlarda meçhul yazarlar tarafından kaleme alınmış olduklarını çeşitli yollarla tesbit ediyoruz.

A. İNCİLİN DİLİ:

İsa ve havarileri Yahudi idiler. İsa'nın ve şakirtlerinin sözlerinden her biri orijinal şeklinde muhafaza edilmiş olsaydı, bunun İbranice olması lazım gelirdi. Halbuki Yeni Ahidin İbrani dilinde bir nüshası dünyada mevcut değildir. Eski nüshaların hepsi Yunancadır. Hıristiyan yazarlar bu ciddi kusuru örtbas etmek için, İsa zamanında Yunancanın umumî olarak kullanıldığını ileri sürerler. Bu, çeşitli sebeplerden dolayı muteber bir delil değildir.

Milletler dillerinden kolay kolay vageçmiyorlar. Zira onlar için dil en mukaddes bir mirastır. Nitekim, sayısız tesirlere rağmen Yahudiler, İsa (a.s)dan bu yana ikibin sene geçtiği halde hala-bozuk da olsa- kendi dillerini konuşmaktadırlar. Yarım asırlık bir Roma idaresi devrinde, Yahudilerin dillerinden vazgeçtikleri ve Yunanca okuyup yazdıkları hiç düşünülemez.

Roma idaresi devrinde Yahudilerin dillerini terk etmediklerini isbat eden çeşitli deliller vardır.

1- Yahudiler seviye bakımından kendilerini, Romalılardan daima üstün kabul ettiklerinden bazı manevi değerleri, bilhassa dilleri ile öğünmüşlerdir.

2- Yahudiler, siyasi iktidarı yeniden elde edeceklerine inandıkları için ezilmemişler ve dillerini ihmal etmemişlerdir.

3- O devirde yazılan kitaplar arasında hiçbir Yunanca esere rastlanmamaktadır, hepsi İbranicedir.

4- Şayet Roma'nın tesiri olsa idi, İbrani diline Yunanca değil, latince kelimelerin girmesi gerekirdi. Hem o zaman Roma İmparatorluğu ikiye bölünmemiştir.

5- Yeni Ahidde orijinalliğini muhafaza eden bazı terimler Yunanca değil, İbranicedir.

Bütün bunlar gösteriyor ki, Yeni Ahidi meydana getiren kitaplar Hıristiyanlığın Yunana nüfuzundan sonraki asırlarda yazılmış, fakat İsa ve şakirtlerine isnad edilmiştir. Bu nevi kitaplar insana ne derece güven verebilir? Her türlü şüpheden uzak ve ilahi kelam olduğu hemen anlaşılan başka bir kitabın Allah'tan gelmesi elbette lazımdır.

B. İNCİLİN TAHRİFİ:

Matta İncilinin bildirdiğine göre Hz. İsa, Musa (a.s)'ın şeriatını yıkmaya değil, yapmaya tamam etmeye geldiğini beyan etmiştir. (5)

Halbuki bugünkü Yeni Ahid, Musa şeriatının İsa (a.s) tarafından tamamen kaldırıldığını öğretmektedir. Bu bir tenakuz (çelişki) dir. Bir kitap kendi kendini baltalar ve çürütürse yani yazarın, hiç olmazsa akli başınad bir yazarın eseri olamaz. Yeni Ahid kitaplarını İsanın havarilerinin dikte ettiklerine gelince.. Onların mantıksız oldukları asla söylenemez. Zira peygamberlerin yakın arkadaşları makul ve seviyeli insanlardır.

Hıristiyanlığın temeli sayılan Teslisle ilgili yegane ayet şöyle idi: "Çünkü gökte şahadet edenler üçtür: Baba, kelime ve Ruh'ul-Kudüs ve bu üç birdir ve yerde şahadet edenler üçtür. Ruh ve su ve kan ve bu bir de mutabıktır. "" (6)

(5) Matta 5: 17- 18

(6) Yuhannanın Mek. 5: 7- 8.

(1881) de basılan tashihli nüshadan birinci kısım çıkarılmış ve bugünkü yeni baskılarda bu yoktur.

Bu misal bize, Hıristiyanlığın kutsal kitabı üzerinde tahrifler yapıldığını ve bu tahriflerin devam ettiğini göstermektedir.

İncilin metni içinde bir takım birbirine zıt ve çelişik ifadeler vardır. Bu zıtlıklar, İncillerin, Allahın vahyi olmadıklarını isbat ediyor. İnsan müdahalesi vahyi tanınmayacak hale sokmuştur. Sıradan bir insanın eserinde bile bu nevi tutarsızlıklara rastlanamaz. O halde Allahın kitabında bu çeşit ifadelere nasıl tahammül edilebilir? İncil bu tür çelişkilerin misallariyle doludur.

Yeni Ahid'in ahlak kuralları ile ilgili olarak Yuhanna ve Matta İncilerinden tipik iki örnek bu konuda fikir vermeye kafi gelecektir.

"Üçüncü gün Galilenin Kana şehrinde düğün oldu. İsanın anası da orada idi. İsa ile şakirtleri de düğüne çağrıldı ve şarap eksilince, İsanın anası ona dedi: Şarapları yok, İsa ona dedi: Kadın benden sana ne? Saati daha gelmedi." (7)

Ve biri İsaya dedi: "İşte anan ve kardeşlerin seninle söyleşmek isteyerek dışarıda duruyorlar. Fakat İsa cevap verip kendisine söyleyene dedi: "Benim anam kimdir ve kardeşlerim kimlerdir? (8)

Yuhanna ve Mattanın naklettikleri bu cümlelere göre İsanın, annesine karşı pek saygısı yoktur. İlkel dinlerde ve en basit insanlarda bile ehemmiyetle ele alınan anne sevgisi ve ona gösterilecek hürmet ve nezaket İsa da mevcut değildir. Böyle bir insan nasıl peygamber olabilir?

Acaba İncil yazarları böyle çirkin bir isnad için neden İsa (a.s) ı seçtiler? Daha doğrusu, bir peygamber için böyle ahlak

(7) Yuhanna 2:1- 4

(8) Matta 12: 47- 48

dışı örnekler veren bir kitap Allah kelamı olabilir mi?

Halbuki Kur'an-ı Kerim, Meryem suresinde İsa (a.s)'ın annesine karşı çok hürmetkar olduğunu şöylece beyan buyurmuştur:

"... (Rabbim) beni anneme hürmetkar kıldı, beni bir zorba, bir bedbaht olarak yaratmadı.. " (9)

Verilen bu kısa bilgilerden sonra netice olarak diyebiliriz ki, Hz. İsa (a.s)'ın konuştuğu dilde olmayan onun müdafaa ettiği fikirlere zıt görüşler ileri süren, içinde çelişkiler bulunan ve insanlara ahlak kurallarına uymayan telkinlerde bulunan bir kitap, Kur'anın temsil ettiği yüce zihniyetle asla bağdaşmaz.

Kur'an ve onun önünde eğilen Müslümanlar, bugünkü Yeni Ahid mecmuasını haklı olarak ilahi bir kitap kabul etmezler. İslam aleminin bağrına bastığı İncil, İsa (a.s)'a Allah tarafından inzal buyurulan ve ilk şeklini muhafaza etmiş bulunan Kur'anın haber verdiği ilahi kitaptır.

Burada bir hususu netlikle ifade etmek isterim. Mevcut kutsal kitapta, kelime ve ifade olarak, Allah kelamı bulunabilir. Biz müslümanlar bunlara tereddütsüz inanmaktan şeref duyarız. Ancak Kitâb-ı Mukaddesin tamamı hak kelimeler vasfı ile elimizde olsa bile bununla amel etmeyiz. Zira Allah bütün insanlar için son defa Yeni bir kitap göndermiştir. O da Kur'andır.

(9) Meryem: 29- 34

III. Bölüm

MÜSLÜMANLARA GÖRE DİĞER ÖZELLİKLER

Bundan önce gördüklerimizin dışında Hıristiyanlığı Müslümanlar şu esas özellikleri ile de tanırlar.

1. Müslümanlar, tahrif edilmemiş, Hıristiyanlığın mutlak Tevhid dini olduğuna ve her şeyi yoktan vareden ve tek olan Allah teelayı itiraf ettiğine ayrıca Hz. İsanın Allahın Resulü ve kulu olduğunu kabul ve ilan ettiğine inanırlar.

Müslümanların bu inançları Kur'an-ı Kerimin şu ayetlerine dayanır:

a) "... Ey İsrailoğulları benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allaha kulluk edin..." (1)

b) Allah hakikaten için (üç tanrının) biridir" diyenler and olsun kafir olmuştur. Halbuki bir tek Tanrıdan başka hiçbir tanrı yoktur. Eğer diyegeldikleri (bu sözden) vageçmezlerse içlerinde o kafir kalanlarına her halde pek acıklı bir azab doku-nacaktır (2)

c) "Sen emrettinse ben onlara bundan başkasını söylemedim (dediğim hep şu idi:) Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allaha kulluk edin. Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcu idim. Fakat vaktaki sen beni içlerinden aldın, üstlerinde nıgehban yalnız sen kaldın. (Zaten) sen (her zaman) her şeye hakkıyla şahitsin." (3)

Markos İncili (12:28- 32) de Allahın üç değil bir olduğunu beyan etmiş bulunuyor.

Bilindiği gibi bugünkü Hıristiyanlıkta esas prensip "Teslis"

(1) Maide: 72
(2) Maide : 72
(3) Maide: 117.

akidesidir. Bu inanca göre Baba- Oğul ve Kutsal Ruh üçlüsünde tezahür eden bir Allah vardır.

Baba Allah'tır. Oğul İsadır. İsa Meryemden doğmuştur. Fakat yaratılmamıştır. Allah Hz. İsa'da beden haline gelmiştir. O da Oğul Allah'tır. Mukaddes ruh Allah'tan ve Oğuldan çıkmış olup aynı derecede Allah'tır.

Bu inanç Hıristiyanlığa sonradan sokulmuştur. Eski dinlerin bazılarında bu inancın örneklerini buluyoruz. Hindt dinindeki Brahma, Vişnu Şiva; Mısır dinindeki Oziris, İzis, Horus; Ön Asya dinlerindeki Sin, Şamaş, İştâr üçlüleri ile Eski İran dinindeki Hürmüz- Ehrimen ikilisi Hıristiyanlıktaki Teslis akidesinin temelini teşkil etmiştir.

Sonra İzisin kucağında oğlu Horüs, Tanrı İştârın öldürülen oğlu Temmuz, Tötonlardaki Tanrı Balder ve Bhagavat- Gita'da yer alan Krişna efsanesi, oğul tanrı olan İsanın daha önceki örnekleridir.

Halbuki Hz. İsa (as)ın telkin ettiği Allah birdir, eşi ve benzeri yoktur. O ne doğmuştur, ne doğurmuştur.

Aynı fikri (325)de Ariyos da müdafaa etmiştir. Bu görüş Romada (381) sensine kadar benimsenmişse de sonradan söndürülmüştür.

2. Müslümanlar Hz. İsanın yalnız İsrailoğullarına peygamber olarak gönderildiğine, yani peygamberliğinin hususi olduğuna inanırlar.

Al-i İmran, ayet 8- 49)da şöyle bulurulmaktadır:

"(Allah) ona yazmayı, hikmeti, Tevratı, İncili öğretecek. Onu İsrailoğullarına peygamber olarak gönderecek..."

"Allah beni, hastalar şifa bulsun, günahkarlar doğrulsun diye İsrail ailesi üzerine Peygamber yapmışsa da, ben Allahın kuluyum..." (4)

(4) Barnabas İncili: 52.

3- Gene Müslümanlar inanırlar ki, İsa (a.s), Muhammed (a.s) efendimizin peygamber olarak gönderileceğini haber vermiştir. Bunu önce Kur'an-ı Kerimden öğreniyoruz.

Mermeyoğlu İsa bir zaman (şöyle) demişti: "Ey İsrailoğulları, ben size Allahın peygamberiyim. Benden evvelki Tevratı tasdik edici; benden sonra gelecek bir peygamberi de - ki - adı Ahmeddir- müjdeleyici olarak (geldim). Fakat o, kendilerine açık açık deliller getirince, bu apaçık bir büyüdür dediler." (5)

Kur'anın bu ayetinden sonra ikinci delil olarak Yuhanna İncilindeki şهادetleri zikredebiliriz.

"Bununla beraber ben size hakikati söylüyorum; benim gitmem sizin için hayırlıdır. Çünkü gitmezsem, tesellici gelmez..." (6)

Buradaki Tesellici (Paraklitin) tercemesidir ki, bu peygamber efendimizdir.

"Size söyleyecek daha çok şeylerim var, fakat şimdi dayanamazsınız, fakat o hakikat ruhu gelince size her hakikate yol gösterecek..." (7)

İkinci cümlede Hz. İsanın söyleyemediği hakikatlar, Kur'an'da bulunan ilahi hükümlerdir. Zamanla insanların zihinleri gelişecek, bu hükümleri kavrama seviyesine yükselecekler ve Hz. İsanın haber verdiği son Peygamber bu hakikatları insanlara bildirecektir. Sonra gene bu gelecek peygamber Hz. İsanın bir anneden doğmadığına ve onun Allahın oğlu olmadığına şahitlik edecektir.

Hz. Hatice (r.a) amcazadesi "Varaka b. Nevfel"e Resûl-i Ekreme ilk vahiy geldiği vakit durumunu anlatınca Varaka aynen şöyle söylemiştir: "Ya Hatice, Muhammed her halde İncilde İsanın müjdelediği Peygamber olsa gerektir. Ben onda o

(5) Es-Saf: 6

(6) Yuhanna 216: 7.

(7) Yuhanna 16: 12, 13.

alametleri görüyorum." Gene bir Hıristiyan olan rahip Bahire de, Hz. Muhammedi küçük iken görünce ondaki fevkaladeligi sezmiş ve : "İsanın tebşir ettiği Peygamber herhalde bu olacaktır." demiştir.

Barnaba İncilinde ise daha açık müjdeler vardır. 220. faslın sonunda gelecek Peygamberin adının "Muhammed" olduğu yazılı bulunmaktadır.

4- Müslümanlar İsayaya gönderilen ve Allah kelamı olan İncilin Kur'ana çok yakın olduğuna inanırlar. Bu İncillerin ortadan kaldırılması ve gizlenmesi kasıtlı olarak yapılmıştır.

Kur'anın dışında buna en büyük delilimiz Hıristiyan dünyasında gizli tutulan Barnabas İncilidir.

Kiliselerce meşru kabul edilen dört İncilin yazarlarından hiç birisi Hz. İsayı tanımamışlar ve onunla yüzyüze gelmemişlerdir. İsa (a.s)'ın konuştuğu dil Aramice olduğu halde İnciller Yunanca yazılmış olup miladi dört ve beşinci yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Buna mukabil Barnabas İsanın Havarilerindendir. Peygamberliği süresince onun yanından hiç ayrılmamış ve ondan aldığı mesajları bizzat tesbit etmiştir. Barnabas İncili (325) İznik Konsili'ne kadar İskenderiye kiliselerince Kanonik (doğru) bir İncil olarak kabul edilmiştir. (366) yılında papa olan Demasus, daha sonra da piskopos Gelasus tarafından Apokrif (halktan gizlenen) İnciller arasına alınarak okunması yasaklanmıştır.

İngilizce çevirisine esas olan Barnabas İncilinin İtalyanca el yazması papa VII. Sextus'ün özel kütüphanesinde bulunmuştur. Bu nüsha papanın arkadaşı rahip Fra Marino'ya intikal etmiş bir müddet sonra da Prusya Kırılının danışmanlarından J.E. Cramer'e geçmiştir. Cramer bu el yazması nüshayı 1713de Saray Prensi Eugene'e hediye etmiş, 1738 tarihinde de Viyana Milli Kütüphanesine konulmuştur. Bu İncil hala bu kütüphanede bulunmaktadır.

1907 yılında İngilizceye çevirilerek Oxford Üniversitesi basımevi tarafından yayınlanan Barnabas İncili iki adedi hariç anında ortadan koymuştur. Bunlardan biri British Museum'da, diğeri ise Washington Kongre kütüphanesinde bulunmaktadır.

Barnabas İncili İngilizce, Almanca ve Arapçaya terceme edilmiştir.

Son Pakistan baskısı kongre kütüphanesinden elde edilen nüshadan yapılmıştır (8)

Havari Barnabasın İsadan bizzat alarak yazdığı İncili gözden geçirildiği zaman onun, Tevratla Kur'an arasında ilahi bir köprü vazifesi gördüğünü anlıyoruz. Şöyle ki;

1- Allah birdir, eşi ve benzeri yoktur, doğurmamış ve doğurulmamıştır.

2- İsa Allahın kulu ve resulüdür.

3- Hz. İsa Çarmıha gerilmemiştir. Allah onu himayesi altına almıştır; tekrar dünyaya dönecektir.

4- Hz.İsa Allahın oğlu değil, Meryemin oğludur.

5- İsa yalnız Beni İsraille peygamber gönderilmiştir.

6- İsadan sonra gelecek Peygamberin adı Muhammeddir.

7- İnsan günahsız doğar. Onun günahkarlığı sonraki amellerine bağlıdır.

8- Hiç kimse günahları bağışlamaya yetkili değildir. Bu Allaha mahsus bir yetkidir.

9- Ekmek ve Şarabın İsanın kanı ve bedeni ile ilgisi yoktur.

10- Bütün peygamberler masumdur ve Allah onlara kitaplar vermiştir.

11- Bir hesap günü vardır. Bu hesap ta İsa yalnız şahittir.

(8) Barnabas İncili, K.B.Y.Birliği İst. neşri. S. 47- 54

IV. B ö l ü m

HİRİSTİYANLIKTA MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

Hıristiyanlar, silah kuvveti ile dinlerini yayamayacaklarını ve İslamı ortadan kaldıramayacaklarını anlayınca metod değiştirdiler. Vaaz, nasihat, kitap, risale, okul ve hastahane gibi yeni metodlara başvurdular.

Bu faaliyetler, yalnız dinî telkin ve Hıristiyanlaştırmadan ibaret değildi. Din propagandası yanında Hıristiyan kültürünü, yıkacakları milli kültürün yerine ikame etmek, milletleri kendi milli değerlerinden uzaklaştırmak esas hedefleridir. Hatta bu faaliyetler, çok defa memleket ve toprak zaptına kadar varmıştır. Afrika ve dünyanın birçok yerindeki Hıristiyan devletlerin sömürge ve hakimiyetleri bunun açık örnekleridir.

Misyoner ve Misyonerlik kelimeleri, Fransızca "Mission" (misyon) köküne bağlı tabirlerdir. Misyon, devletler veya herhangi bir teşekkül tarafından bir kimseye verilen özel görev ve yetkidir. Bu yetki, diplomatik olabileceği gibi dini de olabilir. Dini faaliyet ve propaganda için kendisine böyle özel yetki ve görev verilen din adamı, papaz ve rahibe Missionère (Misyoner) denir. Misyonerlik, genel manada başka dinden olanları kendi dinine kazandırmak için kurulan dernektir. Hususi manada ise Hıristiyan olmayan memleketlerde Hıristiyanlığı yayma gayesini güden teşekkülün adıdır.

İlk Hıristiyan misyoneri, Havari olmayan fakat kiliselerce Havari kabul edilen Saint Paule (Pavlos)tur. Aziz Pavlosla başlayan, Haçlı Seferli ile harp vaziyetine dönüşen Hıristiyan misyoner faaliyeti, daha sonra, İncilli milletler arasında dostça yayma şeklinde gelişmiştir.

Tarih tekerrürden ibarettir. Ne hazindir ki, günümüzde bazı Hıristiyan ülkeler, ekonomik, siyasi ve askeri güçleri sayesinde

İslamiyetin doğuşu ile aldıkları ilk tavıra dönmüşlerdir. Ancak, ilan edilen savaş dolaylı ve maskelidir. Daha üzücü olanı ise bazı müslüman ülkelerin, müslümanlara karşı yapılan bu savaşlara, küçük hesaplarla, çanak tutmalarıdır.

I. TARİHÇESİ:

Hıristiyan misyonerlerinin hareket noktası Hz. İsanın şu telkinidir.

"Gidin ve yeryüzünde her yaratığa İncili telkin edin."

Bu emir, Hıristiyanlarda Yahudilerden sonra ikinci bir Arz-ı Meud (vadedilmiş kutsal toprak) idealini doğurmuştur. Bunun neticesi olarak (1662)de Vatikanda bir(Propaganda Bakanlığı) kurulmuştur. Bu bakanlık Pariste (Dış Misyonlar Papaz Okulu)nu açmış, daha sonra buna yenilerini eklemiştir. I. Cihan Harbinden sonra (1917 de) Katolik misyoner teşkilatı, faaliyetini bütün dünyaya yöneltmiştir.

Hıristiyanlığın Protestan kanadı ise işi başından itibaren sıkı tutmuş ve misyonerlik faaliyetlerine son derece önem vererek İngiltere, Amerika ve Danimarkada birçok cemiyetler kurulmuştur. Bütün dünyada olduğu gibi İstanbul'da da bir karargahları vardır.

Türkiyede bu faaliyete, aslen Kayserili olan Gregory önderlik etmiştir. İlk olarak Ermeni Kralı Tridat (302) yılında (John) adı ile Hıristiyan olmuş, (312) de Büyük Konstantin de bu dine, siyasi menfaati açısından kapılarını açmıştır. Yedinci asırda İslam dini doğdu. Bu yeni imanın gönülleri fethetmesi ile kiliselerde büyük bir gerileme görüldü ve Hıristiyanlık bir noktada kaldı. Haçın yerini Hilal aldı. Bu iki din arasındaki çatışma, Haçlı ordularının Anadoluya saldırmaları ile başladı. Anadolu Haçlı ordularına mezar oldu. Kudüse gidebilenleri de büyük vahşet ve barbarlık örnekleri vererek geldikleri yere döndüler.

İlk önce İran üzerinde tesir icra eden misyoner teşkilatı, daha sonra faaliyetini Mısır ve Habeşistan üzerine yöneltti.

En kuvvetli misyoner teşkilatı İngilterede kurulmuştur. (1646) da İngiliz parlamentosu Londrada, Hıristiyanlığın dünyaya yayılması için bir cemiyet kurdu. Bu teşkilat 19. asırda yedibin şube açmış ve (28) milyon kutsal kitabı parasız dağıtmıştır.

Daha sonra Hıristiyan Genç Erkekler Cemiyeti (Y.M.C.A) ile Hıristiyan Genç Kadınlar Cemiyeti (Y.W.C.A) kuruldu.

Türkiye ile ilgili faaliyet (1854) yıllarında başgösterdi. Türkiye için şu hususlar tavsiye edildi:

- 1- Türk ve Ermeni dilinde kitap neşretmek için teberruda bulunmak,
- 2- Misyoner okullarına yardımd bulunmak.
- 3- Protestan Kiliseler kurmak.

Bir süre sonra Ermeniler vasıtasıyla Türkiyeye nüfuz etmek için "Cenubi Asya Misyonlarına Yardım Cemiyeti" kuruldu. Buna bağlı olarak bazı kiliseler ihya edildi ve Bursada, Kız-Erkek olmak üzere iki misyoner okulu açıldı. İstanbulda Rıza Paşa Yokuşunda kurulan Bible House (İncil Evi), Türkiye'deki misyoner faaliyetlerinin karargahı oldu.

İslam aleminin merkezi kabul edilen Türkiye, önem sırasına göre, üç faaliyet sahasına ayrılmıştır.

- 1- Batı Türkiye (İstanbul, Bursa, İzmir, Trabzon, Merzifon, Sivas ve Kayseri)
- 2- Merkezi Türkiye (Antep ve K. Maraş)
- 3- Doğu Türkiye (Van, Erzincan, Mardin, Bitlis ve Harput)

Osmanlı Devleti misyonerlere ait bazı müesseseleri kapatıyordu: Bunun üzerine Amerika hükümeti Kayseri, Tar-

sus, Selanik, Van, İzmir, Adana, Sivas, K. Maraş ve Beyruttaki okul, hastahane, yetimhane ve misyoner ikamethanelerini resmen tescil ettirdi.

O zaman İstanbulda İtalyan, Amerikan, Fransız, Avusturya ve Almanlara ait (16) okul bulunuyordu. Bu okullar, I. Cihan Savaşında devlet tarafından işgal edildi. Harpten sonra hepsi iade edildi ve yeniden tedrisata açıldı.

Bu okulların bir kısmı halen faal bulunmaktadır.

II. MİSYONERLERİN YETİŞTİRİLMESİ:

Misyonerler, yapacakları işin karakterine göre, zeki ve kabiliyetli çocuklar arasında seçim yapılarak küçük yaştan itibaren hususi öğretim ve eğitimle yetiştirilirler. Şimdi bu öğretim ve eğitimi, esas adı John, takma adı ise İbrahim olan, Türkiye'de yetişmiş bir misyonerin kendi ağzından dinleyelim.

"Bütün İngiliz Sefaret ve Konsolöslüklerinde Misyon Cemiyetinin mükemmel talimatı vardır. İşte bu talimata göre çocuklar büyütülür, okutulur, öğretilir ve yetiştirilir. Ben ve arkadaşım Herbert on yaşında iken Misyon Cemiyeti tarafından İstanbula gönderilmiş idik. Doğruca Sefarethanemize gittik. Sefir beni Seferat kavası Cihangirde sakın Ali ağaya teslim etti ve şöylece tenbihatta bulundu: "Ali ağa bu çocuğun ismi İbrahimdir ve senin oğlundur. Herkese öyle söyleyeceksin. Sana ayda on lira vereceğiz. Bu para ile çocuğu mahallenizin mektebinde okutacaksın ve tıpkı kendi sulbünden hasıl olmuş çocuğun gibi yedirecek, içirecek ve giydireceksin. Adetiniz nasılsa öyle terbiye edeceksin." dedi Kavas Ali ağa da beni kolumdan tutarak evine götürdü. Karısı Gülsüm hanıma teslim ederek: "İşte sana evlat getirdim, bunu büyüteceksin." dedi. Bana entari giydirdiler, ayağıma takunyalar geçirip bir gün mahalle çocukları arasına salıverdiler. Birkaç ay kadar sıkıntı çektim. Türkçe bilmediğim için kimse bana ehemmiyet vermiyor ve dilsiz diyorlardı. Evde ve mektepte Türkçeden başka lisan konuşulmuyor-

du. Kulak dolgunluğu ile Türkçeyi öğrendim. Evimizin önünde toplanan çocuklarla top oynamaya başladım. Bir sene sonra çocukların elebaşısı oldum. Mektepte hoca efendi de teveccüh göstermeye başladı. Derslerimde ileri gittim..."

Bundan sonra, bu misyoner namzedi mahalle mektebini bitiriyor ve Medreseden de icazet alıyor. Fransızca'yı da öğrenen İbrahim (Mister John) Bab-ı Ali terceme kalemi başhalifelğine kadar yükseliyor. Bu arada, otuz altı yaşında iken İngiliz hükümeti tarafından memleketine çağırılıyor. Sarığını ve cübbesini çıkararak İngiltereye dönüyor.

Arkadaşı Herbert ise Bektaşilik ve Tasavvuf öğrenmek için Konyaya gönderilmiştir. Kısa zamanda Fransızca ve Farsçayı öğrenen Herbert (Muhammed Ali) katıldığı sohbetler sonunda merasimle Bektaşî dergahına intisab etmiştir. (1).

Türkiyede yetiştirilen misyoner Mr. Jon'un anlattıkları çok önemlidir. Bu ifadeden anlaşıldığı üzere bir misyoner, çalışacağı memleketin dilini, dinini, örf ve adetini bütün incelikleri ile öğreniyor ve yaşıyor. Hatta birçok kimsenin elde edemediği seviyeye yükseliyor ve hayal edemediği makamları işgal edebiliyor.

Hıristiyanlığın protestan kanadı ile benzerlikler gösteren Bektaşilik gibi bazı tarikatların da misyonerler için bir eğitim yeri olduğu gerçeği ayrıca ortaya çıkıyor.

III. MİSYONERLERİN ÇALIŞMA METODLARI:

Misyonerler çeşitli metodlarla çalışırlar. Çok defa gizli ve dolaylı bir metod uygulatlar. Bunların faaliyetlerinde din ilk sırayı almayabilir. Hedef dini telkin olduğu için sosyal ve ilmi faaliyet sahalarına yayılmışlardır. Misyonerlerin kullandıkları metodları üç ana grupta toplamak mümkündür:

(1) Alem-i İslam ve İngiliz misyoneri, Ahmed Hamdi, İst. 1334- Türkiye'de Misyoner faaliyetleri, E. Kirşchirlioğlu, İst. 1963.

1. Dini Teşkilat:

Kitab-ı Mukaddes, dini kitap ve broşürler neşretmek; dini telkinler yapmak; barış gönüllüleri kılığında insanlık gösterileri ile Hıristiyanlığı sevdirmek.. gibi faaliyetlerdir.

2. Mektep ve Müesseseler:

Bu müesseseler, buldukları memleketin çocuklarını Hıristiyanlaştırmak, hiç değilse, milli ve dini karakterlerini bozmak gayesiyle açılmışlardır. Bu hedefe ulaşmak için de okulların bünyesinde kütüphaneler, ibadet yerleri, spor ve müzik salonları ile pansiyonlar tesis etmişlerdir. Her türlü dini telkin yapılır, maddi ve manevi yardım ihmal edilmez.

3. Maskeli Teşkilat:

Bu teşkilat, faaliyet gösterdiği milletin kıyafetini, örf ve adetini, dinini ve dilini kabullenir görünerek bu perdenin arkasında çalışır.

Gayeleri milleti aldatmak, milli ve siyasi tefrikaya düşürmek, halkı her türlü ilerlemeye karşı kayıtsız kılmak, dolayısıyla geri kalmış halde bırakmaktır.

Bu maskeli faaliyete birkaç örnek verelim:

(1877)de İngiliz Avam Kamarasında Liberal Parti lideri Lord Gladston Kur'anı göstererek: "Bu kitap yeryüzünde kaldıkça, bu batak katliamı gibi vahşetler de yeryüzünden eksik olmaz." diyordu.

Halbuki bu katliamlar misyonerlerin tertibi idi.

Loyd Georg ise Türklerin Avrupadan atılmasını ve Ayasofyanın tekrar kilise yapılmasını ilan ve tavsiye ediyordu.

Loyd Georg bu konuşmayı yaptığı zaman Avrupa'da Osmanlı vardı. Şimdi Avrupada çeşitli etnik kökenli müslümanlar bulunmaktadır. O zaman batıda Türk kelimesi Müslüman kar-

şılığı kullanılıyordu. Ondokuzuncu asırda yazılan bu senaryo, ikinci kez şimdi uygulamaya konmuş görünüyor. Oynanış biçimi değişik olsa da.. Misyonerler bu maskeli faaliyetleri ile Müslümanları da bölmüşlerdir. Müslüman Arapların Osmanlılara karşı isyan ve tecavüzlerini bu meyanda zikredebiliriz.

4. Diğer Yollar:

James E. Dittes, (Hıristiyan Misyonu ve Türk İslamlığı) adlı eserinde propaganda metodunda şu şekilleri teklif etmiştir.

- a- Hıristiyan tebliğini hakla doğrudan doğruya bildirmek,
- b- Kendini davaya vakfetmek,
- c- Çalışmanın aslında dini olduğunu sezdirmemek,
- d- Vahyin derinliği üzerinde durmak, Teslisi asla münakaşa etmemek ve İncili Kur'anla karşılaştırmamak.
- e- Türk kültüründe önemli değişiklikler yapmak ve Türklerle, Hıristiyanlığı iyice sevdirdikten sonra dini telkinde bulunmak.

Kültür yolu ile yapılan faaliyetler her zaman ümit verici olmaz.

Enine boyuna düşünmeden yeni bir sistemi kabul eden kimselerde, eski inanışları tamamen yok olmayacağından, eski yeni arasında bir çatışma ve huzursuzluk meydana gelir. Böylece, ne Müslüman ne de Hıristiyan, fakat hayatından bıkmış ve huzursuz bir bezginler zümresi türer. Osmanlı devleti bu tip din değiştirenlerden çok zarar görmüştür.

f- Faaliyetleri kolaylaştırmak için din adamı kılığına girmek. Büyük harpte bu tip din adamları, çok zararlı faaliyetler göstermişlerdir.

g- İslama doğrudan hücum etmemek, gizli çalışmalarla temelini sarsmak

k- Faaliyetlerde harb, hastalık ve ölüm gibi çok hassas ve sıkıntılı anları seçmek.

Anlaşılabacağı üzere, James E. Dittes'in tekliflerinin büyük bir kısmı İslam alemi ve Müslümanlar için ileri sürülmüştür.

IV. MİSYONERLERİN TÜRKİYEDEKİ FAALİYET SAHALARI:

1. Okullar

Bursa Amerikan Kız Koleji, metodlu bir eğitimle bazı Türk kızlarının Hıristiyanlığı kabul etmeleri üzerine (1928) yalında Maarif Vekâleti tarafından kapatılmıştır. Bu husustaki büyük hata, Müslüman Türk çocuklarına yeterli manevi eğitimin verilmemiş olmasındandır.

Robert Lisesi (1863) de Bebekte bir evde açılmıştır. En büyük yardımını Frs. Robert yaptığı için adı Robert Koleji olmuştur. Okulun yeri Ahmet Vefik Paşadan satın alınmıştır. Okulun ilaveleri, buradan mezun zengin bir Rum tarafından yaptırılmıştır.

Sain Benoit Lisesi: Yeni doğan Protestanlığa karşı Frs. Katolik Kilisesi tarafından kurulmuştur. "Meryemin Çocukları" adlı izci teşkilatı yolu ile ayrı ve tesirli bir faaliyet sahası teşkil edilmiştir. Teşkilatı Rahip ve Rahibeler idare ederler. Teşkilatın Kalenderde bir koruluğu vardır.

Türkiyedeki okullar bunlardan ibaret değildir. Günümüzde bu okullarda Hıristiyan propagandası yapılmadığı, bir Hıristiyanlaştırma faaliyeti gösterilmediği doğrudur. Yapılan iş kültür misyonerliğidir. Kendi kültürüne yabancı nesiller yetişmektedir ki, bu çok daha tehlikelidir. Her türlü telkine açık, boşta kalmış ve boşa alınmış bir gençlik. Gözden kaçan ve bizi aldatan işte budur.

2. Hıristiyan Genç Erkekler Birliği:

İngilterede kurulmuştur. Daha sonra dünyaya yayılmıştır. Gençlerin temayülleri doğrultusunda faaliyet gösterir. (1930) yılında Türkiyede de kurulmuştur. Sultanahmet Divanyolundaki "Amerikan Dershanesi" bu teşkilata bağlı idi. Burada Ticaret ve Lisan dersleri verilmekte, ayrıca sportif faaliyetlerde bulunulmakta idi. Bugünkü adı Yücel Vakfıdır.

Bu teşekkül, bilhassa büyük harpte bol para harcayarak geniş Hıristiyanlaştırma faaliyetleri göstermiştir.

3. Hastaneler:

Memleketimizde yabancı hastaneler vardır ve bunlar büyük şöhret elde etmişlerdir. Misyonerlerin en fazla önem verdikleri faaliyet sahalarından biri de hastanelerdir. Zira hasta veya onun yakını güçsüzdür, fizyolojik ve psikolojik olarak ruh ve beden zaafı içinde bulunurlar. Bu durum, dini telkin için en uygun zamandır. Misyoner bir doktorun, bir hemşirenin ve oralardan eksikolmayan bir rahibin, bu sıkıntılı andaki rolünü izaha lüzum yoktur.

4. Patrikhane:

Ortodoks aleminin idare merkezi olan İstanbul Fener Patrikhanesinin esas gaye ve hedefi eski Bizans ve Hıristiyanlığı diriltmektir.

Patrikhanenin bu gayeye hizmet eden okul ve teşekküllere büyük destek sağladığı bilinmektedir.

Bu teşekkülün her türlü faaliyetlerinin, millitimizin milli ve dini helakine yönelik olduğu tarihi bir gerçektir.

Unutmamak lazımdır ki, İstanbul Fener Patrikhanesi Doğu kiliselerinin tek temsilcisi, Ortodoks dünyanın ruhani liderliğidir. İlgili ülkeler arasında kurulan dini ittifakların tam ortasında Patrikhane bulunmaktadır. Lozanda belirlenen statüsüne rağmen Fener Patrikhanesi Patrik seçimindeki usulün değiştirilmesi suretiyle arkadan gelecek toprak ve statü değişikliği ta-

lepleri ile Vatikan tipi ruhani bir devlet kurma gayreti içinde görünmektedir. Patrikhanenin bu faaliyeti artık meçhul değildir.

Milli terbiyemizin ihmali bizi küçültmüş, buna karşılık Hıristiyanlığı büyütüştür. Hıristiyan-Avrupa, maddi-manevi varlığı ile ruhumuza nüfuz ederek milli bünyemizi ve benliğimizi alt-üst etmiştir.

Bu misyoner okullarında okuyan millet çocukları Hıristiyan olmamışlar amma, Müslümanlık ve Türklüklerini unutmuşlar, ruhlarını ve ideallerini kaybetmişlerdir.

Bunun tek çaresi, milletine inanmış ve manevi değerlerine bağlı öğretmen ordusunun yetiştirilmesidir. Aksi takdirde, Haçlı zihniyetinin işgali ve tesiri altında yaşamaya mahkum ve mecburuz.

İstanbul Tünel caddesindeki Kitab-ı Mukaddes Şirketini de Türkiyedeki misyoner faaliyetleri yönünden ihmal etmemek lazımdır. Bu teşekkül, kitap satışı görünüşünde sessiz-sedasız aynı gayeye hizmet etmektedir.

Merkezi Amerikada bulunan Moon tarikatının da aynı bölgede bir şube açtığı ve çalışmaya başladığı bilinmektedir.

V. YEHOVA ŞAHİTLERİ:

Güntümüzde kesif bir propaganda faaliyeti içinde bulunan Yehova Şahitleri adlı Hıristiyan Misyoner teşkilatından ayrıca söz etmek gerekli, hatta zaruri hale gelmiştir.

Yehova, yahudi milletin milli ilahıdır. "Yehova Şahitleri" ise müstakil bir din olmayıp, Hıristiyanlık içinde doğmuş reformist ve karma bir mezhebin taraftarlarına verilen isimdir. Kutsal kitapları, Eski ve Yeni Ahid (Tevratla İncil) içine alan Kitab-ı Mukaddes mecmuasıdır.

İstanbul çevrelerinde Tek tanrıdan bahsederek Teşlis akidesini

reddeder görünürler. Tanrı Yehovadır. İsa da Yehovanın kutsal oğludur. Kutsal ruhla İsanın varlıkları kendilerindedir. Yaratıcı ve tapılmaya layıktırlar.

Asli suçta inanırlar. Bu suçun veraset yolu ile insanlara geçtiğini ve İsanın bu suçu temizlemek için yeryüzüne inerek idam edildiğini kabul ederler. Fakat İsayı asanların da suç işlediklerini izah edemezler.

Vaftiz ve Evharistiya ayinin icra ederler. Ayrıca kutsal kitabı okuma, vaaz, dua ve diğer bazı ayinleri yerine getirirler. Kurban ve paskalya yortusuna karşıdırlar.

Onlara göre Ahiret yoktur. Cennet dünyada İsanın kırallığı altında yaşamaktan ibarettir. Ölüler tekrar dirilmezler.

Sünnet olmayı, domuz eti yemeyi ve cumartesi istirahatini benimsemezler.

Teslis: Yehova, İsa ve kutsal ruhtur. Tanrı yaratıcı, İsa kuratıcı. Kutsal ruh da takdis edicidir.

A. İleri sürdükleri fikir ve görüşler:

Yehova Şahitlerinin yaymaya çalıştıkları fikirleri şöylece sıralayabiliriz:

1- İsa yeryüzüne "Teokratik" organizasyonu tesis için inmiştir. Gerçek düzen Teokrasi (Dini devlet)dir. Bunun dışında kalan yeryüzündeki bütün rejim ve düzenler şeytan işidir.

2- Milletlerin hürriyet sembolü olan bayrağa saygı puta tapıcılıktır.

3- Milli marşlar lüzumsuzdur.

4- Milli sınır yoktur, her türlü savunma tedbiri ve harp sanayii yersizdir.

5- Yehova Şahidi olan bir yabancı kardeştir. Yehova Şahidi olmayan herkes yabancıdır.

6- Kan verme, serum ve aşı, organ nakli gibi sıhhi ve tıbbi tedbirler yasaktır.

7- Yehovanın Teokratik düzeni tek devlet şeklidir. Milletler, hükümetler ve hudutlar lüzumsuzdur.

8- Kıyamet yakındır. Bu teşekkülün kıyametle ilgili daha önce verdiği tarih çıkmamıştır.

Bu vasıfları ile Yehovacılar, din kisvesi altında faaliyet gösteren ve dünya nizamını kendi lehlerine değiştirmek isteyen bölücü bir teşekküldür.

B. Propaganda metodları:

Yehova Şahitlerinin kendilerine has propaganda ve telkin metodları vardır. Bu metodların bir kısmı da psikolojik esaslara göre tesbit edilmiştir. Başlıcaları şunlardır:

1- Dünyadaki tabii ve suni afetlerden bahsederek, manevi bir buhran meydana getirmek, insanlara ümitsizlik ve bezginlik telkin etmek.

2- Çok kötü ve yakın felekatlerden bahsederek, Yehovacı olmayan kimseleri korku ve baskı altında tutmak.

3- Kadınli-erkekli toplantılar yapmak suretiyle meydana gelen hissi ve manevi atmosferden istifade etmek.

4- Başka dinleri kötüleyip, kutsal kitabın zaafını tevill ederek düşüncesiz ve şuursuz, ezberci ve körü körüne bağlı bir nesil ortaya koymak.

5- Seyehatler ve toplantılar tertip ederek dini telkinde bulunmak.

6- Yehova Şahidi kadın ve erkekleri evlendirmek.

7- İş bulmak ve maddi imkanlar hazırlamak.

8- İman yönü zayıf, iyi eğitilmemiş genç kuşaklarla maddi

sıkıntı içinde bulunan halktan kimselere tek kurtuluş yolunun Yehovacılık olduğunu telkin etmek.

Bu son metotla birlikte kadın-erkek alakası, Türkiyede en çok kullanılan metotlardır. Mali imkansızlıklar, geçim sıkıntıları, işsizlik ve ailevi patlamalar memleketimizde bu metodların kullanılmasını kolaylaştırmaktadır. Fakat bunun en başta gelen sebebi manevi buhrandır. Dini ve milli eğitimden uzak kalmış, kafa ve gönülleri tahliye edilmiş genç nesil, Yehova Şahitleri için avlanmaya hazır büyük bir kaynaktır.

Yehova Şahitlerinin kitle iletişim araçlarını kullanarak, görüşlerinin İslâm inançlarına uygun olduğuna dair beyanları tamamen propagandaya yöneliktir. Bazı müslümanların bunlara kanması Yehovacılığın doğruluğunu değil, bizim insanımızın din kültüründen habersiz olduğunu gösterir.

Türkiyedeki faaliyetlerini mahkeme kararı ile meşrulaştırmış bulunan Yehova Şahitlerinin kendilerine mahsus mabedi yoktur. Mabed dedikleri şey toplantı salonlarıdır.

Dayandıkları dini kaynakları, karşı olduklarını ileri sürdükleri Yahudi ve Hıristiyanlığın kitap ve peygamberleridir. Bu nedenle bunlar hakkında kullanılan: "Hıristiyan Yahudilik" ismi son derece uygundur.

Bu teşkilat, dünya çapındaki hızlı faaliyetlerini büyük mali destekler sayesinde yürütülebilmektedir. Maddeye mahkum edilmiş dünya insanı için paradan daha cazip ne olabilir? Akıl ve iradesini mefsine teslim etmiş sapıkların his hayatından başka bir işle meşgul olması ise hiç düşünülemez..

C. Mali kaynaklar:

Yehova Şahitlerinin mali kaynakları son derece geniş ve manidardır. Bu kaynakları şöylece sıralayabiliriz:

1- Dünya devletlerini hedef almış gizli teşkilatlar,

- 2- Yahudi teşkilatları,
- 3- Milletlerarası komünist ve sosyalist teşkilatlar,
- 4- Din ve İslam düşmanlarının bağışları,
- 5- İslamı yıkmak isteyen Hıristiyan misyoner teşkilatları,
- 6- Reformcu Hıristiyan zenginlerinin bağışları,
- 7- Yunan ve Ermeni zenginlerinin bağışları.,
- 8- Türk devletini yıkmak hevesine kapılmış dış teşkilatların yardımları.

D. Türkiyedeki destekleri:

Memleketimizde bu rahatlık ve cüretleri, bir davanın ideal olarak ortaya konulmasından ibaret değildir. Perde arkasında büyük güçler vardır. Bu güçler ve bu davayı Türkiyede yöneten teşkilatlar şunlardır:

- 1- Amerikan Hıristiyan Yehovacıları,
- 2- Yunanlılar ve Rumlar,
- 3- Ermeniler,
- 4- İtalyan Hıristiyan Yehovacıları,
- 5- Dış ülke yahudileri,
- 6- Beynelmül komünist ve sosyalist teşkilatlar.
- 7- Diğer misyoner teşkilatları,
- 8- Türkiyeyi iç bunalıma itmek isteyen ard niyetli vatan ve millet düşmanları.

E. Misyonerlerle münasebetleri:

Yehova Şahitlerinin misyoner teşkilatları ile sıkı münasebetleri vardır. İstanbuldaki Bible House, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Okul ve Hastanelerle münasebet halindedirler.

Misyonerlere dağıtılan bir bültende Yehova Şahitleri için şöyle denilmektedir.

"Onlar, bizim Orta-Şarktaki ideolojimizin gerçekleşmesinde faydaları büyük olan en mükaddes yardımcılarımızdır."

"Müşterek ve planlı çalışmalarımız, Türkiyede bizi neticeye çabuk ulaştırabilir. Gerçek bir misyoner gibi onları bağırarınıza basmız."

F- Yayın organları:

Yehova Şahitlerinin dünya çapında milyonları aşan neşriyatları vardır. Türkçe neşriyatları da küçümsenemez. Her gün Türkiye Postanelerinde sandıklar dolusu propganda broşürü çıkmaktadır. Çok iyi basılmış kitaplar bedava olarak dağıtılmaktadır. Mahalle muhtarlıklarından aldıkları adreslere bu propganda broşürleri isme yazılı olarak postalanmaktadır. Dış ülkelerdeki işçilerimize bu kitap ve broşürler devamlı olarak, bazen zorla verilmektedir.

"Tarassut Kulesi" tirajı büyük meşhur organlarından. "Ebedi Hayata Sevkeden Hakikat" ile "Kaybolan Cennetten Tekrar Kazanılan Cennete" adlı kitaplar, çokça dağıtılanlar arasındadır. Yehova Şahitlerinin Türkçe ve yabancı dilde yazılmış neşriyatı ile ilgili olarak, Prof. Dr. Hikmet Tanyu tarafından yazılan "Yehova Şahitleri" adlı eserde geniş ve dökümanter bilgi verilmiştir (2).

Türkiye ve İslam alemi için Yahudilik, Hıristiyanlık ve misyoner faaliyetleri üzerine birçok eser hazırlanmıştır. Bunların en değerlisi, Hintli Rahmetullah Efendi tarafından yazılan ve Türkçeye de Çevrilmiş bulunan "İzhar'ül-Hak" adlı kitaptır. Bu karakterdeki eserler, adı geçen tercemenin son baskısında topluca okuyucuya arz edilmiştir. Bu eserlerin görülmesi ve okunması kanaatimizce son derece faydalıdır (3).

(2) Yehova Şahitleri, Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Ank. Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, s. 68-69.

(3) İzhar'ül-Hak Terc. Dellüli Rahmetullah Ef., İst. 1972, Sönmez Neşriyatı, s. 10-16.

VI. MİSYONER FAALİYETLERİNE KARŞI ALINACAK TEDBİRLER:

(1929) da Türk matbuatında bazı şuurlu ve manevi değerlerine bağlı gazeteciler; "Misyonerleri Kovma Cemiyeti"ni kurmuşlardır. Günümüzde misyonerlerle mücadele yok denecek kadar azdır. Bu faaliyet, birkaç kitap ve bazı makalelerden ibaret kalmıştır.

İslami neşriyat ise hizmetten uzak, menfaate bağlı indi görüşler doğrultusunda, çok defa eksik ve kalitesizdir. Bazı kimselerin fetvaları mahiyetinde gelişen yeni telif ve terceme faaliyeti, İslama hizmetten çok şahsa veya şahıslara hizmet gayesini gütmektedir. İslam aleminde değerli sayılabilen bazı kimselere ait eserler de şahsi çıkarılara alet edilmektedir. Kaliteli ve İslama hizmet gayesiyle yazılan kitaplarsa az ve tarafsızdır. Öte yandan, bu yolda faaliyet göstermesi lazım gelen kimseler de, misyonerlerin faaliyetlerini ve Hıristiyanlığı, gereği gibi bilmemektedirler.

Bu itibarla, daha kuvvetli bir silahla mücadele imkanı çok azalmıştır. Misyoner faaliyetlerine ve dini telkinlerine maruz kalan Müslümanların, bu teşkilatın tesir-sahasının dışında tutulabilmeleri için, köklü bir dini ve milli eğitim şarttır. Buna karşılık alınan tedbirler, vaaz ve nasihatın ötesine geçememiştir. Köklü tedbirler için şu hususların tahakkuku zaruridir:

- 1- Kaliteli ve kültürlü din adamı yetiştirmek,
- 2- Dinimizi, nüfuz zaafından kurtarmak, genç nesli dini ve milli terbiye ile yetiştirmek.
- 3- Batı kültürününün Hıristiyanlığa dayandığı ve onun neticesi olduğu inanç ve telkinin yanlış olduğunu bilmek ve bildirmek.
- 4- Batı hayranlığının hiçbir haklı sebebe dayanmadığını halka anlatmak.

5- Hayatımıza hakim olmuş, Hıristiyani inanınç ve yaşayışın şuarsuzluğunu kesin olarak açıklamak.

6- Türk milli ve dini kültürünü genç nesle öğretmek, insanımızı vatan-millet sevgisi ve manevi değerlerimizle beslemek.

7- Kanuni tedbirleri almak.

8- Misyonerlerin temelsiz telkinlerini ilmi yayınlarla açığa çıkarmak.

9- Radyo ve Televizyonla halkı aydınlatmak (1)

10- Dini konuşmalarla halkı uyarmak.

11- Basın yolu ile halkı şuurlandırmak.

12- Milli Eğitim yolu ile çocuklarımıza milli, ahlaki ve dini öğretim ve eğitim vermek.

Bu tedbirlere daha birçokları eklenebilir. Aslında, Avrupayı karanlıktan kurtaran, Endülüs ve Sicilya yolu ile Batıya geçerek, bugünkü Avrupa medeniyetinin temelini teşkil eden Rönesansı hazırlamış bulunan İslam dininin ve Müslümanların Hıristiyanlıktan öğrenecekleri hiç bir şey yoktur.

(1) Durum hiç de böyle değildir. Hem devlet kanalları, hem de özel kanallarda bu konuda halkı aydınlatıcı bilgi vermek bir yana, bunların çoğunda şuarsuzca Hıristiyanlık propagandasına alet olunmaktadır. Ekranlar Haç dolu. Filim ve dizilerde Hıristiyani hayatın hakim olduğu sahnelerle artık içiçe yaşar olduk. Bu görüntüler okul öncesi küçükler üzerinde son derece etkili olmaktadır. kilisede kıyılan nikahlarda ruhanilerin tekrar ettiği cümlelerle yemek duaları bu küçükler tarafından ezberlenmiş ve tekrar edilir hale gelmiş bulunmaktadır, içinde bazı İslami motifler bulunduğu için yerli diziler yayından kaldırılırken Hıristiyani görüntülere kayıtsız kalınması cidden düşündürücüdür.

Misyoner teşkilatlarının bazı yayın organlarına verilen ücretsiz kutsal kitap kampanyası ilanları yine hiç bir tepki almamaktadır.

Ote yandan çeşitli isimler altında misyonerler ülkemizin her köşesinde cirit atmaktadır.

Konunun sorumluları ise, Fundementalizm ve Radikal dincilik ithamı, şeriat korkusu ve Laiklik endişesi ile, farkında olmadan bu faaliyetlere zemin hazırlamaktadırlar. Hiç bir ülke, yarınını teslim edeceği gençlerini bu kadar ihmal etmemiştir. Devlet, vatandaşına kendi dinini doğru bir şekilde öğretmeli ve kendi değerlerini yabancı etkilere karşı mutlaka korumalıdır. Bu, aynı zamanda devletin görevidir. Aksi takdirde, genç- yetişkin, insanımıza nasıl kimlik kazandıracağız?

"Dinde zorlama yoktur.." ve "Sizin dininiz size, benim dinim bana" kaidesi ve temel prensibi ile İslâm, herkesi kendi inancında hür ve serbest bırakmıştır.

Güstav Le Bon:

"Kur'an, insanlara kendini zorla kabul ettirme vebalinden tamamiyle uzak ve arınmıştır. Kur'an, ancak kanaat ve inanç yolu ile dünyaya yayılmıştır..." derken bu hakikati ifade etmiştir.

Rönesansla büyük bir darbe indirilen kilise, bir taraftan bu tahribatı az zararlar kapatma çabası göstermiş; diğer taraftan mali ve siyasi güce dayalı bir organizasyonla, başka inançların bulunduğu ülkelere karargah kurmuştur. Fakat arzu ettiği manevi bağı tesis edememiştir. Şu bir hakikattir ki, milletler, dinlerini ve manevi değerlerini pek kolay terk etmiyorlar.

Misyonerler, sahip oldukları mali ve siyasi gücü, Allahsız ideolojilerle mücadele yerine, çaresiz ve zavallı insanlara yöneltmekle dünyada çok gülünç duruma düşmüşlerdir.

Yabancı inançları tahrip edemeyen ve Hıristiyanlık adına insanlığa bir şey de verememiş olan misyonerler, bu yanlış tutumları ile Allahsız İdeolojilere hizmet etmişlerdir.

Kendilirenin iman, ahlak ve uygarlığa daha çok ihtiyaçları bulunan Hıristiyan din adamlarının, başkalarının inançları ile uğraşmaları cidden acıdır.

Raymond Rouge'un, Allahsız ideolojiler karşısında Hıristiyan aleminin, İslamiyet ve Kur'an safında birleşmelerinin zorunlu olduğunu ileri sürmesi ne kadar doğru ve isabetli bir görüştür.

Ancak, misyonerlerin memleketimiz için çok tehlikeli faaliyet ve icraatlarını gözden uzak tutmamalıdır.

Filistin ve Kıbrısta olduğu gibi, bugün Batı ve Güney Anadolu'da bir kısım arazinin Kiliseye tapulandığından

kimsenin haberi yoktur. diyebilir miyiz? Aslında, memleketimiz için büyük bir gelir kaynağı olan Turizm, şuaşuzluğumuz yüzünden, Hıristiyanlık lehine bir takım acı hakikatları gizlemiş bulunmaktadır.

Hıristiyanların Kabesi sayılan Meyem Ana evinin civarı ile Kuşadası körfezine hakim tepelerin misyoner din adamlarının eline geçtiğinin farkında bile değiliz. Turizm şaşkınlığı içinde bu bölgede kurulmaya çalışılan Hıristiyanı kültür faaliyetinin memleketimiz için nelere malolacağı kimse tarafından hesap edilmemiştir.

Bu toprakları, aynı metodlarla manen fethettiğimiz düşünülecek olursa, meselenin ciddiyeti kendiliğinden ortaya çıkar.

Biz, bu toprakların sahibi, bu memleketin çocukları ve son Allah kanunu İslam imanının mümini olarak, devamıza sahip çıkmaya mecburuz. Bu dava, her kademedem herkesin, en başta gelen milli ve dini vazifesidir. Zira bahsedilen tehlike memleket ve milletimizin bütünlüğü ve bekası ile ilgilidir. Bu topraklar bizimdir ve bizim kalacaktır. Vatanını ve milletini seven her Müslüman bu mücadelenin gönüllü askeridir. Anadolu ve cennet yurdumuz, üzerinde yaşayan bizlerin son ve ebedi toprağıdır. Bağrında yatan şehit dedelerimizi Haçlı zihniyetine ve her türlü düşmana çığnetmemek için nöbet tutmak vazifesinden hiç kimse kaçamaz. Bu kutsal vazifenin, din ve millet emaneti olduğu kesinlikle bilinmelidir. (2)

VII. BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE MÜSLÜMAN EHL-İ KİTAP DİYALOGU

Bilindiği gibi Yahudi ve Hıristiyanlar kitabımız Kuranda-Ehl-i Kitap adı ile anılırlar. Allah Teala kitabında Ehl-i Kitabı

(2) Türkiyede Misyoner Faaliyetleri, E. Kırşehirlioğlu, İst. 1963, s. 15-38, 85- 129, 129, 138.

-Alem-i İslam ve İngiliz Misyoneri, Ahmed Hamdi, İst. 1124, ilgili bölümleri.

- Misyonerlik Karşısında Türkiye, Samiha Ayverdi, İst. 1969, s.9-30

- Meydan Larus, c. VIII.s.,842- 843.

- İzhâr'ül-Hak Tercemesi, ilgili bölümleri.

peygamber efendimizin dilinden bir kelime (Allaha inancının) etrafında birleşmeye çağırmıştır. Onlarsa bütün insanları kendi inançları etrafında toplamak için teşkilatlanmışlar ve hedeflerine ulaşmak için de insanlara tebelleş olmuşlardır. Misyonerlik faaliyetleri ile de bu düşüncelerini fiile geçirmişlerdir.

Yeryüzündeki dinler arasında misyoneri bulunmayan tek din İslam Dinidir. Onun misyoneri kendisidir. Yüce kitabı Kur'andır. İslam dini, öteki dinler adına faaliyet gösteren misyonerlerin insanlara yükledikleri gaile ve taşıdıkları vebalden uzaktır. İslamda bir müslümanın görevi bu yüce dini tebliğ etmek, insanları hakka ve hakikata davet etmek, çağırmaştır.

İslamın tebliğ ve davet felsefesinde güç kullanmaya yer yoktur. Davete uymayanlara cizye adı verilen bir vergi mükellefiyeti getirilir ki, bu da müslümanların ödediği vergiden düşüktür. Cizyeye razı olmayanlar diledikleri yere gitmekte serbest bırakılırlar. Kılıç çekerlerse mukabele görürler.

Peygamber efendimizden günümüze kadar müslümanların Ehl-i Kitap ile yaptığı her türlü macadele, çekilen kılıca karşı zorunlu bir savunmadan ibaret kalmıştır.

Nitekim müslümanlar hakim oldukları ülkelerde Hak ve Adaletten ayrılmamışlar, müslüman olmayan halkın mal ve can güvenliğini korumuşlardır, kültür ve geleneklerine, dillerine ve dinlerine son derece saygı duymuşlardır.

Müslüman Ehl-i Kitap diyalogunu tarihi seyri içinde inceleyen her insafli kişi bu gerçeği açık bir şekilde görme imkanına sahip olabilir.

Misyonerlik faaliyetleri ile ilgili kısmın sonuna eklenen bu bölümde devirlere göre, bu gerçeği dile getirmek istedik.

İnsan Hayatının hiç sayıldığı, insan şeref ve haysiyetinin ayaklar altında çığnediği, Namus ve iffetin pazara çıkarıldığı, kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü, zulmün ve vur-

gunun kol gezdiği, Hak nurunun zulmetle sislendiği, ilahi hakimiyetin kehanet ve putlarla değiştiği karanlık bir coğrafya da, cahiliyet devrinin Arap yarım adasında. Coğrafi karakteristiğinin yanında, insanlığın irfan hayatı yönünden de önemli bir bölgeden söz ediyoruz. Çeşitli medeniyetlerin izini taşıyan, sosyal yapıları ve dini hayatları değişik bir çok kavim ve milletin yaşadığı Arap yarımadası, miladi (571) yılında müstesna bir olaya şahit oldu. Beşer planında bir öksüz, ilahi planda bir kurtarıcı Kainatın Efendisi, Allahın Elçisi Hz. Muhammed (s.a.v) Hicazda Mekke şehrinde dünyayı teşrif etti. İnsanlığın gaflet perdelerini, ne yere serilen putlar ve yıkılan saraylar, ne de kuruyan ve taşan sular aralayabildi. Bu ilahi ikazın görüntüsü, metaryalist bir zihniyetin hükümran olduğu duygusuz insanların uyanmasına yetmedi. Bölge, bütünü ile tam bir cahiliyyet hayatını yaşıyordu.

O devirde yarımada ve civarında yaşayan halkın belirgin inancı putperestlikti. Ayrıca mecusilik (Zerdüştilik, sabillik ve Allahsız Materyalizm) diğer inanış biçimini teşkil ediyordu. Ehl-i Kitaptan Yahudilikle Hıristiyanlık semavi dinleri temsil ediyorlardı. Öteyandan, bilhassa Mekke'de, kendilerine "Hanif" adı verilen müstakil, fakat az miktarda Tevhid taraftarı zahidlerde mevcuttu. Ticaret ve seyahatlarla yarım adaya gelmiş Budizm gibi kısmi inanışlara rastlamak da mümkündü.

Sosyal yapısı bozuk, kaba kuvvetin ve zorbalığın hakim olduğu bu toplumun belirli bir kültürünün, tarihe geçmiş bir sanat ve medeniyetinin olmadığını söyleyemeyiz. Fakat bunlar bir toplumun ayakta durmasını ve devamını temin eden unsurlar olamaz. Bu itibarla müstakbel bir inkilap şart olmuştur ki, bu kainatın ezeli ve ebedi kanunu İslamdır.

İslamın semavi dinler (Ehl-i Kitap) ile münasebetlerini, peygamberlikten önce de olsa, peygamber efendimizden ayırmayız. Bu konuda İslam Davet tarihini beklemek, konuya temel teşkil eden bazı önemli halkaları atlamak demektir. Dar

çerçevede islam daveti efendimizin doğumu ile başlamıştır. Ehl-i Kitapla temaslar da öyledir. Nitekim bir gün "Sûk-ı Ukaz" da süt annesi Halime küçük Muhammedi (s.a.v) bir yahudi tüccara göstermiş, yahudinin çocuğu öldürmek için adamlarını çağırdığı esnada onu zor kaçırmıştı. Yine amcası Ebu Taliple kuzeye yapılan bir seyahatta, yolda rastladıkları Hıristiyan keşişleri çocuğu tanımışlar ve Ebu Talibe: "şayet bu çocuğu şama götürürseniz oradaki yahudiler çocuğun ahir zaman peygamberi olduğunu anlarlar ve öldürürler" şeklinde ikazda bulunmuşlar, bunun üzerine seyahattan vazgeçmişti.

ASR-I SAADET

a. Mekke Devri

Hz. Muhammed (a.s) kırk yaşlarına yaklaşmıştı. Mekkeli zahitler gibi O da putlara tapmaz, Mekke civarındaki "Hira" dağında inzivaya çekilir, murakebeye dalardı. Sene (610), aylardan Ramazandı, Bir gece (Hira) mağrasında Ridasına bürünmüş niyazda iken "Ya Muhammed!" nidası ile irkildi. Kendisini ilahi nurun içinde buldu. Şefkat ve merhamet dolu nezih kalbi ılık bir neşve ile çarpmaya başladı. "Oku!" emri ile ilahi mesaj muhatab olan büyük kurtarıcı mağarasından çıkarak. "Hira-Nur" dağının ortasına geldiğinde yine bir ses: "Ya Muhammed! sen Allahın Rasulüsün; ben de Cibrilim" diye seslendi. Başını kaldırdığında onu gördü: Başından geçenleri şefkatli ve akıllı zevcesi Hz. Hatice (r.a) validemize nakletti. Heyecanlıydı. Büyük davanın mesuliyetini ve beşeriyetin "imdat" çığlıklarını hissediyor ve duyuyordu. Hz. Hatice (r.a) validemiz Onu amcazadesi "Vara b. Nevfel'e götürdü. Mekke'de bir hayli Hıristiyan vardı. Bunların hemen hepsi köle idi. Varaka b. Nevfel ise Suriye'de papazların nezaretinde köklü bir tahsil görmüş, İncilin yazma nüshalarına sahip alim ve şuurlu bir insandı. Hadise kendisine nakledildiğinde: "Müjde ya Muhammed!! Allaha yemin ederim ki sen İsanın haber verdiği son peygambersin! Sana görünen melek senden önce Musaya gelen Cebarildi.. Ah ! Ne

olurdu! Genç olaydım vatandaşların seni Mekkedden çıkardıkları zamana yetişseydim de sana yardım etseydim!... dedi ve ilave etti: "Hiç bir Peygamber yoktur ki, ümmeti tarandan yurdundan çıkmaya zorlanmasın! Çok geçmeden ve İslam Devletini göremeden Varaka öldü. Altı ay kadar sonra: "Kalk insanları irşad et! Azap ile korkut!" emri gelmiş ve İslam daveti fiilen başlamıştı. Bu davete ilk icabet eden sadık zevcesi Hz. Hatice (r.a) validemiz oldu. Sağ olsaydı ikinci şahıs belki de Varaka olacaktı. Davet merhale merhale açığa vuruldu. Buna paralel olarak müşriklerin kötülükleri artmaya, hatta tahammül sınırını aşmaya başladı. Habeşistana göç için bazı Müslümanlara peygamber efendimiz izin verdi. Kanate göre Habeşistanda adil bir hükümdar vardı. Habeş hükümdarı Necaşi Hıristiyandı. Müslümanlar orada müşriklerin zulmünden uzak, rahat içinde idiler. Mekke Devrinin 5. ve 7. yıllarında yapılan hicretlerden ikincisinin kabile reisi Cafer Tayyardı, müşrikler buna dahi rıza gösteremediler. Bir heyet göndererek Necaşiden muhacirlerin iadesini istediler. Müşrik heyetinin reisi Amr b. As idi. Necaşinin huzurunda Cafer Tayyar ile Amr b. As arasında uzun bir tartışma oldu. Necaşi müslümanların tarafını tuttu ve eline bir çöp alarak: "... sizin dininizle bizim dinimiz arasında ancak şu çöp kadar fark var. Allaha yemin ederim ki bu sözler (Hz. Cafer tayar tarafından ifade edilen sözler) Hz. Musaya gelen vahiylerle aynı kaynaktır... " dedi ve müslümanları iadeyi kabul etmedi.

Ne hazindir ki, bu olaydan on dört asır sonra bugün, Necaşinin nesli, müslüman Eritreye, vicdan hürriyeti bir tarafa, hayat hakkı dahi tanımamaktadır.

Olaylar devam etti. İslami mücadele son derece kızıştı. Mekke devri de 9. yılına girmişti. Rasullullah (s.a.v) efendimizin Amcası Ebu Talip ile muhterem zevceleri Hz. Hatice (r.a)'yı kaybetti. Hem teselli bulmak, hem de islâmı davet için Taife gitti. Taifte müşriklerden başka Yahudi ve Hıristiyanlar da bulunuyordu. Yanına Hz. Zeydi de almıştı. Sakıyf kabilesinin ile-

ri gelenleri ile görüştü. Onları İslama davet etti.

Taifliler bu daveti reddettiler ve kendisine: "Allah senden başka Peygamber olarak gönderecek başka birisini bulamadı mı?" diyerek alay ettiler. Bununla da yetinmeyerek yolun iki tarafına dizilmek suretiyle taşa tuttular. Ayakları kan içinde kaldı. Zeyd., peygamberimizi korurken bir kaç yerinden yaralandı. Şehir dışındaki bir küçük bağa kadar kendisini takip ettiler. Bağa sığındı ve orada bir müddet dinlendi. Olayı gören bağ sahipleri Hıristiyan köleleri "Addas"la üzüm ikram ettiler. Köleye İslâm'ı anlattı. Hıristiyan köle Müslüman oldu. Bu anlatılanlar Mekke devrinde semavi dinler ve Ehl-i Kitap ile yapılan ilk temaslardır. Bunlar temas açısından ferdi ve özeldir. İslam daveti açısından ise alt yapıyı teşkil eder.

b. Medine Devri

Semavi Dinler (Ehl-i Kitap) ile genel anlamdaki münasebetler esas itibariyle Hicretten sonra başlamıştır.

Mekkedden Medineye büyük Hicretten sonra Müslümanların Yahudi ve Hıristiyanlarla münasebetleri yeni ve büyük boyutlar kazanmıştır. Hz. Musa ve İsa (a.s), peygamber efendimizin geleceğini haber vermiş olduğunu ve bu haber verilen peygamberi beklediklerini itiraf ettikleri halde, Yahudi ve Hıristiyanlar düşmanca bir tavır takınmışlar, İslama ve onun müminlerine karşı kılıca sarılmışlardır. Kuran-ı Kerim: "Onlar (Yahudi ve Hıristiyanlar) nezdlerindeki Tevrat ve İncilde yazılı bulacakları ümmi Nebi olan O rasule tabi olanlardır.. " buyurarak, onların dinlerinin aslında ilahi kaynaklı olduğunu ve İslamın Tevhid doktrininin doğruluğunu anlatmak istemiştir.

Medine halkının hemen yarısı yahudi idi. Bunlar İbrani alfabesi ile Arapça yazarlar, Arapça konuşurlar ve çocuklarına Arapça isimler verirlerdi. Şehrin iktisadiyatı bunların elinde bulunuyordu. Bekledikleri Mesih'ten dünya yahudi hakimiyetini anlıyorlardı. Medinede üç büyük yahudi kabilesi vardı. Bunlar:

- (1) Benu Kaynuka
- (2) Benü Nadir
- (3) Benu Kurayza, kabileleri idi.

Peygamber (s.a.v) efendimiz Mekke muhacirlerini yerleştirip emniyet tedbirlerini aldıktan sonra yahudileri de İslama davete başladı. Yahudilerle yapılan Vatandaşlık andlaşmasının ana maddelerini üç bölümde özetleyebiliriz.

- (1) Herkes dininde serbesttir.
- (2) Müşterek savunma esastır.
- (3) Anlaşmazlık halinde Rasülü Ekrem hakemdir.

Yahudilerin bir kısmı ilk tebliğde İslam'ı kabul ettiler. Bir kısmı zahiren müslüman göründüler. (Bunlar münafıklardı) Bir kısmı daveti alaya alıp savaşa başladılar.

Hz. Peygamber (s.a.v) Hicretin 1.yılında Medine'nin dışında bulunan Hayber Yahudilerine bir davet mektubu gönderdi. Bu mektupta onlara Ehl-i Kitap olarak hitap edilmiş, Tevrat'ta beyan edilen Peygamberliği üzerinde ısrarla durulmuş, müminlerin vasıfları sayılarak Hayber yahudileri İslama davet edilmiştir. Bir süre herhangi bir olay olmadı. İkinci Hicret yılında, bir müslüman kadına yahudiler tarafından yapılan hakaret üzerine çıkan kanlı olaydan sonra Hz. Peygamber (s.a.v) Ashabı ile Benu Kaynuka yahudilerinin mahallesine gitti. Onları üç defa İslama davet etti, kabul etmemeleri üzerine savaş açıldı. Teslim oldular. Hayatları bağışlandı ve Medineden göçlerine izin verildi. Affedilenler ise Medinede kaldılar. Uhut harbinde efendimiz bunları ordusuna kabul etmemiş, fakat Hendek harbinde ve Hayberin fethinde İslam ordusuna yardımları dokunmuştur. Rivayete göre yardımda bulunan yahudiler İslam peygamberi tarafından hediyelerle taltif edilmişlerdir.

Peygamber efendimiz (s.a.v) bir diyet sebebi ile Benu Nadir'e gitmişti. Efendimizi, altında oturduğu kaleden taş atarak

ezmek istediler. Bu suikast Harbe sebep oldu. Kan dökülmeden teslim oldular. Andlaşma yapıldı.

- (1) Müslüman olanlar affedildi.
- (2) Olmayanlar hicrete mecbur edildiler. (Bunların bir kısmı Haybere, bir kısmı da Filistine göç ettiler)
- (3) Şehir hazinesi (KENZ)'in Haybere nakline ve alacaklarının tahsiline izin verildi.
- (4) Araplardaki bir adete göre evlat edinilen ve yahudi dine göre yetiştirilen yahudileşmiş yerli çocukların göçe katılmaları şart koşuldu. (Peygamber efendimiz bu çocuklar konusundaki ricaları reddetmiştir.)

Medineye yapılan en önemli müşrik tecavüzü Hendek harbidir. Harbin en kritik bir anında Benu Kurayza yahudileri ihanet ettiler ve müslümanları arkadan vurarak düşmana yardım etmek istediler. Durum sakınlaşınca muahedeyi bozan Benu Kurayza yahudileri muhasara edildiler. Teslim oldular ve Evs kabilesinden Sa'd b. Muazın hakemliğine razı oldular ve Tevrat'a göre hüküm verilmesini istediler. Öyle yapıldı. Tevrat hükmü silahlı vatan ihaneti idamı, Kadın ve çocuklar için affi öngörüyordu.

Hüküm Medinede infaz edildi. Bu uygulama bugünkü Devletler hukukuna da uygundur. Devletler hukukunun ilgili maddesine göre vatana ihanet edenin cezası idam olarak tesbit edilmiştir.

Medine devrinde Müslümanların yahudilerle münasebetleri son safhaya gelmiş bulunuyordu. Çok verimli toprakları olan ve kalelerle tahkim edilmiş bulunan fesat yuvası Hayber, sürgünlerin sığınağı ve müşriklerin desteği durumunda idi. Hayber kuşatıldı ve yahudiler İslama davet edildiler. Daha sonra sulh teklifinde bulunuldu. İki teklifi de reddettiler. Savaş biraz uzun sürdü. Teslim oldular. Neticede:

(1) İslamı kabul edenler bağışlandı.

(2) Müslümanlar üretim tekniklerini bilmedikleri için mahsul ziyana uğramasın diye, kendi istekleri üzerine yarıcı olarak yurtlarında kaldılar.

(3) Ganimet olarak alınan Tevrat nüshaları iaede edild.

(4) Sahipsiz arazi Beytü'l-Mâl'e intikal ettirildi.

(5) Mülklerini paraya çevirmek isteyenlere izin verildi.

(6) Göç etmek isteyenler serbest bırakıldı.

Bu arada gazilere bedelsiz yiyecek ve muvakkat nikah yasığı kondu. Müslümanlarla yahudilerin münasebetlerini yumuşatmak ve iyileştirmek için Hz. Safiye (r.a) ile Peygamber (s.a.v) efendimiz evlendi.

Hayber dönüşü yol üzerinde bulunan 'Fedek' ve 'Vadi'l-Kura' yahudi yerleşim yerleri de aynı şartlarla teslim oldular.

Uzak bölgelerde bulunan yahudi unsurlar sıra ile İslam Peygamberinin himayesine girmişlerdi.

"Teyma, Cerba ve Arzuh" ile Hıristiyanlar tarafından yurtlarından kovulan "Mena" yahudileri, çeşitli vergilerle aynı himayeye sığınan Ehl-i Kitap ahali arasındadır.

Bunların dışında Yemen, Umman ve Bahreyne de yahudiler vardı.

Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz Bahreyn valisi "Munzir b. Sara'ya verdiği emirde dinini terk etmeyecek yahudiler için tam bir dini müsamaha verildiğini beyan etmiştir.

Kaynaklar Yemen yahudiler ile ilgili enterasan bir olay naklediyorlar. Rivayete göre Rasullullah efendimiz "Cerir b. Abdullah El-Beceli"yi Yemendeki "Zu'l-Kala ile Zu Amr" adlı iki reisi İslama davet için elçi olarak göndermiştir. Yahudi olan Zu Amr elçiye: "Eğer seni gönderen hakikaten Peygamber ise,

onun bugün vefat etmesi icap ediyor. Zira bizim kitaplarımızda son peygamberin şu günde irtihal edeceği yazılmıştır." Şeklinde bir ifadede bulunmuştur. Bu tarih kaydedilmiş, bir kaç gün sonra da Hz. Peygamber (s.a.v)in irtihal haberi ulaşmıştı. Bu haber üzerine adı geçen her iki reisde Müslüman olmuştur.

İslamı yahudi münasebetlerini bu safhada bağlarken, yahudilerin İslama karşı genel tutum ve davranışlarını tesbit etmeden geçemeyeceğim. Özetleyecek olursak yahudilerin bu konudaki karakteristiğini şöylece sıralayabiliriz.

(1) İslamın Kutsal Kitabı K. Kerimle alay etmek.

(2) İslam Dinini eğlenceye almak.

(3) İslam Peygamberine ve Müslümanlara her fırsatta satışmak.

(4) Tevratı tahrif etmek.

(5) Ahiretten çok dünyaya ve dünya malına önem vermek.

(6) Kendi dinlerinde de yasak edildiği halde faiz ve başkasının malını haksız yere yemek.

(7) Allah kitabını sırtlarının arkasına atmak, Onun ahkâmı ile amel etmemek.

(8) Peygamberlerini öldürmek.

(9) Üzeyir Peygambere Allah demek.

(10) Tevratın Kısas konusundaki ahkâmını değiştirmek.

Kur'an-ı Kerim yahudilerin bir kısmını bu ithamların dışında tutmuştur.

İslam Peygamberi de yahudi Müslüman münasebetlerinde daima Tevratı esas kabul etmiş, ancak onlar hakkında Tevratı atıf yapan Kur'an ahkâmını uygulamıştır. (Kısas Konusunda olduğu gibi). Yine Kur'an-ı Kerim müşriklerin kestiklerini yemek-

ten müslümanları menetmiş, fakat yahudilerin kestiklerini yemelerine Cevaz vermiştir. Bu itibarla, tatbik edilen cezalar konusunda şikayete hakları yoktur. Zaten bu uygulamalar kendi istekleri ile olmuştur. Vesikalar ortadadır.

Hız Muhammed (s.a.v) efendimiz 7. Hicret yılında umumi bir tebliğ planı uygulamasına geçmiş ve çeşitli Devlet reislerine, elçilerle, İslam'a davet mektupları göndermiştir. İslam tebliğinin ve diplomasisinin bu ilk yazılı vesikaları bugün elimizde bulunmaktadır. Bu konuya dönerken İslam- Hıristiyan diyaloguna geçmiş bulunuyoruz.

Hiç yahudi bulunmamasına karşılık Mekke'de bir kısım Hıristiyanın bulunduğunu biliyoruz. Bunlardan bir kısmının Hicretten önce topluca gelip peygamber efendimizle görüştüğünden sonra müslüman oldukları rivayetler arasında yer almaktadır.

Medinede "Ebu Amir Er-Rahip" isimli bir keşiş vardı. Rasül Ekrem (s.a.v)'in Medineye varışında şehri terketmiş ve Mekkeye yerleşmiştir. Bu keşişin Uhut harbinde müşriklere büyük yardımlarda bulunduğu kaydediliyor.

Müslüman- Hıristiyan Diyalogunda en önemli safha İslama davet mektupları ile başlar. Bu mektupların gönderildiği belli başlı hükümdarlar şunlardır:

(1) Habeşistan Necaşisi Adhame.

Habeşistana yapılan iki Hicretle çok iyi başlayan münasebetler davet mektubu ile daha da kuvvetlendi. Necaşiye efendimiz şöyle diyordu: "... Ben şahadet ederim ki Meryemoğlu İsa Allahın ruhu ve kelimesidir. Seni ve halkını İslama davet ediyorum.. "

Rivayete göre hükümdar İslamı kabul etmiştir.

(2) Mısır Valisi Mukavkıs.

Elçiyi çok iyi karşılamış ve adetlerine göre kıymetli hediye-

lerle iki cariye göndermiştir. Bunlardan biri İbrahim'in annesi Marya (r.a.)dır. Mektuba verdiği cevapta ise Mukavkıs; şöyle diyordu: "... Mektubunu okudum ve anladım. Bir peygamber daha kaldığını biliyordum. Fakat Onun Şamdan çıkacağını zannediyordum."

Bu yaklaşımına rağmen Bizansa bağlı vali Mukavkıs Müslüman olmamıştı.

(3) Yemame Hakimi Hevze.

Veliadlık talebinde bulundu.

(4) Bizans İmparatoru Hırakliyüs.

İmparator Suriyede bulunuyordu. O sırada oraya ticaret için gelmiş bulunan Ebu Süfyan başkanlığındaki müşrik heyetinden uzun uzadıya bilgi aldıktan sonra elçiye şunları söyledi: "... Ben bu peygamberin geleceğini biliyordum. Fakat sizden olacağını zannetmezdim. Arabistana gidebilsem, Onunla görüşmek için her zahmete katlanırdım. Yanında olaydım kendi elimle ayaklarını yıkardım.."

Mektubunda Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz İmparatora: "Ey Ehl-i Kitap!.." diye hitap etmiş ve bu hitapla başlayan ayeti yazmıştı. Bu görüşmede papazlarda vardı. İmparatora son derece içerlediler. Bunu anlayan Hırakliyüs de hislerini açıklamaktan çekinmiştir.

(5) Gassani Hakimi Haris.

Bu zat son derece hiddetlenmiş, tehditler savurarak ordusunu hazırlamış, hatta Medineye saldırmak için imparatorundan izin istemiştir.

Arap yarımadasının kuzeyi pek emniyetli değildi. Kuzeyi emniyete almak için, "Mute" ve "Tebuk" seferleri düzenlendi. Aslında Bizans Ordusu, Gassani papazlarının tahriki ile hareket etmişti. Zafer kazanıldı ve kuzey bölgesi böylece emniyet altına alınmış oldu.

Eyle, Dümet'ül- Cendel ve Tayy meseleleri de bu arada hal- ledildi.

Yemende Necran bölgesinde bulunan Belharis (Benül- Haris İbn Ka'b) kabilesi ile ilişkiler, İslâm-Hıristiyan münasebet- leri yönünden çok değişik bir öneme haizdir.

Bizansın zulmünden kaçan Hıristiyanların sığındığı ve ya- hudi Kralı Zu - Nuvas'ın Hıristiyanları diri diri hendeklere gömdüğü bu bölgede teşkilatlı bir cemaat barınmakta idi.

Bazı yeni tarihçiler "Medinetü'l- Uhdud" (Hendekler şehri) ile mazlum Hıristiyanları tebcil için Halife Hz. Ömer (r.a) tara- fından yaptırılan caminin kalıntılarının halen durduğunu ileri sürmüştür.

Peygamber efendimizin Necran keşişlerine yazdığı mektup elimizdedir. Allahın Rasulü mektubunda ruhanileri İslama da- vet etmekte, İslamı kabul ederlerse bağışlanacaklarını aksi hal- de vergiye bağlanacaklarını, bunu da yerine getermezlerse ken- dilerine savaş açılacağını beyan buyurmakta idi. Bu mektuptan sonra Necran Midras'ı (ilmiye ve adliye reisi) papaz Ebu Hari- se İbn Aklame başkanlığında (60) kişilik bir heyet Medineye geldi. Mescid-i Nebide Peygamberimizin huzuruna çıktılar. Kendi dinlerince ibadet etmek istediklerini bildirdiler. Mescid kendilerine terk edildi. Şarka dönerek, mezhep farklarına göre, ibadet ettiler. İbadetlerini bitirdikten sonra görüşme başladı. Uzun tartışmalar oldu. Toplantıda yahudiler de bulunuyordu. Yahudilerin bunlarla kavgaya dönüşen tartışmalarının sebebi kestirilememiştir. Tarihi bir kinin bu görüşmede depreşmiş ola- cağı düşünülebilir.

Bu esnada Al- i İmran suresinin seksen ayeti nazil oldu. Bu ayetlerde; ilahi hakimiyet, İsa inancındaki tezat, üç büyük ki- tap, İmran ailesi ve Hz. Meryem, İsa ile ilgili mucizeler, Hz. Adem ile Hz. İsanın ylaratılışındaki mucizeler üzerinde du- rulmuştur. "Yalancılar için hep beraber Allahın lanetini telin"

teklifi üzerine delegeler aralarında özel bir görüşme yaptılar. Siyasi inkıyadı, bu müthiş metoda başvurmaya tercih ettiklerini bildirler. Allahın Rasulü kabul etti. Bir metin kaleme alındı. Anlaşma metninde Necran halkının taahhüdlere, geçerlilik şart- ları, bilhassa can ve mal güvenliği ile Din hürriyeti üzerinde durulmuş; sonuna şahitlerle katibin adı yazılmıştır.

Bu muahededen daha sonra peygamber (s.a.v) efendimiz Necran keşişlerine hitaben, din hürriyeti yönünden bir garanti vasfı taşıyan önemli bir mektup yazmıştır. Efendimizin vesika- ları arasında bulunan şekli ile metin aynen şöyledir:

"Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

Peygamber Muhammed'den Keşiş Ebu'l- Haris'e, Necran Keşişlerine, papazlarına ve onlara tabi olanlara, aynı zamanda onların rakiplerine: Az veya çok olsun ellerinde bulunan her şey, kiliseleri, küçük kiliseleri ve manastırları kendilerine ait olacaktır; Allahın ve Allah'ın resülünün zimmeti (himayesi) onlarıdır. Hiç bir keşiş dini mevkiinden, hiç bir rahip manastır- dan, papaz kendi vazife çevresinden uzaklaştırılmayacaktır. Alışık oldukları haklarında veya yetkilerinde aynı şekilde hiç bir şeyde (örf ve adette) değişiklik yapılmayacaktır. Onlar sa- mimiyetle davrandıkça ve vazifelerine uygun şekilde hareket ettikçe Allahın ve Rasülünün zimmeti (himayesi) onlar üzerine her zaman için temin edilmiştir. Ne onlar zulme maruz kala- cıklar, ne de zulmedeceklerdir. El- Muğire tarafından yazıldı." (Vesaik Nr. 94)

Bu vesikalara daha sonraları şekil ve muhteva bakımından bazı ilaveler yapılmıştır.

Nitekim, peygamber efendimiz'e atfen "Sina rahiplerine ve umum Hıristiyanlara" hitaben yazılmış bir (Berat) ortaya çık- mıştır. Mis. Başpiskoposun şark memleketleri ahalisinin vasıf- ları ile ilgili kitabından naklen John Davenport tarafından ya- zılmış (K. Kerim ve Hz. Muhammed) adlı esede karşımıza çı- kan bu Berat, Necran Hıristiyanlarına ve Keşişlerine yazılan

mektuplarla Andlaşma metninin devşirilmiş uydurma bir vesikadır. Muahedenin Medine nüshasında katip Abdullah b.Ebu bekir, Necran nüshasında ise Hz. Ali'dir. Bu tahrif Hıristiyan ruhanilerine ve müelliflerine yakışan bir davranıştır. Bu kötü alışkanlıklarını bırakmayan Hıristiyan müellifler, gösterilen bunca müsamahalara karşı minnet ve şükran borcunu ifa yerine tahrif yolunu tercih etmişlerdir. İst. Tarabya Metropiliti YAKOVAS, "Nurlu Ufuklara Doğru" adlı kitabında bu uydurma Beratı ele alarak İslam peygamberinin Hıristiyanlığını gizlediği için bu Beratı veddiğini ileri sürerek çok garip ve çirkin bir iftirada bulunmuştur. Aynı keşiş İstanbulun büyük fatihi hakkındada aynı iddiayı tekrarlamaktan utanmamıştır. Büyük bir Türk ve İslam düşmanı olan Yakovas halen Amerikada aynı tür çalışmalarına devam etmektedir. Hayat bağışlamaya, mal güvenliği sağlamaya ve başkalarının inançlarına saygı duymaya alışmamış bi zihniyeti temsil eden kişilerden daha dorğu bir davranış beklemek aslında aldatıcı olur. İslam Hıristiyan Diyaloğundaki güçlüğün kaynağı böylece ortaya çıkmış oluyor.

Rasulullah (s.a.v) efendimiz Belharislerin diğer kolları ile de benzer münasebetlerde aynı neticeleri temin etti.

Buraya kadar görülen münasebetlerde son derece adil ve merhametli davranılmıştır.

Burada Peygamber efendimiz devrindeki Müslüman - Ehl-i Kitap diyaloğu bitmiş oldu.

c. Hülefa-i Raşidin (Dört Halife) Devri

Halife Hz. Ebu Bekir (r.a) zamanında Yermuk savaşı ile Suriyenin kesin fethi temin edildi.

Sonraki İslam fatihlerince düstur kabul edilen Hz. EbuBekir (r.a)'ın ordu komutanlarına verdiği talimat çok önemlidir.

(1) Hiyanette bulunmayınız, gadretmeyiniz, haddi aşmayınız ve kimsenin azasını kesmeyiniz.

(2) Çocukları, kadınları ve ihtiyarları öldürmeyiniz.

(3) Hurma ağaçlarını kesip yakmayınız, yemiş veren bir ağaca zarar vermeyiniz.

(4) Koyun, sığır ve deve gibi hayvanları, gıda endişesi dışında, başka bir maksatla kesmeyiniz.

(5) Yolda manastır ve mabedlere çekilmiş kişilerle karşılaşacaksınız. Onları kendi hallerinde bırakınız.

Hz. Ömer (r.a) zamanında Mısır ve Kudüsün fethi ile münasabetler devam etti. Suriyeden kaçan Bizanslı kumandan (Artabon) Kudüs'e sığınmıştı. İslam orduları Kudüsü kuşattılar. Artabon şehri halifeye teslim edeceğini söyledi. Hz. Ömer (r.a) Kudüse geldi ve şehri teslim aldı. Peygamber efendimizin Medine yahudilerine gösterdiği müsamahayı Hz. Ömer (r.a) de Kudüs halkına gösterdi.

Kudüs, tarihinde ilk defa kansasız teslim oluyordu. Peygamberler şehri artık gerçek sahibine ve hasretini çektiği düzene, İslam idaresine kavuşmuştu.

Hz. Osman (r.a) ile Hz. Ali (r.a) zamanında daha çok iç olaylarla meşgul olunmuştur.

d. Emeviler Devri:

Emevi Devleti çok karışık bir zemin üzerinde kurulmuştur. İslamTarihinde kılıç devri olarak bilinen Emeviler zamanının en önemli olayları İspanya'nın fethi ve güney Fransanın istilasidir. Hıristiyan Batı ile bu temas, Endülüs Emevi Devleti'nin kurulması ile doruk noktasına ulaşmıştır. Endülüsün siyasi üstünlüğü bir yana, esas ihtişamı Hıristiyan Avrupayı yüksek bir medeniyet meşalesi ile aydınlatmış olmasıdır? Endülüste kurulan ilim ve irfan yuvaları sayesinde İslam kültürünün garbi medenileştirmesi mümkün olmuş, Endülüs İslam medeniyetinden taşan ilim ve irfan ışıkları, batı insanının ilahi bir mesaja, islama muhatap kılmış, Rönesans ve Reform gibi iki dev hadisenin

doğmasını hazırlamıştır. Ancak, Rönesans'ın başarısı Reform hareketlerinde gerilemiş, hareket noktasını ve gidiş yolunu yanlış seçen Reformistlerin hataları, Hıristiyan halkı, cami yerine yeni bir kiliseye götürmüştür.

Batıyı aydınlatan bu yüksek medeniyeti ve Rahle-i Tedrisinde öğrencilik yaptıkları İslam zihniyetini hazmedemeyen Hıristiyan Kilisesinin tahriki ile teşekkül eden Haçlı ruhu, kalem kılıç çekmiş ve Endülüs İslam medeniyeti barbarca toprağa gömülmüştür. Müslüman halka yapılan zulüm ve işlenen cinayetler, kilise tarihinde kara bir leke olarak kалаacaktır.

Bugün İspanyada Endülüs medeniyetine ait ayakta duran bir eser bulmak mümkün değildir.

Büyük alim İbni Rüşd müstesna, Haçlı ruhu İbni Rüşdü, Onun eserlerini ve temsil ettiği zihniyeti tarih sahnesinden indirememiştir.

Ne hazindir ki, Abbasi Devleti Şarhmanla ittifak kurarak Endülüsle uğraşmış, Osmanlı İmparatorluğu da, mevcut kudreti ve ihtişamı içinde, Endülüsün yıkılışına ve Hıristiyan zulmüne seyirci kalmıştır. Endülüs halkı Osmanlıdan o dönemde İspanya yahudileri kadar olsun bir ilgi ve yardıma mazhar olmamıştır. Endülüsün ardından da ağlayan milyonlara "Ebu'l-Beka er-Rüнді" tercüman olmuş, Baki kalan bu kubbede hoş bir sada, gibi "Endülüs Mersiyesi" bize intikal etmiştir.

e. Abbasiler Devri:

Abbasi devri İslam tarihinde kalem çağı olarak tanınmaktadır. Bu devirdeki İslam Hıristiyan Diyalogu ilim ve kültür yolu ile olmuştur. Bizanstan ilim adamları getirilerek klasik Batı ilmi ve felsefesi terceme edilmek suretiyle kültür değişimi ve Sicilya yolu ile İslami Kültür'ün Batıya geçişi sağlanmıştır. Batı Hıristiyan alemi, ilmi Rönesansı kısa zamanda Teknik Rönesansa çevirmesini ve bu hareketi hazırlayan Doğu-İslam medeniyetini inkar etmesini bilmiştir. Bu tutuma rağmen son bir

asırdır bizde başlayan İslam orijinli Batı medeniyeti hayranlığı, hatta taklid hastalığı son derece düşündürücüdür.

f. Osmanlı Devri:

Müslüman Türkler, başka milletlere, bilhassa muhatap oldukları Ehl-i Kitaba karşı her zaman adalet duygusu, dini müsamaha ve insanlık idealine bağlı bir tutum ve davranış içinde bulunmuşlar, Hıristiyan ve yahudileri milliyetçi, ırkçı ve koyu bir din taassubu ile karşılamamışlardır. Küfürle devamı mümkün olan mülkün zulümle ayakta duramayacağına yürekten inanan Müslüman Türkler cihad esnasında bile adaletten ayrılmamışlardır.

İslam ordularının kıtalararası fetihleri, Hıristiyan tarihçiler, hatta son devir bazı yerli müellifler tarafından bir istila hareketi olarak değerlendirilmiştir. Fetih ordularının hedefi bu yersiz iddialarla gölgelenmek istenmiştir. Bu fetihlerin gayesi İslamı tebliğ etmek, İslam adaletini hakim kılmak, buralardan küfrü, zulmü ve ahlaksızlığı kovmaktır.

İslam ordularının sulh ve sukun götürdüğü Mukaddes belde Kudüs Haçlı ordularının kılıçtan geçirdikleri (70) bin müslümanın kanı ile sulanmıştır.

Fetih ordularının geçtiği yollarda kopardıkları üzümün bedelini asma dallarına asan gaza erlerine İstila orduları gözü ile bakmak tarafsız bir davranış olamaz. İslam fetihlerini hedeften saptıran bu tür iddialar pek de dikkate değer bir husus olmasa gerek.

Yukarıda da işaret edildiği gibi, İslam fatihlerinin gösterdiği dini müsamahayı hazmedemeyenlere şükran bocunu hatırlatmak düşüyor bize. Biraz da haddini bildirmek, Onlara göre, Haçlı ordularının yaptığı gibi, galip bir kumandan yakıp yıkmalı, halkı kılıçtan geçirmeli, mabedleri yakmalı ve din adamlarını zindanlara atmalı, dinlerinden dönmeyenlere hayatı zehir etmelidir. İşte fark buradadır. İslam bu zihniyeti yıkmaya, Hı-

ristiyan Haçlı ruhu ise aynı zihniyete devama kararlı görünüyor.

g. Son Devir :

Olaylar devam ediyor. Böylece Hicretin 14. asrının sonuna gelmiş bulunuyoruz. Günümüzdeki müslüman- yahudi münasabetlerini daha önce, müstakil bir makale ile ayrıntılı olarak dile getirmiştik. Bu itibarla aynı konuyu burada tekrar etmek istemiyorum. Dünyanın çeşitli bölgelerinde cereyan eden olayların aktüalitesi içinde bulunuyor ve bunları da aşağı yukarı biliyoruz.

Müslüman Ehl-i Kitap diyalogunda seviye itibarile, en önemli olay, 1976 yılında 1-6 Şubat tarihleri arasında Libya ile Vatikan ruhani devletince müştereken gerçekleştirilen ve her iki taraftan (400) kadar ilim ve din adamının katıldığı "İslam-Hıristiyan Diyalogu semineri" dir.

Seminerin gündeminde dört ana konu tartışılmış ve (21) maddelik tavsiye kararı taraflarca kabul edilmiştir.

Tartışma konuları şunlardır:

(1) Din, hayat için ideoloji olabilir mi?

(2) İki dindeki müşterek inanç esasları ve hayatın bütün safhalarındaki birleştikleri noktalar.

(3) Sosyal Adalet Allaha imanın bir mahsülüdür.

(4) Bizi hala ayırmakta olan geçmişteki yanlış hükümleri ve güvensizlikleri nasıl giderebiliriz?

İslam delegeleri Tevhid akidesi üzerinde ısrarla durmuşlar, Hıristiyanlar ise Teslisteki birlikten söz etmişlerdir.

İslamın aleyhine yürütülen Misyonerlik ihaneti ile Filipinlerdekinin benzer dünyanın öteki bölgelerinde sürmekte olan Hıristiyan mezalimi, ağırlık verilen diğer önemli ve hayati konulardır.

Tavsiye kararları, milletlerarası iyi niyet ve ikili ilişkilerde alınan kararların dini atmosferde Klasik metinlerini andırıyor. Papanın yeni yıl mesajlarındaki Barış ve kardeşlik çağrıları gibi..

Geçmişteki yanlış hükümlerin ve hataların giderilmesinin ilk şartı bunları tekrar etmemektir. Tabii ki bu, karşı taraf için söz konusudur.

Hıristiyan zulmünün Filipinlerde, Eritrede, Balkanlarda, Batı Trakyada, Kıbrısta, Afrikanın çeşitli bölgelerinde, Asya Kıtasının bir çok ülkesinde ve Amerikada, bu seminerden sonra daha da yoğunlaştığı düşünülürse, bu seminerden müsbet bir netice beklemek saf-dillik olur.

Yakın zamanda Avusturalyada küçük çapta Trablus toplantısına benzer bir toplantı daha yapıldı.

Melbourne Monash üniversitesinde yapılan bu toplantıya, S. Arabistan, Mısır ve Malasia gibi bazı İslam ülkeleri de katıldı. İkiyüz kadar delege Hıristiyanlıkla Müslümanlık arasındaki benzerlikleri tesbit etmek için bir araya geldiler. Toplantıyı tertip eden Laurence Fitzgerald, İslam ülkeleri ile münasebetlerin artması ve Avustralyada (150) bin müslümanın bulunuşu sebebi ile bu konferansın düzenlendiğini bildirdi.

Gazetelerin verdiği bilgiye bakılırsa, bu toplantının altında da pazar bulma ve petrol garantisine dayanma gayretlerinin yattığı intibai uyanıyor.

Bunlara benzeyen bir başka dinlerarası diyalog çağrısı Güney Kore asıllı Sun Myung Moon'dan gelmiştir.

Moon tarafından kurulan "Dünya Kiliseler Birliği" hareketi, her dinden ilim ve din adamının çağırılması ile oluşturulan "Dünya Dinleri Asamblesi" ve teşekkül tarzı aynı olan "Gençlik Seminerleri" ile yeni bir mesajla faaliyetini sürdürmektedir.

Moon'a göre insanların ilk ebeveyni olan Adem ile Havva, işledikleri kusur sebebiyle, örnek bir aile kavramamışlardır. Kendileri olgunlaşmadan ve şeytani bir sevgiye dayanan mutsuz bir aile modeli bırakmışlardır insanlara.

Dünyadaki çarpık hayat tarzının ve mutsuzluğun sebebi budur.

Mesih bu kusuru ortadan kaldırmak ve insanları mutluluğa kavuşturmak için gelmiştir. Ama aynı çarpıklık devam etmektedir:

Bu itibarla:

- 1- Örnek nesil yetiştirmek,
- 2- Örnek aileyi kurmak (Toplu evlilikler yolu ile),
- 3- Karşılıksız gerçek sevgiyi yeryüzüne yaymak, lazımdır.

Bunu yapacak kişi de, hareketin lideri olarak kendisidir. Onun için dünya insanını ve bütün dinleri bir çatı altında toplamaya çalışmaktadır.

Bu dialogun hedefi ve şansı da ötekilerden farklı değildir.

Ancak, Allahsız ideolojilerin kol gezdiği, dünyamızda, Hıristiyan aleminin misyonerlik ihaneti yerine böyle bir yol seçmesi, iyimser açıdan memnuniyet vericidir.

Bütün bunların ötesinde başka bir gerçeği görmemek imkansızdır. Hıristiyan alemi, muharref kitabı, kilisenin mevcut katı tutumu, misyoner faaliyetleri, barış ve kardeşlik çağrıları ile beşeriyeti sapıklıktan, menfi ideolojilerin tasallutundan ve Hıristiyan müminini ruh hastalığından kurtaramayacağına farkına varmış, İslamın sağlam ipine dolaylı yollardan tutunarak, hiç değilse kendi cemaatını kurtarmak derdine düşmüştür.

Kurtuluş islama kesin dönüş karar vermekle mümkündür. İnsanoğlunu iki dünya saadetine erdirmek için yönünü Ka-

be'ye çevirmek şarttır. Başka bir yöne dönmek veya geçilmiş yollardan tekrar geçmek için direnmek, gaflette katmer olur.

Hicretten (14) asır sonra, kainatın efendisinin lisanı ile Ehl-i Kitaba Mekke ufuklarından şu ayetle tekrar seslenelim: "De ki: Ey Ehl-i Kitap! hepiniz bizimle sizin aranızda müsavi bir kelimeye gelin: (mutabık kalalım) ki Allahtan başkasına tapmayalım, Ona hiç bir şeyi eş tutmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabler diye tanımayalım. Eğer yine yüz çevirirlerse deyin ki: şahit olun biz muhakkak müslümanlarız."

Bu ferman ve açık davete ondört asır kapalı kalmış göze, kulağa ve kalbe artık ne diyelim? Hidayet...!(4)

Altıncı Kısım

HZ. MUHAMMED (S.A.V) VE İSLAM DİNİ

İnsanlık tarihinde hayatlarını kendi milletlerinin dini ve sosyal ilerlemesine adanmış kimseler hiç bir vakit eksik olmamıştır. Onları her yerde ve her devirde görürüz. Bu çok seçkin insanlardan her biri, umumiyetle ilahi bir vazifeyi tebliğe mükellef olduklarını beyan etmişler ve arkalarında kendi kavim ve milletlerine rehberlik edecek hayat kanunlarını ihtiva eden mukaddes kitaplar bırakmışlardır.

İlahi vazife ile gönderilen bu yüce kişiler peygamberlerdir. Kur'an-ı kerimin beyanına göre Allah her millete bir peygamber göndermiştir (1) Gene Kur'anın bildirdiğine göre ilk peygamber Hz. Adem (a.s) son peygamber ise Hz. Muhammed (s.a.v) dir. (2) Bu ikisi arasında kendilerinden söz edilen ve edilmeyen sayısız Allah elçileri, - ilahi bir lutuf olarak- tekrar tekrar insanlara gönderilmişlerdir. Kur'anda adı geçen peygamber yirmibeş tanedir. Üç tane daha vardır ki peygamberlikleri ihtilaflıdır.

Bütün peygamberler ya bir kavme, ya bir ülkeye, veya muayyen bir zamana ait olmak üzere gelmişlerdi. Halbuki Hz. Muhammed (a.s) dünyanın sonuna kadar milletlerin, bütün insanların saadetini sağlamak için gönderilmiştir.

Son peygamber Hz. Muhammed (a.s)in tebliğ ettiği din İslam'dır. İslam dini, Allah tarafından insanlık alemine gönderilen son ilahi kanundur. Kıyamete kadar insanların maddi ve manevi bütün ihtiyaçlarını karşılayacak ve hayatlarını tanzim edecek kudrettedir. O, telkin ettiği iman esasları, ibadet şekilleri ve ahlak sistemi ile insanoğlunun fitratına dönüşü ve Allah Kanununun yeryüzünde son defa yeniden kuruluşudur.

(1) Yunus: 47.

(2) Ahzab:40.

Böylece Hak Dinler zincirinin son halkasını teşkil eden İslam Dini, insanlığın en ileri devrine hitap etmek üzere gönderilmiş ve geçmiş dinleri bünyesinde hulasa etmiştir. Bu yüce dini, bütün yönleri ile en ideal şekilde yaşayan ve yaşatan zat, Hz. Muhammed (a.s) efendimizdir. Bu bakımdan onun hayatı hakkında bilgi edinmek başta gelen bir zarurettir. Bu, aynı zamanda Kur'anın telkinidir. Kur'an, Allah Resulünde bütün insanlar için güzel bir örnek olduğunu beyan buyurarak hayatını incelemeye bizi teşvik ediyor. Şimdi Peygamber Efendimizin, bütün insanların hayran kaldığı temiz ve nezih hayatlarından kısaca bahsedelim.

I. B ö l ü m

HZ. MUHAMMED (A.S)

Resul-i Ekrem, Arap Yarımadasında Hicaz bölgesinde Mekke şehrinde dünyaya geldi. Bu bölgedeki diğer mühim şehirler Medine ve Taifdir. Hicazın bu üç şehri, üç kıta (Asya, Afrika, Avrupa) nın minyatür bir örneği halindedir. Tabiat şartlarının insan karakterine tesiri kabul edilirse Mekkeli olan Peygamberimizin nesebi aynı zamanda Taif ve Medineye uzanmaktadır.

Bu şehirlerden Mekke, tabii kaynaklarının fakirliğine rağmen son derece gelişmişti ve on reis tarafından idare edilen bir site - devlete sahip bulunuyordu. Komşuları arasında kervan ticareti yolu ile ithalat ve ihracat işleri ile de ileri gitmiş bulunan Mekkede şiir, hitabet, halk masalları... gibi edebiyet ve güzel sanatlar fazlasıyla yaygın bulunuyordu. Kadınlara iyi muamele yapılırdı. Kendi başlarına mal sahibi olurlar, evlenmelerde muvafakatlari alınır, anlaşmaya göre boşama hakkını dahi alabilirlerdi.

Bu üstünlüklerin yanında ahlaki sefaletler, cemiyet hayatını içinden kemirmekte ve tahrip etmekte idi. Kabileler arasında kan davaları vardı. İçki, kumar, fuhuş ve tefecilik son haddine varmış bulunuyordu.

Din bakımından Araplar putlara tapıyorlardı. Ayrıca Musevilik, Hıristiyanlık ve Zerdüşlük dinleri de Araplar arasına girmiş bulunuyordu. Mekkeliler "Bir Allah" mefhumunu bildikleri halde putları Allahla kendi aralarında bir vasıta kabul ediyorlardı. Bir Allaha iman esasına dayanan "Haniflik" Mekkede müsbet bir hareket olarak doğmuştur. Hanifler yalnız Allaha ibadet ederlerdi. Arapların, Peygamber Efendimizin doğumundan önceki devirlerine Cahiliyyet devri denir. Bu kelime ile o zamanki ahlak ve irfan düşüklüğü ifade edilmiştir. Bu durum

yalnız Arabistan'a münhasır değildi. Bütün dünya Cahiliyyet devrini yaşıyordu. Arapların iki büyük komşusu Bizans ve İran, dış görünüşlerinin tersine, içten çökmüş bulunuyorlardı. İşte böyle bir devirde Hz. Musa (a.s.)'ın Tevrat'ta; Hz. İsa(a.s.)'ın İncilde haber verdikleri alemlerin rahmeti büyük kurtarıcı Hz. Muhammed (a.s) dünyaya geldi. Çölde parlayan ilahi nur alemleri aydınlığa kavuşturdu ve ölüm sessizliği içinde kıvranan insanlık alemi kurtuluşa erdi.

İşte böyle bir muhit içinde Hz. Muhammed (a.s) doğdu. Doğumu 13 Nisan 571 ve Rebiül-evvel ayının ikinci veya onikinci Pazartesine rastlar.

Hz.Muhammed (a.s) babası Abdullah Kureyş Kabilesinin Haşimi kolundan, annesi Hz. Amine de gene Kureyş Kabilesinden fakat Zühre oğullarındandır. Soy, Hz. İsmailin torunlarından Adnana kadar yükselir. Hz. İsmail, İbrahim (a.s.)'ın büyük oğludur. Her iki kol birkaç batın yukarıda birleşir. Yani Peygamber Efendimizin annesi ile babası akrabadır. Dedesi yavruya "Muhammed" annesi ise "Ahmed" adını verdi.

Babası Abdullah doğumundan birkaç hafta evvel vefat etmişti. Mekkenin Reisi dedesi Abdülmuttalib onu himayesine aldı. Ananeye göre Mekke civarında bir süt anneye verildi. Dört sene orada kaldı. Peygamberimizin hayatını yazan bütün tarihçiler, süt annesinin bir memesinden emip diğerini süt kardeşine bıraktığını naklederler. Mekkeye dönüşte annesi Amine Medinedeki dayılarının yanına götürdü. Fakat dönüşte annesi Amine aniden vefat etti. Altı yaşındaki küçük Muhammedi Mekke'de başka bir felaket bekliyordu. Sekiz yaşında dedesini de kaybetti. Amcası Ebû Talibin himayesine girdi.

Oniki yaşında amcası Ebû Talib ile Şama gittiğinde papaz "Bahîre", İncilin beyanına göre sıfatlarından Hz. Peygamberi tanıdı ve Şam Yahudilerinin de çocuğu tanıyabileceklerini söyleyerek muhtemel suikaste karşı Ebû Talibi uyardı. Bu olay bize, Hıristiyanların kasıtlı iddialarının hilafına, Ahirzaman Pey-

gamberinin Tevrat ve İncilde haber verilmiş ve sıfatları ile belirtilmiş olduğunu isbat eder. Onyediy yaşında Yemene gitti. Daha sonra "Ficâr" Harbinde ve haksızlıklara meydan vermemek için Mekke'de kurulan "Hilful-Fudûl" adlı adalet cemiyetinde bulundu. Yirmibeş yaşında Mekke eşrafından Hz. Hatice ile evlendi. Hz. Hatice (r.a.) Mekke'de iffeti ve vekarı ile tanınmış asil bir hanımdı. Denildiğine göre Hz. Hatice kırk yaşında bulunuyordu. Ticaret ortaklığı yaptığı Hz. Muhammedin meziyet ve ahlakına hayran olmuştu. Teklif Hz. Haticeden geldi ve izdivaç çok mesut oldu.

Otuzbeş yaşına kadar, putlara tapmadığının dışında, dinî hayatı hakkında kaynaklar pek bilgi vermemektedir. Otuzbeş yaşında Kâbe hakemliği yapmıştır.

Bundan sonra Hz. Muhammedi kendini ruhanî murakebeye vermiş buluyoruz. Her sene Ramazan ayı olunca Cebel-i Nûrda (Nûr Dağında) murakebeye dalmayı adet edinmişti.

İtikâfa çekilişinin beşinci senesi idi ve kırk yaşına gelmişti (610). Ayın sonuna doğru bir gece bir melek kendisini ziyarete geldi ve Allahın onu insanlara peygamber olarak seçtiğini bildirdi. Melek abdest almayı, Allaha nasıl ibadet edileceğini, namazın nasıl kılınacağını öğretti ve şu ilahî mesajı tebliği etti:

Yaratan Rabbinin adıyla oku.

O, insanı bir kan pıhtısından yarattı.

Oku, Rabbin nihayetsiz kerem sahibidir.

Ki O, kalemle (yazı yazmayı) öğretendir.

İnsana bilmediğini O öğretti. (1)

Derin bir tesir altında kaldı ve dönüşünde başından geçenleri eşi Hz. Haticeye anlattı. Bunların, şeytanın veya habis ruhların işi olduğundan korktuğunu söyledi. Eşi, yetimlere, fakirlere

(1) Alak: 1-5

ve dullara yardım eden merhametli bir insan olduğunu hatırlattı ve Allahın kendisini koruyacağını söyleyerek teselli etti. Bundan sonra vahiyde üç senelik bir kesilme oldu. Peygamber efendimizde bir durgunluk, sonra sükûnet, daha sonra da hararetli bir arzu ve bekleyiş devresi başladı. Kendisine inandımayanlar, Allahın kendisini unuttuğunu söyleyerek alay etmek istediler. Bu müddet zarfında kendisini ibadatlara ve murakebeye vakfetti. Vahiy tekrar başladı. Allah onu unutmamıştı. Önce insanları kötü adetlerinden sakındırması, sonra yakınlarını ikaz etmesi ve emrolunduğu ilahî vazifeyi açıkça söylemesi bildirildi. Böylece risalet vazifesi kendisine verilmiş oluyordu (2).

Hz. Muhammed (a.s.) İslamı önce samimi dostları arasında gizli olarak, sonra akrabaları arasında, şehir ve civarında açığa çıkararak yaymaya başladı.

O, tabiatın üstünde bir Allah, öldükten sonra dirilmek ve kıyametteki ilahî adalet üzerinde ısrar etti. İnsanları merhamete ve hayra davet etti. Kendisine gelen vahiyleri tesbit etmek için yazılmasını ve ezberlenmesini emretmek suretiyle muhafaza tedbirlerini aldı. Bu, hayatı boyunca böyle devam etti. Çünkü Kur'an peyderpey nâzil olmuştur.

Hz. Muhammede inananlar gittikçe çoğalıyordu. Bununla beraber putperestlerin düşmanlığı da artmış bulunuyordu. Müslümanlara karşı büyük bir zulüm ve işkence devri başladı. Kızgın kumlar üzerinde sürükleniyorlar, kızgın demirlerle dağlanıyorlardı. Bu acılara dayanamıyarak şehit olanlar da oluyordu. Bu durum karşısında Resûl-i Ekrem Müslümanlara Mekkeyi terketmelerine ve Habeşistana hicretlerine izin verdi. I. ve II. Habeş hicretleri yapıldı (615). Kendi ifadelerine göre: "Orada adil bir hükümdar memleketi idare ediyor ve hiç kimseye zulüm yapılmıyordu."

Bu sırada müşriklerin reisleri, Hz. Peygamberin mensup ol-

duğu Hâşimîlere bir ültimat vererek Onun kendilerine teslimini istediler. Bu isteği, müslüman olsun olmasın, bütün Hâşimîler reddettiler. Bunun üzerine müşrikler üç sene süren sosyal boykota karar verdiler (616). Hiç kimse onlarla konuşmayacak, onlarla evlenmeyecek ve alış-veriş yapmayacaktı. Kadın, çocuk ve ihtiyarların da bulunduğu muhasara sefalet haline geldi. Ölenler dahi oldu. Nihayet vicdanı sızlayan beş müşrik, bu haksız boykotu alenen reddettiler. Zaten Kâbeye asılmış bulunan vesika, Allah ve Muhammed kelimeleri hariç, beyaz karıncalar tarafından yenmişti. Boykot kaldırıldı (619). Fakat çekilen mahrumiyetler neticesi, Hz. Peygamberin zevcesi ve amcası vefat ettiler. Kendini teselli ve İslamı yaymak için Taife gitti. Fakat eli boş döndü. Taifliler bu şerefli misafiri taşıyarak memleketlerinden çıkardılar.

Bundan sonra Peygamber Efendimiz Miraç ile şereflendirildi. Allah tarafından kabul edildiğini gördü. Kudûsî alemin harikalarını müşahade etti. Dönüşünde ümmetine ilahî bir hediye olarak beş vakit namazı getirdi (621).

Kâbeyi senede bir defa ziyaret, Arap kabilelerini Mekkeye getirirdi. Peygamber Efendimiz İslamı yaymak için onbeş kadar kabile ile görüştü. Fakat hepsi reddettiler. Mekke devrinin onuncu yılında Akebe tepesinde Medineli altı kişiye rast geldi. Medineliler Müslüman oldular. Ertesi sene gene Hac mevsiminde aynı yerde Medineli oniki kişi Hz. Peygambere sadakat yemini (Biat) ettiler ve bir muallim istediler. Medineye gönderilen Musa'b (r.a) çok iyi çalıştı. Mekke devrinin onikinci senesinde yetmişüç Müslümanla geldi. Medineliler, İslamı yaymak için zemin arayan Rasul-i Ekreme destek oldular ve Medineye gelirlerse bütün Müslümanları kendi canları gibi koruyacaklarına söz verdiler. Onlar Medinedeki Yahudi ve Hıristiyanlara yakınlık sebebiyle, Ahirzaman Peygamberinin beklendiğini biliyorlardı. Onun için bu şeref kendilerine nasip olmasını temin ettiler. Medineye hicrete karar verildi. Hicret gizli ve küçük gruplar halinde yapıldı. Hz. Peygamber (s.a.v) müşriklerin

emanetlerini yeğeni Hz. Ali (r.a) vasıtasıyla sahiplerine iade ettikten sonra yakın dostu Hz. Ebu Bekir (r.a) ile Medineye geldiler. (Nisan- 622). Bu tarih Hicri takvimin de başı sayıldı.

Medineye hicret eden Müslüman "Muhacir"lerin durumlarını düzeltmek için "Ensar" ile aralarında kardeşlik kurdu. Medine vatandaşlarını da toplayarak onlara bir Site- devlet kurmayı teklif etti. Bu site devlete bir de yazılı Anayasa yaptı. Dünyanın bu ilk yazılı Anayasasında hem vatandaşların, hem de devlet reislerinin hak ve vazifelerini tayin etti. Bundan sonra da civar kabilelerle anlaşarak Mekkelileri iktisaden sıkıştırmak istedi. Mekkelilerin kervan ticaretine mani olunması, onları son derece kızdırdı ve kanlı bir mücadele başladı.

Bu maddi teşkilatlanmanın yanında ruhi cephe de ihmal edilmemişti. Medinenin ikinci yılına doğru, en sıkı ruhi bir disiplin olan Ramazan ayına mahsus oruç bütün Müslümanlara farz kılındı. Zekat, Bayram Namazları ve Kurban diğer dini hükümleri teşkil etti.

Müşrikler Müslümanları Mekke dışında da takip etmek istediler. Medinelilere bir ultimatom vererek Müslümanları yurtlarından çıkarmalarını istediler. Bu husustaki bütün gayretleri boşa gitti. Bunun üzerine bir ordu hazırlayıp Medineye yürüdüler. Karşılaşma "Bedir"de oldu (13 Mart 624). Mağlup oldular. Bedirin intikamını almak için tekrar Medineye yürüdüler. Yapılan "Uhud" harbinde de dört misli oldukları halde bir netice elde edemediler (27 Mart 625)

Uhud harbinden sonra Medineden sürülen Yahudilerin gayreti ile müşrikler "Hendek" harbini hazırladılar. Bu orduda Mekkenin dışındaki müşrikler de vardı. Medinenin etrafına hendekler kazıldı ve savunma bunların gerisinden idare edildi. Bu çetin imtihan başarı ile neticelendi. Yerli Yahudilerin stratejiyi bozmalarına rağmen, mahirane idare edilmiş bir diplomasi sayesinde, Hz. Peygamber düşmanı bölmeye ve mağlup etmeye muvaffak oldu (Şubat 627)

Resül-i Ekram Mekkelilerle barış yapma çarelerini aradı. Kervan yolunu açtı, Kabeyi tavaftan vazgeçti. Kaçakları teslim etmeyi ve bütün isteklerini yerine getirmeyi kabul etti. Anlaşma "Hudeybiye"de yapıldı (627)

Hudeybiye barışından sonra İslam dinini yaymak için büyük bir faaliyet göstermeye başladı. Arabistandaki bu faaliyetlerine ilave olarak komşu büyük devletlere elçilerle İslamı tebliğ mektupları gönderdi. Bir Bizans rahibi müslüman olduğu için ayak takımı tarafından linç edildi. Maan Valisi de aynı akıbeta uğradı. Suriyeye gönderilen elçi öldürüldü. Gönderilen tepid kuvvetine karşı Heraklios, ordusu ile yardıma geldi. Mute muharebesi vuku buldu. Mısır ve Habeşistandan çok iyi hediyeler gönderildi.

Müslümanların bu müşküllerle uğraşmalarından istifade etmek isteyen Mekkeliler muahedeyi bozdular. Peygamber Efendimizin kumandasındaki İslam ordusu Mekkeyi gafil avladı ve şehir işgal edildi. Hz. Peygamber merhametli ve şefkatli bir fatih sıfatıyla bütün Mekkelileri toplattı. Onlardan hiçbir şeyin hesabını sormadı ve hepsini affettiğini ilan etti. Bu hareketi büyük bir psikolojik tesir yarattı. Bütün halk, birkaç saat içinde, içten gelen bir istekle Müslüman oldu (630)

Mekkenin işgalinden sonra Taifliler İslam Ordusuna karşı harp ilan ettiler. Düşman "Huneyn" denilen yerde zor durduruldu. Taif muhasara edildi. Daha sonra muhasara kaldırıldı. Taifliler namaz, vergi ve askerlikten muaf tutulmak ve zina ile içkiye müsaade etmek şartıyla Müslüman olduklarını bildirdiler. Hz. Peygamber vergi ile askerlikten muafiyete razı oldu. Çok geçmeden bu tekliflerinden kendileri utandılar ve samimiyetle İslamı bütün yönleriyle kabul ettiler.

On senelik Medine devrinde Arap Yarımadasının bütün halkı, Irak ve Filistinin güney kısımları halkı İslam dinini isteyerek kabul etmişlerdi. Bu arada bazı Hıristiyan ve Musevi azınlıklar da kendi dinleri üzere serbest bırakılmışlardı. Onuncu

hicret yılında, Hz. Peygamber Mekkeye Hac için gittiği zaman Arap Yarımadasının her köşesinden Hac farizasını ifa etmek üzere yüzbinin üstünde Müslüman toplanmış bulunuyordu. Bu muazzam kalabalık karşısında talimlerinin bir özetini verdiği meşhur hutbelerini irat buyurdular (9 Zilhicce 632). Resim ve sembol olmaksızın bir Allaha iman, sınıf ve ırk farkı gözetmeden bütün müminlerin eşitliği, ferdi üstünlüğün yalnız dine bağlılıkta olması, herkesin hayatının, malının ve şerefının mukaddes oluşu, faizin yasak edildiği, kan davalarının kaldırılması, servetin tek elde toplanmasını önlemek için ölen kimsenin mirasının kadın ve erkek akrabalar arasında zaruri taksimi, Kur'anın ve Sünnetin hukuk için esas ve hayatın her safhası için bir ölçü olarak alınması, bu hutbenin çatısını teşkil eden esaslardır.

İslam dininin kesin hatları ile tesbit ettiği bu temel hakların elde edilmesi inasoglu için pek kolay olmamıştır. Kendi milletinden ve inancından olmayan bütün insanları köle kabul eden yahudi inancı ve "İnsan, aşağı arzularının mücessem örneği ve bir günah yüküdür" diyen Hıristiyan felsefesinden, varlıkların en şerefliisi olarak yaratılmış bulunan insanı kurtarmak çok şeye malolmuştur. Hukuk tarihinde en eski hukuk mecmuası kabul edilen ferman İngiltere kralı Topraksız Jan tarafından imza edilen "Mağnakarta"dır. İngilterede bu çalışmayı J. Lock devam ettirmiş, Fransada J.J.Rousseau "İçtimai Mukavele" adlı eseri ile tamamlanmıştır.

Bu hareket, Amerikada "Virgina Haklar Beyannamesi" ile Frs. İhtilali sonunda neşredilen "İnsan ve Vatandaş Hakları" adlı hukuk tebliğini hazırlamıştır.

Daha sonra Amerika Cumhurbaşkanı Ruzvelt, (1941) yılında: "Dört Ana Hak ve Hürriyet" mesajını okumuştur.

Aynı tarihte "Atlantik Beyannamesi"; (1942) de de "Birleşmiş Milletler Beyannamesi" ilan edildi. Fakat, İnsan Hakları ile ilgili esas çalışma, 1945 yılında San Fransisko konferansından

sonra hazırlanan "Birleşmiş Milletler Anayasası"dır. Bu husustaki faaliyetin son merhalesini (1948) de Birleşmiş Milletler tarafından dünyaya ilan edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" teşkil etmiştir.

Ancak bütün bu faaliyetler, insanlığın ızdırabını dindirmemiş ve dünya milletleri için tam bir garanti olmamıştır. Bugün hala kuvvetli haktır. Bu anlayış, Hak anlayışına aykırıdır. Aslında haklı olan kuvvetlidir. Haksız her zaman zayıf ve suçludur. Bu itibarla, insanlığın büyük ızdıraplarla elde etmiş olduğu Hukuk beyannameleri bir fantaziden biaret kalmıştır. Bunun sebebi de ortaya atılan ilkelerin gönüllere nüfuz edemeyişi ve insanlığın tamamına hitap etmekten uzakta kalışıdır.

Peygamberimiz bu tarihi hutbesini insanlık tarihinin altın sayfalarının baş köşesine hediye ettikten ve Hac farizasını tamamladıktan sonra Mekkedden ayrıldılar. Medineye dönüşünde hastalanmış ve çok geçmeden ilahi vazifeyi ifadan doğan bir huzur ve rahatlık içinde fani hayata gözlerini yummuşlardır. (Rebi'ül-Evvel 11 H. - 27 mayıs 632 M.).

Peygamber (s.a.v) Efendimizin en büyük özelliği, getirdiği yeniliklerin üstünde, başkalarına bildirdiği şeyleri bizzat kendilerinin eksiksiz hayatlarında yaşamış olmalarıdır.

Onun yaşayışı her müslüman için, hatta her insan için en ideal bir hayat tarzıdır.

II. B ö l ü m

İSLAM DİNİ

İslam Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından tebliğ edilen son ilahi dine verilen isimdir. Fakat bu, yalnız Hz. Muhammedin dininin adı değildir. Ondan önce gelen Adem, Nuh, İbrahim, Musa ve İsa gibi bütün peygamberlerin dinlerinin adı da İslam idi. Dünyanın her tarafında zuhur eden bütün peygamberler Müslümandılar ve Müslümanlığı tebliğ ettiler. Rasul-i Ekremın beyanına göre her çocuk Müslüman doğar. Çünkü Müslümanlık, insanlığın fitri dinidir. Hz. Muhammed (s.a.v) İslamı icad etmemiştir, tebliğ etmiştir. Onu en son tebliğ eden peygamber olmuştur.

Kur'anın bildirdiğine göre bütün peygamberler aynı esasları telkin etmişlerdir. Telkin edilen bu esaslar İslamdan başka bir şey olmadığına göre, İslam Dini bütün insanlığı kucaklar. Çünkü ana esaslar hiçbir zaman değişikliğe uğramaz. Zamanla ihtiyaçlar değişir. Din bu ihtiyaçları tatmin eder. Bu itibarla sonra gelen ilahi kanun, esasların dışında, evvelkine nisbetle çok daha ileri bir seviyeye ulaşmış bulunur. İslam son ve en mütekamil bir dindir derken bu hakikat ifade edilmek istenir.

Al-i İmran Suresinin 19. ayetinde : "Muhakkak ki Allah katında yegane Hak Din İslamdır" buyurulmuştur. Maide suresinin 3. ayetinde ise Allah: ".. Size İslamı din olarak seçtim.." buyurmaktadır.

İslam dini üç temel üzerine kurulmuştur. İtikad (iman esasları), Amel (ibadetler), Ahlak. Bu üç esas birbiri ile sıkı münasebet halindedir. Kuran iman ile amel arasındaki ilgiyi çeşitli ayetlerinde şöylece belirtmiştir: "İman edenler ve iyi (güzel) amel (ve hareket) yapan kimseler.." (1) Sarsılmaz bir imana

(1) Bakara: 277; Yunus:9; Hud: 23; Lukman: 8; Fussilet: 8; Bûruc: 11; Beyyine: 7; Ankebut: 7, 9, 58; Fâtır: 7; Şûra: 22; Ahkaf: 2.

sahip olan insan, Allaha karşı kulluk vazifesini yerine getirdiği ve ahlaki fazilete ulaştığı vakit tam ve makul bir Müslüman sayılır. Eksik bir iman ile yapılan dini davranışların hiçbir değeri yoktur. Yani İslamda birinci esas imandır.

I. İSLAMDA İTİKAD (İman Esasları):

Her insanın doğru veya yanlış bir inancı vardır. İnançlar ise şahsi meselelerdir. Bununla beraber insanlık tarihi bu hususta yüzkızartıcı hadiselerle şahit olmuştur. Bu konuda İslamın temel prensibi şöyledir:

"Dinde zorlama yoktur. Hakikat iman ile küfür apaçık meydana çıkmıştır. Artık kim şeytanı tanımayıp da Allaha iman ederse o, muhakkak ki kopması (mümkün) olmayan en sağlam kulpa (Müslümanlığa) yapışmıştır. Allah hakkıyla işidici (her şeyi) kemaliyle bilicidir." (2)

Kısa manası ile İslamda iman "La ilahe illallah Muhammedü'r- Resulullah" kelime-i tevhidinde formüle edilmiştir ki; "Allahdan başka Hak mabud yoktur ve Muhammed (a.s) Allahın Rasûlüdür" demektir.

Geniş manası ile iman ise: "Amentü" formülünü içine alır. İmanın ne olduğu kendisine sorulduğunda Peygamber (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: "Allahın bir olduğuna Meleklerine, Kitaplarına, Peygamberlerine, Ahiret gününe, Kadere (hayır ve şerrin Allahdan olduğuna) inanmaktır." (3) Şimdi bu esasları sıra ile görelim:

A. Allah'a iman:

En basit kültürden mahrum bir insan dahi çok iyi bilir ki, bir kimse kendi kenidinin yaratıcı olamaz. Herkes için ve bütün varlık alemi için bir yaratıcının bulunması lazımdır. Athéisme (Allahsız görüş) bu mantıki ihtiyaca cevap veremez.

(2) Bakara: 256

(3) Müslim:c.I, s. 57, I(8).

Müslümanların Allahı inkar edenler, Polietizme inananlar ve Ona ortak koşanlarla birleştikleri hiç bir taraf yoktur. Allah birdir. Küfrü ve şirki yıkan Kur'an-ı Kerim İslamın dayandığı gerçek Tevhidi şöylece kurmuştur: "De ki: O, Allahdır, bir tek-dir; (O) Allahdır, Sameddir (Soni olmayan), herkesin ve herşeyin doğrudan doğruya muhtaç olduğu ulular ulusudur). Doğurmamıştır, doğurulmamıştır O. Hiç bir şey Onun dengi (benzeri) değildir." (4).

İslamdaki Monothéisme (bir Allaha iman) ancak akli tatmin edebilir. Allah vardır. Varlığı kendindedir. Ne doğmuştur, ne doğurulmuştur. Varlığının başlangıcı olmadığı gibi sonu da yoktur. Varlıklardan hiçbir şey ona benzemez. Her şeyi bilir. Bilgisinin dışında hiçbir şey kalmaz. En gizli şeyleri dahi işitir ve görür. Her şey onun dilemesiyle meydyana gelir. Her şeyi yaratmaya kadirdir. Kelam sıfatı vardır. Nitekim Peygamberlerine kanunlarını göndermiştir. Hayat, ölüm ve öldükten sonra diriltmek hep Ona aittir. Bütün alemin yaratıcısı, hakimi ve Rabbidir. Onun üstünde başka bir Vacib'ül- Vücut yoktur.

Allahı oğul veya baba kabul etmek Ona başka ortaklar tanımak ve ilahi hadiseleri tabiat kuvvetlerinin eseri olarak kabul etmek şirktir. Allah, tabiatın ve tabiat kanunlarının da yaratıcısı ve idare edicisidir. Zatında, sıfatlarında ve fiillerinde tekdir.

B. Meleklerle İman:

Allah gözle görülmez. O fizik temasın ötesinde olduğundan Cenab-ı Hakla insan arasında temas kuracak bazı vasıtaların bulunması zaruridir. Aksi takdirde ilahi kanuna uyma imkanı olamaz. Çünkü insan maddidir. Allah ise ruhun da üstündedir. Allahla insan (peygamber) arasında irtibat kuran en emin vasıta Vahiydir. Vahiy ilahi tebliğ manasınadır. Bu ilahi tebliği Allahın insandan memuruna (peygamberine) getiren "haberci, ilahi mesajı taşıyıcı" manasına gelen melektir. Kur'ana ve Peygamber efendimizin beyanına öre ilahi mesajları getiren melek

(4) İhtlas: 1-4.

"Cebrail"dir. Kur'an ayrıca Mikailden de bahseder. İsrail ile Azrail de dört büyük melekten ikisidir. "Münker- Nekir" ve "Kiramen Katibin" melekleri mühim vazifeleri olan diğer büyük meleklerdir.

Melekler, Allahın bütün emirlerine boyun eğen manevi varlıklardır. Bunlara iman, İslamdaki iman esaslarının ikinci sırasını işgal eder. Meleklerin varlıklarına ve gördükleri vazifelerin ehemmiyetine inanmak şarttır.

C. İlahi Kitaplara iman:

Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından ilan edilmiş iman formülü kitaplardan bahseder. Yalnız bir kitaptan değil. Şayet bir kitaptan bahsedilse idi bundan maksat sadece Kur'an olurdu. Kur'anın bu müsamahası büyük bir mana taşır ve üstün bir özelliktir. Bununla ilgili olarak Kur'anda şu ayeti okuyoruz: "Olardan (Müslümanlardan) her biri Allaha, Meleklerine, Kitaplarına ve Peygamberlerine inanırlar.." (5)

Kuran Hz. İbrahim'in Suhufunu, Hz. Musanın Tevratını, Hz. Davud'un Zeburunu ve Hz. İsa'nın İncilini Allah tarafından indirilmiş kitaplar olarak tanıır. Fakat bu kitapların bazıları kaybolmuş, bir kısmı da tanınmayacak hale gelmiştir. Dinler Tarihinde Çin, Hint, İran ve Mısırdaki görülen kitapların da aynı akibete uğrayarak bu hale geldikleri kabul edilebilir. İslam dini bir iman esasları olarak Kur'anla birlikte bütün semavi kitapların kabulünü şart koşar. Bu esas diğerlerinde görülemez.

Kur'an lügat bakımından "okuma, ezberden okuma" manalarına gelir. Bir araya getirilmiş sahifeler manasına "Mushaf" adı da verilmiştir. Peygamber Efendimiz, Vahy geldiği zaman ashabına, gelen ayetleri ezberlemelerini ve yazmalarını emretmiştir. Böylece O, başlangıçta muhafaza tedbirlerini almış oldu. Çünkü ne tek başına ezber ne de tek başına yazma emin bir muhafaza tedbiri sayılmaz. Resül-i Ekrem bu iki metodu bir-

(5) Bakara : 85.

den kullanmıştır. Kur'anın daha ilk zamanlarda yazıldığı ve ezberlendiğine en büyük şahit Hz. Ömer (r.a)'in Müslümanlığıdır. Vahiylerin günün problemleriyle ilgili olarak, zaman zaman gelmeleri, Kur'anın parçalar halinde yazılmasına ve ezberlenmesine sebep olmuştur. Peygamber efendimiz yeni gelen vahiyleri kontrol için her sene Ramazan ayında Cebrail (a.s)'ın huzurunda tekrar okurdu. Vefat edeceği sene bu tekrar iki defa olmuştur. Bu kontrole "Arza" denir. Son kontrole "Arza-i Ahire" adı verilmiştir.

Peygamber Efendimizin vefatı ile ülkenin bazı kısımlarında baş gösteren ayaklanmalarda çok sayıda Kur'anı ezbere bilen hafız şehit olmuştur. Bundan endişe duyan Halife Hz. Ebu Bekir (r.a), vahy katiplerinden "Zeyd b. Sabit" in başkanlığında Kur'anın iki kapak arasında toplanması için bir komisyon kurdu ve her ayetin en az iki ayrı belgeye dayanmasının şart olduğunu bildirdi. Bütün ayetler birçok belgeye dayanarak Mushaf şeklinde tıpkı bugünkü gibi bir araya toplandı. Bu doğru nüsha Hz. Ömer'e intikal etti. Hz. Ömer devrinde teksiri mümkün olmadı. Kur'anın teksiri Hz. Osman'a nasib oldu. Hz. Osman devrinde Ermenistan taraflarında farklı nüshalar görüldü. Bu farklar, ya sonra gelen vahyin evvelkini kaldırdığını uzaktakilerin haber almamalarından ya Kur'an ayetlerinin kenarına yazılan şerhlerden, ya da kültür seviyesinin düşüklüğü sebebiyle bir müsamaha tedbiri olarak Peygamber efendimizin bazı mintika halkına telaffuz edemedikleri kelimelerin müteradifi (eşanlaması) ile değiştirerek okumalarına izin vermelerinden ileri gelmiş bulunmakta idi. Bunu haber alan Hz. Osman (r.a) gene Zeyd b. Sabit' in başkanlığında II. bir komisyon kurarak yedi nüsha halinde Kur'anı teksir ettirdi. Bu yeni nüsha Müslümanların huzurunda tekrar okunarak kontrol edildikten sonra mühim merkezlere gönderildi. Bunlardan bir tanesi bugün "Taşkent" de bulunmaktadır ve halen eldeki nüsha ile bu en eski nüsha hiç bir fark göstermemektedir.

Kur'an-ı Kerimi ezberlemek alışkanlığı Peygamber Efendi-

miz devrinde başlamış ve zamanımıza kadar devam etmiştir. Bugün İslam aleminde yüzbinlerce Müslüman Kur'anı ezbere bilmektedir. Bu, Kur'ana has bir özelliktir. Diğer kitaplar için böyle bir alaka şimdiye kadar tesbit edilmemiştir.

Kur'anın aslı metni Arapça idi. Bugün de Arapçadır. Dünyanın bütün mühim lisanlarına tercemeleri vardır. Arap dilini bilmeyenler için bu tercemeler faydalı sayılabilir.

Kur'an Allah kelmamıdır. Peygamber (s.a.v) Efendimizin tebliğden (Vahye vasıta olmaktan) başka bir vazifesi yoktur. Onun bu konuda ne muharrir, ne de müellif olarak hiç bir rolü olmamıştır. Gerçi bazı ayetlerin değiştiğini bildirmiştir. Fakat bu, Allah tarafından gelen yeni bir vahye dayanmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, ırk, bölge ve zaman ayırt etmeksizin bütün insanlağa hitap eder. Onda herkes için lüzumlu, her yer için tatbik kabiliyeti ve her zaman için geçerli direktifler vardır. Kur'anın ifadesi ve üslubu muhteşemdir ve kendi ilahi vasfına yakışır bir derecededir. Onun kounması, onu anlamadan dinleyenlerin dahi ruhlarını harekete getirir. Bu ilahi kitabın bir benzeri, insanları ve cinleri bir benzerini getirmeye davet ettiği halde, hala getirilememiş ve bu meydan okuma cevapsız kalmıştır.

D. Peygamberlere iman:

Bir melek vasıtası ile Allah tarafından gönderilen ilahi vahiyleri insanlara bildirmekle vazifeli insanlara Kur'an dilinde "Nebi, Resul, Beşir ve Nezir" adları verilir. Bunlar her bakımdan üstün ve seçkin şahsiyetlerdir. Günah işlemezler, yalan söylemezler, emanete hıyanet etmezler, Allahdan aldıklarını olduğu gibi insanlara bildirirler. Çok zeki ve mantıklı insanlardır. Bunların bir kısmı bir kavme, bir bölgeye; bazıları da bütün aleme gönderilmişlerdir. Kur'an bunların bir kısmından bahseder.

İslamda Allahın elçilerinden hiç birisi diğerlerinden ayrıl-

maz. Hepsi aynı şekilde kabul edilir. Çünkü bu bir iman esasıdır.

E. Ahirete İman:

İslam hüküm (Kıyamet) gününe imanı da öğretmiştir İnsan öldükten sonra tekrar dirilecektir ve Allahın onun hakkında bu dünyadaki hayatı boyunca işlediği iyi hareketlerine mükafat ve kötülüklerine mücazat (ceza) olarak hükmünü verecektir. Bir gün bu kainat Allahın emriyle mahyolacaktır ve evvelce bizi yaratmış olan tekrar hayata iade edecektir. Ahirette Cennet ve Cehennem vardır. İyiler Cennete, günahı olanlar Cehenneme gideceklerdir. İmanını kurtaranlar ergeç Cennete dönecektir. Ahiret hayatı ebedidir ve dünyanın bir devamıdır. Ölüm iki alemi birleştiren bir vasıtaadır. İnsan dünyadaki hayal hayatın hakikisini orada yaşayacaktır.

Ahirete imanın sosyal hayat üzerinde büyük tesirleri vardır. İnsanın, dünyada mesuliyet fikri üzere bulunmasını ve disiplinli bir hayat yaşamasını temin eder.

F. Kaza ve kadere iman:

Bu konudaki münakaşalara girmeden Ehl-i Sünnetin görüşüne göre Kaza ve Kader özet olarak şöyledir:

Kader Allah'ın, ilmi sayesinde ezelde cüz'i iradesini kullanarak insanların ne yapacaklarını bilmesi ve ona göre takdir buyurmasıdır.

Kaza da Allahın takdir ettiği şeylerin zamanı gelince ezeldeki ilmine uygun olarak olmasıdır.

Allahın, insanların ne yapacaklarını önceden bilmesi, insanların onları çaresiz yapmalarını gerektirmez. Çünkü biz Allah yazdığı için değil, kendi davranışlarımızı irademizi kullanarak isteğimizle yapıyoruz. Bu bakımdan hareketlerimizden mesulüz. Hayır ve Şer Allahtandır. Ancak Allah şerri yapmamıza razı olmaz. Peygamber Efendimiz bu konuda münakaşaya dalmamayı tavsiye etmiştir.

Hayatı boyunca alakasız kalıp ölüm döşeginde iman eden, ibadeti dünya menfaati için yapan, dini emirlerle alay eden, Ahirzaman Peygamberini kabul etmeyen ve dinin bazı talimlerini iyi göremeyene kimsenin imanı makbul değildir.

İslam kuru bir iman hayatından ibaret sanılmamalıdır. Onun bir de amel cephesinin bulunduğunu ve bunun çok önemli olduğunu daha önce söylemiştik.

II. İSLAMDA İBADET (Ameli esaslar):

İslam dininde ameli esaslar, "İslamın Şartları" adı altında toplanmış olup, Kelime-i Şehadetle birlikte Namaz, Oruç, Hac ve Zekattan ibarettir. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: "İslam bir kimsenin namazını kılması, senede bir ramazan orucunu tutması, Hac etmesi ve zekat vermesidir." buyurmuştur. (6) Görüldüğü gibi İslamda başta gelen ibadet namazdır.

A. Namaz:

Bilindiği gibi namaz başta gelen bir ibadettir. Kur'an birçok ayetinde namazdan bahsetmiş ve onu "Salat, Dua, Zikir ve Tesbih" kelimeleriyle muhtelif şekillerde adlandırmıştır.

İslam Dini, yeryüzünde yalnız Allah'ın hükümrانlığının havasını yaratmak için sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olmak üzere günde beş vakit namazı emretmiştir. Mümin, her namazın kapladığı on-onbeş dakikalık zaman içinde, bütün maddi alakalarını terk ederek yaratana teslimiyet ve minnettarlığını isbat eder.

Öğle namazı, Cuma günleri topluca icra edilen haftalık ibadet halini alır. Ayrıca senede iki defa bayram namazı kılınır. Bunların dışında farz-ı kifaye (mahdut mecburiyetli) olan cemaat namazı da vardır.

Beş vakit namaz, Medineye hicretten önce meydana gelen Mırac mucizesi ile Müslümalara farz kılınmıştır.

(6) Müslim, Kitab'ül- İman: 1, (8)

Namazın maddi bakımdan faydası, insanları günlük meşgalelerinden, bir an da olsa, değişik bir muhite çekmek ve büyük-küçük herkesi eşitlik duyguları içinde bir araya getirmektir. Sosyal bakımdan faydası ise müminin, etrafında Allahın hükümranlığını duyması ve bir disiplin içinde yaşamasıdır.

Namazın makbul olanı cemaatle kılınanıdır. Zorluk olduğu takdirde ferdi kılınır. Şartlarına uygun her mümin imamlık yapabilir.

İslamda beş vakit namaz yirmidört saatin içinde ancak bir saatlik bir zaman tutar. Bu da kimse için zor bir iş değildir. Kur'an-ı Kerimde: "Allah bir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemeyiz." (7) buyurulmuştur. Bu ayet İslamdaki ilahi mükellefiyetler için bir ölçüdür.

Burada mühim olan bir hususa işaret etmek isetirim. İslam diğer büyük dinlerin hilafına temizliği esas kabul etmiştir. Bu temizlikten maksat hem maddi, hem manevi kirlerin giderilmesidir. İslamdaki madde ile mana arasındaki ahenk, her türlü davranışta kendini gösterir. Bir müminin maddi ve manevi kirlerinden arınmadıkça (abdest ve güsül almadıkça) ilahi huzura çıkmaz. Önce temizlenir, sonra en temiz kıyafeti ile Allahın huzuruna çıkar ve kulluk vazifesine başlar. Mü'minlerin bütün namazlarda aynı noktaya yönelmeleri İslamdaki birliğe işaret eder.

Bazı rahatsızlık ve zaruret hallerinin dışında namaz terk edilemez ve icra şekli değiştirilemez. Yalnız aylık rahatsızlıklar ve lohusalıkları esnasında kadınlar namaz kılamazlar.

B. Oruç:

Bir Müslümanın ikinci vazifesi senede bir ay oruç tutmaktır. Oruç bir mümine fecirden akşam vaktine kadar, yemekten, içmekten, sigara gibi keyif veren şeylerden ve ruhi hayatla hiçbir şekilde bağdaşması mümkün olmayan zevklerden sakınma-

(7) Bakara :286.

sıdır. Oruç İslamda muteber olan kameri aya göre bir ay sürer. Bunun neticesi ramazan devir devir, kış veya yaz, senenin bütün mevsimlerine tesadüf eder. Böylece insan yazın kavurucu sıcaklara, kışın dondurucu soğuklarına karşı alışkanlık kazanır. Oruç dışardan zor gibi görünür. Fakat birazcık azim ve irade gösterilirse hemen alışılır. Oruç, doktor perhizi gibi aç durmak değildir. Ondan maksat Allaha yaklaşmaktır. Oruç ruhun bedene hakimiyeti ve nefsin aklın himayesine verilmesidir. Nefsin ruha ve akla hakimiyeti en büyük felakettir, insanı hayvan derecesine indirir. Ferdi olgunluk, ruhun hakimiyetine ve aklın nefsi kontrolüne bağlıdır. Bu bakımdan oruç mühim bir ruhi disiplindir.

Hastalık, yolculuk ve harp hali dışında oruç terk edilemez. Kadınlar gene rahatsızlık ve lohusalık halinde oruç tutmazlar.

Orucun manevi faydaları dışında birçok tıbbi ve sosyal faydaları da vardır.

C. Hacc:

Hac lügat bakımından "Gayret" manasınadır. "Ziyaret" manasında tercemesi adet haline gelmiştir. Her müslümanın zengin olmak şartıyla ömründe bir defa Mekkeye gidip oradaki mübarek yerleri ziyaret etmesi farzdır.

Bu ziyaretin başında Kabe (Beytullah- Allahın evi) gelir. Kur'anın bildirdiğine göre Kabe, yeryüzünde Allah adına inşa edilen ilk abidedir. Hz. Adem tarafından yapılan bu ilahi yapı, Hz. İbrahim tarafından ikinci defa bina edilmiştir. Hac için giden mümin Mekke hududunda elbise değiştirir ve Mekke'de bulunduğu müddetçe ruhen yükselmek için gayret sarfeder.

Mekke dışında Arafatta, Cennetten çıkarıldıktan sonra Hz. Adem ile Hz. Havaanın buluştukları bu mukaddes yerde, geçmiş günahların affı için dua ve Allahın lütfuna şükredilir. Mina'da Hz. İbrahime tebelleş olan şeytan, İsmaili Allaha adanmaktan vaz geçmesi için uğraştığı sırada, İbrahim (a.s) tarafın-

dan taşlandığı gibi sembolik olarak taşlanır. Kabenin karşısındaki Safa- Merve tepeleri arasında Hz. Hacer'in oğlu İsmail'e su aramak için anne şefkati ile nasıl koştuğu tekrar edilir ve Zemzemi veren Allahın lütfu hatırlanır.

Haccın en göze çarpan tarafı sosyal cephesidir. Müslümanların dünya çapındaki kardeşliği Hacda açık bir şekilde görülür. Müminler ırk, dil ve sınıf farkı gözetmeden bir kardeşlik ruhu içinde birbirleriyle kaynaşırlar.

Hac aynı zamanda dünya Müslümanlarının katıldığı ve uygulanmak istenen projelerin görüşüldüğü, müşavere edildiği en büyük İslam kongresidir. Bütün bunlar Allah rızası için ve ibadet maksadı ile yapılır.

D.Zekat:

Zekat Müslümanların yerine getirmekle mükellef oldukları mali bir ibadettir. Kur'an-ı Kerim zekat adı verilen vergiden bahsederken aralarında fark gözetmeksizin bazı tabirler kullanılmıştır. Zekat "Sadaka, Hak, büyüme ve temizleme" manalarına gelir. Bu itibarla bir kimsenin büyüyen servetinin temizlenmesi icab eder. Verilmek suretiyle eksilir gibi görünen servet aslında çoğalmakta ve temizlenmektedir.

Kur'an-ı Kerim zekatın verilmesini emretmiş, zekat veren kimsenin kurtuluşa ereceğini bildirmiş, ayrıca verilen zekatın sarf yerlerini şöylece göstermiştir: "Sadakalar (Müslümanlardan alınan vergiler) yalnız fakirlere, miskinlere ve (devlet geliri için) çalışanlara, kalbleri kazanılacak olanlara, kölelikten azad edilecek olanlara, ağır borç altına girmiş olanlara yardıma, Allah yolunda harcamaya ve yolculara mahsusdur; bu Allah tarafından bir mecburiyettir ve Allah her şeyi hakkıyla bilendir." (8)

Hz. Ömer (r.a)'a göre ayetteki fakara Müslüman muhtaçlar, mesakin ise müslüman olmayan muhtaçlardır.

(8) Tevbe: 60.

Diğerleri İslam siyaseti yönünden kalbleri (yakınlıkları) kazanılmak istenenler, insanca yaşamaya hakları olan köleler, borçlular, yeryüzünde Allahın saltanatını kurmak için çalışanlar ve kim olursa olsun yolculardır.

zekat,fakirlerin zenginler üzerindeki hakkıdır. Zekat, kısmen de olsa sosyal adaletin tesisidir. Zenginler mallarından muayyen bir miktarı fakirlere vermek suretiyle muhtaçlar tatmin edilirler ve bir nevi eşitlik sağlanır. Böylece fakirlerin, zenginlerin malı üzerinde gözleri kalmaz ve sosyal hayatta istenen nizam ve düzen kurulmuş olur.

Ana hatlarıyla gördüğümüz İslam ibadetinden gaye kulluktur. İlahi makamın yüceliği ve kulun yeri düşünülünce akla başka bir şeyin gelmesine imkan yoktur. Cehennem korkusu ve Cennet ümidi ile yapılan ibadetler makbul değildir. Sırf beden eğitimi için yapılan ibadetlerin ise hiçbir değeri yoktur.

İslam ibadetindeki şekli ve bedeni davranışlar Din Psikolojisi yönünden büyük mana taşır. Bu evvela madde ile mana arasındaki muvazenenin kurulmasıdır. Sonra organizma üzerinde meydana gelen dini ve disiplinli değişimler ruh üzerinde büyük etkiler bırakır ve böylece mümin ruhen yükselmiş olur. Bu yükseliş insanı Allahına yaklaştırır. Zaten ibadetin gayesi de Allaha yaklaşımdır.

III. İSLAM AHLAKI:

İslamda üçüncü esas ahlaktır. İslam Peygamber vasıtasıyla gönderilen ilahi bir vahiy inancı üzerine kurulmuştur. Bu bakımdan kanunları ve ahlak prensipleri ilahi emirlere dayanmıştır. Yani İslam ahlakı normatif (kaidevi)dir. Bütün ahlaki davranışlar bu ana kaidelere göre değerlendirilir. Davranışlarımız hakkında hükmün müsbet veya menfi oluşu ise niyete bağlıdır. Bu bakımdan Peygamber (s.a.v) efendimiz: "Ameller niyetlere göredir..." (9) buyurmuştur.

(9) Sahih-i Buhri, c. 1, s1(1)

İslam dininde ahlak prensiplerini Kur'anın ve hadislerin ışığı altında şöylece sıralayabiliriz:

1- İslam ahlakını, hayatında sembolleştiren zat yüce Peygamberimizdir. Resul-i Ekrem'e atfolunan bir söz bize hayat anlayışının İslamda nasıl telakki edildiğini gösterir. Söylenişine göre Hz. Ali (r.a) bir gün Peygamber Efendimize hareket tarzına tesir eden sebepleri sorduğunda şöyle cevap vermişlerdir: "Bilgi sermayemdir, akıl dinimdir, arzu binek atımdır, Allahı zikir arkadaşımıdır, mahremiyet (gizlilik) hazinemdir, korku yoldaşımdır, ilim silahımdır, sabır elbisemdir, kanaat zenginliğimdir, tevazu (alçak gönüllülük) övüncümdür, zevkten feragat esas yolumdur, vuzuh (yakın) gıdamdır, doğruluk şefaatçimdir, itaat büyüklüğümüdür, mücadele alışkanlığımdır ve kalbimin nuru namazdır.""

2- Peygamber Efendimiz: "Hikmetin başı Allah korkusudur" demiştir. İslam ahlakı Allah'dan başka herşeye tapmaktan vazgeçmekle başlar.

3- İslam, renk, dil ve ırk gözetmeden üstünlüğü ancak ahlaka ve takvaya istinat ettirmiştir. Bununla ilgili olarak Kur'an'da şöyle buyurulmuştur: "Ey insanlar.. hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden (Adem ile Havvadan) yarattık. Sizi (sırf) birbirinizle tanışmanız diye, büyük büyük cemiyetlere, küçük küçük kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki, sizin Allah katında en üstün olanınız Allah'a en yakın olanınızdır. (10)

4- Kur'an Müslüman topluluğa şöyle emir verir: "Rabbın kat'i olarak şunları hükmetti: Ondan (kendinden) başkasına kulluk etmeyin, ana ve babaya iyi muamele edin, eğer onlardan biri veya her ikisi senin yanında ihtiyarlığa ererlerse onlara "uf" bile deme, onları azarlama, onlara güzel söyle, onlara acıyarak tevazu kanadını indir ve "ya Rab onlar beni çocuk iken nasıl terbiye ettilerse sen de onları öylece esirge" de. Rabbimiz

(10) Hücürat: 13.

sizin içinizdekini en iyi bilendir. Siz iyi kimseler olursanız şüphesiz ki, Allah daima (kendine dönenleri) affedicidir. Hısıma, yoksula, yolda kalmışa haklarını ver, malını israf ile saçıp savurma, çünkü saçıp savuranlar şeytanların biraderleri olmuşlardır. Şeytan ise Rabbine (karşı) çok nankördür. Şayet Rabbinden umduğun bir rahmeti aramak için onlardan yüz çevirmek mecburiyetinde kalırsan, o halde kendilerine yumuşak bir söz söyle, Elini bağlı olarak boynuna asma, Onu büsbütün de açıp saçma. Sonra kınanmış pişman bir halde oturup kalırsın" (11)

5- Normal bir insanın toplum içindeki davranışları hakkında Kur'an'da şu satırlar yer alıyor. "Allah'a ibadet edin, ona hiç bir şeyi eş tutmayın, anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolda kalmışa, kölelerinize iyilik edin. Allah kendini beğenen ve daima böbürlenmiş kimseleri sevmez. Onlar hem cimrilik yapan, hem insanlara cimri olmalarını emredenler, Allah'ın lutuf ve inayetiyle kendilerine verdiğini gizleyenlerdir. Biz o nankörlere hor ve hakir edici bir azab hazırlamışızdır..." (12)

6- Kuran-ı Kerim Hucurat süresinde bir Müslüman toplumun özelliklerini tarif ediyor: "Müminler ancak kardeşler, o halde iki kardeşinizin arasını (bulup) barıştırın. Allah'dan korkun, ta ki rahmete nail olasınız. Ey iman edenler, bir kavim diğer kavimle alay etmesin, olur ki onlar daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınları (eğlenceye almasın) olur ki, (eğlenceye alınanlar) öbürlerinden daha hayırlıdır. Birbirinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakablarla çağırmayın, imandan sonra fasıklık ne kötü addır. Ey iman edenler! zannın bir çoğundan kaçının, çünkü bazı zan (vardır ki) günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın, birbirinizi arkanızdan çekiştirmeyin. Sizden herhangi biriniz ölü kardeşini etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. Allah'dan korkun, çünkü Allah tevbeleri kabul edendir. Çok esirgeyicidir." (13)

(11) İsrâ: 23- 29

(12) Nisa: 36- 38

(13) Hücürat: 10- 12.

İnsan hata eder, fıtratındaki noksanlıklar sebebi ile günah işler ve müdafaasız kalan bir kimseye haksızlık edebilir. Hatta hiddetlenerek intikam almaya dahi kalkar. Arkasından da üzülür, pişman olur ve rahatsız olur. Ancak insanın hatası çift yönlüdür. Biri hemcinsine ve diğer yaratıklara karşı, diğeri ilahi emre uymadığı için Allaha karşıdır. İnsan mahluka (bir kimseye) karşı işlediği hatayı ödemekle suçundan kurtulmuş sayılmaz. Suçunu affetmesi için Allaha da yalvarması lazımdır. İslam hayvan haklarını ve ağaca gösterilecek saygıyı dahi ahlak prensipleri arsına koymuştur.

7- Bir kimse bir başkasına zarar verirse onun cezası aynı derecede kötülüktür. Fakat affederse mükafatını Allah verecektir. "Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür, fakat kim affeder ve ıslah ederse (düzeltirse) onun mükafatı Allah'a aittir." (14)

8- Allahın Rahman, Gaffar ve Tevvab sıfatları vardır. O, küfrün ve şirkin dışındaki bütün günahları affedeceğini Kur'an-ı Keriminde beyan buyurmuştur. (15)

9- İslamda cemiyet hayatında iyiliği hakim kılmak ve kötülüğü yok etmek için çok güzel bir ahlaki müessese vardır. Buna: "Emir bil - Maruf, Nehiy anil- Münker" (iyi ve güzel olan hareketlere teşvik, kötü olanlardan insanları sakındırma) denir.

Kur'an-ı Kerim müminlerin bu işi yaptıklarını şöylece beyan ediyor: "Çünkü siz marufu emreder, münkeri nehyeder, bir olan Allaha iman edersiniz.." (16)

10- Münker kabul edilen ve nehyedilen kötülükler katil (adam öldürme) , yaralama, zina, şahsa karşı işlenen suç, hırsızlık ve yol kesmek, namusa karşı iftira ve alkollü içkileri kullanmaktır. İslam ceza hukukunda bunlar ayrı ayrı incelenmiştir.

11- İslamdaki hukuki müyyidelerin uygulanması sırasında

(14) Şura : 40

(15) Nisa: 116

(16) Al-i İmran: 110

gözönünde bulundurulacak husus, adaletin hakim kılınmasıdır. Kur'an-ı Kerim bu hususta şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler, adaleti titizlikle ayakta tutan (hakimler) ve Allah için şahidlik eden (insanlar) olun. Velek ki kendinizin veya ana ve babalarınızın ve yakın hısımlarınızın aleyhinde olsun. (İsterse onlar) zengin veya fakir bulunsun." (17)

İslam ahlakı, cemiyet nizamını kurarak, ferdi ve toplumu huzura kavuşturacak bu temel prensipler üzerine oturtulmuştur. Onun koyduğu ahlak nizamı, insanlar için en ideal bir sistemdir.

(17) Nisa: 135

Yedinci Kısım
SEMAVİ DİNLER ARASINDA
BAZI MUKAYESELER

İlgili bölümde geçtiği gibi Semavi din, ilahi kaynaklı Hak din, Allah Kanunu demektir. Bugünkü durumları ile Yahudilik ve Hıristiyanlığa semavi ve ilahi din denmesi doğru değildir. Bu iki din, Hak dinin muharref (aslı bozulmuş) örnekleridir. Din tarihçileri, Yahudilik ve Hıristiyanlık dinleri için bu tabiri kullanmışlardır. Bunun münakaşası, yeri geldikçe yapılmış ve yapılacaktır. Bizim burada yapacağımız mukayese, yaşanan şekilleri ile bu iki dinle İslam dininin Allah inancı, insan anlayışı, ibadetleri ile dünya ve ahiret görüşleri arasındaki birleşen ve ayrılan yönlerdir. Aslında bu saydığımız hususlar, kendi yerlerinde ve dağınık biçimde işlenmiştir. Bu kısımda yapılacak şey, zikredilen mefhumların toparlanmasından ve topluca görülmesinden ibaret kalacaktır. Zikredilen bilgilerin bir araya getirilmesi, mukayeseyi kolaylaştıracak ve aradaki bariz farkları gözle görülür, elle tutulur hale getirecektir.

I. Bölüm

YAHUDİLİK

Yahudilik dininde Eski Ahidi geride bırakmış ve yahudilerin her türlü hayat anlayışlarını tesbit etmiş bulunan Kutsal Kitap Talmuddur. Talmud, yalnız yahudilerin anlayabildiği gizli ibareler manzumesidir. Talmuda göre Tanrı Yehova yahudi milletini üstün ve imtiyazlı bir millet olarak yaratmıştır. Diğer insanlar insan bile değildir. Onlar köpek ve domuzdur. Yahudileri Tanrı Yehova yaratmamış olsaydı dünyada bereket olmaz, güneş doğmaz ve yağmur yağmazdı. Bu itibarla bütün insanların bu üstün vasıflı kimselere kölelik etmeleri yaratılışın zaruri bir neticesidir. Tanrı bütün insanları sömürme hakkını kendi öz evladı yahudi milletine vermiştir. İnsanlara merhamet haramdır. Başkasının malı yahudiye helal kılınmıştır. Bir yahudi melekten de üstün bir yaratılışa sahiptir. Dünya hayatı, bu milletin dünyaya hükmettiği gün düzene girecektir. Onun için de yahudi olmayanlar, devir devir imha edilmelidir. Dünyada tek idare şekli Yehova'nın tesis edeceği teokratik düzendir. Tek krallık, Yehova'nın yahudi milletinin eli ile dünyada kuracağı ilahi krallıktır. İnsanın dünya saadeti ancak bu sayede elde edilebilir.

Yahudi dininde milletin yegane tanrısı milli ilah Yehovadır. Yehova, yahudilerin özel ilahıdır. Bu tanrı kendi milletini başka milletlere karşı korur, onlara önderlik eder, Devlet Reisini tayin eder. Bazı yahudi peygamberlerine misafir olmuş insançıl bir ilahdır. On emri veren, İsrail milletini Mısır esaretinden kurtaran yine Yehovadır. Savaşlara O komuta eder. Şayet yahudiler yenilirse tanrı milletine ceza vermiştir. Sözünü tutmayanları ebediyen nesilden nesile cezalandırır. Sözünü dinleyenlere nesiller boyu iyilik eder. Bu vasıfları ile Yehova insana benzemekte ve milli bir karakter taşımaktadır.

Yahudilikte ibadet günlük, haftalık ve yıllık olmak üzere üç bölümde icra edilir. Günlük ibadet sabah, öğle ve akşam dua şeklinde yapılır. Haftalık ibadet, cumartesi gününü istirahat ve dua ile geçirmekten ibarettir.

Yıllık ibadetler, belirli zamanlarda kutlanan bayramlarla büyük oruç gününü içine alır.

Yahudi dininde inanmış gibi ibadetlerde de milli görüşler, örf ve adetler hakim unsur olarak görünmektedir. Bu inanış ve ibadetlerin, Hz. Musa (a.s.)'ın şeriatı ile izah edilmesi ve aralarında bir rabitanın kurulması imkansızdır.

II. B ö l ü m

HIRİSTİYANLIK

Hıristiyan inancına göre insanoğlu doğuştan günahkardır. Her çocuk kirli doğar. Bu, ilk insanın işlediği suç ve günahın veraset yolu ile insanlığa geçmesinden ileri gelir. Tanrının adaleti bunu gerekli kılmıştır. Aynı tanrı merhamet sıfatı ile insanlığı bu günah yükünden kurtarmak istemiş ve biricik oğlu İsa'yı insan kılığında yeryüzüne göndermiştir. İsa da temiz kanını çarmıhta akıtarak insanların günah kirini temizlemiş ve umumi kurtuluş fidesi olmuştur. İsa'dan sonra doğanların kirleri de vaftiz adı verilen kutsal ayinle giderilmektedir. Hz. İsa'yı idam ederek günah işleyenlerin günahları ise muallakta kalmıştır. Tarih boyunca Hıristiyanlık adına işlenen cinayetlerle, dünyanın her yerinde çaresiz insanlara tatbik edilen zulüm ve işkence hareketlerini izah etmeye kalkışmak insan mantığını durdurur. Bu itibarla Hıristiyanlıktaki insan sevgisi bir gösterişten ibaret kalmıştır.

Hıristiyan inancına göre dünya hayatı esastır. Dünyada iyi ömür süren, rahat ve refah içinde yaşayan, ahirette de mesut olur. Dünya hayatında iyi insan kilise ve din adamları nezdinde temiz olan insandır. Bu itibarla her Hıristiyan, zaman zaman günahlarını itiraf etmek ve günahlarından kurtulmak mecburiyetindedir.

Dünyadaki asıl saadet Hz. İsa'nın dünyaya dönüşü ile başlayacak ve onun krallığı süresince devam edecektir.

İsanın gelişi ile hesap günü de gelmiş olacaktır. Hz. İsa Tanrının bütün düşmanlarını yok edinceye kadar hüküm sürecektir. En son yok olacak düşman ölümdür. Ölümün yok olması ile İsa'ya inanan bütün insanlar hür ve serbest yaşayacaklardır.

Hıristiyanlıkta Allah inancı Teslis akidesi üzerine kurul-

muştur. Teslis, Baba-Oğul ve Ruh'ul Kudüs üçlü inancını teşkil etmektedir. Baba Allah'tır. Oğul İsa da onun oğludur. Kutsal ruh ise bu iki tanrıdan çıkmış aynı derecede tanrıdır. Üçü de ezeli ve ebedidir. Tanrılık bakımından aralarında fark yoktur. Bu üçlü inancın, Hıristiyanlıktan önce başka dinlerde de modelleri görülmektedir. İsanın, insanların günahlarına keffaret olmak üzere çarmıha gerilerek idam edilmesi de bu inancı besleyen temel düşüncelerden biridir.

Hıristiyan ibadeti puta tapma şeklinde tezahür eder. Evvelce günde yedi defa olan günlük dua bugün sabah ve akşam icra edilmektedir. Bu dua, Kilisede ve topluca yapılır. En uzun dua pazar ayinleridir. Yıllık ayinler Noel, Paskalya, Şekil değiştirme, Meryem Ana günü ve Haç yortusudur. Perhiz şeklinde oruç ibadetleri bugünlerde değişik biçimde icra edilir.

Hıristiyanlıkta mutlak otorite kilisedir. Vaftiz, Evharistiya, günah çıkarma, Nikah kıyma ve ölümlerin takdisi kilisenin vazifelerindedir.

III.B ö l ü m

İSLAM DİNİ

İslam, Allah kanununun değişmez adıdır. Tevhid akidesinin son peygamber aracılığı ile yeniden kuruluşunun ifadesidir. Tek kelime ile asrın dinidir. Bütün insanlığı içine alan umumi bir dindir. Tekamülün zirvesi, akıl ve mantığın kaynağıdır. İslamın hakikat içinde değer verdiği en üstün varlık insanıdır. Bu dinde insan, alemin özü olarak yaratılmıştır. Her doğan çocuk, Allah kanunu üzere İslam olarak tertemiz doğar, iyi veya kötü oluşu dünyada sürdüğü hayat felsefesine bağlıdır.

Kur'an-ı Kerim, Ademoğlunun en güzel biçimde ve şerefli bir varlık olarak yaratıldığını beyan buyurmuştur (1). Herkes eşit haklara sahiptir. Üstünlük yalnız Allah'a yakınlıkta aranmıştır (2).

İslam Dini her türlü imtiyazı reddetmiş, renk, dil ve din ayırımı yapmadan herkese eşit muameleyi şart koşturmuştur. İslamın insanlık için koyduğu değişmez prensipler, dünya insanlığının kurtuluş felsefesini teşkil etmiştir. Renk renk, şekil şekil insanların aynı ölçüler içinde ve bir arada mutlu yıllar yaşadığı ancak İslam devrinde görülmüş bir hakikattir. Tarihte insanlık adına İslama sürülecek herhangi bir leke yoktur.

Bu yüce din, yalnız kendi mümini olanlar için değil, düşmanı olanların da en büyük sığınağı olmuştur. Bunun örnekleri tarih sayfalarını süslemektedir.

İslam dininin temel felsefesi hiç ölmeyecekmiş gibi dünya, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışmak kaidesinde ifadesini bulmuştur. Bu itibarla dünya geçicidir ve bir manada boştur (3). Esas olan Ahiret yurdudur. Onun içindir ki müslümanlar, dün-

(1) Tin Suresi, ayet : 4 ; İsrâ suresi ayet: 70.

(2) Hûcûrat Suresi, ayet 13

(3) Enâm suresi, ayet: 32; Yunus suresi, ayet: 24.

yayı ve uzun ömrü sadece hizmet ve hayrın devamı için arzu ederler. Bu ifadeden, İslam'ın bir Ahiret dini olduğu manasını çıkarmak ters bir yorumdur. Zira dinimizde dengesiz hiç bir inanış ve tutum yoktur. Mühim olan da bu dengeyi kurmaktır.

İslam dininin inanç temellerinden bir tanesi de Ahiret inancıdır. İnsan ömrü ölümle sona erer. Bir müslümanın en büyük arzusu ebedi hayata ermektir. Bunun içinde daha dünyada iken Allah'ın emirlerine uygun olarak temiz bir ömür sürmek şarttır.

Kur'anın beyanına göre bütün varlıkların sonu gelecek ve kıyamet kopacaktır. İnsanlar mahşer adı verilen ilahi huzurda toplanarak amellerine göre hesap verecekler ve hesaplarının sonucuna göre de cennete, ya da cehenneme gideceklerdir.

Mahşerde Peygamber efendimizin şefaati, Mizan, Sırat ve amel defteri vardır. İmanla ölenler, cehenneme gitseler bile, tekrar cennete döneceklerdir.

Ahiret hayatı, hesabı bozuk olanlar için soğuk görünmektedir. İyiler için dünyadaki hayal hayatın gerçeği ve ebedi mutluluktur. İnsan, kendi arzusu ile yaptığı her davranışının hesabını vermelidir. Aksi halde ilahi adalet tecelli etmez, zalim ile mazlum, haklı ile haksız hesaplaşamaz. Ahirete inanmak, insan hayatını disipline eder ve mesuliyet duyguları içinde dürüst bir hayat sürdürmeyi sağlar. Böylece cemiyette düzen ve denge kurulmuş olur. Ahirete ve mesuliyete inanmayan cemiyetlerde anarşi ve dengesizlikler meydana gelir.

İslam dininde bu inanışların başprensibi Allah inancıdır. Dinimizdeki Allah inancı Tevhid esasına dayanır. Allah birdir. Eşi ve benzeri yoktur. O, zatında, sıfatlarında ve fiillerinde tektir. Cenab-ı Hakkın varlığı kendindedir. Varlığının evveli ve sonu yoktur. Diğer varlıklara benzemez. Hayat sahibidir. Herşeyi bilir ve görür. Hiç bir şey onun bilgisinin dışında kalmaz. Herşey onun kontrolindedir. İnsanlara kanunlar ve kutsal kitaplar göndermiştir. Herşeye gücü yeter. Dilediğini yapan ve herşeyi yoktan var eden Odur. Onun üstünde hiçbir kuvvet yoktur. Kai-

natı O yaratmıştır.Tabiatı tanzim eden ve tabiat kannunlarını kuran odur.Herkes ona muhtaçtır.O,hiç kimseye muhtaç değildir.Ona denk olacak başka bir kuvvet düşünülemez.(4)

İnsanın yaratılışındaki ilahi felsefe, Allah'ı tanımak ve ona kulluk etmektir (5). Bu itibarla her müslüman, sırf Allah'ın rızasını elde etmek için ibadet eder.Dinimizde ibadet ta'zîm hisleri ve kulluk düşüncesi ile ilahi huzurda eğilmek, samimiyetle yaratana teslim olmaktır.Bunun dışında başka bir düşünce veya menfaat kaygısının İslam ibadetinde yeri yoktur.Ben kulum O Allahtır, düşüncesi esastır.İşte bu zihniyetle yapılan İslam ibadeti, Namaz kılmak, Oruç tutmak, Zekat vermek ve Hacca gitmek gibi dört bölüm altında toplanmıştır.

Mevcut şartlara göre ibadetlerde değişiklik yapmak gibi çarpık görüşlerin İslamda yeri yoktur.Kanununu yalnız Allah değiştirebilir.

İslamda tek otorite Kur'andır.Herkesin bu kuvvete boyun eğmek mecburiyeti vardır.

Buraya kadar verilen bilgiden, üç dinin bazı temel meselelerdeki görüşleri ana hatları ile ortaya konmuş oldu.Ancak, bu farklılıkların aşağıdaki şekilde maddeleştirilmesinde bir takım pratik faydalar vardır.Bu temel farklar şunlardır:

1 - Yahudilikte Allah inanca teşbihe (insan biçimciliğe), Hıristiyanlıkta Teslim ve Teslise (maddi varlığa ve üçlüğe), İslamda ise Tevhide (birliğe) dayanır.

2 - Yahudi Tanrısı Yehova yahudi milletinin, Teslise dayalı üçlü inamış Hıristiyanların tanrısıdır.İslamdaki Allah, bütün insanların ve varlık aleminin Rabbidir.

3 - Hz. Musa ile Hz. İsa'nın peygamberlikleri hususi, İslam peygamberinin peygamberliği umumi (evrensel) ve sonsuzdur.

(4) İhlas suresi, ayet: 1- 4

(5) Zariyat suresi, ayet: 56.

4- Yahudilik ve Hıristiyanlık sadece Beni İsraille gönderilmiştir.İslam Dini son din olarak bütün insanlığa gönderilmiştir.

5 - Tevrat ile İncil tahrif edilmiş, Kur'an ise zamanımıza kadar hiç değişmeden ilk şekli ile gelebilmiştir.

6 - Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Ruhban sınıfı vardır.İslamda yoktur.Şartlarını taşıyan her müslüman imamdır.

7 - Kitab-ı Mukaddeste insan günahkar doğar, İslamda ise tertemiz dünyaya gelir.

8 - Hıristiyan din adamları evlenemezler.İslamda bu, insan tabiatına aykırı kabul edilmiştir, hatta bir emirdir.

9 - Kilise günahları bağışlayabilir.İslamda af yetkisi yalnız Allah'a mahsustur.

10- Hıristiyanlıkta Afaroz vardır.İslamda kimse başka bir insan tarafından lanetlenemez.

BİBLİYOGRAFYA

- A. Ehad Davud; "İncil ve Salib", İst. 1913
- Adıvar Adnan; "Tarih Boyunca İlim ve Din", İst.
- Ahmed Hamdi; "Alem-i İslam ve İngiliz Misyoneri", İst. 1334.
- Ahmet Rifat ef.; "Lugât-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye", İst. 1299
- Akgün M. Zerin; "İlim Bakımından İslâmiyet", Ank. 1955.
- Akseki Ahmet Hamdi; "İslam", İst 1943.
- Akseki Ahmet Hamdi; "İslam Dini", Ank. 1963.
- Akseki Ahmet Hamdi; " Peygamberimiz Hz. Muhammed (a.s) ve Müslümanlık", Ank. 1955.
- Azzam Abdurrahman; "Ebedi Risalet", (Terc. H. Hüsnü Erdem, İst. 1962)
- Abdüh Muhammed; "El-İslam ve'n- Nesraniye", Mısır, 1373.
- Aydın Ali Arslan; "İslam İnançları ve Felsefesi", Ank. 1964.
- Ayverdi Samiha; "Misyonerlik Karşısında Türkiye", İst. 1969.
- Balaban M. Rahmi; "İlim- Ahlak- İman", Ank. 1950
- Barnabas İncili; "Kültür Basın Yayın Birliği Neşriyatı, İst.
- Belli Abdülmecit, Adalet Mülkün Temelidir. İst. 1964
- Berki Ali Himmet- O. Keskiöglü; "Hz.Muhammed ve Hayatı", Ank. 1966.
- Budda A. Hilmi Ömer; "Dinler Tarihi", İst. 1935.
- Bilmen Ömer Nasuhi; "Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meal-i Alisi ve Tefsiri", (Cilt; I- VIII), İst. 1966.
- Challay Félicien; "Dinler Tarihi", (Terc. Samih Tiryaki-oğlu) İst. 1960
- Çantay Hasan Basri; "Kuran-ı Hakim ve Meal-i Kerim", (Cilt: I- III), İST. 1953.
- Danişmend İsmail Hami; "Eski Türk Seciye ve Ahlakı", İst.
- Doğrul Ömer Rıza; "Yeryüzündeki Dinler Tarihi", İst.

1947

- Doğrul Ömer Rıza; "Tanrı Buyruğu", (Cilt: I-II), İst. 1955.
- Doğrul Ömer Rıza; "Kuran Nedir?", İst. 1927.
- Duran Faik Sabri; "İnsanlar Alemi", İst. 1939.
- Durkheim Emile; "Din Hayatının İptidai Şekilleri", (Cilt: I- II, Terc. H. Cahit Yalçın, İst 1923).
- Ebedi Hayata Sevkedem Hakikat, (Misyoner neşriyatı)
- Enver Şah Muhammed El- Keşmiri El- Hindi; "Et-Tasrih bimatevatere fi müzûl'l- Mesih"- Haleb, 1965.
- Günaltay M. Şemseddin, Ord. Prof.; "Tarih-i Edyan" İst. 1338.
- Günaltay M. Şemseddin, Ord. Prof.; " Suriye ve Filistin Tarihi"- Ank. 1947.
- Günel Aziz; "Türk Süryanileri Tarihi", Diyarbakır, 1970.
- Gr. K. Moshos Bekliyen; "İmmanuel", İst. 1938.
- Hamidullah Muhammed, Prof. "İslama Giriş", (Terc. Kemal Kuşçu, İst. 1961).
- Hamidullah Muhammed, Prof. Dr. Mevlut Yaşaroğlu; "Kuran-ı Kerim Tarihi", İst. 1965.
- Heykel M. Hüseyin; "Hz. Muhammed Mustafa", (Terc. Ö. Rıza Doğrul, İst. 1948).
- İbni Hazm Ebu Alib. Ahmet; "El-Fasl fi'l- Milel ve'l- Eh-vai ve'n-Nihal", (Cilt: I-IV), Mısır 1321 .
- İnan Abdülkadir; "Tarihte ve Bugün Şamanizm", Ank., 1954.
- İnan Afet, Prof. Dr.; "Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti" Ank. 1956.
- İmam-ı Azam Ebu Hanife; "El-Fikhül Ekber" (Terc. Sa-bit Ünal, Ank. 1957).
- İslam Ansiklopedisi; (Cilt: I-XI), İst. 1970.
- İzmirli İsmail Hakkı; "El-Cevabü's-Said fi Beyân-ı Di-ni'd-Tevhid", Ank. 1341
- Kaaman S. Sabit; "Yahudi Tarihi", Ank. 1943. (Terce-me).

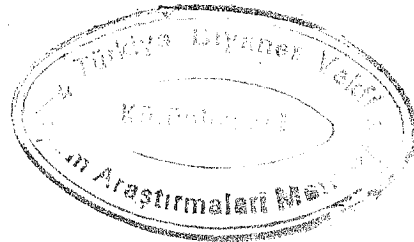
- Kaybolan Cennetten Tekrar Kazanılan Cennete (Misyoner neşriyatı)
- Keskioglu Osman; "Kur'an Tarihi", İst.
- Kirşehirlioğlu E.; "Türkiyede Misyoner Faaliyetleri", İst. 1963.
- Kitab-ı Mukaddes; İst. 1920
- Kitab-ı Mukaddes; İst. 1958
- Konrapa M. Zekai; "Peygamberimizin Hayatı", (Cilt: I-II), İst. 1958.
- Kutup Seyyid, Prof.- A. Cude's-Sehhar; "Kurandan Dini Hikayeler", (Terc. Mustafa Runyun, İst. 1965).
- Kutluay Yaşar, Doç. Dr.; "İslam ve Yahudi Mezhepleri", Ank. 1965.
- L. Von Ranke; "Reform Devrinde Alman Tarihi", (Terc. Cemal Köprülü, İst. 1953).
- Menar Tefsiri; Kahire 1380 .
- Meydan Larus; (Cilt: I- XII).
- Mevlana Muhammed Ali; "İslam Dini", (Terc. Naciye Hamdi Akseki, İst. 1946).
- Muhammed Sadık- Dudev Wright phel. D.; "Hristiyanlık Karşısında İslamiyet", (Terc. Şinasi Siber, Ank. 1960).
- Nisaburi Ebu'l- Hasen Müslim; "El-Camiü's-Sahih", (Terc. Mehmet Sofoğlu, Cilt: I- VIII, İst. 1970)
- Oral M. Zeki; "Reddiye", Ank. 1960.
- Öztuna Yılmaz; "Türkiye Tarihi", İst. 1963, Cilt: I.
- Rahmetullah El-Hindi; "İzharü'l- Hak", (Terc. I. cilt, Şair Nüzhet Efendi, İst.; II. Cilt: Ö. Fehmi Ankaravi, Bosna 1293).
- Sepetçioğlu M. Necati; "Yaratılış ve Türeyiş", Ank. 1965.
- Sertoğlu Mithat; "Süryani Türklerinin Siyasi ve İctimai Tarihi" İst. 1974.
- Şehristani Ebu'l Feth Abdü'l-Kerim; "El- Milel ve'n-Nihal", (Cilt: I-II, Kahire baskısı)
- Şelebî Ahmet, Dr.; Mukarenetü'l-Edyan; "El-Yehudiy-ye", Kahire, 1966.,
- Şelebî Ahmet, Dr.; "El- Mesihyye", Kahire 1960.

- Şelebî Ahmet, Dr.; "El- İslam", Kahire, 1965.
- Şelebî Ahmet, Dr.; "Edyanü'l- Hindi'l- Kübra", Kahire, 1966
- Şibli Mevlana; "Asr-ı Saadet", (Terc. Ö. Rıza Doğru, Cilt: I- X, İst. 1921).
- Schimmel Annemaria; "Dinler Tarihine Giriş", Ank. 1958
- Tanyu Hikmet, Doç. Dr.; "Yehova Şahitleri", Ank. (Diyanet İşleri Başka-nlığı neşriyatından)
- Tercüman Abdullah; "Hıristiyanlığa Reddiye", İst. 1955.
- Topçu Nurettin, Doç. Dr.; "Sosyoloji", İst. 1955.
- Topçu Nurettin, Doç. Dr.; "Mantık", İst. 1955.
- Tunç M. Şekip; "Bir Din Felsefesine Doğru", İst. 1959.
- Turan Osman, Prof. Dr.; "Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi" İst. 1969. cilt: I-II.
- Wels; "Cihan Tarihinin Ümumi Hatları", (Terc. Maarif Nezareti, Cilt: I- V, İst. 1927)
- Yazır M. Hamdi; "Hak Dini Kur'an Dili", (Cilt: I- IX), İst. 1935.
- Yakovas; "Nurlu Ufuklara Doğru". İst, 1953.
- Zebidi Zeynüddin Ahmet; "Sahih-i Buhari Muhtasarı". (Terc. Ahmet Naim-Prof. Kamil Miras).
- Ders notları ve bazı küçük broşürler.

SATINALMA

Kitabevi

29 -09- 1993

IV. LES ÉTATS

La variété des types de construction politique encore existants reflète bien l'équilibre changeant et complexe des pays du Proche-Orient. On y retrouve toutes les grandes catégories d'états islamiques, et leur structure commande directement leur dynamisme et leurs problèmes respectifs.

A. Les états bédouins.

Le cœur du désert arabo-syrien est occupé par deux états, l'Arabie Séoudite et la Jordanie, qui expriment tous deux, quoique de façon différente, une situation politique et sociale dominée, jusqu'à une date toute récente, par les forces nomades.

1. L'unification politique de la plus grande partie de la péninsule arabique a été réalisée, au cours du premier quart du ^{XX}e siècle, par la dynastie séoudienne et la secte ouahhabite, au détriment des chérifs du Hedjaz. C'est la modeste oasis de Riyadh qui est ainsi devenue la capitale de la péninsule, détrônant les grandes cités du pèlerinage. Le fait est lourd de signification. Il manifeste la supériorité latente des forces essentiellement bédouines, issues du Nedjd, qui ont assuré le succès séoudien, sur les grandes villes marginales.

Il ne faudrait cependant pas voir, trop vite, dans l'Arabie Séoudite d'aujourd'hui, une de ces principautés instables et éphémères que le monde bédouin secrète en permanence. Le mouvement religieux très intense et très puritain qui lui a servi de fondement lui apportait un ciment plus solide que le seul esprit de domination. À tous égards la transition a été rapide vers la monarchie sédentarisée, et les tribus ont vite dû se plier à une règle impitoyable.

Certes l'état séoudien reste profondément marqué par ses proches origines bédouines. On sent encore partout le droit de conquête qui fait du royaume la chose du prince et de sa famille, et qui empêche de distinguer clairement le budget de l'état et le trésor royal. Mais des traits nouveaux se sont néanmoins multipliés, L'enclave de modernisation constituée par l'Aramco sur la côte orientale n'est plus aujourd'hui la seule. La restauration et la réouverture prochaines (1966)